

Əşir Bəşiroğlu

**Qoşa qartal
(Roman)**

Bakı-“Təknur”-1914

Redaktor: Bəhrəm Salman oğlu Avilov, fəlsəfə doktoru

Korrektor: Zərifə İsmayıl qızı Rzayeva filologiya elmləri namizədi, dosent.

Əşir Bəşiroğlu

Qoşa qartal

(Roman)

Bakı “Təkmir” nəşriyyatı, 2014, səh.

Şair Əşir Bəşiroğlu iri həcmli 14 kitab müəllifidir. Qoşa qartal adlanan bu kitab şairin oxucularla 15-ci görüşüdür. Şairin əvvəlki 14 kitabı oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Biz inanırıq ki, şairin 15-ci kitabı olan “Qoşa qartal” romanıda oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaqdır.

Əşir Bəşiroğlu, 2014

Müəllif haqqında

Əşir Bəşiroğlu (Fətəliyev Əşir Bəşir oğlu) 3 noyabr 1935-ci ildə Qubadlı rayonunun Aşağı Mollu kəndində anadan olub. 1953-cü ildə Qubadlı rayon Xanlıq kənd orta məktəbini bitirib. 1954-1957-ci illərdə hərbi xidmətdə olub. 1958-1969-cu illərdə Sumqayıt şəhərindəki aliminium zavodunda fəhlə, növbə rəisi və sex partiya komitəsinin katibi işləmişdir. Dəfələrlə Sumqayıt şəhər sovetinin deputatı və konrans nümayəndəsi seçilmişdir.

İşdən ayrılmadan təhsilini davam etdirmişdir. O, əvvəlcə Bakı Statistika texnikomunu sonra isə V.İ.Lenin adına APJ-ni bitirmişdir. İnstitutu qurtaran ildən Qubadlı rayonunun Aşağı Mollu kənd orta məktəbində müəllim işləmişdir.

3 noyabr 1970-ci ildə Aşağı Mollu kəndindəki Qaçaq Nəbi adına kolxozun idarə heyyyətinin sədri seçilmişdir. İşlədiyi müddətdə kolxoz keçici qırmızı bayaq o özü isə fəxri fərman və döş nişanı ilə təltif olunmuşdur. 25 dekabr 1975-ci ildə səhəti ilə əlaqədar olaraq vəzifədən çıxmışdır. O, yenədə Aşağı Mollu kənd orta məktəbində müəllimlik etmişdir.

Əşir Bəşiroğlu Azərbaycan bayrağı, Qızıl qələm, xalqın nüfuzlu ziyalısı, Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Həsən bəy Zərdəbi və Zərəf media mükafatları fəxri diplomları ilə təltif olunmuşdur.

Azərbaycan KİVİHİ-nin və Azərbaycan yazıçılar birliyinin üzvüdür.

Şairin iri həcmli 14 kitabı nəşr olunub oxuculara təqdim olunmuşdur. Onun əvvəlki kitabları oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Ümumvəriq ki, “Qoşa qartal” adlanan bu 15-ci kitabıda oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaqdır.

Ön söz

Qədim tarixçilər tarixi qəhrəmanlar haqqında yazılmış əsərləri möcüzə adlandırmışlar. Mənə elə gəlir ki, müasir tarixçilər “möcüzəli insanlar” istilahını işlətmək fikrinə düşsələr Qaçaq Nəbini onlardan biri hesab edərdilər. Tarix Qaçaq Nəbini nəsilərə nümunə, mərd, cəngavər və əfsanəvi bir şəxsiyyət kimi tanıtmışdır.

Calal Bərküşad Bozatın belində” romanını Qaçaq Nəbinin “Möcüzəli həyatına həsr etmişdir. “Bozatın belində” romanı tarixi roman sahəsində müəllifin birinci əsəridir. Təsadüfi deyil ki, “Bozatın belində” romanı Türkiyədə “Tərcüman” qəzetində dərs olunub türk oxucularına çatdırılmışdır. Hələ bu tarixi romanına qədər Calal Bərgüşadı doğma Azərbaycanın müasir kənd və şəhərlərində qurub-yaradan əmək adamları daha çox maraqlandırmış, onlar barədə silsilə oçerklər hekayələr yazmışdır. Bununla belə Calal Bərgüşad dünyanın bir çox ölkələrində olmuş, kapitalist aləminin eybəcərliklərini göstərən bir sıra heykəllər dərc etdirmişdir. Ancaq müəllifi həmişə xalqın, vətənin azadlığı, istiqlaliyyəti yolunda şücaət göstərən qəhrəmanlar düşündürmüşdür. O, vətəndaş sənətkar ehtirası ilə oxucusuna xatırlatmaq istəyir ki, sən böyük bir xalqın oğlusan! Sənin əcdadın Babək olub! Sən Qaçaq Nəbi nəslindənsən! Səni dünyaya Həcər gətirib! Q.Nəfinin bir sıra döyüşləri mənim doğulub boya-başa çatdığım Qubadlı elində, Araz sahilində baş vermişdir.

Onu da deyim ki, Q.Nəbi hələ gənc yaşlarında döyüş meydanına atılmış, bir çox döyüşlərdən qalib çıxmışdır. Onun zəngin döyüş təcrübəsi vardır. Get-gedə Nəbi püxtələşmiş və bir sərkərdə kimi yetişmişdir. Qaçaq Nəbi türk oxucularına da yaxşı tanışdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Calal Bərgüşadın “Bozatın belində” romanı İstanbulda çıxan nüfuzlu “Tərcüman” qəzetində hissə-hissə nəşr olunub oxuculara çatdırıldıqdan sonra “Qaçaq Nəbi” adı ilə bütövlükdə çap edilib oxucularına çatdırılmışdır. Türküyanın əbədi ictimaiyyəti romana yüksək qiymət vermiş və onu “Qəhrımanlıq və məhəbbət dastanı” adlandırmışlar.

Şəninə dastanlar qoşulmuş və nəğmələr bəstələnmiş Qaçaq Nəbinin, onun sədaqət silahdaşı Həcər xanımın parlaq obrazı romanda vətənpərvərlik, beynəlmiləçilik və dostluq simvolu kimi canlanır.

Dünyada elə bir igid yoxdur ki, iyirmi beş il el-obasından didərgin düşüb mağaralarda, qalın meşələrdə, qarlı dağlarda məskən salmış olsun.

Dünyada elə-bir qəhrəman yoxdur ki, at belində yaşa dolub, at belində həlak olsun. Belə xalq qəhrəmanına və onun özü kimi qacacaq can Sirdaşına bəstələnən el nəğmələri vaxtı ilə anamın laylasına qarışib mənim də beşiyimə axmışdır. İndi bu nəğmələri mən öz səsimlə oxumaq istəyirəm. Bilmirəm oxucularımın məni axıra kimi dinləməyə səbri çatacaqmı?

Qaçaq hərəkətinin xeyli hissəsi Cənubi Azərbaycanla bağlıdır. Qaçaq Nəbinin, həyatını, mübarizəsini dərinlən öyrənən, onun haqqında yaranan rəvayətləri, nəğmələri, dastan variantlarını fədakarlıqla toplayıb dönə-dönə nəşr etdirən görkəmli folklorçularımızdan Əhliman Axundov dastanının müqəddiməsində haqlı olaraq yazır: “Nəbi XIX əsrdə kəndli üsyançıların ən görkəmlilərindən idi. O

təqribən 1870-ci illərdən başlayaraq ölümünün sonuna qədər çar çinovnikləri, yerli bəy, mülkədar və xanlara qarşı qəhrəmançasına mübarizə aparmışdır.” Görkəmli yazıçı Süleyman Rəhimovun redaktorluğu ilə nəşr edilən Qaçaq Nəbi dastanının ən qiymətli cəhətlərindən biri budur ki, Ə. Axundov Nəbini şəxsən görən, yaxşı tanıyan, hətta onun hərəkətində şəxsən iştirak edən adamlardan və ya əhvalatları öz atasından, anasından, yaxın qohum-əqrəbəsindən eşitmiş olan adamlardan çoxlu döyüş nəğmələrini, tarixi hadisələrin rəvayətləşən bədii variantlarını, dastanlaşan qaçaq sərgüzəştlərini yerli-yataqlı öyrənmiş, yazıya almış, dönə-dönə yoxlamış, həqiqətə ən çox uyğun gələn nümunələri dastana salmışdır. Nəbiçiləri butaylı kəndlilər kimi otaylı kəndlilər də haqq-ədalət mücahidi kimi tanıyır, sevir, onları hökumət məmurlarından gizlədib saxlayırdılar. “Qaçığı el saxlar” atalr sözü boş yerə yaranmamışdır.

Nəbi-Həcər qaçaq dəstələrini Azərbaycanın bütün elləri saxlayırdı, əslində bu kəndli çıxışları ümumxalq hərəkətinə çevrilmişdir. Nəbi kəndli çıxışları ümumxalq hərəkətinə çevrilmişdir. Nəbi hərəkəti yerli bir xarakter daşımır, bəy mülkədar Çar çinovniklərinin zülmü altında əzilən xalqları əhatə etdiyi kimi, Cənubi Azərbaycanı da əhatə edir. Əzilən kütlələr hər yerdə onu sevir, ona kömək edir, onu öz arzu və azadlıqlarının ifadəçisi kimi izləyirlər. Qaçaq Nəbi Cənubi Azərbaycanda da şiddətli vuruşmalar keçirmiş və yoxsul kəndlilərin müdafiəçisi olmuşdur.

Q.Nəbi şah və çar hökumətinin birgə razılığı və alçaqcasına hiyləsilə İranda həbs olunmuş, Nəbinin qardaşı Nehdinin başçılığı ilə qaçaq dəstəsinin böyük şücaəti sayəsində el qəhrəmanının cəsur başçısı həbsdən sağ-salamat qurtarmışdır. Mehdi də Həcər də Cənubi Azərbaycanın Rəhmətulla xan və Əhməd xan kimi şahlığa nökrlik edən məmurları tərəfindən dəfələrlə həbs edilsələr də, xalq üsyançıları onlara divan tutacağından qorxub qaçaqları azad etmişlər. Həcər xanım ona xain gözlə baxan Əhməd xanın oğlunu gülləyib qanına qəltan etmiş, öz uca adını daha da uca etmişdir.

Qaçaq Nəbi hərəkətində Həcər xanımın iran vuruşmalarında iştirakı daha çox gözə çarpır. Cənubi Azərbaycanın Arazı yaxın olan bir çox kənd və qəsəbələrində Nəbinin sadıq dostları var idi. Q.Nəbi Zəngəzurda, Naxçıvanda, Sisyanı, Qaradağda çar əsgərlərinin qısnığına düşən kimi arazi vurun keçir, Cənubda sığınacaq tapır, Həcəri dostlarının evində qoyub dəstəsini dağlara çəkir. Nəbi Həcər qaçaq dəstəsi Arazın bu tayında olduğu kimi, o tayında da el-obanın harayına yetən, rəncbərin, naxırçı, çobanın, ümumən əliqəbarlı, diligileyli yoxsulların imdadına çatan haqq-ədalət müjdəçiləri tək böyük şöhrət və məhəbbət qazanmışdır. Bu basılmaz el üsyançıları zülmkar hampaları, məmurları, koxa və kəndxudaları, xocaları, bəy və xanları camaat qarşısında ittiham edir, layiqincə cəzalandırır, zülm hesabına varlanmış harınların əmlakını, varidatını kasıblara paylayır onları ağır vergilərdən azad edirdilər. Nəbiçilər şəxsi intiqam, şəxsi qanlılıq, şəxsi qisas qayəsilə yaşamırdılar, əgər belə olsaydı onların mübarizəsi otuz ilə yaxın davam edə bilməzdi. Araz boyu sərhəddə dayanan çar zabıt və əsgərləri də igidliyinə, haqlı mübarizəsinə sadə insanların müdafiəçisi olduqlarına görə Nəbi gilə düşmən gözü ilə baxmırdılar.

Onlar buyruq qulu olduqları üçün zahirən Nəbiyə düşmən kimi baxmağa məcbur idilər. lakin yad ölkədə qanlarına qəltan olmaqdan çəkinir, Nəbiyə güzəştə gedir, onun dəstəsini o tay-bu taya buraxırdılar. Nəbinin bir sifarişi, yaxud bir parça kağızı gələn kimi sərhəd zabiti vuruşmadan yaxasını qurtarmaq üçün dərhal razılığa gəlirdi. Ancaq xahiş edirdilər ki, heç yerdə deməsinlər ki, komandir bizə yol verdi.

Azərbaycanın Cənubi oylaqları, Cənub dağları zaman-zaman el qaçaqlarına sığınacaq olmuş, onları çar və şah gülləsindən qorumuşlar. Sadə xalq kütlələri Nəbini, Həcəri, həmçinin onların ad-san çıxarmış əqidə və silah yoldaşlarını, əfsanəvi igidlik göstərən Mehdi, gəncəli İsmayılı, müxtəlif obalardan zülmə qarşı üsyana qalxan allahverdi, Qasım, Murad, Tunc Vəli, Telli Qara, lələ, Ağahüseyn, Ağakəşi, Məmmədhusəyn, Səfərli, Məmmədağa, Məşədi Həsən, Əkbər və yüzlərlə başqa dəliqanlıları sazla, sözlə mədh etmiş, onların igidliklərini əbədləşdirmişlər.

Əhməd xanım oğlu Ağay Niyazi var-dövlətinə, şan-şöhrətinə güvənərək Həcər xanımı ram etmək xəyalına düşür, onun gizləndiyi evin, qapısını döyərək Həcər xanım ona belə cavab verir

Könlümü vermişəm bir mərd igidə,
Ona tay olarmı sən kimi gədə.
Nəbini sevarlər hər bir ölkədə,
Dav gəlməz aslana qorxaq tülkülər,
Batırmaz günəşi qara bürkülər.

Yuxarıda deyildiyi kimi Həcər xanım Əhməd xanın oğlu Ağay Niyazini güllələyib qanına qəltan etmiş, öz uca adını daha da ucaltmışdır.

Q.Nəbi hərəkəti böyük şairimiz Şəhriyarında həmişə diqqət mərkəzində olmuş, o, Nəbini sevmiş onun qəhrəmanlığını vəst etmişdir. Şəhriyar hələ uşaq vaxtlarından qəlbində közərən hissləri ahıl vaxtında sətirlərə düzərək “Qaçaq Nəbi” kimi şeir incisi yaratmışdır.

On beş il gavurum zülmünə dözdün,
Hər nəqşə çəkdisə, nəqşəsin pozdun,
Şimdi ki, obadan, eldən əl üzdün
Qəm yükün çatmışam, dur köçax, Nəbi!
Qeyrətin qurbanı ay Qaçaq Nəbi!

Dedim ki, vətən də sabiq vətəndir,
Gördün ki, dostun yox hənsi düşməndir,
Vətəndən qalan bir quru kövşəndir,
Ondan da əl çəkib vaz keçax, Nəbi!
Qeyrətin qurbanı, ay Qaçax Nəbi!

Azərbaycanın xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbinin qəhrəmanlığını Maksim Qorkinin sözləri ilə mən belə ifadə edərim: M.Qorki Maqnitaqorsk şəhərinə gedir, orada iri sənaye obyektləri tikilirdi onun rəhbəri ilə tanış olur. Bu şəxs ona elə güclü təsir göstərir ki, onu obrazlı şəkildə belə təsvir edir: - o nə oddur, nə alov, əsil ildirimidir ki, ildirim.

Birinci hissə

QIRCINLI MƏCMƏYİ

Həyat uzunluğuna görə deyil, mənasına görə qiymətlidir

Seneka

Bacadan evin ləməsinə ocaq yeri boyda gün düşmüşdü. Elə bil ləmədə ocaq qalamışdılar. Kündə, divara sökədilmiş qırçınlı məcməyi göz qamaşdırırdı. Məcməyinin ortasında sanki qarışqa gəzmişdir; Burada ərəb əlifbası ilə yazılmış o qədər qarmaqarışıq xətlər vardı ki....

Gözəl, badın yanında sərdiyi boz qəzil palazın üstündə əyləşib cəhrə əyirdirdi. O, sanki qovun-qarpız tığının ortasında oturmuşdu; ağı-qaralı iri yumaqlar, qovuna bənzər kələflər dövrəsində çin-çin idi.

Uşaq köhnə damın pərdisindən asılmış yüyürükdə yatmışdır. Cəhrənin çırlıtısı ona yalya çalırdı. Alo elə bil bayaqdan bəri evi başına götürən bu cırıltını eşitmirdi. O, kürəyini badın böyründəki çoğan dağacığına söykəyib deyinə-deyinə palan tikirdi:

- Fh, bu zəhrimar qıyıq niyə keçəyə batmır?- Kişi bərk hirslənmişdi.- Yaman korşalıb!- O, dişi ilə qıyığı dartdı:- Mənim çörəyim elə həmişə daşdan çıxır.

Gözəlin ərinə yazığı gəldi.

- A kişi, dişini sındıracaqsan. Özünə iş açma, sən allah... Neçə adam mənə deyib ki, Alonun dişləri sapbasağdır. Bunu da bizə çox görürlər. Bu il səninki heç gətirmir. Yazıya çiriş yığmağa gedəndə torbanı itirdin, keçab yığmağa gedəndə cuvalı itirdin, o günü qaratikan qıranda gözlərini arı çaldı, gəlib getdin Kərbəlayi Cəfərə odun yarmağa- baltanın ağzını sındırdın. İndi qıyığı da birtəhər eləyərsən, dişini də. Bir iş görəndə səbirli olsana, balaların var axı...

Alo başını qaldırmadan cavab verdi:

- Ay arvad, görmürsən gün hara düşüb?! Düz ləmənin ortasına... Günorta olub, hələ ulağın palanını tikib qurtara bilməmişəm. Səhərdən bəri elə bununla əlləşirəm. Palan pis oldu- heç nə, heyvanın belini vurur. Gərək boz eşşəyi Xanalı həmişəlik bizə verəydi, lap qatıra oxşayır. Nalladıb at yerinə işlədərdim. Daha dalımda qaratikan daşıya bilmirəm. Heyim qalmayıb.

-Əşi, Xanalının xasiyyəti bilmirsən? Eşşəyi atasından da çox istəyir. Neyləyirsən ulağı, heç qızıl inəyin alafını qışda yetirə bilmirik.

Səsə ayılan körpə ağladı. Gözəl bir ucunu yüyürüyə, bir ucunu da ayağına bağladığı ipi tərpedib onu kiritdi.

- A kişi, heç bilirsən sənin gözlərini arı çalan günü bu körpə mənə nə qədər güldürmüşdü! İndi nədənsə zığ-zığ olub. O günü Məhərrəmə yaman açığım tutdu.

Mən uşağı yatıranda ocaqda qarğıdalı partladırdı. Qarğıdalıdan biri qordan sıçrayıb tifiilin üzünə düşdü. Məhərrəmi qovdum, tuta bilmədim. Tutsaydım qulaqlarını çəkəcəkdim. Belə də nadinc uşaq olar?!

- Məhərrəmi ta demə, yaman dəcəldi. Bir də, ay arvad, sınaşım, bizə heç gülmək düşmür. Allah axırın xeyir eləsin. Deyirlər, kasıbın sacı qızanda kündəsi qurtarır.

Həyətdən eşidilən boğuş bir səs ərlə-arvadın söhbətini yarımçıq kəsdi. Kimsə var gücü ilə qışqırırdı:

-Paxır qabı olan... Sınıq-salxağı olan...

Körpə yerindən dik atıldı. Gözəl ayağını tərpedib yüyürüyü yırgaladı. Sonra həyətdə boğazına güc verən qalayçının arxasınca deyindi:

- Boy, bu ləzgi sözü boğazında nə yaman qaynadır !...

- Ay arvad, tez qalx qalayçıyı çağır bura, yoxsa yenə qışqıracaq.

Gözəl ətəyini çırp-çırp həyətdə çıxdı. Qalayçı çəpərin dibindəki iydə ağacının kölgəsində dayanmışdı. Əlində çomaq, qoltuğunda iri bir qazan vardı. Gözəl yaşmağını burnuna qaldırıb ona əl elədi:

- Qalayçı qardaş, içəri gəl.

Qalayçı o tərəf –bu tərəfə baxa-baxa evə sarı addımladı.

Gözəl əlini dodağına apardı:

- Bir az yavaş, uşağı indicə yatırtmışam.

Birdən it uzun zəncirini cingildəyib hürdü. Qalayçı devikə-devikə yeridiyindən ayağı yolağanın ağzındakı düyünlü qarağac kötüyünə toxundu, səntirlədi, az qaldı yıxılsın. O hirsləndi:

- Ya iti saxlayın, ya kötüyü!

Qalayçı qapıdan keçərkən ikiqat olduğundan qoltuğundakı qazandan böyük, saçaqlı papağı çərçivəyə dəydi. Alo əl saxladı. Hələ də şişi çəkilməyən gözləri ilə qonağı başdan-ayağa nəzərdən keçirdi. Qalayçının gümüş toqqasından gümüş qınlı uzun bir xəncər sallanmışdı. Əynindəki gödək, ağ kürkü, baldırlarına doladığı boz dolaqları hisli-paslı idi. Sarı saçları qara papağı enli alnını və seyrək, qızılı qaşlarını örtmüşdü. Ağ, arıq sifətində Alonun oğluna gətirdiyi kəklik yumurtasına bənzər balaca çillər görünürdü. Qırğı burnu, kərki çənəsi, qabarıq almacıqları onu bir qədər zəhmli göstərirdi. Onun ağıllı qonur gözləri Alonun yoxsul daxmasını gəzir, ləmədəki paxır qabların üstündə dayanırdı.

Alo qonağının ağıllı adam olduğunu anlayıb kürəyini dağarcıqdan çəkdi, əlindəki qıyığı palana taxıb mehribanlıqla ona yer göstərdi:

- Buyurun palazın üstündə əyləşin.

Qalayçı oturdu, çomağını da, qazanı da böyründə yerə qoydu. Aloya quşbaxışı nəzər salıb, boğazını yavaşca arıtladı:

- Gözünə nə olub?

- yazəıda qaratikan qırırdım, arı çalıb.

Qalayçı başını yırgaladı:

- Eh, sağ olmuş, qapı-bacanı az çəpərləsənə, nə olub bəyəm, nəyin var ki, oğru-quldur gəlib aparsın!

- Ləzgi qardaş, oğru məsələsi deyil. Qıraqdan baxan adamın ağzının içini görsə, yaxşımı olar?! Bəziləri qalın çəpərlə varını, dövlətini gizlədir, biz də öz kasıblığımızı...

Qalayçı çox dərinə gedə bilməyib, söhbəti yenə dayaza çəkdi:

- A kişi, nə məsələsi olursa-olsun, özünü arıdan qoru, yaman zəhərli olurlar. Heç yadımdan çıxmaz bir dəfə uşaqlıqda eşşək arısının yuvasına cöp uzatmışdım. Məni səndən də betər eləmişdi. Onların iynəsinin dadına yaxşı bələdəm, yaman göynədir. Bir az qatıq sürt, keçib gedər.- O, yenə gözünü ləmədəki qablara dikdi. Bu dəfə bacadan süzülən şua məcməyiyyə düşmüşdü. Elə bil ləmədən gün çıxmışdı.-Paxır qabdan-zaddan nəyiniz var, qalaylayaq.

- Səbir elə, bu saat. Ay Gözəl, uşaq yatıbsa, o məcməyini bura gətir.

Alonun qalaylı məcməyini istəməsi qalayçının ürəyiindən olmadı: «Bunu neyləyir?-Dirəkdən asılmış gümüş qınlı xəncərə baxdı.- Bu evdə bircə yararlı şey varsa, o da xəncərdir, bir də o qalaylı məcməyi».

Gözəl, məcməyini gətirib qalayçıya verdi, özü isə yaşmağını bir az da burnuna qaldırıb, yürüyün yanına getdi.

Qalayçı məcməyini bacadan düşən günə tərəf tutub qonur gözlərini qıydı. «Bu ki, salamatdır, yırtığı-zadı yoxdur. Təzəcə qalaylanıb. Bu xətlər nədir burda?» O, kösövə dönmüş şəhadət barmağını məcməyinin içindəki qarmaqarışıq hərflərin üstündə gəzdirdi, sonra orada yazılanları ucadan oxumağa başladı:

- Məhərrəm Alo oğlu, təvəllüd edib 1845-ci sənədə. Səkinə Alo qızı, dünyaya gəlib 1846-cı ildə-Ləzgi qızılı qaşlarını dartıb soruşdu:- Adları bura yazılan bu uşaqlar da sizinkidir?

Yürüyü yırğalayan Gözəl:

-Bəli,-dedi.-Göndərmişəm, qonşuda oynayırlar.

-Onda bu məcməyini neyniirsiz təzədən qalayladıb?

-Usta, qalaylatmayacağıq, o yürükdəki balaca kişinin adını ora yazacaqsan.

-Bəs uşağın adını Molla Əhmədə niyə yazdırmırsınız?

Alo narazı halda yerində yırğalandı:

-Molla Əhmədin gözünə bax, bu qıyıq batsın. Elə kitaba baxıb ad secməyinə Gözəldən bir yumurtdar toyuq qoparıb. Haqq-hesab bilən deyil. Keçən qış da ona bir eşşək yükü qaratıkan kötüyü vermişəm. Bu il də müftə-müsəlləh qapı-bacasını çəpərləmişəm.

Denən bir loxma cərəyini dadmışammi? Vallah, billah, dadmamışam! Adam yanına gedəndə böyrünə əl atmağa qorxur. Gözü qalır səndə. Yaman yumurtadan yun qırخان kişidir. And içmişəm ki, imkanım olsa, bir də onun qapısına diləyə getməyəcəyəm.- Alo sözünə bir az ara verdi.- bir də, ləzgi qardaş, düzünü bilmək istəyirsənsə uşağın adını kağıza yazdıranda itib-batır, məcməyidə lap min il qalır. Bax indi özün oxudun, bizim uşaqların hamsının adını məcməyiyyə yazdırmışam. Yadımdadır, Məhərrəm çeyirtkə gələn ili olub, Səkinə isə yanılmıramsa...- o, dodaqlarını ağappaq dişləri arasına alıb alnını qırçınlatdı.-Hə, bizim Gözəl yaxşısını bilər, gərək ki, qazlar təzəcə yumurtaya düşmüşdü. Bizim bu Həkəri çayı o ili bərk daşmışdı. Gərək ki, zənnim məni aldatmırsa, uşaqların təvəllüdünü o zaman yazdırmışıq.

Qalayçı məcməyiyyə yenə diqqətlə baxdı, oradakı yazıları təzədən oxumağa başladı:

-Məhərrəm... Səkinədə... Lap adları aydın oxunur. Uşaqların təvəllüdünü məcməyiyyə yazdırmaqda düz eləyirsiniz... yaxşı, bacı beş yumurta gətirər, oğlunuzun adın yazaram. Mən də yumurtları o balaca kişinin sağlığına qayğanaq eləyərəm,

-Ləzgi qardaş, beş yumurta az deyilmi?

Qalayçı qonur gözlərini qıydı:

-Yox, ay bacı, niyə az olur!

-Azdır, usta, azdır, lap on beş yumurta verərik. Sən bizi elə də kasıb bilmə. Beş toyuğumuz yumurtalıyır. Təki sən mənim bu körpəmin adını məcməyiyyə yaxşı yaz. Elə yaz ki, pozulmasın.

-Arxayın ol, ay bacı, lap ürəyin istəyən təki yazacağam.

Uşaq nə vaxt olub? Adı nədir?

-Atasından soruş.

Alo gülümsəyib qıyığı saplamağa başladı.

-Ay qız, qalayçı sənirlədir.

Körpə yuxudan yarımçıq durduğu üçün şiltaqlıqədirdi. Gözəl onu qucağına alıb yırğalaya-yırğalaya oxşayırdı:

-Kış... kış...yat, oğlum. A kişi, oğlunun adını məndən niyə soruşursan?... Ləzgi qardaş, bu körpənin adı Nəbidir. Özü də ad qoyanda Molla Əhmədə kitaba baxdırmışam. Dedi ki, Nəbi-ərəbcə allahın elçisi deməkdir. Yaxşı addır, onu qoyun, böyüyəndə kəndimizin cavanlarının elçiliyini eləyər.

Ləzgi güldüyü üçün qolu boşaldı, onun qoltuğundakı qazan məcməyiyyə dəyib cingildəddi. Uşaq bu səsə elə çığırdı ki, sanki ətindən ət kəsdilər.

Qalayçı peşman oldu: «Kaş gülməyəydim, yazıq körpəni yaman ağlatdım». O, Gözələ yaxınlaşıb uşağı ovundurmaq istədi. Körpənin qərribə baxışları qonağı heyrətə gətirdi. O, hisli barmağını körpənin burnuna toxundurdu:

-Bu ki igiddir! Sizin yerinizə mən olsam, onun adını Hacımurad qoyaram. Qoy sizin körpə də böyüyəndə ona oxşasın.

Gözəl sadələvhliklə soruşdu:

-Ləzgi qardaş, Hacımurad kimdir? Hələ mənim oğlum Haca getməyib ki, indidən adını Hacımurad qoyaq!

-Gözəl bacı, Haca getmək şərt deyil ki! Böyüyəndə Haca da gedər, Məşədə də. Hacımurad bizim Dağıstanda Şeyx Şamilin nayibi olub. Onun qocalığı haqqında bizim dağlılar dastan bağlayıblar. Eh, Hacımuradın qəhrəmanlığından danışsam, bir ilə qurtarmaz. Bu günlərdə Şəkinin Zəyzid kəndində bəylər onun başını kəsib aparıblar...-Ləzginin qonur gözləri yaşla pərdələndi. Tez-tez kirpik çala-çala söhbəti dəyişdi:-Mənim rəhmətlik Fatı nənəm yüz il fəlcilik eləyib. Dünyada onun gəzmədiyi mahal qalmayıb. O, fala baxanda, çox fikir vermişəm, onun qaş-gözündən, sir-sifətindən çox şey öyrənmişəm, adam cərrafiyam. Bax, indidən deyirəm, sizin bu oğlunuz böyüyüb Hacımurad kimi igid olacaq. Təvəqqe edirəm: onun adını Hacımurad qoyun. Mən bunu istədiyimdən deyirəm. İşdir böyüyəndə soruşsa, deyərsiniz ki, sənin adını dağıstanlı Osman adlı bir ləzgi qoyub. Mən Hacımurad adını məcməyiyyə müftə yazaram.

Hə Alo dindi, nə Gözəl. Falçı nəvəsi qalayçı Osman elə bil onları sehirləmişdi. Amma ata ilə ananın baxışlarından aydın olurdu ki, onlar oğlanlarının adını dəyişməyə razı deyillər. Ləzgi bayaqki peşmançılığını unudub Nəbinin burnunu bu dəfə ərklə sıxdı. Uşağın qartal baxışı onu yenə dəhşətə gətirirdi. Qalayçı şəhadət barmağını Nəbinin çənəsinə uzatdı. Uşaq əlini çalarkən, onun barmağından yapışdı.

-Ey igid, burax barmağımı, yoxsa adını yazmaram ha!...

Qalayçı gülümsündü. -Görün sizin bu igid oğlunuz nə qayırır?! Burnunu sıxmışam deyə məndən intiqam almaq fikrinə düşüb. Deyəndə bu igid olacaq, inanmırsınız.

Qalayçı kösövə oxşayan qabarlı barmağını körpənin göbələk tək yumuşaq ovcundan çəkdi. Yekə papağını çıxarıb havaya qaldırdı:

-Xudahafiz, igid!...

Alo qalayçını səsləyib saxladı:

-Əşşi, hara gedirsən, heç soruşmadın körpə nə vaxd doğulub!

-Niyə soruşacağam, bəs mən falçı Fatının nəvəsi deyiləm?! Görürəm körpənizin ağzından süd iyi gelir. Əllinci ilin uşağıdır də. Düz deyirsən, ləzgi qardaş. Mənim oğlum Nəbi 1854-ci ilin qışında, bizim arvad Kərbəlayının qoyun yatağından evimizə yollananda... at belində... lap yəhərin üstündə... dünyaya gəlmişdir... Elə heylə də yazarsan, **Nəbi Alo oğlu at belində təvəllüd edib, 1854-cü il sənədə, Zəngəzur mahalının Mollu kəndində.**

Falçı nəvəsi Osman düz deyirdi: həmin əsrin tam ortasında düşmənlər qoca Qafqazın havalı bir qartalını vurub salmışdılar. Lakin bu vaxd Zəngəzur mahalında bala bir qartal göyün ənginliklərinə qalxmaq üçün yuvasında qanadlarını bərkidirdi...

İYDƏ AĞACI

Alo öz həyət-bacasını qaratikanla möhkəm çəpərləmişdi. «Bu ki qaladır!»- hər baxan qalayçı Osman kimi təəccüblənirdi. Bu sirdən çoxları xəbərsiz idi. Kərbəlayı Cəfər Alonun qan-tərə bata-bata kürəyində daşdığı qaratikana az haqq verirdi. «Allah insafını kəssin!» Alo acıqla qaratikanı gətirib öz həyətinin çəpərinə vururdu. Çəpər qalın və hündür idi. Yolağanın ağzındakı cavan iydə ağacının başı güclə görünürdü. Bu ağac sanki Nəbi ilə əkiztayı idi. Hamı onu çox istəyirdi. Elə ki, havalər qızmağa başladı Gözəlin sarı mis səhəngi çiynindən düşməzdi. O, körpəsi Nəbini qucağına alıb tər tökə-tökə Həkəriyə yollanardı. Hər dəfə səhəngini dolduranda barmağının beşini də şanalayıb oğluna göstərər, onunla öz tay-tuşu kimi danışardı:

- Bura bax, oğul, sən iydə ağacına ana bu gün düz beş sənək su tökəcək, bəsdirmi? Qorxma, qoymaram onun bircə yarpağı da sarala.

Körpə anasının qucağına sığınıb kirpiklərini çalmadan ona baxar, gözlərinin qara gilələri odlanar, öz dilində nəisə qığıldanardı.

Günəş əyildikcə iydə ağacının dibinə ətirli pərdə kimi salınan kölgə uzanar, həyət-bacaya meh yayar, sərinlik gətirərdi. Gözəl «evi» iydənin dibinə köçürərdi. İsti aylarda Alonun ailəsi naharı da, şamı da iydənin altında edərdi.

Eh, belə ətirli, barlı ağacı kim istəməz! Hər bahar o özü ilə çətir-çətir çiçək gətirirdi. Hər ləçək bir bal arısına dönüb Gözəlin kasıb süfrəsinə qonurdu. Bürkülü gecələrdə isə iydənin hər yarpağı dönüb bir yelpic olurdu.

Alo bu axşam öz qayğıkeş ömür yoldaşı ilə ağacın altında üzbəüz oturub, onunla dərdləşirdi. Ancaq yüz fikir onların bircə borcunu da ödəyə bilmirdi. Kərbəlayı Cəfər Alonu səhər tezdən biyara göndərəcəkdə.

Gözəl ərinin dərini yüngülləşdirmək üçün araya ayrı söz saldı:

- A kişi, başımız qarışdı söhbətə, xörək soyudu. Soğançalı şilə bişirmişəm, gətirim yeyək.

- Hə deyirəm...

Gözəl məcməyidə gətiridiyi bir büküm arpa fətirini, şilə ilə silələnmiş kasanı oratlığa qoydu. Bardaş qurub ərinin yanında əyləşdi.

- Çörəyini doğra içinə, rahat ye. Uşaqların payını vermişəm, bu da səninkidir.
- Alo şiləni yeyib qurtarandan sonra təzəcə «çiçəkləyən» lopa bığlarına əl apardı, üzünü göylərə tutdu:-ya allah, sənə min şükür. Biz yeyib doyduq, cəmi fağır-füqəranı da doydu. Allah, səni and verirəm o birəm-birliyinə, heç düşməni də acılıqla imtahana çəkmə. Ac – qılınca çapar.
- Gözəl süfrəni yığışdıra-yığışdıra ərini yarıciddi-yarızarafat məzəmmət etdi:
- A kişi, elə sən həmişə axşam – səhər, vaxt- bi vaxt allaha yalvarırsan ki, “Ay allah, səni and verirəm o birəm-birliyinə, acıların qarnını doydu, yetimlərə çörək yetir”. Bircə dəfə də özünə ağ gün ağla da! De ki, Kərbəlayı Cəfərinki kimi bizim də ruzumuzu bol eləsin. Sən bilmirsən ki, mən nə çəkirəm?! Dağarcığın dibində bircə bişirimlik unumuz qalıb. Onu da sabah yoğuracağam, gərək gedəm başağa.
- Alo köksünü ötürdü.
- Eh, ay Gözəl, niyə fikir eləyirsən Allah ağız verdiyinin çörəyini də yetirəcək. Nəbinin ayağı yüngüldür, o, dünyaya gələndən bəri bir elə korluq çəkməmişik. Pis günün ömrü az olar. Arpa biçini başlayıb, lap çox olar uşaqları başaqla dolandırırıq.
- Gözəl aşağı sürüşmüş yorğanı böyründə yatmış uşaqların üstünə çəkdi.
- Əşi, zarafat eləyirdim, təki canları sağ olsun. Əlbəttə, dolandıracağıq. Deyirlər, padşah yoxsul kəndilələrə torpaq verəcək. Allah- Kərim Allahdır...
- Ay səmada seyrana çıxmışdı, onun budaqları arasından süzülən bir ziyası körpənin sifətində gəzirdi. Axşam mehi əl çalır, yarpaqlar oynayır. Həkəri isə bu xoş bahar axşamında yaralı pələng təki nərildəyirdi. Adama elə gəlirdi ki, o bütün Çalbayır dağlarını uçurub özü ilə Arazı aparır. Ara bir hində ki toyuqlar Həkərinin uğultusundan qorxub səslənişirdi. Qızıl inək axurun yanında rahatca uzanıb, dili ilə böyründə yatmış qasqa buzovunun belinə sığal çəkirdi.
- İt kərmə qalağının dibində yatmışdı. Qara pişik isə qarağac kötüyünün dalında dayanıb ovunu gözləyirdi.
- Gözəl yatağına girdi Alo da uşaqlarının böyründə uzandı. O, başındakı ağ dəsmalı açıb bürküdən pörtən balalarının üzünü yellədi.

- Alo qəlbi ilə danışır, gözəl isə iydənin budaqları arasından aya hey tamaşa edirdi. Birdən iydənin budağından gözəlin başına xırda bir şey düşdü. "Bu nədir?". Gözəl vaxtsız qar ələnmiş saçlarına ilişən arını ehtiyatla götürdü. Diksinib kənara atdı ərini yavaşca səslədi:
- Alo yatmısan?
- Yox hələ.
- A kişi, o gözünü arı vuran gün yadındadı?
- Yadındadır, ay arvad! Yuxu görmüsən nədir, bu, hardan fikrinə düşdü.
- Sənə demişəmdə, həmin gün oğlun Nəbi məni o qədər güldürdü ki!.. Allah axırını xeyir eləsin. O ləzgidə bir cür adam idi ha!... iki ayağını bir başmağa dirəmişdi ki, oğlumuz adını Hacımurad qoyun. Deyirdi, Hacımurad igid adam olub, bəylər onu Şəkinin yaxınlığında vurublar. Balam, bizdə oturub-oturub Kərbəlayi Cəfəri pisləyirik. Deməyəsən, bəylər elə hər yerdə başkəsən olurmuşdalar. İlanın ağına da, qarasına da lənət...
- Alo yorğanı sinəsinə çəkib üzünü arvadına çevirdi:
- Ay Gözəl, bu sözlər hardan yadına düşüb ey!.. Yatsana gecə yarından keçir. Sabah mən biyara getməliyəm.

Gözəl başının işarəsi ilə Aloya iydəyə söykədiyi yazılı məcməyini göstərdi:

- Görürsən onu?
 - Görürəm.
 - Bu söhbətləri o məcməyi yadıma saldı, bir də başıma düşən ölü bal arısı... Həkerinin axıb gəldiyi Calbayır, Kəlbəcər dağlarının başında şimşək oynayırdı. Aran səması isə elə bil gəmisiz dənizdi. Göyün çırağı ay sanki bütün Araz qırağındakı obalara keşik çəkirdi.
- Biz azdan ərlə-arvadı yuxu apardı... Qızıl inəkdə yatmışdı, balası da. It də yatmışdı. Lakin bir qara pişik oyaq idi. O, yenə qarağac kötüyünün dalınca sinib ovunu pusurdu.
- Səhər açıldı, yaylımdan gələn malların səsi bir-birinə qarışdı. Bacalardan tüstü qalxdı. Evlərdən çörək ətri gəldi, şilə qoxusu gəldi. Lakin Alonun uşaqları hələ də şirin yuxuda idi. Gözəl lap sübhədən eyvanda ocaq qalayıb saç asmışdı. Obaşdan durub yoğurduğu xəmiri kündələyir, yastılayıb sacın üstünə salırdı. Qızmış sac arpa cadını köpəşidib çillədirdi, onların içinə isti keçməmiş çölü qarsıyıb yanırdı.
- Alo həyətdə qızıl inəyi tumarlayırdı. Gözəl çörəyi salıb qutarmışdı. «Əldən qalan əlli il qalar». O, istəyirdi ki, bu gün görəcəyi işləri sabaha qoymasın. Tez süpürgəni götürüb eyvandakı dübəyin böyür-başını təmizlədi. «Uşaqlar durunca duzu da döyə bilsəydim lap yaxşı olardı». Gözəl taxçadakı daş duzu dübəyin çalasına atdı. Dübək daşı ilə döydü, əzdi, ag bir torbaya yığıb, hələ də inəyi tumarlayan ərinə göstərdi:
- Alo, gör nə qədər duzumuz var! Allah çörəyini yetirsin.
 - Yetirər, ay arvad, yetirər! Axşam dedim ki, fikir eləmə. Bu yaz elə çiriş yığıb satdım, tikan qırıb satdım, pis dolanmadıq?! Arpa biçini başlayıb, bu gün-sabah taxıl bollaşacaq.
 - Gözəl torbadakı duzdan bir ovuc götürüb iydəyə söykədiyi məcməyinin içinə səpdi. Məcməyini inəyin qabağına qoydu. Duz torbasını tələm-tələsik

damın dirəyindən asıb tez çölə çıxdı. Çalğın götürüb həyəti süpürməyə başladı. Alo onu səslədi:

- Ay arvad, görmürsən inək nə qayırır?! Sən Nəbinin canı, bir də bu məcməyini işlədib-eləmə.
- Inək az qalırdı məcməyinin qalayını da yalasın.

Gözəl çalğın bir tərəfə atıb məcməyini inəyin qabağından götürdü:

- Düz deyirsən, a kişi, uşaqların adı pozular. Aparıb bu məcməyini qoyacağam məfrəşin dərin yerinə. Bir də allah bilir nə vaxt qalayçı Osman bizdən yumurta alacaq.

Alo başını tərpəlib xəfifcə gülümsündü. «Bizim arvad deyəsən təzə ad yazdırmaq həvəsinə düşüb. Heç o birilərini dolandıra bilmirik».

Gözəl, məcməyini aparıb məfrəşdə gizlətdi. Ev-eşiyi yığışdırdı, inəyi sağdı. Yüyrüyə bağladığı çatını açıb belinə sarıdı. Qırmızı dəsmala bir cad, bir az da şor qoyub, bağlamalı gümüş kəməmindən asdı. Oğlu Nəbini ehtiyatla yüyürkdən götürüb yuxulu-yuxulu kürəyinə şəllədir.

- Alo, Səkinədən, Məhərrəmdən muğayat ol, mən getdim. Alo əlini qızıl inəyin boynundan çəkib təəccüblə soruşdu:
- Hara belə, ay arvad? Səhər-səhər yuxu görmüsən nədi?
- Yuxu-zad görməmişəm, uşaqların çörəyini verərsən. axşam sənə dedim ki, dağarcığın dibində bircə qatımlıq unumuz qalıb, onu da yoğurub səhər bişirmişəm. Dünən getmişdim İsmayılqilə, gördüm ki, arvadı Zəhra başaq döyür. Soruşdum haradan yığmısan? Dedi, Həməzəli kövşənindən. indi mən də gedirəm ora.
- Gözəl, oğul ki, var, düşməni toxmağıdır. Aparıb istiyə salarsan, otur bir yerdə. Bu gün məni balası ölmüş biyara göndərir. Gəl sən getmə, sabah özüm addayaram Həməzəliyə.
- Sən ikiyə şaqqalana bilməzsən, allah bilir Topal səni hara buyuracaq. Dedim ki, evdə urvalıq unumuz yoxdur. Oğul ki var, Misir karvanıdır, qırx ildən bir gəlir. Mən sənə bu balaca Misir karvanını necə ac qoyum, özün de. Biyara gedən də uşaqalrı tapşırırsan Zəhraya.

Gözəl yolağadan tələsik çıxarkən tumanı qarağac kötüyünə ilişdi. Az qaldı yıxılsın, özünü güclə düzəltdi: «Yenə kim çıxdı qabağıma... Bu zəhrimar kötük də həmişə yolumuzu kəsir. Alo bircə bunu yarıb yolağanın ağzından rədd edə bilsəydi...»

Alo başını yellədi: «Keçmə bu Gözəlin tərsliyindən. Körpəni istiyə salmasa yaxşıdır». Qızıl inəyi naxıra ötürdü. Qayıdıb dəhrəsini yolağanın ağzındakı qara daşla itiləməyə başladı. Sonra onun ağını barmağı ilə yoxlayıb heyfisləndi: «Yazıq dəhrə neyləsin, gündə on şələ tikan qırır. Bu gün gərək Kərbəlayının gərmə qalaqlarını çəpərləyəm, özü də müftə. Zalım balasının gözü heç doymur ki!... Dənən neyniyirsən bu qədər gərmə kəsdirib, sən onu yandıransan?! Qoy camaat ksib aparsın də! Çoxunun heyvanı yoxdur, gərməsi olsun, nöqərləri Atirizi meşəsində yarmaça qoymayıblar. Gəlinüfurməz odundan daşıyıb neçə-neçə çin vurublar. On il də yandırsalar qurtarmaz».

Gözəl, Kərbəlayının hündür, ikitaylı qırmızı darvazasının ağzından keçərkən özü də bilmədən ayaq saxladı. Həyətdən səsküy gəlirdi. Gözəl darvazanın deşiyindən

ora baxdı. Nökərlər tappatapla atları alıqlayırdılar. Əlvan naxışlı xalçaları məfrəşlərə yığıb yük tuturdular. «Onların çoxunu mən toxumuşam, heç xeyrini görməsinlər. Kərbəlayı köçdən əvvəl Zeyvə kəndinə yenə ağırlıq göndərir. Gör necə qorxur ey! Qorxur ki, el dağda olanda İrandan adlayan qaçaq-quldur evini talan eləsin».

Gözəl deyinə-deyinə darvazadan uzaqlaşdı. Yalın ayaqları hərdən daşa dəyirdi. Lakin tələsdiyi üçün ağrını hiss etmirdi. Yeridikcə nimtənəsinə düzdüyü pullar bir-birinə toxunub cingildəyirdi. Uzun tumanının ətəyini əlində dəstələmişdi. Çəltik ləklərinin arası ilə uzanan su basmış cığır onu Həkəriyə aparırdı. Birdən ayağının altında buz kimi soyuq bir şey hiss etdi. Diksinib irəli atıldı. Qara bir ilan yekə bir qurbağanı udurdu. Qurbağa inildəyir, sanki kimi isə köməyə çağırırdı. Gözəl, yerdən iri bir daş götürüb ilana atdı. İlan qıvrıldı, lakin ovunu buraxmadı, sürünüb özünü kolluğa saldı. Gözəl heyfsilənə- heyfsilənə yoluna davam etdi. Çaya çatanda gözlərinə inanmadı. «Alo istidən qorxurdu. O bilsəydi Həkəri belə daşıb, məni qəti qoymazdı gələm. İlin-günün bu vaxdı da çay daşarmış!... Axşam göydə o qədər ulduz vardı ki!.. Görünür, çayın başına yaman yağıb».

Günəş öz qızılı qanadını yavaş-yavaş güneylərə sərir. Dimdiyində çəyirtkə daşıyan sağsağanlar bağlara tərəf uçar, uzundimdik su bülbülləri qamışlıqda oxuyur, təzə bala çıxaran alabaxtalar uğuldaşırdı. «Bala şirin şeydir».

UŞAQLAR BAYRAM PAYI YIĞIR

Çaylar qar selindən daşıb qəzəbləndi, dünyanı ağzına aldı. Çoxlarının evini uçurdu, balasını apardı... Körpə Nəbi bu daşqınlar üzərində ayaq tutdu. Büdrədi, yıxıldı, qalxdı... Nəhayət, qamış at minib tay-tuşlarına qoşuldu...

Molluda böyük şənlik var. Novruz bayramı çoxlarına sevinc gətirmişdi. Ev-eşiklər, həyət-bacalar tərtəmiz idi. Hətta kəndin ara-bərələrini də süpürüb sulamışdılar. Arvadlar, gəlinlər, qızlar qayçıdan çıxandan sonra boxçada saxladıqları xeyir-şər paltarlarını geyinib saçlarını yağlayır əllərinə xına qoyurdular. Kəsülülər bir-birinin evinə gedib bərişirdilər. Nişanlı oğlanlar, nişanlı qızlar özlərində-sözlərində deyildilər. Oğlanlar iri buynuzlu qoçların başlarını xınalayıb boyunlarına şal dolayır, qızlar evinə göndərirdilər, qızlar xonçalara şəkərbura, paxlava, qırmızı yumurta düzüb ətrafında şam yandırırtdılar. Yoldan keçənlər xonça aparan arvadları görüb onlara xeyir-dua verirdilər:

- Allah mübarək eləsin!
- Subaylarmızdan görək!

Hər evin qapısında bir ocaq yanırdı. Uşaqlar oda bəlim atırdılar. Ocaq daha da şölələndi. Hərə istəyirdi ki, ocağın üstündən birinci hoppansın. Balaca Nəbi də uşaqların arasında idi. O, qamış atına bir şallaq çəkib hamıdan əvvəl tullandı:

-Ağırlığım-uğurluğum burada qalsın!

O biri uşaqlar da eyni sözü təkrar edib Nəbinin arxasınca ocağın üstündən atılırdılar. Şən səslər bir-birə qarışırdı... oğlanlar ocağın dövrəsində yumurta döyüşdürürdülər.

-Künəsini çevir!

- Yox, ver sənin yumurtanı mən tutum!
- Deməzsən aldatdım?
- Sındı! Ver bura görüm!
- Pah atonnan, elə bil qayadı, on beş yumurtanın xəşilini çıxartdı.

Uduzan uşaqlar pərt olmuşdular. Kimi əzilmiş yumurtasını acıqla içir, kimi döyüşəcəyi yumurtanı dişlərinə vurub bərk-boşluğunu yoxlayır, kimi də yumurtasını ovcunda sıxıb ocağın işığında onun sarısına baxırdı.

-Hm... daşdı, daş! Gör bu yumurtaynan neçəsini sındıracağam?! Hə, kim istəyir gəlsin irəli! Lap ortasını tuturam.

-Yaxşı bir az əlini aç görüm, heç toxunur ki... Aç deyirəm sənə!

Çox keçmədi ki, ocaq qaraldı. Yumurta döyüşən uşaqlar indi çiyinlərində torba həyət-bacaları gəzir, bayram payı yığirdılar. Nəbi də qamış atını o evdən-bu evə səyirdir, taytuşları ilə birlikdə «Kosa-Kosa» mahnısını oxuyurdu:

Ay xanım, xanım, dursana,
Torbamı doldursana,
Yük dibinə varsana,
Kosanı yola salsana...

Ay uyruğu, uyruğu,
Saqqalı it quyuğu.
Kosa bir oyun eylər,
Keçəlin toyun eylər.

Nəbi qamış atının başını bu dəfə Xanalığilin evində yığdı. Həcərin anası Ballı almacıqları çıxmış, qarayanız bir arvad idi. O gülə-gülə Nəbinin torbasını nöküdlə, boylanmış yumurta ilə doldurdu. Qoz-fındıq ləpəsi ovucalayıb cibinə tökdü. Dirəyin dibindəki ayağı bağlı xoruzu da onun qucağına verdi:

- Oğlum, apar evinizə. Bərk tut ha, qaçırırsan!

Nəbi sevincək evlərinə qayıtdı. Yığdığı bayram payını boşaldıb yenidən uşaqlara qoşuldu.

Damların üstündə xısınlaşan cavanlar bacadan evə salladıqları ipi tez-tez tərpedir, pay almayınca əl çəkməyirdilər.

Gözəl süfrənin böyründə əri ilə üz-üzə oturmuşdu. Nöküd dolu məcməyinin dövrəsində yanan şamların şöləsi Gözəlin qəlbi təki titrəyirdi.

Sinidə xeyli qovurğa vardı, Alo hərdən ağzına atırdı.

- A kişi, bayaq uşaqların yanında istəmədim qanını qaraldım, fikir məni yaman götürüb axı...
- Yenə nə fikir, ay arvad? Üç oğlum var, bir qızım, hamısı da padşah balası kimi gözəl-göyçək. Allaha şükür, onları böyüdüb ərsəyə gətirsək, bəsimizdi, həftəlik azuqəni də yığmışam başımızın altına.
- Azuqəni demirəm.
- Bəs nəyi deyirsən?
- Qonşumuz Xanalının qızı Həcər bayaq bizə pay gətirmişdi. Qız gedəndən sonra qalmışam məəttəl, bilmirəm qaba nə qoyum. Bayaq da Həcərin anası Ballı Nəbiyə bir xoruz verib. Hələ iki arşın da qanovuz qoyub Səkinənin

torbasına. Məhərrəmin də, Mehдинin də ciblərini doldurub qoz-fındıqla. Bəs biz? Heç bir şeyə gümanım gəlmir.

Alo demisinə tənbəki basıb cibindən çaxmaq daşı və qov çıxartdı. Qovu çaxmaq daşının üstünə qoyub toqqasından asılmış uzun satılı bircə dəfə daşa çaldı. Qıgılcımlar qovu közərtди. Qovdan xoş ətir gəldi. Çox keçmədən deminin tüstüsü saqqıza dönmüş qurumların asım-asım olduğu bacaya sarı sürünürdü.

- Niyə dinmirsən, a kişi?
- Yoxsulluğun üzü qara olsun. Yoxdan allah da bezardır... Kərbəlayi köhnə bostan yerinə «Gözəlخان» adı qoyub. Bilirəm ki, o bizə qəsdən sataşır. Neynək, qoy sataşsın. Rəhmətlik atam deyirdi ki, buynuzlu qoçun qisası buynuzsuz qoçda qalmaz. – O duruxub fikrə gedən arvadına baxdı. – Yenə, ay Gözəl, gümanımız o çil toyuğa gəlir. Gəlsənə onu tutub verəsən Nəbiyə aparsın?

Gözəl ah çəkib çənəsinin çapığını yaşmağı ilə örtüdü.

- Eh, nə danışırısan a kişi, çil toyuğun hər gün bir yumurtası olur, bişirib verirəm uşaqlara.
- Bəs onda neyləyək, ay arvad?

Gözəl bir müddət dillənmədi, birdən ağına nə gəldisə başı ilə samanlığa işarə etdi:

- Hə, indi yadıma düşdü. Çil toyuğun dünənki yumurtasına dəyməmişik, qalıb, falını da götürərək, sabah da yumurtalayar. Üç yumurtanı boyayıb qataram Nəbinin gətirdiyi yumurtalara, olar on yumurta. Düzəram bir boşqaba, nökdün böyrünə də qoz-fındıq qoyaram. Arfenik kirvə də keçən il Nəbiyə bir cüt corab göndərib, layiqli şeydir, onu da qoyaram payın üstünə. Xanalıgil başa düşən adamdır. Bilirlər necə dolanıyıq. Onlar bizim bayram payına qalmayıblar. Amma biz də gərək adamlığımızı göstərək.

Alonun üstündən dağ götürüldü. Demisini bir neçə dəfə öküz başı gönündən tikilmiş yamaqlı çarığına vurub gülünü boşaltdı və yenə qovurğadan ovucladı.

- Ay Gözəl yaxşı qovurmusan! Deyirəm ey Allah səni mənə nahaq yerə qismət elemiyib. Səndə olan ağıl kimdə var?.. On yumurta yaxşı paydır, corab da qoyarsan, olar lap yaxşı. Arfenik kirvə də hər bayram bizi yaman utandırır. Bilmirəm onun xəcalətindən necə çıxacağıq? Nəbinin xətrini Arfenik kirvə oğlu Karapetdən də artıq istəyir. Keçən il Çəmən yurda köçəndə mənə dedi ki, siz bir il bu dağlara gəlməsəniz, bağrımız çatlayar; üz gözüümüz yaman öyrəşib. Ermənilər dostbaz lolublar. Arfenik kirvə mənə deyirdi ki, Karapetin qardaşı yoxdur, təkcədir, Nəbi də olsun qardaşı. Qol qanadlı ağac həmişə kölgəli olar. Kişi düz deyir. O günü də bizə iki çanaq darı göndərib. Allah bilir ki, kasıbın ürəyi açıq olar. Əgər atım ola ha bağışlaram Ginikor kirvənin oğlu Karapetə. Əgər qoyunum ola ha bu dəqiqə onun boynuna qırmızı şal bağlayıb yollaram Həcər gilə. Amma neyləyim?..

Gözəl səhər tezdən samanlığa getdi. Çil toyuq falın üstündə gözlərini döyürdü. Toyuq sahibini görəndə yerindən atılıb qaqqıdıya-qaqqıdıya qaçdı. Gözəl falın yanında təzə bir yumurta da görüb sevindi. Yumurta hələ

soyumamışdı. “Necə də vaxtında yumurtlayıb. Kaş çil toyuq kimi onca toyuğum olaydı...”

... Çiləçixardan uşaqlar hələ də həyətdə oynayırdılar. Nəbi də orada idi. Gözəl əlində yumurta eyvana çıxdı. Nəbi “atını” o yan-bu yana səyirdirdi. Gözəl, oğlunu belə görəndə uşaqlıq illərini yadına saldı. Sanki, Nəbi neçə il bundan əvvəlki yüyürkdə mis cingiltisindən diksinən, yuxuda öz-özünü gülümsəyən çayda baş gözü yarılan o, “dəcəl” körpə deyildi. Qaragül dərisinə oxşayan qıvrım saçları, yaraşqlı enli alnı, girdə, qarabuğdayı sifəti uşağı necədə qəşəng göstərirdi! Çənəsinin batığı daha da dərinləşmiş, dodaqları qalınlaşmış, gözləri qartal gözlərinə dönmüşdü. Nüfuzedici baxışları cəldliyi ov dalınca şığıyan qızıl quşları andırırdı. “Ləzgi Osman, deyəsən, haqlıdır. Mənim oğlum doğurdanda igid olacaq. Gör “atını” necə çapır?! Qurban olum ona”.

Gözəl oğlunu səslədi. Nəbi “atını” çapa-çapa anasının yanına gəldi. Onun qamış atı çox məzəli görünürdü. “Quyruğuna” bir şələ qara əsgə bağlamışdı. “Atının” başına isə noxta əvəzinə sivrim sarırmışdı. Nəbinin qara saçları ala çəpiş dərisindən tikilmiş papağının altından qıvrılıb çölə çıxmışdı. Səthin arxalığının üstündən bağladığı ensiz qayıışı belini qucumuşdu. O, əynindəki təzə şalvarına, ayağındakı bəzəkli yun corabına, cığıdan tikilmiş şişburun çarığına baxıb sevinirdi. Ata- anası onun bayramqabağı bəybalası kimi geyindirmişdi. Lap Əbilbəydən də yaraşqlı görünürdü.

Gözəl düzəltdiyi xonçanı Nəbiyə verdi:

- Oğlum, bunu Xanalı əmingilə ver, bunu da Ballı xalana. Bu corabı da qoy cibinə, bu da o xallı qız var ha, Həcər, onun payı. Qaçma başına dönüm, yıxılırsan! Nəbi “atını” muşqurub, göz qırpımında yolağadan çıxdı. Bu zaman Alo həyətdə girdi. Çiyində boş səbət vardı. O, səbəti iydənin dibinə atıb oğlunun arxasınca baxan arvadın danladı:

-Ay Gözəl uşağı buyur dalınca yüyür. Apardıqlarını tökməsə yaxşıdır. Bəs Səkinə hardadır? Gərək o aparaydı.

-Hana toxumaqa gedib.

-Eh... daha sənə sözüm yoxdur. Bu əziz gündə hana toxumq olar?! Bəs niyə qoydun gedə?

-Neyniyim a kişi özü getdi.

-A Gözəl insafın olsun yazıq qız gecə gündüz cəhrə əyirir, yun darayır, yumaq sarıyır, ip boyayır, barı qoyardın uşaq bu əziz gündə yazıq qollarının dincini alardı. Yazıq uşağın işləməkdən biləkləri sızıldayır. Gecələr agrısından yata da bilmir. Vallah onu da öz gününə salacaqsan. Axşam-səhər xalça toxuyursan. Ay rəhmətliyin qızı, bu insafsız xanımlar sənə nə muzd verirlər ki, qızına da versinlər. Molla Əhməd deyir ki, novruz bayramı günü işləmək günahdır. Belə eləyirsən Allah ruzumuzu kəsir də...

Alo evdə Səkinəni hamıdan çox istəyirdi. Gözəl ərinin hövsələdən çıxdığını görüb, onu yumuşaltmağa çalışdı:

-Düz deyirsən a kişi məndə də günah var... Həvəni, kirkidi ki, gizlətmışdim, qızıan özü tapıb aparıb. Danlayanda da küsür, qızının xasiyyətinə bələd deyilsən?!

Gözəl öz sənətini qızı Səkinəyə öyrətmişdi. Mollu kəndində onun kimi qəşəng xalça toxuyan yox idi. Xocahan, Xanlıq, Şuşa bazarlarında həmişə tacirlər Gözəlin əlindən çıxan xalçanın üstündə dava salırlar. Kəndin varlı ailələrinin hamısı nişanlı qızlarına cehiz xalçalarını ona toxutdurur. Səkinənin bu işdə yaxşı sərişdəsi vardı. Hər axşam o, bacılığı Həcərlə xalça toxuyardı.

Anası öz zəhmət haqqına qızına qanovuzdan don tikmişdi. Səkinə təzə donu geyib getmişdi.

Gözəl ərinin ona acıqlı-acıqlı baxdığını görüb zarafata saldı:

-A kişi, qorxan gözə çöp düşər, niyə mənə belə tərs-tərs baxırsan? Nigaran qalma, Nəbi apardığı bayram payını tökməz, o, ağıllı uşaqdır. Neçə dəfə qulluğa göndərmişəm mənə yaradıb...

-Ay arvad, söhbətə qızışdıq, səbət yaddan çıxdı. Cəhənnəmə... deyirəm, oturub təzəsini hörüm, görək Kərbəlayı buna nə qulp qoyacaq. Apardığımı bəyənmedi. Dedi ki, bununla Qalaya barama göndərə bilmərəm, lap üsgüyə oxşayır.

-Nə deyirəm, hörürsən hör, mən də kömək eləyərəm.

Onlar iydənin kölgəsində qabaq-qabağa oturdular... gözəl çubuq verir, Alo səbət toxuyurdu. Heç biri dinib danışmırdı. Külək axşamdan sönmüş ocağın külünü həyətə səpələyirdi. Alo istəyirdi, bir məsələni arvadına açsın, qorxurdu Gözəl razılaşmaya öz-özünə çox ölçüb biçdi. Axırda arvadına dedi:

- Ay Gözəl, o çubuğu qoy yerə, istəyirəm bir işi sənə gənəşəm.
- Nə işdi belə, xeyir ola?
- Lənət şərə, külfəti dolandırmağı deyirəm. Bu bayramı da birtəhər belə yola saldıq getdi. Deyirəm nə təhər eyləyək evimizdə məndən başqa bir qazanc gətirən də olsun, xeyir-şər olanda da əl-amanda qalmayaq. Görürsən də, mən vaxt-bivaxt nə qədər çax-çux eləyirəm, yenə çətinlik çəkirik. Maşallah, uşaqlar böyüyürlər, çörəklərini yetirmək olmur. Bir də ki, elə uşağı körpəlikdən gərək iş-gücə alışdırasan. Kərbəlayı Cəfər o günü deyirdi ki, Nəbi çox zirək uşaqdır... Nə bilim ey, deyirəm, razı olsan, Nəbini Kərbəlayıya nöker verək. O, Məhərrəmin tayı deyil, təkbaşına iki sürü quzu hərleyər.

İydə ağacı Gözəlin başına dolandı: “Yeddi yaşlı uşağı nöker?! Özü də kimə, doğma qardaşımın qanını içən Topala?! Hələ uşağın ağzından süd iyi gəlir. O gün inci dişini çıxartdım. Səni görüm dağılasan, dünya! Yoxsulluq nə yaman bəla imiş!... elə bil allah bizi dərd-qəm çəkməyə yaradıb”.

Gözəl handan-hana özünü ələ alıb, çubuğu hirslə qarağac kötüyünün böyrünə tulladı:

- Yox, a, kişi, Nəbini gözümdən uzaq qoymaram. Gecələr qucağımda yatırıtsam, gözümə yuxu getməz. Hər axşam yalvarır ki, “ana mənə Koroğludan danış, Bəbəkədən danış... Düşmənlər Çənlibelə necə soxuldu? Bəzz qalasını Ərəblər necə aldılar?..” Vallah acından ölərəm, uşağımı heç kəsə nöker vermərəm. Elə sən qazancınla külfəti birtəhər dolandırırıq. Mən xalça toxuyuram, Məhərrəm də bu gün sabah qazanc gətirəcək; Əlli

quzu otarır. Həftədə əlli qoyunun bir örnəsinin südü bizimdir. Pendir tutaram, aparıb

- Xocahan bazarında satarsan, keçinərik. Hələ deyəsən dana-buzovunu da quzuya qatmaq istəyirlər. Onda lap yaxşı... Səkinə də daha öz başını dolandırır. Nəbi də bir az böyüsün, göndərerik elin dana-buzovuna. İstəmirəm, düşməni çörəyi bizə lazım deyil! Allah Kərbəlayı Cəfəri də kəssin onun çörəyini də!

Yenə də Alonun gücü demisinə çatdı. Ürəyindən qopan ah-uf tənbəkinin acı tüstüsünə qarışdı:

- Neynək, ay arvad sən deyən olsun...

Nəbi heç ağlına gətirməzdə ki, atası onu Kərbəlayı Cəfərə hökər verər. O, hər axşam qollarını anasının boynuna dolayıb yaıvarırdı:

- Can ana, keçəl Həməzə Qıratı neylədi?

Ana Koroğlunun qoçaqlığından, Qıratın hünərindən danışanda Nəbi durub yerin içində oturardı. Keçəl Həməzenin Qıratı qaçırdığını eşidəndə Koroğluya acığı tutardı:

- Mən keçəlin başını kəsərəm!- Sonra da Nəbi acıqlı-acıqlı soruşardı:- Ana, niyə Koroğlu Həməzeni mehtər götürdü?

Ana həvə vurmaqdan qabar olmuş barmaqları ilə oğlunun saçlarını qarışdırıb təmkinlə başa saldı:

- Mənim balam, keçəl Koroğluya kələk gəlib. Özünü dilənçiliyə vurub, gəlib Çənlibelə. Koroğlunu ona ürəyi yanıb, götürüb özünə mehtər. Koroğlu bilsəydi ki Həsən xan keçəli Çənlibelə hiylə ilə göndərib, onun boğazını üzərdi. Oğul, adam dostunu, düşməni gərək yaxşı tanısin. Kərbəlayı Cəfərin allah balalarını öldürsün, ürəyimizə dağ çəkib...
- Ana, ağlama, sən allah ağlama. Böyük oğlan olanda özümə at alacağam. Lap Koroğlunun Qıratı kimi at! – Nəbi dirəkdən asılmış xəncəri anasına gösdərib:-bax, onunla dayımı öldürənin başını kəsəcəyəm! Kim məni tuta bilər? Ata minib qaçacağam dağlara, meşələrə... sən ağlama, mənə yenə nəğil danış.

... Nəbi yuxuda da Koroğlunu görərdi. Görərdi ki, Koroğlu onu qucağına alıb. Görərdi ki, Koroğlu onu Qırata mindirib. Nəbi gecələr qamış atını minib Koroğluya köməyə gedərdi..

NƏBİ NAXIR OTARIR

Kəndin ara-bərəsində adamlar qaynaşır. Naxır kəndə təzəcə gəlib, yelini südlə dolmuş inəklərin mələrtisindən qulaq tutulur. Körpə buzovlar səs-səs verib. Əmliklər, çəpişlər “mızqan” çalır. Baş ağ çalmalı uzun arıq, qoca bir kişi əlində çubuq Alogilə tərəf addımlayır. O, yolağada ayaq saxlayıb evi səsləyir:

- Gözəl, ay Gözəl!

Közəl inək sağırırdı. Oğlu Nəbi isə çomağına söykəlib “Qızıl”ın baş-gözünü tumarlayırdı. Səsdən ürkən inək fısıldayıb dartındı. Gözəl sərnici dizləri arasında sıxıb bir eydirmə oxudu:

Mən səni el bilirəm
Dağlarda göl bilirəm
Sənin qarğı məməni
Qurumaz sel bilirəm

İsmayıl xeyli gözlədi. Ona “hay” verən olmadı, bir də çağırdı. Gözəl bu dəfə onun səsinə eşitdi.

- Oğlum, gör kimdir?

Qonşu həyətdə “sərçə ovçuları” qışqırırdılar.

- Ə, bu çəpərə də baxaq!
- O!.. Gör burda nə qədər quş var!
- Şişi ver mənə görüm.

Uşaqlar əllərində cıraq həyət-bacaları dolaşır, qalın çəpərlərdə mürgüləyən sərçələri işıqla çaşdırıb oradaca şişə keçirirdilər. Quşların civiltisi onları gülüşdürürdü. Kərbəlayı Cəfərin oğlu Əbil də onların arasında idi. O bağıra-bağıra yenə kiminsə sərçəsini əlindən alırdı:

- Ver, mən görmüşəm! Ver deyirəm sənə!...

Sərçələr uçuşub Nəbigilin həyətinəki iydəyə doluşurdu. “Qoymaram bizim həyətdə sizi tutalar”. Nəbi perikən sərçələrə baxa-baxa yolağaya tərəf getdi:

- Kimsən?
- Mənəm oğul.
- İsmayıl əmi, nə deyirdin?
- Oğul, elə səni axtarırdım. Bizim dana gəlib çıxmayıb axı... Əgər gətirməmişənsə gedim Molla Əhmədə bir qurdağzı bağladım, canavar dananı yeyər.
- İsmayıl dayı, vallah, mən sizin dananı əlimlə gətirmişəm. Bəlkə Kərbəlayı Cəfərgilin buzovlarına qarışıb? Bayaq Əbilgilin darvazasının ağzında gördüm. Odur ey, Əbil çəpərdən sərçə tutur, ondan xəbər al.
- Səni xeyir xəbər olasan, oğul. Qorxdum ki, dana qurd-quşa rast gələ. Ay bala, bəs Məhərrəm hardadır ki, dana-buzovu sən otarırsan? Atan nə əcəb bir o qədər heyvanı sənə ümid olub?
- Məhərrəm naxoşdur.

İsmayıl kişi Kərbəlayı Cəfərgilə tərəf getdi. Nəbi isə anasının yanına qayıdıb yenə “Qızıl” ın qaş-gözüni tumarlamağa başladı...

Gözəl inəyi sağıb qurtardı, buzovun buruntağını açdı:

- Oğlum, bu, sənin ilk qazancındır, aparım evə yoxsa...

Nəbi dinmədi. Ana damın üstünə çıxdı. Oğlu çomağını sürüyə-sürüyə onun arxasınca addımladı...

Alo, bacanın yanındakı daşın üstündə oturub bekarçılıqdan çubuq yonurdu. Gözəl görək kimi bıçağını qatlayıb cibinə qoydu. Ayağa durub böyründəki qalaylı mis qazanlara nəzər saldı.

- Ay Gözəl, neyniirsən bu südü gətirib? Onsuz da hamısı bizim evə gələcək də!

Gözəl gülümsündü:

- Sahibkar icazə vermir. Kişinin öz malıdır, bilmək istəyir ki, qazancı nə qədər olub.

Gözəl südü qazana boşalda-boşalda oğlana baxdı. Nəbinin gözləri sevincdən işıldayırdı.

- Bərəkətli olsun, ay bala!

Nəbinin yaraşıqlı dodaqları qaçdı. Onun nəzəri qazanın dibində muncuqlanan süddə qalmışdı. Gözəl oğlunun üzündən öpdü. Çənəsindəki çapıq oğlunun sifətinə toxunanda ana diksindi, tez yaşmağını qaldırıb kövrəldi.

- Başına dönüm bala əlacım olsa səni dana-buzova göndərmərəm. Bizim çorəyimiz daşdan çıxır. Sənin tayların oday, sərçə tutur. Neynim, allah kasıbçılığın üzün qara eləsin. Oğlunu ata da qucaqladı:
- Nəbi, görək bu axşam sənə quzu kəsəydim. Elin dəbi belədir. İlk qazanc gətirən günü atam mənə çəpiş kəsmişdi... Özü də qazancım nə idi? Bir şələ çırpı!...

Alo bu balaca, naxırçı oğlunu elə bil birinci dəfə görürüdü “Necə də tez böyüyüb!... Maşallah..”

Nəbinin isə gözü yolda qalmışdı. “Bu arvadlar niyə gəlib çıxmadılar?”

- Ata, bəs südü niyə gətirmirlər?
- Darixma, mənim balam, indi gətirərlər.
- Qoy çağırım.
- Nə deyirəm..

Nəbi üzünü kəndə tutdu:

- Ay arvadlar, südü gətirin!..

Uşağın alnındakı çapıq qan rənginə düşdü. O, atasına baxıb qızardı. Gözlərin çomağınma dikdi. Handan-hana başını qaldırıb, atasında soruşdu:

- Ata, keçən həftə Məhərrəmin bazar südü niyə çürüdü?

Anam deyirdi kimsə südə su qatıb, düzdür? Birdən mənim südümə də su qatarlar ha!...

- Oğlum, görünür, anan qazanı yaxşı yumayıb. Sənin südüə heç kəs su qatmaz, camaatımız halal camaatdır.

Yolağda bir qaraltı göründü. Nəbi sevincək atasına baxdı:

- Ata, gəldilər!

Arvadlar Alonu dövrəyə aldılar. Beli zənci tükü kimi qıvrılmış ağbirçək bir qarı sərnici Aloya göstərib deyirdi:

- Bura bir bax, oğlumun canı haqqı, “Dumanın” olan südü budur. Bizim “Duman” bu gün-sabah qurudacaq. Allaha and olsun, yelinində nə vardı hamısını çırtım, balasına heç bir damcı da süd saxlamadım.

Alo başını yırğaladı.

- Ayıbdır, ay bacı, kim sənə deyir az süd gətirmisən? Nə qədərdir-allah bərəkət versin, tök qazana. İl quraqlıq keçir, çöldə ot var ki, süd ola?!

Qarı sərnici boşaltdı.

- Nə bilim, dedim, ürəyinizə başqa şey gələr. Bizim ev haram mal götürmür.

O bir arvadlar isə gətirdikləri südü Aloya göstərməyə utandılar.

- A kişi, allah oğlunun qazancından sənə xeyir versin! Allah bərəkətli eləsin!

- Çox sağ olun, allah sizin də balalarınızı saxlasın. Süd gətirənlərin biri gəlib, biri gedirdi. Balaca naxırçının baxışı qazanlardan ayrılmırdı. Qazanın biri dolu, o biri hələ yarımçıq idi. Alo əlini Nəbinin çiyinə qoyub, qazanlara işarə etdi:
- Özün də görüm, ilk qazancından sənə nə alım?

Nəbi fikirləşmədən dedi:

- Ata mənə bir dayça al. Özudə boz olsun. Əbilin boz dayçası kimi. Minib onunla çapışım.
- Ay oğul axı, iki qazan südə dayça verməzlər. Böyüyərsən, onda sənə qaçağan bir at alaram. Əbili də ötərsən. Hələlik bu qazancından atan bir zol gön alacaq, sənə qızqaytaran çarıq tikəcək. Naxırçıya əsas çarıq lazımdı. Südün qalanını da yağ elətdirib verəcəyəm arpaya. Maşallah, daha yekə oğlansan. Mən qocalıram, bundan sonra ailəni Məhərrəmlə sən dolandıracaqsan. Mehdi hələ körpədir, üç yaşı var. Səkinə də ki, qız xeylağıdır... yağ satmağa səni də özümlə Xocahan bazarına aparacağam. Sənə findıq alacağam, tökərsən cibinə, yeyərsən. Indi, oğul, ayaq üstə durma, yorğunsan, get evə, gör anan sənə nə bişirib.

Nəbi atasından təzəcə aralanmışdı ki, Kərbəlayi Cəfərin uzun, qara eybəcər qaraltısını gördü: “Bu, bizim həyətdə nə qayırır?”

Kərbəlayi Cəfər, gecə özündən də bədheybət görünən qarağac kötüyünün arxasında dayanmışdı. O, Nəbini kinli nəzərlə süzdü: “Ədəbsizin forsuna bax, siçan olmamış dağarcıq dibi yırtır! Indidən şeytançılığa başlayıb. Bu boyu ilə bizə qara yaxır. Mən onun atası ilə danışaram. Hörmət elədikcə adamın başına çıxırlar!”

Nəbi evə getdi. Kərbəlayı isə ayağını çəkə-çəkə damın üstünə qalxdı. Alo ağasının gəldiyini görüb baş endirdi:

- Xoş gördük, Kərbəlayı, necəsiniz?

Kərbəlayı Cəfər sir-sifətini zəhərləyib qızıl kəmərindən asılmış xəncərin hirsle yana itələdi və qanlı-qanlı Aloya baxdı:

- Rəiyyət cızığından çıxanda, ağanın kefi necə olar?

Alo Topalın qəzəbli baxışlarından gözlərini qurtarmaq üçün başını aşağı dikdi, çarığının burnu ilə yeri eşməyə başladı. Kərbəlayı demisinin sapını Alonun çənəsinə toxundurub rişxəndə qazana işarə etdi:

- Hm... deyəsən, qudurmusan hə?! Oğlanların, deyəsən, səni kasıblıqdan çıxarıblar! Həftədə iki qazan südü olan rəiyyət ağasının sözünə baxmaz də!.

Alo elə bir torpağın içində söz axtarırdı. Alo nə deyə bilərdi?! Topal davanı satın almağa gəlmişdi.

- Alo!
- Qulağım səndədir, ağa.
- Yəni bu qədər qudurmusan?!
- Bu nə sözdür, ağa?!
- Endirib çağırışa da gəlmirsən!
- Allah eləməsin, ağa.
- Sənin kimi bəndələr eləyəndən sonra allahın nə günahı?!

“Gözəlخان” da əkdinin bostan əldən gedir, olan-qalan da tağın üstündə quruyur. Bostana su vermək lazımdır...

- Ağa, evdə yox idim. Kasıbçılıq eləyirdim. Uşaqların anası külfətin boğazından kəsib bir az yağdan, pendirdən düzəltmişdi, aparmışdım Xocaham bazarına dəyişəm arpayə. Azuqəmiz qurtarıb.
- Belə də... həftə bazarından gəlibsən!... necə pud arpa ala bildin?
- İki pud ağa. İndi bazarda taxıl od bahasıdır. İl quraqlıq keçir deyə taxıl satan yoxdur. Yavanlığın üzünə baxmırlar, camaat çörək axtarır.
- Allah kəssin belə zamanəni! Çörək verənin qədri-qiyəti qalıb ki?!

Topal demisinin gülünü boşaldıb barmaqları əsə-əsə toqqasına keçirdi. O, dürtməsinə Alonun çənəsinin altına salıb başını qaldırdı.

- Ay qurumsaq, gözünü niyə yerə dikirsən, üzümə bax de! Sənin o naxırçı oğlun başından yekə qələt qırır! Onu bez kimi ortadan iki cıraram! Bilirsən ki, cıraram! Bizim uşağın üstünə dəhrə çəkir, buna görə səni qoduqluğa basdırmadım. Sən calsaqqal özünü qabağa verib qırx çubuqla canını qurtardın. Deyəsən, çubuğun ağrısı yadından tez çıxıb, hə? Gör iş indi nə yerə çatıb ki, sənin küçüyün mənim oğlumu oğru qayırır. Yetim İsmayıl acından günorta durur. Kərbələyinin oğlu da gedib onun danasını oğurlayır... Dağılasan zamanə!

Alo qəddini düzəltdi:

- Kərbəlayı, sizə kim oğru deyib? Belə sözləri ayıb deyilmi danışırırsınız?
- Sənin... o adı nədir, tez-tez də yadımdan çıxır ey...
- Nəbini deyirsiniz?
- Hə, hə. Onu deyirəm. İndi bura gələndə qabağımdan keçdi. Atası yerdə kişiyəm, heç saqqala salam da vermədi. Zənnim məni aldadıb. Nəbinin ağıllı fərasətli başısağı uşaq bilirdim. Hələ onu nökrə götürmək istəyirdim, sənə də demişdim. Amma qoymaram qapıdan içəri girsin.
- Kərbəlayı, uşaqların canı haqqı, mənim bu işdən xəbərim yoxdur. Nəyə inanırsan and içim ki, mənim oğlum Nəbi Əbilə oğru deyə bilməz. Onun ağzı nədir elə söz danışsın.

Kərbəlayı Alonun ağzını əydi:

- Hə, oğru deyə bilməz, oğru deyə bilməz!... Mən sənin o küçüyünə yaxşı bələd olmuşam. O günü də Xanalının o xallı qızı Həcərlə bizim bağı basıblar sapanda. Ağacda meyvə qalamıyb. Balam, daha nə qədər dözmək olar?! Elə eləməyin ki, kütünüzü kəsək!

Söhbətin bu yerində eşşək anqırdı. Sonra təpikləşən atların kişnərtisi eşidildi. Kimsə hönkürdü: "Bay öldüm! Bay başım partladı!"

Kərbəlayı nökrələrin arxasınca deyilməyə başladı:

- Köpək oğlanları at-eşşəyi də bağlamırlar! Ayğırlar, yəqin uşaq vurdu! Gedim görüm nə olub.- Kərbəlayı taytıya-taytıya barmağını Alonun üstünə silkələdi:
- A köpək, sənənlə sonra danışacağam!...

Elə bu zaman Nəbi əlində çomaq tövşüyə-tövşüyə atasının yanına gəldi:

- Ata, Əbilgil bizim iydədən sərçə tuturdu. Dedim ki, iydəyə çıxmayın, ota od düşər. Əbil sözümə baxmadı, acıqla çırağı otun üstünə atdı. Anamla güclə söndürdük. Əbil məni döymək istədi. Mən də onun başına bir çomaq ilişdirdim.

Kərbəlayı Cəfər elə bil yerin altından çıxdı. Yalquzaq təki Nəbinin üstünə atılıb, onun qulaqlarından yapışdı:

- Qoduq, sən mənim oğlumu vurmusan?!- Topal gücü gəldikcə Nəbini silkələdi, onu fırladıb süd qazanına basdı. - Bax səni burda boğaram!
- Yer, göy Alonun başına fırlandı. O, əlini bıçağa atdı. “Ax!.. Mən nə edim: özümü öldürüm yoxsa bu əzrayılı?!”

Nəbi süd qazandından çıxdı. Alo üst-başından süd axan oğlunun üzünə baxa bilmirdi. Uşaq isə qəhərdən boğulurdu. Topalın iti dırnağı onun alnındakı çapıyı cızmışdı. O atasının qəzəbləndiyini görüb ürəkləndi və cəld yerdən bir ovuc torpaq götürüb hirsle Topalın üzünə atdı:

- Sən mənim südümü tökdün?!

Kərbəlayı Cəfər belə şey gözləmirdi. O gözlərini ovuşdura-ovuşdura aradan çıxdı.

- Sənin başını yaracağam! Hara qaçırsan?

Nəbi onu daşa basdı.

Qaranlıqda yortan Kərbəlayı Cəfərin səsi eşidildi:

- Vay kürəyim!... Küçük, gör səni necə boğacağam!...

Alo daha damın üstündə dayanmadı. Boş qazanları götürüb həyətə endi. Damın navalçasından hələ də süd süzələnirdi...

Əbil əlində xəncər Nəbigilin həyatindəki qarağac kötüyünün dalında sinmişdi. “Qorxaq, hünərin var, çıx bayıra! Mənə çomaq qaldırırdın?! İndi gəl boğazını sərçə boğazı kimi üzüm!” Əbil papağını başına bərk-bərk basmışdı ki, yarasının sarğısı düşməsin. O, çox gözlədi, lakin heç kəs gözə dəymədi, elə bil Alonun qapısına qıl vurulmuşdur. Əbil qalxıb iydənin qabığını soymağa başladı: “ Mən sizə elə dağ vurum ki... Admın atasını belə yandırarlar! Bu hələ harasıdır?!”

Qabıqları götürüb eyvana atdı. Külək iydənin çiçəklərini qanadına alıb evə sarı uçururdu. Sanki Nəbini köməyə çağırırdı: “Oyan! Düşməni qisas alır, oyan!”.

İydənin səsinə eşidən, yarasını bağlayan yox idi. Onun “göz yaşları” axır, hey axırdı...

Külək dəli-dolu oğlanlar təki dodagında fit, gecənin qulağını deşirdi. Arabir xoruzlar ağız-ağıza verir, Kərbəlayı Cəfərin “Çənbər” iti çənəsini boş qoyub zingildəyirdi. Həkəri qırıq-qırıq oxuyurdu. Çəltik ləçəklərində gecələyən qurbağalar haray salmışdı. Səmada qaynaşan buludlar sabun köpüyünə dönüb ayın gözüne dolurdu. Ay gözünün “acısını silib” buludlara “od” vurduqca fəza çiçəklənir, yerin qara pərdəsi çəkilirdi. Çayın qırağındakı bostanlıqın başında tikilmiş çardağ aydın görünürdü. Çəltik ləklərinin arası ilə çardağa sarı üç uşaq gedirdi: ikisi oğlan, biri qız. Uşaqlar hərdən də dayanıb devikə-devikə, dörd gözle ətrafa baxırdılar.

- Deyəsən gələn var.
- Sss...
- Yox çayın səsidir.
- Balıqcılardır.
- Birdən...

Həkəridə balıq ovlayan cavanların hay-küyü uşaqları qorxutmuşdu.

Nəbi qabağa düşdü:

- Tez gəlin, bizi güdən yoxdur.

Məhərrəm dik atıldı:

- Qağa ayağıma nə isə toxundu!

Həcər ona ürək-dirək verdi:

- Qurbağadır qorxma!

Alçaqdan uçan yarasalar da uşaqların ürəyini üzmüşdü. Onların əlacı olsaydı kəndə tərəf qanad çalan gecə quşlarının birini belə salamat buraxmazdılar.

Qarşıdakı çivirlikdən xorultu eşidildi. Uşaqlar yerə mıxlandılar. Həcər Nəbinin qolundan çəkdi:

- Bu nə ola?

- Porsuqdur

Ata-anaları bu uşaqları belə görsəydilər, tanımazdılar. Paltarlarından su damırdı. Üz-gözləri palçıq içində idi. Həcərin çəpiş buynuzuna bənzər hörükləri onu cırtana oxşadırdı. Qız uzun tumanını dəstələyib balaca, gümüş kəmərinə keçirmişdi. Yaş paltar onu elə qucmuşdu ki, qanovuz koftasının üstündən baxanda bədəninin titrədiyi görünürdü.

Nəbi ilə Məhərrəmin əynində ağdan tuman var idi. Onlar köynəklərini çıxarıb toqqalarına keçirmişdilər.

Nəbi Həcərin əlindən yapışıb arxasınca dartırdı.

- Tez gəl!

Gözəl uşaqların yerini bu axşam da iydənin altında salmışdı. Onlara Koroğludan danışmışdı. Həcər başı söhbətə qarışdığından evlərinə getməyi unutmuşdu. Nəbi isə anasının bu axşamkı danışığına qulaq asa bilməmişdi.

Elə bil iydə ona əziz, yaxın bir insan idi, yaralanmışdı, yarasından qan sızırıd ağlayırdı.

Ana “Koroğlunu” nun bir qolunu danışmış, uşaqları dilə tutmuşdu:

- Daha bəsdirgecə keçir, dalını sabah axşam danışaram. Yatın. Nəbi bala sən gərək bayaqdan yatmış olaydın.

Anan ölsün, tezdən durmalısın.

Xanalı gəlib qızını Gözəlin qucağında yatmış görmüşdü.

- Uşağın yuxusunu haram eləmə qoy bu gecə bizdə qalsın, tezdən göndərərəm gələr.

Xanalı Gözəlin sözünü yerə salmadı.

Gözəl uşaqları yatmış bilib, qonşuya hana toxumağa getdi. Ata da hələ biyardan qayıtmamışdı. Deyirdilər ki, afaq çəyirtkəsi gəlir...

Uşaqların hamısı bir yorğanın altına doluşmuşdu. Onlar gündüzdən sözləşmişdilər. Fərsət idi evdə ata yox ana yox!

Uşaqlar indi intiqam almağa gedirdilər.

- Deyirsən çardaqda heç kəs yoxdur?

- Çardağı təzəcə tikiblər!

- Bir az yavaş Həcər eşidərlər!

- Bıy, bıy!... balıqçılar bizə sarı gəlirlər!

- Yox, balıq tuturlar.

Ay seyrək buludların arasında diyirlənirdi. Arabir ulduz axırdı. Böcəklər səs-səsə vermişdi. Həkəri isə gecə nəğməsini oxuyurdu.

Uşaqlar bostana çatanda Nəbi geri çevrildi:

- Gəlin ayağımıza sarmaşıq dolayaq, yoxsa izimizi tanıyarlar.

Uşaqlar razılaşıdılar.

Tağlar bir-birinə qarışmışdı. Bostandan çiçək ətri gəlirdi. Tağların arasы yumruq boyda ala-bəzək qarpız və tüklü xıralarla dolu idi. Uşaqlar bostanın bu başından düşüb yola-yola o başından çıxdılar. Bitili salamat tağ qalmadı.

Bu vaxt “Çənbər” zəvzeyib Kərbəlayı Cəfəri yuxusundan vaxtsız qaldırmışdı. O, alt paltarında eşiyə çıxıb bostana tərəf baxırdı. Ürəyinə nə isə dammışdı... Balıqçıların məşəli hələ də yanırdı:

- Lopanı bəri tut!..
- Ədə şuvud getdi!
- Pah atonnan, bir erkəkcən əti vardı.

Kərbəlayı Cəfər bir az toxtadı: “Deyirəm axı bu it niyə hürür. Axşamdan bəri balıq tutatutdur. Bu zalım uşaqları heç yorulmurlar. Bir belə də o yan-bu yana qaçmaq olar?! Durmağına durmuşam, çətin ki yatam gedim görüm çardağ hazırdımı? Ora gərək sabahdan bostançı göndərəm”.

Nəbigil həyəət girəndə iydənin altında heykələ dönmüş Gözəli gördülər. Yazıq arvadın qorxudan çənəsi kilitlənmişdi. O, handan-hana nəfəs çəkə bildi:

- Ay allah... bəs siz yatmamışdınız?! Vallah daha məndə ürək qalmayıb.

Uşaqlar qaçıb bir yorğanın altına doldular. Daha haray salmaq lazım deyildi. Gözəl qorxusundan uşaqların yanında uzanıb özünü yuxuluğa vurdu. Yorğanın altında üç balaca ürəyin döyüntüsü aydın eşidilirdi. Sanki bu ürəklər deyirdi:

“Bax düşməndən elə intiqam alarlar!”

Səhər açılmamış Kərbəlayı Cəfərin nəritisi Mollu kəndini başına götürdü. O, bir qom qarpız yemiş tağını aralıqla sürüyə-sürüyə aparırdı.

- Mən düşməni tanıyıram! Bilirəm mənə sataşan kim olar! Bax, mənim bostanımı bu kökə salanın başına ip salıb bu tağ kimi sürüməsəm, itin oğluyam!...

Topalın bağirtisini yorğanın altında bir-birinə sığınan uşaqlar daha aydın eşidirdilər. Gözəl onlara dənə-dənə tapşırırdı:

- Bu sirr burda qalsın ha! Kərbəlayı Cəfər bilsə hamınızı öldürər. Eşidirsiniz nə deyir?!

Gözəl qalxıb Həcərin üst-başını dəyişdirdi onun qolundan tutub onun qolundan tutub evlərinə apardı. Geri qayıdanda gözlərinə inanmadı. Nəbi bacısı Səkinənin qanovuz koftasını geyinmişdi.

- Ana, mən getdim dana-buzov bağa dolar.
- Oğlum yuxusuzsan çöldə yatıb eləmə.
- Yatmaram ana.

Gözəl dəlisov oğlunu arxasınca xeyli baxdı.

Günəşin yatağında qara buludlar qaynaşırdı...

Qaynar hava adamın gözləri önündə ləpələnirdi. Mozalan tutmuş danalar quyruqlarını qaldırıb o tərəf-bu tərəfə qaçırdı.

Gözəl, həyəətə çıxıb qorxa-qorxa suata baxdı. Oğlu gözə dəymədi. “İndi Kərbəlayı Cəfər yenə itin başını alacaq ağzına. Bu uşaq harda qaldı? Onsuzda o

şumur bizdən şübhələnib... Ora bax, dana-buzov dolur bu əzrayılın bostanına. Davaya düşməsək yaxşıdır... ”

Gözəl qarışıq fikirlər içində suata endi.

Suatda heç kəs yox idi. Nəbi hər günorta dana-buzovu bura endirəndə Gözəl ona çörək gətirərdi. Ana-bala arxın qırağındakı çinarın kölgəsində oturub birgə nahar edərdi. Dana-buzov isə çaylaqda yatışıb sərinlərdi. Elə ki, gün sındı, balaca naxırçı dana-buzovu kövşənliyə haylardı. Anası oğlundan ayrılanda onu xəbərdar edərdi: “Nəbi, başına dönüm, qurddan-quşdan muğayat ol ha, Yazıda ilan çoxdur. Yuxun gəlsə, barmağını dişlə, mahnı oxu”.

Gözəl tumanının ətəyini yığıb çəpərdən bostana adladı. Dana-buzovu qovub çıxartdı. Güc-bəla ilə çinarın kölgəsinə yığıdı: “Mən başıma indi haranın daşını salım? Eh, ay Alo, sənə nə deyim, bu tifilin nə vaxtı idi onu dana-buzova göndərdin?!”

Ana bilmirdi nə etsin: oğlunu axtarmağa getsin, yoxsa suatda dana-buzovu güdsün. Duruş gətirə bilmədi. “Yox, gedim görüm uşaq harda qaldı...”

Yazı düzü təndir kimi alovlardı. Gözə dəyən yox idi. Qovurğa kimi qovrulan yer ərinin köhnə çarıqlarını isladıb geymiş Gözəlin ayaqlarını yandırırırdı. O, qara kəlağayısının uclarını gümüş kəmərinə sancıb, uzun tumanının ətkələrini əlində dəstələmişdi. Qaratikan kolları arabır onun ətəyindən, koftasından, uzun hörüyündən yapışıb saxlayırdı. “Bunlar məndən nə istəyir?” Gözəl hirsindən çəkib paltarını cırır, cığırlara, düzlərə baxırdı. Yer elə bil nizələnmişdi. Hər addımbaşı bir ilan yuvası: “Bu nədir?! Görəsən, Nəbi dana-buzovu bura gətirir?!” Ləpirlər Gözəli İlanlı dərəyə aparıb çıxartdı. Onun qorxunc səsi dərəyə yayıldı:

- Nəbi hey!.. Nəbi hey..

Ana o yan-bu yana baxa-baxa ətrafı dinşədi. “Bu uşaq bəs harda ola? Bəlkə Kərbəlayı Cəfər bilib ki, bostanını Nəbi yolub. Birdən uşağı...”

Ananın gözləri dörd olmuşdu. Hündür qaratikan kolunun dibində qızıl rəngli bir suca quyruğu üstə dayanıb onu qaralamışdı... az qaldı Gözəlin ürəyi getsin. O, əlləri ilə üzünü qapadı. “Vay!...” Gözəl istədi qaçsın, ancaq fikrindən döndü: “Suca qırmızı rəngin aşiqidir. Qabağından qaçsam, məni qovub tutacaq...”

Gözəl:

- Ay allahın heyvanı,- dedi,- mənim dərdim özümə bəsdir, çıx get!

İlan sanki dil bilirdi. Başını bir azda qaldırıb, haça dilini oynatdı, kolun dalına çəkildi.

Ananın gözü ilanda qalmışdı. Gördü ki, həmin kolun dibində bir şey qızarır, irəli atılmaq istədi. Lakin bayaqkı ilan balaca naxırçanın boğazına dolanıb qızıl çomaq kimi havaya millənəndə dizləri tutuldu. İlan ananın gözlərində necə bir yalvarış, necə bir təlaş gördüə Nəbinin boynundan açılib dərəyə süründü. Gözəl, oğlunun üstünə cumub onu bağrına basdı. Nəbi səksəndi. Onu sanki qaynar qazandan təzəcə çıxarmışdılar: qan-tərə batmışdı.

Ananın sevinci Yazıya sığmırdı. Uşaq ayıldı, gözlərini ovuşdurub qalxdı.

Gözəl onun əzilmiş papağını götürüb çırpdı, başına qoydu, çomağını, heybəsini əlinə aldı. Qarışqalar heybədəki yağ dürməyinə daraşmışdı.

-Bir az tez gəl, oğul.

Gözəl hərdən qanrılıb İlanlı dərəyə tərəf baxırdı: “Yaxşı qurtardıq. Bu axşam gərək gedib pirdə çıraq yandıram. Seyidə nəzir demisəm”.

- Oğlum, gecə yatmayanda belə olar! Sənə kim demişdi gedib bostan yolasan... Xanali bilsə Həcəri öldürər. Birdə belə iş tutma! Gecələr oynamağında yığışdır. Nə qədər “süddü-sümük” oynayarlar, “qaça-qaça” oynayarlar! Sən o biri uşaqlara baxma, onların peşəsi quş düşürməkdir. Dana-buzov səni əldən salır. Bayaq doluşmuşdu Kərbəlayının bostanına. Güclə qovub çıxarmışam.

Ana-bala Topdaşdan kəndə enəndə ilk dəfə Topalın söyüşünü eşitdilər:

Bu kiçük hardadır?! Dana-buzov bağ-bağatı yenə viran eləyib. Belə də iş olar?! Qoy bir əlimə keçsin!...

Gözəldə ürək qalmadı. O, titrək barmaqları ilə yaşmağını çapıq çənəsinə qaldırıb alt dodağını dişlərinin arasına aldı: “Allah, sən bizi bu əzrayılın qəzəbindən saxla!”

NƏBİ MUZDUNA DAYÇA İSTƏYİR

Bahar təzəcə gəlib. Budaqlara baxın! Heç bilmirsən ki, bu tumurcuqlar bala quşlar təki dimdiklərini nə vaxt açdı. Meşələrə baxın, düzlərə baxın, çöllərə baxın!... Heç bilmirsən ki, təbiət qış paltarını nə vaxt oğurlatdı. Heç bilmirsən ki, bahar öz təzə donunu nə vaxt boyadı, nə vaxt geyindi. Danaqıranlar xınalı qayaların dibindən baş qaldırır. Qar altından təzətər otlar qalxır. Qoyun-quzu sürüləri dərələrə, düzlərə səpələnir.

Çobanların ağlayanıda vardı, güləni də. Muzdla çörək yemək məgər asandırımı? Mollunun bəzi insaflı ağaları sürüsünü qışdan salamat çıxaran çobanların ürəyini almışdılar; ya bir zol öküz gönü, ya da iki-üç corablıq yun vermişdilər. Belələrinə Kərbəlayı Cəfərin acığı tuturdu: “Çobanı başınıza çıxarmayın! Nökəri qudurtsan, qurd olar”. Kərbəlayının on çobanı birdən ölsəydi, uf deməzdi. Ancaq bircə axsaq çəpişinin dırnağına daş dəysəydi, dünyanı uçurardı. O, gecə-gündüz var-dövlətinin üstündə əsirdi. Köçə az qaldığından gecələr yata da bilmirdi. Yazın gözü açılar-açılmaz qoyun-quzu sürülərini dönə-dönə sayır, var-dövlətinin hesabını dürütləşdirirdi. Bədbəxtliyə bir bax; çoban Kərimin otardığı sürüdən iki quzunu çalağan aparmışdı. “Mən, maymağa çörək verə bilmərəm!” Kərbəlayı Cəfər muzd vermədən çoban Kərimi dərhal qovmuş və onun yerinə Alonun oğlu Nəbini götürmüşdü. Balaca çoban arxacda quzuları sayıb öz öhdəsinə alanda Kərbəlayı Cəfərin qarşısında belə bir şərt qoydu:

- Ağsa, mənim muzduma qoyun-keçi yox, bir dayça verəcəksən!

Kərbəlayı Cəfər səkkiz yaşlı nökerin bu qəribə şərtinə güldü:

-Ə, kiçük, dayçanı neyniyirsən? Sənin xəstə atana keçi lazımdır, südünü əmib dirilsin, bildin? Keçi, qoyun, südü çörək... Kasıba bunlar lazımdır, bala!

Nəbi ala-bəzək çomağını yerə döyə-döyə ağası ilə yaşına uyğun olmayan bir tərzdə höcətləşdi:

-Ağa, sənə nə borc, haqqıma dayça istəyirəm. Özü də qaçağan olsun, Qırat kimi! Atam içməyə süd tapar. Qızıl inəyimiz təzə doğub.

Kərbəlayı bu balaca nökrin “başından yekə” danışığını görüb əlini-əlinə vurdu: -Ha...ha...ha Ə, bala, yoxsa Koroğlu olub Çənlibelə qaçmaq istəyirsən? Deyirəm axı, gözlərindən elə Koroğluya oxşayırsan. “Maşallah”, lap “rəhmətlik” dayına çəkmisən.

Nəbi, Kərbəlayının rişxəndlə güldüyünü anlaya bilmədi. O, doğurdan da Koroğlu olmaq istəyirdi... Nəbi ağasının çuğundur kimi qızarmış üzünə tərs-tərs baxdı.

-Onu sənə kim deyib?

-Heç kəs deməyib, elə sənin ötməkliyindən başa düşürəm. Dünən yumurtadan çıxmısan, bu gün Koroğluluq etmək istəyirsən. Uşaqsan, bala, ağzından süd iyi gəlir. Bizim bu Kürdüstan dağlarında at oynamaq hər oğulun işi deyil.

Kərbəlayı taytına-taytına arxacda varkəl edir, arabir əlini sinəsinə yayılmış seyrək qırmızı saqqalına çəkir, altdan-altdan Nəbiyə baxırdı. Əgər o, bu sözləri böyük adamdan eşitsəydi, ağır cavab verərdi. “Hələ ağzının qatığını silə bilmir, ona baş qoşmağa dəyməz”.

-Yaxşı, a bala, bu quzudan muğayat ol. Gördün də, çoban Kərimi nəyin üstündə qovdum. Düz on il oldu ki, mənim qapımda yallanırdı. Yaxşılıq bilən deyildi. Hər il iki-üç quzumu qurd-quş apardırdı. Daha dözə bilmədim... Sən ona oxşama, görürəm qoçaq oğlansan. Atanla danışaram, əgər razı olsa muzduna dayça verərəm. Onsuzda ilxımda ildə yüzdən çox qulun olur. Mənə qoyun-keçi əvəzinə dayça vermək daha sərfəlidir.

Alo, oğlu ilə Kərbəlayının arasındakı “sövdələşməni” eşidəndə qanı çox qaraldı. Əbilin üstündə ağasından “yediği” təzə çubuqların yeri hələ sağalmamışdı. Gözəl vaxt-bivaxt kişinin kürəyinə təpitmə qoyurdu. Alo hər axşam ufuldaya-ufuldaya ağasının yanına gedib onu yumşaltmağa çalışırdı.

-Kərbəlayı, onu bağışla, uşaqdır, danışdığını bilmir. Sən demişkən, bizə keçi lazımdır südünü içək, çörək lazımdır uşaqlarımızı dolandıraq. Dayça haramıza yaraşır axı...

Kərbəlayı bic-bic gülümsədi:

-Alo, sən işini bilən adamsan. – O, keçmiş ədavətlərinin üstündən qara bir xətt çəkmək məqsədi ilə Alonun qoltuğunu qarpızladı. – Bəli, bəli, sən öz işini bilən adamsan. Mən də özün bilirsən ki, hər yetənə çörək vermirəm. Demək, oğlundan xoşum gəlib ki, nökrə götürmüşəm. Ona dayça verən kimdir?! Gördüm ötkəm-ötkəm danışır, mən də xətrinə dəymədim. Oğlunun muzduna keçi götürərsən.

Bu söhbətdən on qış keçdi. Nəbi son üç ildə hələ muzduna bir çürük qoz da almamışdı. Bir gün o, həyətlərindəki qurumuş iydə ağacının altında dayça sövdəsini yenidən təzələdi:

- Kərbəlayı, incimə, mən daha muzduma qoyun-keçi götürmək istəmirəm. İstəyir atam razı olsun, istəyir olmasın.

- Niyə, bala,deyəsən, verdiyim keçiləri əmib qudurmusan

- Atam yerində kişisən, ağzını təmiz aç, it qudurar.

- Uzun eləmə, küçük! De görüm... Bəlkə sənə dəvə verim?!

- Dəvə? Neft satan deyiləm ki! Dəvən var apar ver qırxatınlı Nərçəyə, ya Bakıdan neft gətirsin, ya da çovuş Kərbəlayı Pirverdi ilə qəbiristanlıqdan sümük daşısın... Mən hələ quzuya gedən gündən muzduma dayça istəmişəm.

- Dayça!.. Dayça!..- Kərbəlayı Nəbini yamsıladı.- Ə, küçük, gör o vaxtdan neçə il keçib, hələ də dayça yadımdan çıxmayıb?!. Səni qınamıram, bala, yaxşıca piləyə dönmüşdün, səni yoldan o, rus gədəsi çıxarıb. O yerölçəni deyirəm adı Baskadır, nədir... O, dostundursa, bəs niyə öz “Dəmir”ini sənə bağışlamır? Bağışlasın də!.. Yoxsa hər dəfə Yazıda səni görəndə qızıışdırır ki, keçini neynirsən, get ağandan dayçı al. Verməsə dava sal, nökrələri onun üstünə qaldır...

-Vasili məni qızıışdırıb-eləməyib. Şər atmaq yaxşı deyil.

-Eh, sən hələ uşaqsan, bu sarı rus tayfasını yaxşı tanımırısan. Onlar həmişə saman altından su yeridirlər. “Хорошо, хорошо” deyə-deyə bir də görürsən ki, çıxıb oturublar kəlləndə. Keçən il o rus gedəsi Vaska yer üstündə mənimlə nə qədər ağızlaşdı?! Mən onu başa salırdım ki, Qoçdaşdan o tərəfə mənim ata-baba torpağım olub. Vaska elə “hy” deyib öz bildiyi yerdən mərz qoyurdu. Mən də mərzı dağıtdım. Yaman nanəcib adamdır. Hələ özü kimisi yoxdur. Lap ziyanın cöhəridir.

-Ağa, aralığa söz salma, Vasilinin bizim haqq-hesaba nə dəxli? Dedim ki, muzduma dayça almaq istəyirəm.

Kərbəlayının pırtdaşlıq qara daşları zəli kimi yığılıb-açıldı. “Dəli-şeytan deyir... əstəğfurulla...”

-Ə, küçük, az mənimlə söz güləşdir! Məni az cin atına mindir. Eşşəyə minərlər ata çatınca. Deyəsən atanı birdən-birə atlı eləmək istəyirsən?

-Hələ, lap atlı eləmək istəyirəm... özün də bir az ədəbi danış.

-Pah atonnan... qudurasan qurbağa! Dünənə qədər atası eşşək tapmırdı dəyirmanə dən apara... Ə, küçük, çuvalı hıqqana-hıqqana dalına alan sənənin atan deyildi?! Keçən il bir qoduq verdim yükünüzü yerdən götürdü, deyəsən, dişinizdə şirə qalıb? İndi nə dayça?... Yaxşı, mən razı. Beş il qoyunumu otararsan, əvəzinə sənə bir dayça verərəm.

-Neçə beş il?! Çoxdur ağa. Elə eləyək nə şiş yansın, nə də kabab. Kəhər madyanın qarnı mənim. Bu qoy üçillik muzdumun əvəzi olsun.

-Deyirlər, nökrə bic olar, amma sənənin kimisini görməmişəm. Lap qatırsanmış!

On mehtar Topalın ilxısını güclə hərləyirdi. Kəhər madyan ilxının gözü idi. Kərbəlayı Cəfər həmin madyanı xan qızı Xurşidbanu Natəvanın Qarabağ atçılıq zavodundan çox baha qiymətə ala bilmişdi. At sərrafları uzaq-uzaq yerlərdən: Rusiyadan, Türkiyədən, Ərəbistandan gəlib onun balasını qızılla aparırdılar.

Nəbinin baxışları Topalın üz-gözündə gəzdi. “Heç fikir verməmişəm, gör mənim ağam burun sarıdan necə də eybəcərmiş! Hələ alına bax?! Elə bil qırışlar cığır salıb. Bu geyim-keçimi olmasa kim deyər ki, o bəydir?”

Topalın burnu həmişə qırmızı olardı. Əllini haxlayandan sonra bu qızartı get-gedə onun sifətinə, alına, tük basmış palaz qulaqlarına adlamışdı.

Kərbəlayı Cəfər buxara papağını fırılı peyserinə itələmişdi, ağzında demi, əllərini ə'zəmi çuxasının arxasında çarpazlayıb Nəbini süzürdü: "Bəxti onda gətirib ki, zirəkdir. Yoxsa şələ-şüləsini çoxdan şəlləmişdim dalına". O, qəlyanının çubuğu ilə sinəsinə yatan seyrək qırmızı saqqalını tumarlaya-tumarlaya dedi:

-Ə, bala hələ bir ildə işləyərsən, kəhər madyanın qarnı olar sənin . Ta sənsən ha, Əbilin canı haqqı, başqa nökr lap on il də qoynumu otara, kəhərin çölə atılan dırnağınıda ona vermərəm.

Gecə-gündüz kəhər madyanın axurunda arpa,saman,alayonca əskik olmurdu. Nəbi hər axşam kəhəri tumarlayıb yeminə baxmasaydı, gözlərinə yuxu getməzdi. Onun bir əli atın ağzında, bir əli belində olurdu. "Ana nə qədər köhlən olsa, balası o qədər sağlam olar".

Keçən yaz qarabağlı general Həsən ağa kəndlilərin torpaq münaqişəsini kəsmək məqsədi ilə Molluya gəlmişdi. O vaxt hamı generalın "Tufan" adlı köhləninin tamaşasına çıxmışdı.

O zaman Qarabağ mahalında "Tufan" barədə qərribə rəvayətlər gəzirdi. Deyirdilər ki, cəmi Qafqazda bunun qabağına çıxan at yoxdur. Bu tərifləri eşidən Nəbi gecə yatmamış, "Tufan"ı Kərbəlayının kəhər madyanı ilə gizlicə görüşdürmüşdü. Nəbi bu sirri hələlik keç kəsə demirdi.

Nəbinin nəzərində günlər, həftələr, aylar qumlu səhralarda heydən düşmüş zəvvazlar təki ağır-ağır, nəfəsi qarala-qarala sürünürdü. Nəhayət, Nəbi xoş bir bahar səhəri damağında gülüş Həcərgilə qaçdı. Həcər Səkinə ilə xalça toxuyurdu. Nəbi əlləri ilə Həcərin gözlərini yumdu:

-Kimdir?

-...

-Tanıdım, aç!

Nəbi Həcərin biləklərindən tutub, sevincindən alışmış gözləri ilə şən-şən onun üzünə baxdı.

-Muştuluğumu ver!

-Nə olub?

Nəbi gülə-gülə qızın çiynlərindən yapışdı və onu ərkyana özünə tərəf çəkdi:

-Muştuluğumu verməsən, demərəm.

Həcərin çiynləri sevgilisinin qüvvətli əlləri altında çırpındı.

-Ürəyim partladı, de görüm nə eşitmisən. Səkinə, sən bu qardaşın niyə belə eləyir?... Sənnənəm, elçi gələcək nədi.²

Səkinə qardaşının açıqlığından utanıb başını hanaya söykədi. "Vallah, bu gədə, deyəsən , dəli olub. Heç utanmır ha..."

-Ay qız, elçi nədi! Bilirsən nə var?! Kəhər madyan ceyran balası kimi bir qulun doğub. Elə qəşəngdir, min göz istəyir tamaşa eləsin. Keçən il bizim kəndə Qarabağdan general gəlmişdi ha,bax, onun atının balasıdır! "Tufan"ın balası!

Səkinə tələm-tələsik ayağa qalxıb üst-başını çırpdı.

-Həcər, yaxşı olardı ki, bu dəli-dolu qardaşını da aparaydın.

Nəbi kirkidi götürüb bacısının yerində əyləşdi. Həcər istədi yerini dəyişə, Nəbi qoymadı:

-Bax, burda yanımda otur.

-Argacı qırırsan. Bu sənə qoyun-quzu otarmaq deyil.

Nəbi qəsdən özünü Həcərə tərəf əydi.

-Öz canım haqqı, kəhərin belə balası olmayıb. Kərbəlayının dünyadan xəbəri yoxdur. Bilsəydi belə iş var, çoxdan dəbbələmişdi... Birdən ağzından qaçırdarsan ha!..

-Elə bil heç məni tanımırısan! Dayça səninkidir. Gedək baxaq.

Nəbi kəhərin Həkərinin böyründəki yoncalıqda hörüklənmişdi. Qulun anasının yanında atılıb-düşürdü. Həcər qulunu görcək heyretə gəldi: "Nə gözəldi! Qulağı da haçadır ki!.. Birçəkləri elə bil gümüşə tutulub. Ayaqları ceyran ayağına, oxşayır. Gözləri qaraquş gözüdür".

Qulun bir hovur yerində dinc dayanmırdı. Nəbi ilə Həcər ona yonca yolub verirdi.

-Ye, kökəl, mənim dayçam!

-Hə, dodağını aç! Aç deyirəm sənə!

-Nəbi, yemir, deyəsən, dişləri yoxdur.

-Hələ otuxmayıb.

Günlər keçdikcə qəmər dayçanın sarı tükü tökülür, rəngi tamam gümüşə çalır, dırnaqları bərkiyib polada dönürdü. Dayça, sahibinin səsinə alışmışdı. Nəbini görəndə kişnəyir, o tərəfə-bu tərəfə səkir, ayaqları üstə onun qabağında oynayır. Nəbi dayçaya "dil" öyrədirdi: "Dur" deyəndə dayça sıçrayıb qollarını göyə qaldırır, "yat" deyəndə boynundakı zıncırovunu səsləndirə-səsləndirə yerə sinir, "öl" deyəndə torpağa sərilib gözlərini yumurdu: "Axca" deyəndə isə Koroğlunun Qıratı kimi qılçını çəkirdi. Nəbi dayçanın eşqinə sürünü ilxının yanından uzağa aparmazdı.

Dayça böyüyüb qəşəng bir ürkə oldu. Nəbi onun belinə çul atmağa belə qiymirdi. "Qolları alınar, qoy bərkisin".

Kərbəlayı Cəfərin anbarında arpa qalmamışdı. Axşamlar Nəbi xəlbiri gizlincə doldurub ürkənin qabağına tökürdü. O, köhlənini oynaq görəndə istər-istəməz Qırat yadına düşürdü: "Mənim qəmər dayçam Qıratdan da qaçağan olacaq. Bu atı mənə yuxuda Koroğlu verib: "Pələng oğlum, mən qocalmışam, qalx Qəmər dayın belinə, al bu Misri qılıncı, dəliləri də çək dağa. Camaatı incidən ağalara divan tut. Haqqı nahaqqa vermə..."

Elə ki, kənddə toy olurdu, igidlər atlanıb, çapışırdılar, Qəmər dayın tozuna da çatmırdılar. Elə ki, cavanlar Yazıda cıdırı çıxırdı, Nəbi "Qəmər yanını" meydana səyirdirdi. Kimin hünəri nə idi ki, onunla çapışa çıxsın!

Qəmər day sahibini dostları ilə tez-tez görüşdürdü. Nəbi hərdən köhlənin belinə qalxıb, cilovu Gorusa tərəf buraxırdı. Bu şəhərdə o özünə Vasili adlı yaxşı bir dost tapmışdı.

DOSTLAR

Yerölçən Vasili Bortsov bəzən aylarla Gorusa dönməzdi, günləri Zəngəzur dağlarında kövşənlərində keçirdi. Nəbi də onun kimi. Bu "çöl quşları"nın ilk

tanışlığı belə olmuşdur: bahar yenə Yazının boz torpağına çiçəklərdən naxış vurub-Həcər xalçaya naxış vuran təki. Qoyun-quzu sürüləri yenə yamaclara səpələnib. Nəbi fikrilidir. Tütəyini toqqasına sancıb. Gözü qarakürə qoyundadır, bir də onun körpəsində. Quzu əsir yumşaq dırnaqların torpağa güclə dirəyir qalxmaq istəyir bacarmır. Qarakürə dili ilə balasının başını yalayır. Zəhmli bir çalağan lap alçaqdan uçur kölgəsindən qarakürə hürkür. Mamır yaşmaqlı iri bir qayanın dibində ocaq yeri qaralır. Dörd yana ütölmüş sünbüllər səpələnib. Bir az əvvəl Nəbi həmin ocaqda həm kətəməz bitirmiş həm də sütül ütmüşdü.

Sürüdən xeyli aralı qızıl saçaqlı zəmilər xışıldayır. Məzrlər adamlarla dolur. Oraqların səsi gəlir. Biçilmiş tər otun qoxusu mehə qarışır. Nəbi atını yoncalı bir məzrdə hörükləyib. Qəmər dayın yanında başqa bir at da otlayır. Atlar arabir dodaq-dodağa imsiləşir, kişnəyir.

Çalağan Nəbini əsəbləşdirib.

Alabaş bir yerdə dayanmır. Sürünü ürküdən çalağanın kölgəsini qovur. Arabir kölgə ilə birlikdə qaratikan kollarına soxulur, hürür...

Amican, ağacı bir az yana yana...

“bu səs hardan gəlir?! Nəbi qalxır. İki adamın yer ölçdüyünü görür. Ucaboy arıq üz-gözünü tük basmış bir qoca əlindəki ala-bəzək ağacı gah sağ, gah da sol yanında dik tutur. Həsir papaqlı sarışın oğlan isə belini yaya döndərə-döndərə dəniz rəngli gözünü qıya-qıya nazik qılçalar üzərində qurduğu aparatını ala ağaca tuşlayır.

- Amican bir az sağa. Bax belə yaxşı yaxşı.

Alabaş düşməninin gölgəsini kolluqda itirib yer ölçənlərə cumur, Nəbi itə acıqlanır:

- Qayıq!

Alabaş geri dönür. Sahibinə şırmanır. Nəbi zəmini yara-yara yerölçənlərə yaxınlaşır:

-Ey dost, salam!

Yerölçən gözünü aparatdan çəkir.

-Aleykuma salam.

-Məni tanıyırsan?

Vasili başını qaldırıb gözlərini təəccüblə Nəbiyə zillədi. Çobanın sağ qaşının üstündəki çapıq ona tanış gəlirdi. “Odur: Kərbəlayı Cəfərin nökrəri...”

-Hy, tanıyır, tanıyır.

-Adın nədir?

-Adın yadımdan çıxıb. Qaraq ki, sanınla elə bu kovşanda tanış olmuşuq. O zaman soyladığın dayça da yadımda.

-Hə, yaxşı yaddaşın var.

-Sənin ağandan Zəngəzurda yoxdur. Zalım balası dünyanı min əlli qarmalayıb. Bir qarış torpağa görə camaatın başına olmazın oyun açır. Bu zəmini ildə neçə dəfə ölçdürsə yaxşıdır? Həftə səkkiz, mən doqquz, atlanıb Gorusa şikayətə gəlir...

Qoca zəminin içində alma ağacına söykənib dincini alır, deyilənlərə qulaq asırdı. “Yaxşı ki, Kərbəlayının xasiyyətinə Vasili də bələd olub. Köpəkoğlu lap gölə qələmə sancandır”.

Nəbi şən halda əlini müsahibinə uzatdı:

-Bir dərdliyik, qardaş, gəl təzədən tanış olaq. Mənim adım Nəbidir, çoban Nəbi. Bundan sonra adımlı yadından çıxarma ha!..

-Mənim də adım Vasilidir, yerölçən Vasili.

-Dostum, dayça məsələsi axır ki, düzəldi... Eh, indi o dayça bir at olub ki, Qırat onun yanında nədir! Odur ey, mərzdə örükləmişəm.

Vasili mərzə tərəf çevrildi:

-O Qəmər day səninkidir?

-Bəli.

-Qaçan ata oxşayır. Çölçünün də atı almadı, heç nə!..

O dəmir də mənimkidir. Gör, Qəmər dayla necə iyləşirlər ey...

-Belədir də, qardaş, insan dilləşə-dilləşə, heyvan iyləşə-iyləşə...

Nəbi eşitmişdi ki, Vasili Bortsov yer ölçəndə çox vaxt yoxsulların tərəfini saxlayır. O, ilk baxışdan Nəbinin xoşuna gəlmişdi. Sarışın sifəti həmişə qayğılı olardı. Özü də səliqəli geyinirdi. Bəzən rus cavanları tək bığ buraxmağa, çənəsində bir topa saqqal saxlamağa adət etmişdi. Çölçü olduğuna görə uzunboğaz çəkməsini dizlərinə qədər qaldırır, dar şalvar geyər, qara quzu dərisindən tiktirdiyi gödəkçəsini çiynindən yerə qoymazdı. Belindəki qoşa kəməri, çiynindəki tufəngi onu ovçuya oxşadırdı.

Qoça, Vasilinin bütün şeylərini iri bir qayanın kölgəsinə yığmışdı. Özü isə ağacına söykənib, demisini közərdirdi.

Vasili bağlamasını açdı. Qərribə bir aparat çıxarıb, ora-burasını nizamladı, Nəbini hədəfə aldı:

-Tərpənmə, qardaş.

Nəbinin dodaqları qaçdı:

-O nədir?

-Bir balaca dayan, şəklini çəkirəm. Bax belə... Hə, yaxşı çıxdın.

Vasili aparatı qabına qoyub hələ də demisini tüstülədən qocanı səslədi:

-Amican, rica edirəm mənim şeylərimin hamısını Nəbigilə apar, bir azdan biz də gələcəyik.

-Baş üstə, oğul.

Qoca iti addımlarla Dəmir ata tərəf üz qoydu.

Nəbinin gözü Vasilinin tufəngində qalmışdı. "Belə də silah olar?! Nişangahında ayna da var!"

...Dostların söhbəti daşqın sellər kimi hər tərəfə şaxələndi.

-Dostum, rus mujiklərinin də vəziyyəti ağırdır. Onlar da sizinkilər tək bir ovuc torpağın əsiridirlər. Hamısı axışib Qafaqaza Krıma gəlir. Yol çəkirlər, körpü salırlar, əzab-əziyyətlə çörək qazanırlar. Rus kəndliləri zülmə dözə bilmirlər. Bıçaq daha sümüyə dirənib. Yeri düşəndə tufənglərini qapıb mülkədarın üstünə düşürlər, malikanələrinə od vururlar, yandırırırlar, mal-dövlətlərini talan eləyirlər. Belə olanda mülkədar da güzəştə getməyə məcbur olur. Vasili başı ilə tufənginə işarə etdi:-Son məqamda əsas məsləni silah həll edir. Ondan möhkəm yapışmaq lazımdır!

Nəbi mamırlı qayaya dirsəklənmişdi, dinib-danışmırdı. Hərdən başını tərpədirdi. O, qonağına çörək belə təklif etməyi unutmuşdu. Əli çantasına toxunmasaydı bəlkə də heç yadına düşməzdi.

-Ay, ay, huşuma bir bax, başımız qarışıb söhbətə, yemək yaddan çıxıb. Dostum, sənə indi yaxşı bir süd doğraması verəcəyəm. Heç bilirsən necə dadlı olur?! Çobana qoyun otarmaq sərfəlidir. Kətəməzi, südü həmişə bol olur.

-Çox sag ol, Nəbi. Indicə nahar eləmişəm, zəhmət çekmə.

Nəbi toqqasından asdığı yastı mis camını barmaqları ilə çırtmaladı:

-İnciyərəm, vallah, bu nə sözdür!.. Eh, dostum, təfəvütü yoxdur, yedin-yemədin, Kərbəlayı Cəfər həmişə deyir ki, var-dövlətimi dağıdırsınız. Yaman nainsaf ağadır. Nökərlərinin başında qoz sındırır. O vaxt nahaq yerə çoban kərimi qovdu, özü də mizdunu vermədi. Nədi-nədi, çalağan iki quzusunu aparmışdı. O vaxt əlimdə əlac yox idi, Kərimə kömək edəm, bu günlərdə əvəzini yaxşıca çıxmışam. Qoyunlarından əkiz doğanı çox idi, balalarının üçünü xəlvətə salıb verdim Kərimə. Halal olsun.

Nəbi sürüyə tərəf burulanda xəncərinin gümüş qını parıldadı: "Nə qəşəng xəncəri var!" Vasili dağlıların adətinə bələd idi. Bilirdi ki, xəncərin adını tutsa, Nəbi ona bağışlayacaq, buna görə də susdu.

Çoban sürüyə girdi. Qara bir qoyun tutdu. Mis camını toqqasından açdı. Dizlərini yerə qoyub sağmaga başladı. Süd köpüklənib camdan aşdı. Çalağan hələ də göydə hərlənirdi. Bayaqdan bəri sürünü də, Alabaşı də bezdirmişdi. It ağzını havaya tutub zəvziyirdi. Qarakürə yenə balasının yanında vurnuxurdu. Şəşəbuynuz təkə isə sürünün lap ortasında dayanmışdı. Hərdən başını tərpədib zıncırovunu çalırdı. Bir az aralıda otbiçən kəndlilərin səsi gəlirdi. Qəmər day tez-tez ağzını yonçadan çəkir, finxırıb qulaqlarını şəkləyirdi. Elə bil sahibi üçün qəribsəmişdi. Nəbinin başı qarışıq idi. O, yaşıl otun üstündə qonağına süfrə açmışdı, çoban süfrəsi -Dostum, sən başla. - Nəbi toqqasına keçirdiyi qamış tütəyini çıxartdı: - Sənə yaxşı bir hava çalacağam...

Yaxınlıqda otbiçən kəndlilər bellərini düzəldib tütəyin səsinə qulaq asırdılar. Vasilinin də həssas qəlbi ehtizaza gəlmişdi: "Nə gözəl çalır! Az qalır adamı ağılada. Bu ala-bəzək qamışda nə sirr var. O, necə də dil açmışdır!"

-Əhsən, Nəbi, gözəl çalırsan! O bizim fleytaya oxşayır.

-Deyəsən, xoşuna gəlir?

-HY...yaqşı.

-Elə isə al sənə bağışlayıram.

-Təşəkkür edirəm. Çobanın tütəyi olmadı, heç nə!... Sizin bu çöllərdə davla gəzdiren çobanlara, ovçulara o qədər tamaşa etmişəm ki... Onlar qəribə oyunlar çıxarır, ala-bəzək parçadan düzəlttikləri davla ilə quşları aldatmaq istəyirlər. Elə ki, bacarmadılar, tütək çalırlar. Quşlar tütəyin səmindən məst olurlar. Ondan sonra ovu vurmağa nə var! Hələ İrandan gələn sofiləri görəsən. Ən zəhərli ilanları musiqi ilə ovlayırlar. Zıncırovları olmasa dəvə karvanı səhrada qalar. Eh, musiqi, musiqi!.. Onun sirlərini bilmək çox çətindir. Fit çalmasam, mənim "Dəmirəm" dilini suya vurmur...

-Düz deyirsən, dostum, musiqi başqa aləmdir. İsgəndər zülqərneyin boynuzunu da bütün dünyaya yayan bu qamış tütək olmuşdu... Mən bu tütəkdən təzəsini düzəldərim. Bunu sən götür. Qoy yadigar olsun.

Vasili sevincək tütəyi alıb diqqətlə baxdı, baxdı... Dodağına yaxınlaşdırdı, çalmaq istədi, bacarmadı.

-Al, qardaş, lalın dilini anası bilir.

Tütəyin ahı zəmilərin xışiltısına qarışdı. Elə bil kimsə vaxtı ilə millətin bütün kədərini, dərini bu qamış tütəyə doldurubmuş. Zəmilər də, xınalı qayalar da, çiçəkləyən torpaq da sanki dilə gəlib Nəbiyə deyirdi: “ Bu ağır kədər itirməkdə sən tək deyilsən, indi sən məslək dostun var, böyük arxan var! ”

Vasili fikirləşirdi: “Bəs mən nə bağışlayım ki, dostumun ürəyincə olsun?” Axı onun nəyi vardı aynalıdan başqa! O, cəld tufəngini çiyindən aşırıb Nəbiyə uzatdı:

-Al, qardaş, gərəyin olar.

Vallah, almaram. Gecən-gündüzün çöllərdə keçir. İnsafdır sən yarağını götürəmə?! Mənim özümündə tufəngim var. Evdə qalıb.

-İnciyərəm, al!

Dostların başı söhbətə qarışmışdı. Fərsət gözləyən çalağan şığıyıb təzə doğulmuş quzunu anasının döşündən qopardı. Nəbi aynasını üzünə aldı. Güllə açılan kimi çalağan yelpic tək qanadlarını yığdı. Quzu onun caynağından qopub şappıltı ilə sıldırım qayalara çırpıldı, dalıncada çalağanın özü.

-Əhsən, qardaş. Gözdən yaman itisən! Vay Kərbəlayı Cəfərin halına...

-Qardaşım Vasili, belə silah ələ düşməz. Qiyamət atır.

Nal səsləri dostların söhbətini yarımçıq qoydu. Qaratikanların arasından əvvəlcə Kərbəlayı Cəfərin buxara papağı, sonra isə atının qaşqası göründü. O, atını çapa-çapa ağzının söyüşünü hara gəldi dağıdırdı:

-İt uşaqları, it! Afət çəyirtkəsi kimi yenə daraşiblər məzrlərə. Ona bax, lüt İsmayıl gör necə şələ ot biçib?! Ölə də yiyəsi!... Mən köpəkoğlunun çörəyinin duzu yoxdur, özüm də bilmədən qoynumda canavar bəsdəmişəm!

Qoca qabağına keçən kəndlilərin baş-gözünü qapazlayır, ot şələlərini dağıdır, onları atdöşü eləyirdi. O, Qəmər dayı məzrdə görəndə az qaldı hirsindən patlasın:

-Bu yabı kimindir? Gəlsin öryünü bağlasın qılçına! Yoxsa... axmaq çobana bir bax, az qalıb mənim övladlarımla süd payına da şərik çıxsın!

Nəbi addımlarını yeyinlətdi:

-Dostum Vasili, sən qəti danışma, o, azğınla özüm hesablaşacağam! Hürüşünü qanmayan it, yuvasına qurd gətirər!

CANAVAR TÖVLƏYƏ SOXULUB

İl şaftalı ağacı kimi necə də tez qocalarmış! Nəbi bir səhər durub gördü ki, Kərbəlayının ot tayaları atasının başı tək ağarıb. Dağlar qar, düzlər qar! Mollunun alçaq miskin komaları çurumuş göbələyə bənzəyirdi. Hər yandan qarın xışiltısı eşidilməkdə idi; qoca, cavan deyində-deyində evlərin üstündə kürüyürdü.

-Bu qar deyil, bələdir, bəla!

-Zəhrimar heç kəsmək bilir ki!... Mal-qaramız tövlədə acından batır!

-Allah Kərbəlayı Cəfərin evini yıxsın. Qoydu ki, vaxtında ot-alaf toplayaq?! Kol-kosun içindən cəngə-cəngə yolduğumuz otu da şallaq zoruna tutub əlimizdən aldı. Yazıq Nəbi az qalmışdı bizim üstümüzə xəyata düşə.

Qış bərk gəldiyindən ac köpəklərin bayramı idi. Hər gün tövlələrdən neçə-neçə mal cəmdətini sürüyüb dərəyə tökürdülər. Yalquzaqaların qorxusundan Yazı düzündən keçmək olmurdu. Həkəri də, Bəgüşad da buzlamışdı. Dəyirmanlar işləmədiyi üçün qız-gəlinlər kirkirə işlədirdilər.

Kərbəlayı Cəfərin isə araz aşığından, Kür topuğundan idi. Hələ taxıl quyularına əl vurulmamışdı. Anbarları unla dolu, ilxılarının, sürülərinin, mal-qarasının isə yeri isti, otu da bol idi.

Nəbi axşamlar tövlədə, sürünün yanında qalırdı. Bir dəfə gecəyarı qapı yavaşca döyüldü.

-Kimsən?

-Mənəm, oğul...

Nəbi İsmayıl kişinin tutqun səsinə tanıdı. Taxcadakı saxsı çırağı yandırıb qapını açdı. İçəri qar töküldü. Qoyun iyi buğa qarışmış bayıra axdı. İsmayıl kişinin lopa bıqları sırsıra bağlamışdı. Çənəsi çənəsini sındırırdı. Çuxası şaxtadan taxtaya dönmüşdü. O, papağının qarını çırpanda sürü hürküşüb tövlənin küncünə yığıldı. Çırağın işığında qoyunların gözləri zümrüd tək yanırırdı.

Nəbi titrəyən qonağını başdan-ayağa gözdən keçirib onun belinə doladığı qəzil çatını açmaq istədi.

-Bala, sən zəhmət çəkmə, bir az qızınım, özüm açaram.

-İsmayıl dayı, zəhməti yoxdur... Bəs niyə belə gödək çatı gətirmisən?

-Oğul, elə bunun arası tutunca ot versən bəsimdir. İnəyim acından ölür. Allah səni min budaq eləsin.

-Ot sarıdan fikir eləmə. Arxamca gəl. Amma ayağını izimə qoy ha, yoxsa Zalım duyar, qazdan da ayıqdır.

İsmayıl hərdən sürüşürdü. Yazıq qoca iməkləyə-iməkləyə qalxıb Nəbinin yapıncısından tutur, özünü ayaq üstə güclə saxlayırdı.

Onlar üstünü qar basmış yonca tayasının yanında dayandılar. Tayanın sökülən yeri qaranlıq mağaraya bənzəyirdi. Nəbi tayada bir neçə iri yonca bağı çəkib çatının üstünə qoydu. Şələnin bərk-bərk sıxdı:

-Di, İsmayıl dayı, tez ol,gəlib-eləyən olar.

-Gedək, oğul, gedək. Görüm, gözəgörünməz allah səni eldən əskik eləməsin. Boynumda çox haqqın var. Allah qoysa bu ildən atanla ortaqlaşacağam. Zəhra xalan səndən yaman razılıq eləyir. Deyir ki, Nəbi danabuzova gedəndə bizdən qəti süd almazdı. Torpağı sanı yaşayasan, rəhmətlik dayına, İldırıma çıkmisən...

Nəbi qayıdanda tövlədə tappıltı eşitdi. "Nə olub görəsən?"

Çıraq sönmüşdü. Tövlə qaranlıq idi, yalnız bacadan işıq gəlirdi. Qoyunlar küncə təpilməmişdi. Sürünün içində bir cüt göz yanırırdı. Nəbini təəccüb bürüdü.

“Bu nə işdir Canavardır! Ağzı yanmışa bir bax! Hiyləgər gör özünü hara soxub?! Sənin atanı yandıraram, kafir!”.

Nəbi tufəng atsaydı qoyunlara xətər yetirərdi. O əlində çomaq canavarın üstünə yeridi. Vəhşi dişlərini qıcaıb çobanın başına atıldı. Nəbi onun boğazından göydə yapışdı. Vəhşi istədi xilas olsun, bacarmadı. Qüvvətli çoban əlləri onun boğazını mənəkənə kimi sıxırdı. Sürü hələ də çalxalanırdı...

-Canın əlimdədir, kafir!

Qar səhərəcən yağıb, ləpiri örtüdü. Kərbəlayı Cəfər nədənsə bu axşam yaxşı yata bilməmişdi. O, ağzında demi tülkü-durmazdan ot tayalarının ətrafında dolaşır, nişan qoyduğu yerlərə diqqətlə baxırdı: “Yenə ot aparıblar! Bəs oğrunun izi hanı? ” O, donquldana-donquldana tövləyə cumdu. Dizlərini döyən xəncərini hirsəyə yana itələdi. “Nahaq qoyunu qurda tapşırıbmışam! Yazı düzündə otumu aparan kəndlilərə o rus gədəsi ilə qəhmər çıxdığı bəs deyil, indi də gecələr xəlvəti hamam suyu ilə özünə dost tutur. Belə də iş olar? Köpəkoğlunu kiçik təki qovacağam!” Kərbəlayı qapını təcillə açanda canavarın ölüsün görüb dalı-dalı yeridi.

-Biy... bu nədir?

Kərbəlayı Cəfər qərribə vəziyyətə düşmüşdü: gözlərinin qarası itmiş, zəliyə bənzər qaşları pırtlamış, təzəcə xoruz qanadına döndərdiyi seyrək saqqalı kirpiyə dönmüşdü. Nəbi gah dodağı səyriyən ağasına, gah da dişləri ağaran canavara baxıb gülürdü...

Kərbəlayı Cəfər özünü bir az yığışdırıb irəli yeridi:

-Bircə bu oyun qalmışdı çıxarmayasan?! De görüm mənim otumu kimə vermişən?!

Nəbi heç bir şey olmaybmış kimi çiyinlərini çəkdi:

-Ağa, mən çoban adamam, qoyun güdürəm, məndən soruş ki, heyvanı qurda vermişən, ya yox? Mən iki yerə bölünə bilmərəm ki!..

-Ho, ho, ho... Böyük adamın oğlusan, iki yerə bölünə bilməzsən?! Sənin dabbəqda gönünə bələdəm! Sən zinanın cöhrisən! Sən dayın İldırım təki kölə qələmə sancansan! Elə bilirsən keçmiş iştlərin yadımdan çıxıb?! Otun oğurlanmasında sənin əlin var.yoxsa heç kəs cəsarət edib mənim bir çöpümə əl vura bilməz.

-Ağa, de görüm hansı iştləri çıxarmışam?

-Hansı iştlər?.. Ə, kiçik, sən mənim “Gözəlaxan” yerimdəki bostanımı yonduğun yadımdan çıxıb?.. Yoxsa bir qazan südün üstündə nə pəstaha çıxartdığında yadında deyil?

-Ağa, dəyirmanın yaman tozlayır ha!.. Köhnə palan içi tökməyin mənası yoxdur.

-Bəri bax, Nəbi, sənin adın qulağıma dəyib, bir az ipini yığışdır! Bu da qarakürə qoyunun quzusu deyil, yedirdəsən o urus gədəsi Vasqaya. Bilirəm, o sənə tufəng verib, ona görə mənim qızıl gözlü heyvanımın başına bıçaq çəkmisən. Hələ allah bilir ki, bu töğvlədəki sürüdən neçəsini daşbadaş salmışan.

-Ağa, bu tezdən, deyəsən, bal yemişən. Məni şərləmə. Qoyunların sanlı qoz təki yerindədir. Inanmırsan gəl sayaq.

-Lap qur'andan don geysən də, sənə inanmaram! Özündə dur qapının ağzında. Yadındardırımı, iki quzunun üstündə on ilin çobanı Kərimin şələşüləsini necə verdim dalına?! Atama lənət, əgər bircə davarım əksik olsa, səni də iti qovan kimi qovacağam!

Nəbi erkəci və bir neçə qoyunu qabağına qatıb tövlədən çıxartdı. Sürü onların dalınca daşlanmağa başladı. O, çomağını qapıdan keçən qoyunlara toxundura-toxundura oxuyurdu:

-Alakərə tayın gördüm... Əbrəşkürə tayın getdi... Sarıkürə tayın görmək gərək... Qızılkürə tayın gəlsin...

Çoban iki yüz əlli qoyunu birnəfəsə saydı. Onun gözəl hafizəsi vardı. Otardığı qoyunların hamısının rəngindən, nişanından tanıyırdı. Bilirdi ki, sürüdə neçə alakərə, neçə qarakürə, necə əbrəşkərə, neçə sarıkürə var.

-Kərbəlayı, bayaqdan darını kola tökürdün. İndi ürəyin yerinə gəldi?

-Başından yekə danışma! Bayaq dedimki, daha mən sənə inanmıram! Sən şeytana papış tikərsən. İndi sən deyəndə ki, "alakərə tayın getdi", mən nə bilim hara getdi! Rus gədəsi Vasqanın qarnına, yoxsa erməni dığası Karapetin gödəninə, ya da Başkəndin dəlisi Şahhüseynin dümbəyinə... Dağ boyda yonca tayalarım gözümün qabağında əriyir, amma bilmirəm öz heyvanlarımin qarnına gedir, yoxsa camaatın.

Sürü həyəətə dağılmışdı. Qarı yalayır, atılıb-düşürdü.

-Şaxtadır, tez ol sürünü yığ tövləyə! Gəl ot apar, görmürsən heyvanlar acından qar yeyir?!

-Kərbəlayı, insafın olsun, ac heyvan belə oynamaz. Qoyun deyər "qarnımı doyur, qara basdır".

-Yetim İsmayıl təki az mövzə oxu, dedim sürünü yığ tövləyə, vəssalam! Bir azdan gəlib özüm sayacağam!..

XOCAHAN BAZARINDA

Gözəl qadın, ya parlaq güzgü-bunları bir-birindən ayırmamqımı olar?

Təəssüf ki, gənclik çağlarında bu güzgünü ləkədən qorumaq hamıya qismət olmur. Bəzi ağılsız gözəllər on altı gün ömür sürən zərli kəpənəklər təki aldanıb incə qanadlarını qanqallar üzərində məhv edirlər. Bəlkə babalarımız elə buna görə də "Gözəlin ağı az olar" hökmünü çıxarmışlar.

Həcər belə gözəllərə bənzəmirdi. Elçiləri çoxaldıqca Şirvanın nar kolları təki başını aşağı salıb qızarırdı. Onun sinəsi yenicə qönçələnmişdi. Bütün Zəngəzurda hamı bu xallı qızın gözəlliyindən danışır. Təbiət elə bil öz qüdrət əlinə tapşırılmışdı ki, onun badamı gözlərinə sürmə çəksin. Promotej sanki odu onun yanağından oğurlamışdı. Səhləb çiçəyi! Qız bu çiçək təki həmişə tərəvətli idi. Onun ətrindən xumarlanmaq, onu dərib yaxaya sancmaq çoxlarını ürəyindən keçirdi. Lakin qızın yaqut dodaqlarını bulaqlardan başqa heç kəs öpməmişdi. Ətirli, parlaq saçlarını yalnız dağ küləyi daramışdı. Zərif barmaqları yalnız Nəbinin qara qıvrım saçlarında, bir də toxuduğu əlvan xalçaların naxışlarında gəzmışdi. Qızın sehrkar, musiqili səsi Nəbini hələ uşaqlıqdan məftun etmişdi. O zaman Alogilin yoxsul daxması balaca Həcərə o

qədər doğma idi, o qədər əziz gəlirdi ki, atası qoysaydı, yatıb elə burada qalardı. Lakin bu xoşbəxtlik ona hərdənbir Gözəl xalanın nağıl danışdığı axşamlar qismət olardı. Uzun payız gecələrində Xanalı gəlib qızını Gözəlin qucağından güclə qoparardı.

-Gözəl bacı, anası darıxır, qızı ver aparım.

-Ay Xanalı, nə olar, qoy bu “gəlinciyim” bircə gecə də bizdə qalsın. Yaman işli-güclü qızıdır.heç bilirsən necə dühcə sarıyır, cəhrə əyirir?! Hələ xalası ona xalça toxumaq da öyrədəcək. Maşallah, bizim Səkinədən yaxşı ilmə vurur.

Xanalı min bəhanə gətirib sevinə-sevinə qızını aparırdı.

Bu “gəlincik” hələ o vaxtlar xalça toxuya-toxuya Gözəl xalanın söylədiyi nağıllara qulaq asmaqdan yorulmazdı. Həcər o zaman “gəlincik” sözünün mənasını anlamırdı. Qıza elə gəlirdi ki, o, döğurdan da Gözəl xalanın oyuncağı üçün düzəltdiyi “gəlinciyidir”. Ancaq bu qız sonralar elə qeyri-adi bir “gəlincik” oldu, ki, igidlər bir-birinin üstünə qoşun çəkməli oldular. Tacirlər onun toxuduğu xalçanın sorağı ilə gəzdilər.

...Xocahan bazarı pətək kimi qaynayırdı. Tərəkəmə atlıları dəmirçixanın qabağında balıq çilləkəni təki bir yerə yığışmışdılar. Çəkiqlər zindanları cingildədirdi. Səs-küyə söhbət edənlər bir-birini güclə eşidirdilər. Kərbəlayının nökeri elə bil kar adamalarla danışırdı:

-Usta, neçə ipçin hazır oldu?

-Yuz əlli ipçin. Bəsdı?

-Yox. Əlli ipçində kəsməlisən.

-Ay balam, belə işiniz vardı, niyə bəs əvvəldən demirdiniz? Kərbəlayı Cəfər də gözləyir, gözləyir, el dağa köçəndə nal-mıx axtarır. Görmürsən tərəkəmə atlıları pristav Səlim bəy təki başımın üstünü kəsdiriblər? Xurcunu bəri gətir görüm... Al, bu on ipçin, bu iyirmi ipçin, bu otuz ipçin... Bu on iki mıx, bu iyirmi dörd mıx, bu otuz altı mıx...

-Əşşi, sən allah, başsız mıx qoyma. Keçən dəfə Kərbəlayı Cəfər İki-üç başsız mıx tapmışdı az qalırdı hamısını soxa gözümə.

Nökərbaşı ilə nalbənd arasında hərdən mübahisə düşürdü. Nökərbaşı gödək, kobud, başsız mıxları qırmağa atırdı. Nalbənd isə onları götürüb hirsli-hirsli saydığı mıxlara qarışdırırdı...

-A kişi, mənimlə oynama! Köçə-köçdür, tərəkəmədən beh almışam. Gör hələ nə qədər gözləyən var?! Səni yaxşı tanıyıram, at milçəyi təki yapışdın qopmayırsan. Nökərlərə de, atları çəksinlər qabağa...

-Ə, uşaqlar, atları bura gətirin!

Atın ayağını qaldıranda az qaldı nalbəndin üstünə yxılsın. Nalbənd hirsləndi:

-Çər dəymiş, dur də...ölmədin ki!..

Nökərbaşı atın kəsilmiş dırnağına diqqətlə baxdı. Dırnaq qızarırdı.

-Əşi, bir az çəkici usta vursana. Deyəsən, axı, atı mıxa saldın! Vallah! Kərbəlayı Cəfər diri-diri dərimi soyacaq.

-Qorxma, Kərbəlayıya deyərsən ki, atları bu qədər qaranal saxlamaq olmaz. Daş heyvanın dırnağının mayasını yeyib, yonmaq olmur. O günü

Nəbinin Qəmərinə nalladım, maşallah, atın dırnaqları elə bil polladan tökülüb. Vallah, Nəbinin yerinə mən olsam, onun nalını qızıldan kəsdirərəm.

-Ay rəhmətliyin oğlu, Kərbəlayı Cəfərə Nəbinin atını tərifləmək olar?! Gündə qoç təki döyüşürlər. Mehtərlər başlarına haranın daşını salsın?! Elə gün olur ki, dərətəpədə əlli atın nal-mıxı birdən tökülür. Nəbiyə nə var ki, gecə-gündüz Qəmər dayın nazı ilə oynayır.

Tərəkəmə atlıları Kərbəlayı Cəfərin qarasına deyindirilər. "Belə də iş olar, Xocahan bazarında da hamı ona işləyir".

Şagirdlər nal-mıx kəsir, nalbəndlər at nallayırdılar. Beş nəfər qolu quvvəli dəmirçi isə Kərbəlayı Cəfərin gavaheinlərini, baltalarını, oraqlarını, cinlərini, düsərlərini, kərkilərini, dəhrələrini odlu kürədən çıxarıb zindanın üzərində döyəcləyir, sonra həmin yaraqları ağac təknədəki paslı suya salıb ağızlarını bərkidirdilər. Təknədəki su tərəkəmə atlılarının qəzəbi tək pıqqıldayırdı.

Bazarın tən ortasında isə şirin xalça alveri gedirdi. Bəli qurşaqlı, qızılısaqqal tacirlər əllərində arşın yerə sərilmiş xəlilərin ətrafında fırfıraya dönmüşdülər.

-Gəlin, ə'la Xanlıq xalçası burdadır.

-Gəl bu Təbriz xalisına!

-Türkmən xalçasını istiyən...

Bazarın baş tərəfində qoyun-keçi satırdılar, adam özünü arxacda hiss edirdi. Miz iyi bazarı bürümüşdü.

Qaysı satan kim, gavalı satan kim, alça satan kim... Səbətlərə daraşan arılar qərribə havalar çalırdı.

Düyü taylarına baxanda adamın gözü qaralırdı. Heç kəs düyüyə yaxın düşmürdü. Alıcılar darının, çovdarın, arpanın üstündə tərəzinin bağını qırırdılar.

Bazarın baş tərəfində-dəvələr yatan düzə çoxlu adam toplaşmışdı. At sərrafları burada cıdırı çıxmışdılar. Satlıq atların burunları körüyə dönmüşdü.

-A kişi, az təriflə, bu madyan sinəgirdi, görmürsən nəfəsi çatmır?!

-Vallah-Billah, sinəgir deyil. Heyvanın ağzını dağa dirəyəndə belə olar də.

-Yox, bunun ən böyük qiyməti onca qoyundur. Ondan artıq bircə çəpiş də vermərəm. Qəmər daydı bəyəm?!

-Sən at alan deyilsən, get, eşşək axtar!

-Sən də ki, Sinəgir madyanını təriflə, görək kimi tovlaşdıra bilərsən. Mənə yox də!.. Mən at sərrafıyam. Madyanın qarnının yekəliyini görmürəm?!

Alıb-satanlar bir-birinə oxlu sözlər tullayırdılar, hətta az qalırdılar ki, dalaşsınlar.

Bazarın girəcəyindəki alçaq daş evlərdən boyaq iyi qarışmış acı tüstü qalxırdı. Dükanın qabağından o qədər boyanmış ip asılmışdı ki... Kərbəlayı Təhcənin başı bərk qarışıq idi. O gah boyaq qazanlarına baxır, gah balaca tərəzisində cürbəcür cövhər çəkirdi.

-Təhcə əmin sənə qurban, yüngül başı sənə, ağır başı mənə.

Boyaqçı Kərbəlayı Təhcənin bu zarafatından heç kəs incimirdi. Zəngəzur və Qarabağ mahalında hamı bu sözə alışmışdı. Çox vaxt bu bəmzə boyaqçının üz-gözü çərşənbə yumurtasından seçilməzdi.

Xanalı da sübh tezdən bazarda idi. O Kərbəlayı Təhcədən aldığı cövhər düyünçələrini arxalığının cibinə doldurub düyü taylarına söykənmişdi. “Kaş allah mənə yağlı bir müştəri yetirərdi...”

Xanalının lap böyründə qollu-qanadlı, üzünə ülgüc vurdurmamış yekəburun bir oğlan gəlib-gedən alıcıların ətəyindən yapışırdı:

-A müsəlman qardaş, massab haqqı, su eləmişəm. Asma bu xocahan bazarında belə cüt tapmazsan ey... ağac deyil, dəmirdir. On boyun kəl qoş, sinsə-gəl pulunu verim. Yaxşı şana apar...

Xanalı Karapete tərs-tərs baxıb əlini ona sarı yumruqladı:

-Ay dığa, boğazının yoğun yerinə salmısan, bəsdə də, başqulağımız getdi!

-Xanalı kibrə, ara bazardı da. Asma mənim səsimi Kabla Capar almayıb ki?-Karapet yadına nə düşdüsə satdığı şanalardan birini seçib Xanalıya uzatdı:- A kibrə, zəxmət olmasa bunu ver Nəbiyə. Keçən bazar özü istəyib. Asma deyərsən gələ bilməycək. Malı getmir. Dağda görüşərik.

Xanalı hirsli-hirsli əlini yaxında bağladığı atına uzatdı:

-Apar şananı sanc atın alığına.

-Atan rəxmət...

“Bu ermənilərə üz verəndə astar da istəyirlər. Keçən bazar Qarababalı hampa Sərkisin nökrəri Arakel də sakkız təki yapışmışdı yaxamdan: “A kibrə, sən məsəp, bu çömçəni çatdır keçəl Kərimə”. Vallah, Kərbəlayı Cəfər bilsə, yenə məni xoruza yüklər... Nahaq bu dığanın yanına düşdüm. Gör matahını necə tərifləyir ey! Mən burada ənbər bu düyüsünü sata bilmirəm, buna bax, elə bil quş dimdiyində bir-bir gətirib, dərmana içində bir gimrik tapmazsan. Alo da düyü torpağını yaxşı vurub. Elə bil düyü şüşədi, adamın üzünə gülür”. Xanalı əl atıb çuvaldan bir ovuc düyü götürdü.

-Gəl ey müştəri, yoxdu qabaq dişləri. Ucuz verəcəyəm, gəl apar!... “Deyəsən, o cavan tacir mənə sarı gəlir! Tez gəl görüm. Camaat süpürgənin üstə necə dava salır ey...” Xanalı düyünü çuvala atıb əlini çırpdı.

Dəmir arşının qırmızı qurşağına keçirmiş qarasaqqal tacir qaz kimi yan basa-basa Xanalıya yaxınlaşıb salamsız-kələmsız soruşdu:

-Mollu Xanalı sənsən?

-Bəli.

-Əşi, mən səni çoxdan axtarırdım. Səni tapmaq olur ki!.. İndi eşitdim bazardasan. Deyirlər, qızın qəşəng xalça toxuyub.

-Bəli, necə bəyəm?

-Elə-belə, Kərbəlayı Cəfər sənə bir söz deməyib ki?

-Xeyir.

Tacir arşının qurşağından çəkib havada oynada-oynada özünü nişan verdi:

-Mən ordubadlı tacirbaşı Hacı Fərəcoğluyam. Məni tanımırsan?

-İsmi eşitmişəm. Nə qulluq?

-İstəyirəm o xalçanı bir görüm, olarmı?

-Niyə olmur. Üç gəviz düyüm qalıb, dəyişim buğdaya, sonra gedib baxarıq.

-Ay pir olmuş, ilin-günün bu vaxtı, bu köçhaköçdə kimdir düyüyə baxan? Camaat çörək axtarır.

Xanalı yuxudan ayılan kimi oldu. “Bu yağdil taciri niyə evimə dəvət etdim?”

-Tacir ağa, xeyir ola, neyniyirsən xalçaya baxıb?

Tacir arşının ətli peysərinə vura-vura irişdi:

-Lənət şərə, mən molla deyiləm, ölü üstünə gedəm. Mənimki alıb-satmaqdır. Özüm də dünyanın bütün bazarlarında alış-veriş eləyirəm. Parisdən tutmuş Londana kimi Avropanın bütün şəhərləri əlimdədir. O şəhərlərdən qız gəlinlərə əntiqə daş-qaşlar tapıb gətirirəm. O şəhərlərə də Təbriz, Türkmən, Xanlıq xalçaları alıb aparıram. İstəyirəm sizdəki xalçanın çeşnisinə baxam. Deyirlər, əntiqə şeydir. Xoşuma gəlsə o çeşindən yüz dənə xalça toxutduracağam. Avropada bizim xalçaların üstündə baş yarırlar.

Tacir qızıl toqqasından asdığı hörümçək toruna bənzər qara xrom kisəsinin ağzını açdı. Ordan bir ovuc gümüş pul çıxarıb bir-bir Xanalının ovcuna saydı.

-Al, bu bir şahı, bu iki şahı, bu üç şahı... Say gör düzdü? Görürsən də, Xocahan bazarında heç kəs düyüyə baxmır. Çəyirtkə bu il Araz qırağında zəmi qoymayıb: Deyirlər, Qırxatında diş qurtdamağa bircə çöp də yoxdur. Həkəri, Bərgüşad camaatı bazara o qədər ənbərbü düyüsü töküüb ki... Hamısı da taxıla dəyişir. Məni sənə allah göydən yetirdi... Görürsən, odur ey bizim nöqərlər bazar başında dəvələrin yükünü tuturlar. Di yubanma, onlara de, gəlib düyünü çəkib aparsınlar. Mən də bu günlərdə arvad-uşağı göndərəcəyəm. Çəmənyurd yaylağına elə yaxşı oldu dost düyüsü aldım.

Xanalı tələm-tələsik pulları saydı. Düzdür, tacir bir yerdən düyünü bazar qiymətindən çox ucuz götürmüşdü, lakin Xanalı narazı qalmamışdı. Kişinin alverdə sərişdəsi yox idi. O, yer şumlamağa, taxıl becərməyə, çəltik əkməyə adət etmişdi. “Gedək, salamat yaylağa çıxmaq, orda pulla taxıl taparam, aranda bu boyda yolu yük eləyib aparmağım da özümə qalar”.

Həcərin xalçası hələ hana da idi, bu günsabah kəsəcəkdi. Tacir xalçaya baxanda sevincdən gözləri dörd oldu. Lakin özünü o yola qoymadı. Koramala bənzər ətli barmağını naxışlara sürtə-sürtə sallaq dodaqlarını büzdü:

-Əşi, sizin o Kərbəlayı Cəfər nə küyçül adam imiş. O qədər tərif elədi ki, mən də dedim bəs, görəsən, necə şeydir. Sizin bu qonşu xanlıqda mən bundan da əntiqə xalça almışam.

Xanalı altdan-altdan tacirin hərəkətlərinə göz qoyurdu. Tacir isə aldadıcı dilini işə salmışdı.

Həcər bu xalçanı bir ilə toxumuşdu. Düz bir il onun həvəsinin, kirkidinin səsi evdəkiləri yuxusuz qoymuşdu. Kərbəlayı Təhcə bu xalçanın ipini xüsusi həvəslə özü boyamışdı. Zümrüd, yaqut, bənövşə rəngləri hər çiçəyin bir ləçəyi idi. Xalçadakı cürbəcür çeşnilər, təbiət təsvirləri taciri yaman tutmuşdu. Çəmənyurd elə bil bu xalçaya köçmüşdü. Fatma xala hanasını sanki göydə yox, bu xalçanın üstündə asmışdı.

Tacir sərraf gözlərini daha geniş bərəldirdi. “Bunu Xanalıdan qopara bilsəydim... Parisdə beş qat bahasına satardım”.

Tacir laqeydliklə iri yumşaq əlini Xanalıya uzatdı:

-Kişi, əlini ver sövdələşək. – O, Xanalının əlini gücü çatdıqca silkələdi. – Sənin bu xalçan bir il bizdə qalacaq, onun çeşnilərini götürtdürəcəyəm.

Əvəzində isə sənə yanı qulunlu bir madyan verirəm. – Xanalı diksinib əlini çəkmək istədi. Tacir irişib buraxmadı. – Pis qiymətdi?

Tacir ağa, əlimi burax, mənim belə dolaşıq sövdadan başım çıxmaz. Sən bazarda dedin ki, xalçanın çeşnisinə baxmaq istəyirsən. Mən də ona görə razı oldum. Yoxsa bilsəydim bu niyyətlə gəlmisən, heç sənə zəhmət verməzdim. Bu, qızımın cehizidir. Bir yanı qulunlu madyan nədir, lap bütün mal-dövlətini versən də sövdəmiz baş tutmaz.

Tacir kirpiklərini bir neçə dəfə çırpıb dişlərini ağartdı:

-Xanalı kişi, əməlli-başlı fikirləş! Sonra peşman olarsan ha!.. Bir illiyə müftə yerdən yanı qulunlu bir madyan alacaqsan. Bu qiyməti sənə heç kəs verməz!

-Tacir ağa, dedim ki, mənim belə sövdədən başım çıxmaz. Əlimi burax!

Tacirbaşı pərt halda həyətdə mıxa bağlanmış yorğa atını açıb əlini ingilis yəhərinə atdı.

-Ya allah!

Xanalı tez atın cilovundan yapışdı.

-Yacir ağa, bir tikə çörək yeyərdin, nə olub belə tələsirsən?

Tacir cavab verməyib üz-gözünü qırışdırdı. Qaş-gözlər sual-cavaba başladı:

“ – Sənin Çörəyin adamın boğazını deşər! Belə bilsəydim heç səndən düyü almazdım”.

“ – Peşman olmusan? ”

“ – Heyif, dəvələr yola düşüb...”

...Kəndin qanıq itləri tacirin atını qovub obadan uzaqlaşdırdı. Xanalı tacirin arxasınca nifrətlə baxdı: “ Get, quzğun köpəkoğlu! Ölmüş eşşək axtarır nalını söksün. Allah səni də vurub, sənin madyanını da! ”.

CAMAAT DAĞA KÖÇÜR

Camaat dağa köçür:

-Dəh...dəh!..

-Toşa...toş!..

-Hoho...Ho!..

Həyət-bacalar, bağ-bağçalar, çəltik ləkləri cin-cin boşalır. Bir azdan günəş doğacaq. Mığmığanın, ağcaqanadın əlindən tərpənmək olmur. Ağcaqanadlar duman təki sıxlaşıb həyətlərə hopur. Cırcıramaların elə bil ətini kəsirlər.

Çəltik ləklərində gecələyən qurbağalar yenə ağız-ağıza verib, caqqallar qamışlıda şahlıq edir. Arabir at kişnəyir. Uzaqdan it səsi eşidilir. Kimsə axşamdan hinə saldığı touq-cücələri tutub çığırdə-çığırtıda qanad-quyruğunu yolur...

Bu səs Xanalının həyətindən gəli:

-Ay qız, Həcər, tez ol atın başını çək! Heyvanı yük altında saxlamazlar.

-Ata, sən Lətifin canı, get, Alo dayıya kömək elə.

-Qız çox danışma. Dedim, atın başını çək! Aloya bir öküz vermişəm bəs deyil, hələ gedib ona nökrəçilikdə eləyəcəm?! “Kərbəlayı Cəfər bu qızın üstündə mənə o qədər tənə vurub ki... haqqı da var. Bircə bünü ağıllı bir yerə

köçürə bilsəydim... Kərbəlayı xəbər tutsa ki, Aloya öküz vermişəm, yenə abırımı ətəyimə bükəcək”.

“Kərbəlayı da bizim əzrayılıımızdır! – Həcər Nəbigilin yolağasının ağzından ötürkən həyəətə boylandı. –O hələ gəlməyib. Görünür, Zalım bəylə yenə aralarında nə isə olub. Könlü olsa idi dil tapıb çoxdan gəlmişdi... Bir də mənə nə olub onun fikrini çəkirəm? Onsuzda biz bir birimizi danışdırmırıq... Belə söz olar o deyib?! Deyir ki, gəl götürüb səni qaçım. Yox! Mən el içində atamın papağını yerə vura bilmərəm!”

Alogilin həyəti... Ağıl da iki ala keçi, üç oğlaq, bir də yanı balalı bir qızıl düyü kövşək çalır. Ağcaqanadlar heyvanların dincliyini əllərindən alıb. Alo dolu məfrəşin üstündə əyləşib ağız-burnuna dolan mığmığaları qova-qova qəlyan çəkir... Kişi bayaqdan öküzlə xırışıq. Öküzün üstünə bu vaxtacan yük qoyulmayıb. Əməlli-başlı alığa da yoxdur. Alo hardan biləydi ki, Xənalının bu köçək köçdə ürəyi yumşalıb ona öküz verəcək?!

Gözəl qəsdən özünü sakit aparır. O, dağal öküzün buynuzlarının dibini tumarlaya-tumarlaya dodaqaltı oxuyur, heyvanı ovundurmaq istəyir. Öküz isə böyümüş gözlərini yolağanın ağzındakı qarağac kötüyündən çəkmir, Kötüyün şirə bənzər kölgəsi heyvanı yaman ürktürmüşdü. Alo kiçik oğlu Mehdi ilə köməkləşib qab-qacaq yükünü öküzün belinə aşıranda heyvan soncuğa qalxmışdı. Mis qabların cingiltisi həyəti başına götürmüşdü. Xəmə öküz səsdən və kölgədən daha da cənlənmişdi.

Göyün üzü işıqlanır. Kənddən insan nəfəsi tamamilə çəkilib. Cuvarların itləri arabir ağız-ağıza verib ulayır. Alabaş mırıldaya-mırıldaya qurumuş iydə ağacının dibini eşələyir. It sanki Aloyun hövsələdən çıxdığını hiss edir. Quyuğunu qısıb gah çəpər qapısına tərəf qaçır, gah da qayıdıb onun əl-ayağına sırmanır.

Kimsəsiz obada qurğuşun ağırlığında bir sükut!.. Böcəklər yenə öz qəmli mahnıları ilə düzlərə səsləyib. Yarasalar keç kəsi sayı salmadan çox alçaqdan uçur, sanki dəcəl uşaqların tez köçüb getməsinə sevinir. Kənddə qalmış sahibsiz ac pişiklər miyoldaya-miyoldaya qapı-qapı dolaşır. Tüstüsü kəsilmiş evləri elə bil muzeyə qoyublar. Ağcaqanadlar Alonun üz-gözünü iynələyir, mığmığalar isə ağıza, buruna doluşur. Bunlara kimdi fikir verən?! Gözəl əzilmiş qab-qacağı xurcuna yığa-yığa ərini ərklə danlayır:

-A kişi, mən səni belə bilmirdim. Sən nə yaman kəmhövsələ adamsan?!

Bir hövsələni bassana! Doqquz ay ananın qarında necə dayanmısan? Darıxma, harda olsa indi Nəbi gəlib çıxar.

Mehdi öküzün buynuzuna çatı bağlayıb onu çubuqlaya-çubuqlaya yenə yükün yanına gətirdi:

-Ata, qağam sifariş eləyib ki, Atirizində Məhərrəmə tapşırıb gələcəyəm sizi köçürəm. Darıxma, vallah bir də görəcəyik ki, böyürdən çıxdı.

Səkinə hindəki toyuqları bir-bir tutub lələklərini, quyuqlarını dildən qayçılayır, ayaqlarını qırmızı əski ilə bağlayırdı. “Öküzü ürktümə! – Toyuqların başını qanadının altına qoydu. – Bax, belə... Səsinizi çıxarmayın. Atam başınızı üzər”. Alo hələ də demisini tüstülədirdi. “Görürsən bu dağal heyvan mənim

başına nə oyun açır?!” Qab-qacağı həyət-bacaya səpələmiş öküz böyürüb qəzəbli baxışları ilə dirəyə söykənmiş Alonu daha da hövsələdən çıxartdı. Kişi acı tüstünü acgözlüklə sinəsinə çəkirdi. Bu saat dünyada Alonun bu dağal öküzdən qorxulu düşməni yox idi. Heyvan onun gözüne Kərbəlayı Cəfərdən də bədheybət görünürdü.

Gözəl eyvanda oturub uzun qıyıqla cehiz xurcununu gözəyirdi; öküz neştər buynuzu ilə onu bir neçə yerdən dağıtmışdı. Xurcun istər-istəməz Gözəlin gəlin gəldiyi illəri yadına salmışdı: “Bəxtəvər günlərim vardı. Bu xurcunu elə həvəslə toxuyardım ki...”

Mehdi öküzü qarağac kötüyünə bağlayıb, çomağına söykənmişdi. Xam öküz böyürüb çatını qırdı. “Hara qaçırsan?!” –Mehdi çomağı ilə heyvanın qabağını kəsdi.

Həyətlərdəki hacıleylək yuvasına bənzəyən çardaqlar bomboş idi. Kərbəlayı Cəfərin talvarında gecələyən cuvarlar sübhədən oyanmışdılar. Kimsə Topalın kölgəsini qılınclayırdı:

-Allah onu vurub! Onun bağına ay su verdim ha!...

Başqa bir cuvar da müsahibinin sözünə qüvvət verirdi.

-Əgər onun çəltiyi su görsə, atamın oğlu deyiləm!

Cuvarların dərdi açılmışdı.

-Zalım balasının var-dövləti düzü-dünyanı alıb ağzına. Amma dağa köçəndə

Bizə bir girvənkə yağ da vermədi şiləyə tökək.

-Neynək, verməsin, örkən nə qədər uzun olsa, axırda gəlib doğanaqdan keçir. Şahın qaraçıya işi düşən bir gün olacaq.

-Kərbəlayı Cəfərə Nəbi qənim olsun. Qışda otunu paylayır camaata, yayada da qoyun-quzusunu.

Uzaqdan at kişnərtisi eşidildi. Cuvarlar susdular.

-Olmaya köpəkoğlu qayıdır?!

Gələn Kərbəlayı Cəfər yox Nəbi idi. O, Qəmər dayın cilovunu qoluna keçirib anasının boyunu qucaqladı:

-Yəqin, mənə çox gözləmişən, ana!

Gözəl yaşmağı ilə çənəsinin çapığını qapadı:

-Çox, oğul, çox!...

Nəbi çəyitkə gələn günün sabahısı qabaqbinə ilə Atirizi yaylağına getmişdi. Gözəl neçə həftə idi ki, oğlunu görmürdü. Ana sevinclə oğlunun saçını qarışdırırdı: “Boyuna qurban olum, ay bala”. Gözəlin barmmaqları aynalının lüləsinə toxundu, oğlunun gümüş qınlı xəncərində gəzdi.

-Oğul, harda qalmışdın?

-Can, ana ağam qoymurdu gələm. Deyirdi, gecə vaxtı yolda oğru, əyri çox olur, mərcanlılar sürünü çəkib apararlar. Onu güclə razı salmışam. Sürünü tapşırıbmışam Məhərrəmə, oğurlatmasa yaxşıdır.

-Oğurlatmaz, bala, nigaran qalma... Atan lap dəli olub, yaxşı oldu gəlib çıxdın. Tez ol, kömək elə, heyvanları yüklə, kənddən çıxacaq. Qurd-quş bizi basıb yedi.

Nəbi hamı ilə görüşdü. Alabaş sahibinin əl-ayağına dolaşdı. Anası Nəbinin qulağına dedi:

-Oğul, bu dağal öküzü Həcər göndərib. Yoxsa bu köçhaköçdə Xanalının heç yadına da düşməzdik. Karapet Xanalını bazarda görüb, şana verib ki, çatdır Nəbiyə, Xanalı Şananı hirsle həyəətə elə atdı ki, az qaldı Şana sına.

Nəbi başını tərpətdi:

-Eh, ay ana, sən hələ heçnə bilmirsən. Qabaq da çox seylər olacaq... Deyirsən, atam yaman darıxıb, eləmi?

-Darıxıb da sözdür?! Canın haqqı, bir az da gec gəlsəydin, kişi az qala partlamışdı.

Nəbi ərklə qolunu atasının boynuna saldı.

-Üz-gözüne nə olub?

-Ağcaqanad yeyib, ay oğul.

-Üz-gözünü sil, ata. Vallah, bilsəydim belə darıxmısan, lap dünəndən özümü yetirərdim.

Alo əli ilə sifətini ovxaladı. Bir damcı göz yaşı diyirlənib onun tüklü üzündə yoxa çıxdı. Oğlu özünü görməməzliyə vurdu...

-Ay, allah mənim bu nə balamı hardan yetirdin?

-Ana, oğlun hələ ölməyib ki, səni aranda qoya. Səni bax bu Qəmər dayın tərkinə alıb bir göz qırpımında Çəmənyurda apararam.

-Sənə də qurban olum, atına da!

Nəbi atının belinə yüngül bir döşəkçə atıb anasını mindirdi. Cehiz xurcunu ev şeyləri ilə doldurub qızıl düyənün belinə aşırı. Xam öküzə isə ağır bir yük çatdı.

-Hə, indi sürün heyvanları!

-Köç həyətdən çıxdı. Xam öküz Nəbinin qorxusundanmı, yoxsa tayların ağırlığındanmı, daha dəcəllik etmədi. Alonun gözləri gülürdü.

-Ay oğul, deyirlər dəli dəlini görəndə çomağını yanına qısar. Bayaقدan bu dağal öküz Kərbəlayı tək bizim başımıza müsibət açıb. Səni görən kimi fironluğunu qoydu yerə. Görürsən, necə muma dönüb?!

Nəbi anasına təbəssümlə baxmaq istərkən əsnədi. Əlini ağzına aparıb üzünü yana tutdu. "Bəlkə oğlum acdır?". Ana dərhal balaca qırmızı heybədən bir xəmrəli çıxarıb Nəbiyə uzatdı.

-Oğul, al...

-Ana, bu nə yumşaq xəmrəlidi! Hamısını yeyəcəyəm. Elə tələsdim, çörək çantam qaldı dağda.

-Anan, ölsün ay bala, demək dünəndən dilinə bir şey dəyməyib? Ye, bala, ye. Axşam südlü şilə bişirmişdim. Dedim ki, gələrsən. Payın soyudu, axırda verdim uşaqlara.

Budur, Alogilin köçü Topdaş yoxuşu ilə qalxır. Səkinə anasının tərkindədir. Nəbi atın başını çəkir. Qorxur ki, at havalanıb anasını yıxa. Mehdi heyvanları qabağına qatıb tez-tez çubuğunu havada yelləyir. Alo çomağını belinə verib ağır-ağır addımlayır. Arabir xam öküz yükü əyir. "Bu heyvandan gözümlə su içmir, keçidlərdə uçmasa yaxşıdır. Bircə salamat gedib yaylağa çıxa bilsəydik..." Alo yoldan iri bir daş tapıb yüngül taya sancdı.

-Dünyanın işi belədir: yük əyməsə daş qəribliyə düşməz.

-Düz deyirsən, a kişi. Vallah, heç bilirsən Nəbi üçün necə qərubsəmişdim?! Külfəti dolandıra bilsək, onun qan düşmənimizin qapısında nə işi var! Neçə ildir uşağın üzünü əməlli-başlı görə dı bilmirəm.

Alo başqa cür cavab verməyə söz tapmadı: "Haqq sözə nə deyim?"

Nəbi atasının əvəzindən dilləndi:

-Ana, üreyini sıxma. Daha tez-tez görüşəcəyik...

Gözəl çənəsindən sürüşən yaşmağını tez yuxarı qaldırdı: "Oğlum fikir eləyər,qoy görməsin".

Köç İlanlı dərəyə çatanda suca əhvalatı Gözəlin yadına düşdü. İstədi oğluna söyləsin. Nədənsə yenə fikrindən daşındı:

-Oğul, daha istəmirəm Kərbəlayı Cəfərə nökrəçilik eləyəsən. Neçə ildi gecə-gündüz ilan-çəyanın içindəsən. Vallah, gecələr də rahat yata bilmirəm.

-Ana, Kərbəlayı Cəfərlə mənimkinə az qalıb. Daha mən də dözə bilmirəm. Üzülüşəcəyik.

Köç yazıya çıxdı. Yolları üzərriyin xoş qoxusu ətirlənmişdi.

Gözəl kiçik oğlunu səslədi:

-Mehdi, qadan canıma, o üzərrikdən bir dəstə yığ ver mənə. Mehdi yolun kənarından çoxlu üzərrik yolub atın boynundan asdı. İri bir dəstə də bağlayıb anasına verdi.

-Bəsindi?

-Bir az da yol, oğul. O qədər bədnəzər göz var ki! Dirəyimizdən asacağam.

Köç hamar bir düzlə irəliləyirdi. Qızıl düyənin üstündən asılan toyuq-cücələr dillərini çıxarıb gözlərini döyür, arabir qanadlarını yelpic tək çırpırdı. Qaşqa buzov isə tez-tez anasını yanlayıb dümsük vururdu. Alabaş ləhləyə-ləhləyə hərdən quyruğunu Nəbiyə toxundurur, hərdən də hənirti alıb hürə-hürə qaratıkanlığa cumurdu. Alo çomağını sürüyə-sürüyə, hovur-hovur addımlayırdı. Ailə şad halda dağ yolunun damarını qırırdı. Alonun dərdi-qəmi yox olmuşdu, çoban oğlu ilə söhbət etməkdən zövq alırdı. Arabir qanrılıb qaratıkan qırdığı, əhəng yandırdığı, əvəllik, çiriş, yemlik yığıdığı dərələr, zəmi biçdiyi yerlərə, Nəbinin qoyun-quzu otardığı düzlərə baxırdı.

Günəş üfүqdə Alonun demisi tək közərirdi. Tüstü onun ürəyindəki ağrını sanki çəkib çıxarırdı. Səhərin nəfəsi qocanın dumanlanmış beynini xeyli təmizləmişdi.

- Alo çomağını fırlayıb, yoldan çıxan öküzə acıqlandı: - Ay allahın heyvanı, vurub buynuzunu sındıraram, yoluna düz getsənə! Belə də öküz olar?! Gör özünü kol-kosa necə soxur?!. Bir də, oğul, kasıba nə dağ, nə aran!..cuvar olanda yarı canım qalırdı yanınızda, bilmirdim ac qalırdınız, susuz qalırdınız. Düzü, el töhməti olmasa heç kənddən tərپənməyəm. Dağ mənim nəyimə yaraşır, a bala!..

-Həmişə belə olmayacaq! Vaxt gələr biz də bir gün görərik.

Xam öküz qızıl düyəyə pəl vurdu. Toyuqlar cükküldəşdilər. Alo oğlunu səslədi:

-Ə, Mehdi, sıçra min o öküzün belinə! Deyəsən, o yenə azğınlaşıb.

Mehdi quş tək öküzün belinə qondu. Öküzün soncuqladısa da Mehdi yığa bilmədi.

-Oğul, cıncırını çıxarma, heyvan xamdı, səsdən ürkür... Bax belə kirmişcə otur.

Xam öküz dilini bir qarış çıxarmışdı. Ağzından köpük axırdı. Alo da bunu istəyirdi.

-Bax, belə zərb zəyərəkədən yağ çıxarar!

...Mollunun köçü Atrizi meşəsini keçib Çayzəminin kənarına düşmüşdü. Alogil də gəlib özlərini köçə yetirdilər. Gövdəsini mamır basmış hündür palıd, vələs, fısdıq, ular ağacları meşəni çətirləmişdi. Çayzəminin kənarı ilə cır alma, armud, fındıq, alça, zoğal ağacları sıralanırdı. Meşə çayla birləşib günəşin odunu xeyli söndürmüşdü. Əlçatmaz budaqlarda alabaxtalar quruldaşırdı. Adamın beynini deşən cırcıramalar sanki xəstəlikdən təzəcə durmuşdu.

Həcər gövdəsi yanmış qoca bir palıd ağacının kölgəsində samovar odlayırdı. Ağzından alov püskürən samovar buğlanır, yerində dingildəyir, sanki yeriməyə ayaq axtarırdı.

Uzun köç yolundan sonra aran adamları Çayzəminin sərin meşəsində iştah açmışdı. ağac qaşıqların səsi gəlirdi. ovduğun doğramacın başqa ləzzəti vardı. Camaaat şirin yemək-ichməkdə olduğundan naxır sürüyə, sürü naxıra qarışmışdı. Çayboyu dağlara qalxan elatın dəvə karvanları, ilxıları, qoyun-quzu sürüləri hey daşdanırdı. Yad köpəklər bir-birini dəridən çıxarır, ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Ayaqyalın, başıaçıq uşaqlar əllərində çomaq hay-küylə itlərin üstünə atılırdılar:

-Ə, Cəmbəri çağır, iti boğar!

-Bozdarı burax, qoy onları qulaqlasın!

-Qurdbasanı qoyma, itləri öldürəcək!

Alabaş da istədi davaya qoşulsun. Nəbi acıqlandı İt itaətkarlıqla geri döndü.

Otu yenicə biçilmiş çəmənlikdən bulağa sarı təzə cığırlar açılırdı. Çömçəbulağı qız-gəlinlə dolu idi. Həcər bulağın aynasına baxıb saçlarını düzəldirdi. Oğlanlar yorğun atlarını balaca göllərdə çimizzirirdilər. Bir neçə uşaq baldırğandan suatan düzəldib bir-birinin üzünə su çiləyirdi. Balaca qızlar isə ağacların kölgəsində evcik-evcik oynayırdılar. Nadinc uşaqlar hərdən sürülərə soxulub keçiləri tutur, heyvanların əmcəklərini sıxıb südü suatan kimi qızların üzünə fişqırdırdılar.

Şeşəbuynuz keçilər, dəcəl çəpişlər xirik qurduna dönüb qayalara darmaşmışdı. Çobanlar keçiləri, çəpişləri qovub pöhrəlikdən çıxarırdılar. Dinc dayanmaqdan xoşlanmayan keçilər daşların üstündən tullanıb youln kənarındakı bostana doluşurdu. Qırmızıyanaq, totuq erməni cavanlarının gər səsi meşəni götürmüşdü.

-Ərə hey, ərə hey!..

Çobanlar keçilərə tolamaz da atırdılar.

-Ay damazlığı kəsilmiş, belə çıx!

Nəbi atını hörükləməyə aparırdı. Həcəri görüb atını düz ona tərəf sürdü. Qız başını aşağı salıb turac kimi biçənəyin içi ilə səkdı. Nəbinin nəfəsini duymuşdu. Aralanmağa çalışırdı: "Məndən əlcək istəyir. Eh, kimdir ona əlcək toxuyan, heç barışacağam ki!.."

Həcər Nəbinin gözüne bugünkü qədər qəşəng görünməmişdi. Bir cüt qönçə qanovuz koftanın altında uçunurdu. Saçından ayrılan bir salxım teli allanmış

yanığında qaralan xalı gizlətmışdi. Nəbinin ürəyindən qəribə hiss keçirdi. İstəyirdi ki, Həcərin razılığını alıb onu elə buradan qaçırsın...

Həcərin kələğayısı kəpənək tək qanad çalırdı. Başını qaldırmadan düşərgəyə üz qoymuşdu. Səhənginin ağzına qapadığı bənövşələrin gözlərindən yaş damcılayırdı.

Nəbi qızı qabaqladı. Həcər çaşqın halda Nəbini süzdü. Ətirlənmiş qara kirpikləri sanki ox olub oğlanı geri oturtdu. Həcər uzaqlaşdı.

Köç səhərə yaxın qalxdı...

Dağ yolları uzun... Dağ yolları yorucu... Dağ yolları nəhayətsiz... Tar basmış dərələrdən axan soyuq külək Kəpəzə tərəf gəldikcə isinir. Elin ağıl-bozlu qoyun sürüləri, çətən yüklü dəvələri, atları, qatırları yollara naxış vura-vura Çəmənşyurd yaylağına tərəf axır. Köç qorxulu bir uçuşunun qaşına çatır. Xam öküz yüklü eşşəklərə pəl vurub qabağa keçir. Aşağıda cunqur dərələrin dibi görünür. Birdən Alonun səsi titrəyir:

-E-hey... öküz uçdu, öküz uçdu!.

-Vay!.. Belə də peşmançılıq olar?! Biz indi Xanaliya nə deyəcəyik?! Kaş qızıl düyə uçaydı!..

Nəbi anasına toxtaqlıq verdi:

-Fikir eləmə... Yaylaqda haqqımda üç qoyun alacağam, verərəm Xanaliya.

Hava işıqlananda Alonun köçü Çəmənşyurda güclə çatdı... Mən təəccüb edirəm ki, yer altında uyuyanlar nə üçün belə loğman dağlarda dirilmirlər

NƏBİ KƏNDİN SÜRÜSÜNÜ MƏHƏRRƏM KƏNDİN NAXIRINI OTARIR

El Çəmənşyurd yaylağından arana enəndən sonra Alogilin dolanacağı bir balaca yaxşılaşmışdı. Nəbi artıq camaatın sürüsünü otarırdı. Gözəl sevincindən bilmirdi ki, nə etsin. “Oğlum o şümürdən gərək çoxdan uzaqlaşaydı. Bircə o qalmışdı ki, uşağa şər atmaya. Nəbi yüz erkəyi Naxçıvan bazarında sata bilərdi? Heç bu ağıla sığan işdi? Dünya dağılsa da mənim oğlum belə iş tutmaz; Kərbəlayı Cəfərin çörəyini yemək olar? Onun çörəyi ilan sümüyüdür!”

Alo kiçik oğlu Mehdi ilə əhəng yandırır, onun-bunun bağ-bağatını çəpərləyir, odun yarır, bir sözlə kəsbkarlıq edirdi. Məhərrəm isə ailənin gündəlik çörəyini elin naxırından gətirirdi. Təəssüf, min təəssüf! Bu xoş günlər uzun sürmədi...

Məhərrəm hər axşam naxır kəndə qayıdanda iri çantasını böyrünə salıb qapı-qapı dolaşır hər evin çəpəri ağzında çomağına söykənib haqqını istəyirdi.

Məhərrəm lap körpəlikdən yoxsulluğun hər üzünü görmüşdü. O, kasıb ailələrin qapısında qəsdən dayanmırdı: “Ayıbdı birdən verməyə bir şeyləri olmaz səsimi eşidib xəcalət çəkər!..”

Bir axşam Məhərrəm təsadüfən İsmayıl kişi ilə rastlaşdı. Ayın işığında iynə saplamaq olardı. Kişinin aşlı camış gönündən qurşadığı enli toqqasından ortası yeyilmiş uzun bir satıl və buynuzsaplı yekə bir bıçaq sallanırdı. Tumanbağısının qotazları yamaqlı dizlərinə çatmışdı. Məhərrəm altdan-altdan İsmayıla baxırdı. Yazığın dişləri tökülmüş, ovurdları batmış boğazının damarları üzə çıxmışdı.

“Kasıblıq necə də böyük bəla imiş. Bu kişiye kim əlli yaş verər? Sifətinə baxanda adam qorxur, allah bu biyarı heç düşmənimizə də qismət eləməsin. Kişinin o qədər işlədiblər ki üfürsən yıxılar”.

İsmayılın sir-sifətində elə bil çüt əkmışdilər. Əllərinin əti tökülmüşdü. Quyuya düşmüş qara gözlərinin yağı çoxdan qurtarmışdı. Kişi uzun, nimdaş sətın arxalığının cibini eşələyib çaxmaq daşı və qov çıxartdı satılını işə saldı.

- Oğul yaxşı ki çəkən deyilsən.- Qocanın saralmış lopa bıqları tüstünü udub üzünə yayadı.-Öhö!... Öhö!... Bu zəhirmar da yaman ziyan verir. Atan yaxşı elədi tərgitdi.-İsamyl bir-iki dəfə də acı-acı öksürüb əlinin dalı ilə yaşarmış gözlərini ovuşdurdu.-Zəhirmar lap ciyərimi odladı!
- İsmayıl əmi, bunu tərgit getsin!

Öhö... Öhö... Ay oğul məgər məndən aslıdır? Çəkməyəndə dəli oluram. Səni də yolundan elədim, bağışla bu gündə əlimiz kassadır. Sabah, allah qoysa hamısını birdən verərik. Qonağımız var, Kərbəlayı Cəfər yenə bizə iki ac quldur göndərib. Deyir general Həsən ağanın adamlarıdır.. Qulağım bayaq çaldı, Nəbidən danışdırlar. Deyirdilər ki, Nəbi yaylaqda naxçıvanlı Şahhüseynlə, bir də... adı yadımdan çıxdı ey... hə.. hə.. sizin o kirvəniz vardı ha, Kinkor, onun oğlu Karapetlə əlbir olub, Kərbəlayı Cəfərin bir sürü erkəyinin başını əkib. Bu zalım köpəkoğlu yenə bir iş qaynatmasa yaxşıdır. Görüm boğazlarını yağlayıb onları birtəhər yola gətirə bilərəmmi...

Məhərrəm xudahafizləşib qonşu həyəətə sarı getdi. “Yaxşı ki, İsmayıl kişini gördüm, Deyərəm, Nəbi ayıq olsun...” O, ikilaylı qırmızı darvazanın ağzında ayaq saxladı qorxa-qorxa ev sahibini səslədi. Onun səsinə yalnız çardağın dibində yumağa dönmüş Bozdar eşitdi. “Deyəsən, gələn yoxdur”. Məhərrəm getmək istərkən Bozdar dükcə tək səssizcə açılib önü süpürlədi.

Məhərrəm çomağı ilə özünü qorumaq istədisə də köpək onu karıxıdırıb qaratıkan çəpərinə qısnadı.

- Ay it, ay it!..

Səsə İsmayıl kişi özünü yetirdi. O, yekə bir daş götürüb Bozdara atdı:

Köpək bir neçə çomaq yeyəndən sonra bir qılçası üstə zingildəyə-zingildəyə özünü həyəətə saldı. Məhərrəmin şalvarı didik-didik olmuşdu. Yazığın üzünə sanki urva dağıtmışdılar. Əl-ayağı titrəyirdi. Hələ qıçlarından süzülən isti qandan xəbəri yox idi. İsamyl qaçıb evlərindən bir parç su gətirdi.

- Qorxma bala al iç hec nə olmaz. Bu quduz dəymiş hardan çıxdı?

Məhərrəm uçuntulu əlləri ilə parçı başına çəkdi. Su çalxalanıb üst-başını islatdı. Çantasındakı çörəyin hamısı həyəətə dağılmışdı. İsmayıl Kərbəlayı Cəfərin qarasına deyinə-deyinə yerə tökülmüş qanlı çörəkləri bir-bir silib Məhərrəmin çantasına yığdı.

-Köpək oğlanlarının itləri də özləri kimi ziyanlıdır!

Gərək həmişə camaata xətər yetirələr.

İsmayıl boş parçı alıb evlərin tərəf tulladı:

- Ay Zəhra ay Zəhra tez ol bir az əsgə yandır, yaranı bişirək... Quduz dəymiş uşağın qılçını parçalayıb... Gedək oğul gedək bizə...

Sarı samovar həyətdə “segah” oxuyurdu. İsmayılın qonaqları eyvandakı döşəkçələrin üstünə sərilmişdilər. Biri qoca idi, biri cavan. Qocanın başı saqqalı

canavar tükü kimi çallaşmışdı. Danışanda dili ağzında qalmış uzun dişləri arasında dolaşırdı. Kipikləri tamam tökülmüşdü.

Cavan qonağın kürən sifətinə hələ ülgüc dəyməmişdi. Zorba əlləri ayaqları donqar kürəyi vardı. Danışanda pişik burnuna bənzər burnunu tez-tez çəkirdi.

Hər ikisi tufəngin, patorndaşını, xəncərin açıb yastıqların böyrünə tullamışdı. Şallaqaları isə çəkmələrinin boğazında idi. Qoca yasavul Tuğayın hövsələsi çatmırdı:

- Ə, İsmayıl, qonağı burda qoyub deyəsən indi də qəzylanlı çoban Ələkbərin arvadı Gilə kimi loğmanlıq eləyirsən?!

Ə, sən avamın birisən, səndən loğman çıxmaz. O naxırçı köpək oğlunu buraxın getsin xarabasına! Bilirəm o hansı törəmədəndir! Çırağı gətir, qalmış qaranlıqda, heç bilmirik çayı necə içirik.

- Bu saat, başınıza dönüm. Qoyun yaranı sarıyaq. Quduz dəymiş uşağın qılçasını dağıdıb.

Zəhra tələm-tələsik çırağı gətirib qonaqların böyründəki ağac çıraqdana qoydu. Pərvanələr işığa doldu.

- Başına dönüm, çay süzümm?
- Ay qarı, qarnımızda paltar yumuruq! Get o plovu gətir görək! İyi bizi öldürdü.
- Dəmə qoymuşam başınıza dönüm, bir az gözləyin..

Zəhra tələsik dama keçdi. "Bunlar nə üzlü qonaqdır. Balası ölmüş Kərbəlayı Cəfər gerek harda qarunqulu var, ötürə bizə!"

- Ay İsmayıl atlara arpa verməsin, ya yox?-deyə Tuğayı yenə amiranə tərzdə soruşdu.-Bizi ac qoydun qoymağına barı atlardan müğayat ol.
- Vermişəm başınıza dönüm...

İsmayıl kişi ömründə belə abırsız qonaqlara rast gəlməmişdi. Kişi xəcalətdən yerə girirdi. O, tələsik Məhərrəmin qolundan yapışdı və onu yolağaya qədər ötürdü:

- Di get evinizə oğul yaranı sarıdıq, daha qorxusu yoxdur. Bir azdan ağrısı çəkilər. Qonağımız olmasaydı səni evinizəcən aparardım. Görürsən də ağaların acığı tutub.
- İsmayıl əmi çox sağ ol. Özüm gedərəm. Sən zəhmət çəkmə.- Məhərrəm axsaya-axsaya evlərinə yollandı.

Çağrılmamış qonaqların sir-sifəti plovun üstündəki çolpalar kimi qızarırdı. Kürən balaca burnunu bir neçə dəfə çəkdi. Tuğay kürənə yenə göz vurub donquldanmağa başladı:

- A kişi, səni xəsis bilirdik, ta bu qədərdə yox. İki nəfərə iki çolpa?! Pah atonnan, lap deyilmişkən varmışsan. Kərbəlayı Cəfərə nə deyim, bizi atıb sənin kimi xəsisin xarabasına özü də gedib Gorusa, təzə naçalnik Səlim bəyin mübarəkbadlığına.

İsmayıl palazın üstündə bardaş qurub samovardan çay süzürdü. Utandığından pörtmüşdü. Süfrə üstündə qonağına nə deyə bilərdi? Hərdən öfkəyə dönmüş dodaqlarını dişləyib hirsini güclə çilovlayırdı.

"Qonaqlar" çolpanın sür-sümüyünü gəmirir, Nəbi isə çəpərin dibində şir kimi vurnuxurdu. Yasavullar onu görmürdülər. "Deməli, məni tutmağa bunlar

gəliblər?! Ölmüsən, ay Nəbi!... Kərbəlayı Cəfər elə bilir ki, mən də ona çoban Kəriməm, başıma istədiyi oyunu açə bilər!”

Nəbi bir göz qırpımında yasavulları yaxaladı...

- Azğınlar kimi tutmağa gəlmisiniz? Məni? Al gəldi!..

Elə bil yasavulların başına dolu yağırdı. Çomaq çomaq dalınca!

Ara qarışdı. Zəhra arvad haray-həşir qoparmışdı. Kənd tökülüb gəldi... Yasavullar quruya atılmış balıq kimi eyvanda çapalayırđılar. Kərim də qolunu çirməyib meydana atılmışdı...

- Bax belə olarsınız, ilan ulduz görməsə ölməz! İsmayılın çörəyi bu burnunuzun iki deşiyindən gəlsin!

Məhərrəm yarasının ağrısını unutmuşdu. Çomaqla Tuğayı yun təkı çırpırdı:

- Çörək itirən köpəkoğlu! Adamın atasını belə yandırarlar ey. Siz qardaşımı tutmağa gəlmişdiniz?!

İsmayıl ALO araya girməsəydi, Nəbi yasavulları çoxdan cəhənnəmə göndərmişdi..

Gözəl oğlunu güclə saxlayırdı:

- Başına dönüm Nəbi, daha onlarla işin olmasın! Qoy rədd olsub gedsinlər!

Nəbi yasavulları dirəyə sarıyib silahlarını adlı, atlarını isə birini qardaşı Məhərrəmə, o birini Mehdiyə verdi.

Səhər açılarda Molu kəndinə pıçapıç düşdü. Hərənin ağzından bir söz eşidilirdi:

- Yaxşısı budur ki, Kərbəlayı Cəfər indidən kəlməşəhadətini Molla Əhmədə oxutdursun.

- Əgər oxutdurmasa Nəbi onu gecənin birində murdar eləyəcək.

SƏLİM BƏYİN HƏCƏRƏ VURLUMASI

Xanalının bağ-bağçalı həyətinə yəhərli-yüyenli bir neçə silahlı hökumət atlısı düşdü. Ev sahibi dostu Kərbəlayı Cəfərlə bu qonaqların yolunu çoxdan gözləyirdi.

- Xoş gəlmisiniz ağalar, bu kasıb komamız sizə qurbandır.

- Çox sağ olun!

- Ala Mahmud bəy sən də buradasan? əşi gəl bir görüm.

Vallah sən olmasaydın Yazıda çəyirtkə bizi yemişdi.

Kərbəlayı Cəfər mizrabı sarı simə vura-vura atdan düşən bəyləri bir-bir qucaqlayırdı.

- O... Səlim bəy... Səlim bəy... Mən kimi görürəm?! Həmişə siz gələsinizi!- Elə bil o, otuz il itkin düşmüş doğma qardaşı ilə görüşürdü. – Görün bizim Molluya kimlər təşrif buyurub?! Biz çox şadıq!

- Məmməd bəy sizi də xoş gördük!

Ayaqyalın, başaıçıq uşaqlar tərli atların quyruqlarını açıb həyətdə gəzdirirdilər. Atlar arabir əllərini yerə döyüb fınxırır, başlarını silkələyib cilovu gəmirirdi.

Qonaqlar isə yolağanın ağzına yığışmışdı. İsti onları karıxdırmışdı.

Ala Mahmud bəy əlini alına tərəf aparıb gözünü qıydı. Günəş kirpikləri tökülmüş iri domba gözünü qamaşdırdı.

- Ağalar, Gorusdan bura birnəfəsə at sürmüşük. Orda yağış yağərdə, burda günü görürsünüz?! Günorta hələ indi olur.
- Belə qızılquşun ayağının altında Gorus nə yoldur!- deyə çopur Məmməd bəy ehtiyatla Səlim bəyə göz vurub şallağı ilə onun atını qonaqlara göstərdi.- Maşallah naçalnikin Qaşqası lap tərən imiş. Nə qədər atları məhmizləyirdik, tozuna da çata bilmirdik.

Səlim bəyin gözü kimi isə axtarırdı. Xanalı onun qolundan tutub ərlə baxçaya tərəf çəkdi:

- Naçalnik, bura gündür zəhmət olmasın keçin kölgəyə. Səlim bəy dinmədi. Kərbəlayı Cəfər Xanalının üzünə bic-bic baxıb eyhamla gülümsündü:

- A kişi qonağa üz vurma, sən öz işində ol.

- Hər şey öz qaydasındadır, Kərbəlayı...

Xanalı tez oğlu Məhəmmədi çağırırdı.

- Ə tez get əbrəşkürə erkəyi gətir.

Divar dibində, həyət-bacada, bulaq başında pıçıpıç başlandı: “Kərbəlayının andına inanmaq olmaz. Yəqin divanxanaya xəbər verib” – “Yox, bunlar başqa adamlara oxşayırlar, Nəbini tutmağa gəlməyibdir”.- “Yəqin Kərbəlayı Cəfər yenə Yazıdakı torpaqlarını təzədən ölçdürmək istəyir. Nəbinin dostu Vasilini deyəsən təzə naçalniyə şeytanlayıblar”.

Gözlənilmədən evlərinə bu qədər silahlı hökumət atlısının düşməsi Həcəri qorxuya salmışdı. “Balası ölmüş Kərbəlayı Cəfər bəs Qurana əl basmışdı ki, daha Nəbi ilə işi olmayacaq. Elə isə bəs bu atlıları kimdən ötrü çağırırdı? Görüm Quran ona qənim olsun!”

Həcər bulağa getmək bəhanəsi ilə boş səhəngi çiyinə aldı. Qonaqların üzü günəbaxan kimi ona çevrildi. Şübhələnməsinlər deyə o, parçı tez götürüb həyətdən çıxdı. Səlim bəy nəzəri ilə qızı yola saldı.

Ala Mahmud bəy yaman canfəşanlıq edirdi. Vaxtı ilə Nəbinin dediyi “keçəl” sözü onu dostlarına yaman bağlamışdı.

- Kərbəlayı elə hey deyirdinki, Səlim bəyi bizə qonaq gətir. Bu da qonaq...
- Vallah koxa, sevindiyimdən bilmirəm nə edim... Naçalnik hələ məni yaxşı tanımır. Sağlıq olsun onun toyunda bir at oyandım ki, Zəngəzur tamaşasına çıxsın.
- Özüm ölüm onu Şuşaya pərdəbağını mən aparmasam, bağrım çatlayar,- deyə koxa sinəsinə döydü.- Görək kimin atı Şuşaya birinci çatacaq.
- Mənim ilxımda o qədər boğulmamıç xam ürkə var ki, çoxu da “Tufan” ın cinsindədir. Əbilin canı haqqı naçalnikin toyunda hamısını yəhərləyib verəcəyəm kəndin cavanlarına, özüm də qoşulacağam onlara.

Həcərin qardaşı Lətif də qonaqların arasında idi. Xanalı qaş-gözü ilə oğluna işarə etdi: “Sənin burda işin yoxdur. Get, atları rahatla”.

Lətif könülsüz halda atları bir-bir tövləyə çəkdi.

- Ə atlar tərli, birdən arpa verərsən ha.

Lətif atasının sözünü eşitməzliyə vurdu. Kərbəlayı Cəfər qazdan ayıq idi. O, Xanalını ərkyana məzəmmət etdi:

- A kişi məgər Lətif uşaqdır, o bilmir ki, tərli ata arpa vermək olmaz?! Onu utandırma. O, ağıllı oğlandır.

- Kərbəlayı, ağıllı olsa da xoşuma gəlmir. İki qardaş ikisi də gözümdən düşüb. Həcər bulaqdan qayıdarkən Səlim bəy onu yenə göz süzgəcindən keçirdi: “Ala Mahmud bəy düz deyirmiş. Bu xallı qız lap dağ çiçəyinə oxşayır”.

Həcər səhəngi eyvana qoydu. “Atam qonaqlara nə üçün bu qədər iltifat göstərir? Məhəmmədi də erkək gətirməyə göndərüb. Görəsən bunlar kimdir? Özləri də toydan-nişandan danışılar... yaxşı mən bu qonaqların aşına elə zəhər qataram ki, dadı ömür-billah damaqlarından getməz. Tərli ata arpa...” Həcər gülümsündü.

Xanalığıldə belə qonaqlıq olmamışdı. Qonşu arvadlar Həcərin anasına köməyə gəlmişdilər. düyü arıtlayan kim, çolpa təmizləyən kim, cu gətirən kim... Məmməd həyətdə erkək soyurdu. Lətif isə qonaqların qulluğunda idi. Həcər samovarı odlayırdı. Səlim bəy oğrun-oğrun Həcəərə baxırdı. Qızın uzun, qara hörükləri hərdən açıq qopuğuna dolaşırdı. Gümüş kəmər onun belini bərk-bərk qucumuşdu. Kərbəlayı Cəfər çəkməsini ucu ilə Səlim bəyin ayağına yavaşca basdı: “Burada bir az ehtiyatlı hərəkət elə, özünü nə qədər ağır aparsan hörmətin bir o qədər artıq olar”.

Səlim bəy təzə vəzifəsinə, geyim-keçiminə, zərli poqonlarına qürrellənib özünü bərk dartırdı. “Görəsən bu qiyafədə Həcərin xoşuna gəldimmi?” O, doğurdan da cazibəli bir libasda idi. Qızıl vəznəli ağ çuxasının üstündə par-par yanan enli qızıl toqqası, qızıl qınlı xəncəri hamının gözünü almışdı. Başına qaragül dərisindən papaq qoymuş, ayağına qırmızı xromdan uzunboğaz çəkmə geymişdi. İri qonur gözləri sıx sarı kirpikləri altında közərirədi. Qaranquş qanadına bənzər qızılı qığları bəyin sarışın sifətinə yaxşı yaraşırdı. Qonaqlar arasında o uca boyu ilə hamıdan seçilirdi. Sivri burnu bir balaca sola meyl etməsəydi, hec kəs onda eyib tapmazdı. Deyildiyinə görə İrandan qaçaq mal gətirən quldurlar Xudafərin körpüsündə onun burnunu əzib bu kökə salmışdılar. Buna Səlim bəy qətiyyənlə heyfəsilənmirdi, çünki bu “nişanədən” sonra Gəncə qubernatoru onun vəzifəsini böyüdüb Gorus qəzasına naçalnik göndərmişdi. Bu böyüklükdə qəzada kim cəsərət edib naçalnikin burnunda eyib axtara bilərdi?! Səlim bəy qızıl müştüyünü tüstülədir və hərdən gözlərini Həcəərə sarı işıldadırdı. Məhəmməd bəy yaşına uyğun olmayan bir qiyafədə idi. Əllini haqlasa da vSəlim bəy tək şux geyinib, cir-sifətini “zövqlə” tərəş etdirmiş, çal şeşə bıqlarını qara kişmişlə itiləyib təkə buynuzuna döndərmiş və palaz qulaqlarınacan uzatmışdı. Adam ona baxanda əti çimçəşirdi. Uşaq vaxtı çiçək çıxaranda sir-sifəti şadaraya dönmüşdü. Tərli çopurları işıldayırdı.

O, dəsmalı ilə çopurlarını boyun-boğazını qurulađı, sonra papağını çıxarıb birçəyinin yapıxmış çal tükələrini dala oturdu. Bəy dübək daşına bənzər uzunsov kəlləsinin ortasını elə qırxdırmışdı ki, elə bil ordan bir zol gön çıxartmışdılar. Əmgəyində görünən dərin çapıq yerləri çaxsey-vaxsey günlərindən nişanə qalmışdı. Məmməd bəy eybəcər başını papağı ilə gizlədib bağçaya tərəf addımladı:

- Ağalar, buyurun, süfrə bizi gözləyir! Ev sahibi inciyər.

Bağçaya əlvən xalçalar döşənmişdi. Məxmər üzlü qalın yun döşəklərin üstündə iri balıqlar ağarırdı. Stəkanlardakı ətirli çay qaymaq tutmuşdu. Qonaqlar şən

halda süfrənin dövrəsində əyləşdilər. payız olmasına baxmayaraq havalar hələ isti keçirdi. Bağçada oturmaq həm qonaqlara həm də ev sahibinə sərfəli idi.

Süfrədə nələr yox idi! Dənizçi köynəyinə bənəzr ala-bəzək xunu qarpızlar, şirinlikdən çatlayıb dodaqlanmış sarı qovunlar, qızıl dişlərini parıldadan gülöyşə narlar xəstələr dərmanı abasbəyi armudu ətirli şafran alması, meyxos heyva, ipək şaftalı, göbəyi ballı əncir, zəfəranlı toyuqplov hamını iştaha gətirmişdi. Ala Mahmud bəy toyuğun döşünü didib naçalnikin nimçəsinə doldurdu. Qarışıq söhbətlər boranı tağı təki hara dırmanırdı.

- Sizə kimdən deyim, bizim təzə naçalnikdən... – Söhbəthara budaq atsa da Məmməd bəy onu huma quşu tək Səlim bəyə tərəf uçurdurdu. - Siz öləsiniz ağalar mənə bu dostum Səlim bəy var ha igiddir, igid! – Məmməd bəy arabir süfrəyə atılan çəyirtkəni götürüb kənara tullayırdı. – Ağalar, heç bilirsiniz, bizim Səlim bəy Xudafərin körpüsündə İrandan qaçaq mal gətirən quldurlara necə divan tutub?! Quldurbaşı iranlı Qara Nəibi Səlim bəyin əlindən güclə qaçıb qurtarıb. Daha o, cəsərət edib Arazdan bu taya qaçaq mal addada bilməz.

Məmməd bəy nitqini tamamlamamış koxa boğazının yolunu arıtlayıb yerində yırğalandı:

- Ağalar üzünə demək yaxşı deyil, amma məndə qərribə xasiyyət var, söz gəldi saxlaya bilmirəm, hər yerdə deyərəm. Bir dəfə bax, bizim bu təzə naçalnik Səlim bəy Qıraxtında işləyəndə mənə dedi, bir ova çıxaq. Dedim, çıxaq da. bax yalan olmasın, elə ilin-günü bu vaxtı idi. Adama bir əlcək geyib atları mindik, qumrovlu qızılquşlar əlimizin üstə tulalar da yanımızda çıxdıq ova. Əşi, mən belə qoçaq oğlan görməmişəm. Siz öləsiniz, ağalar, Gəyəne yenincə çıxmışdıq ki, bir də gördüm Səlim bəyin tulası hənirti alıb. Qızılquş qalxdı nə qalxdı, tula yernən qızılquş göynən. Səlim bəyin Qaşqası da yelə dönüb ceyranın dalınca götürüldü. Bir də gördüm ki, bizim bu Səlim bəy ceyranı diri-diri tutub gətirir. Pah atonnan, belə də oğul olar, belə də at minən olar! Əşi, Qəmər day Qaşqanın yanında nə qələt eləyir! Siz öləsiniz ağalar, Səlim bəyin tulası ilə Qaşqasını dünyaya dəyişməyəm.

Açıq əl boyda bir çinar yarpağı düz naçalnikin zərli paqonunun üstünə qondu. Məmməd bəy Xanaliya göz vurdu:

- Padşah göndərib, padşah, qoy qalsın!

Səlim bəy razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi, yüngülcə qızardı, yarpağı Kərbəlayı Cəfərin çiyninə qoydu:

- Mən öz rütbəmi Mollunun bu ağsaqqalına təqdim edirəm. Bəylər gülüşdülər. külək yarpağı götürüb arxa saldı.

Kərbəlayı Cəfər dodağını marçıldada-marçılada almanı dilimləyib bıçağın ucunda Xanaliya uzatdı:

- Gərək ev sahibi iştahla yeyə ki qonaqlar da sıxılmaya.

- Zəhmət çəkməyin bəy özüm götürərəm, - Xanali almanı alıb dedi:- Bəy sağ olsun mənə bu yoxsul evim sizə...

- Əşi, yoxsul niyə olursunuz, - deyə Səlim bəy ev yiyəsinin sözünü qırdı.- Bu süfrəni düzəldən kişiye yoxsul demək olar?!

Xanali ürəklənib qonağın tərcümeyi-halı ilə maraqlanmağa başladı.

- Ağalar, eşitdiyimə görə naçalnik Qarabağın Əfətli kəndindəndir. Özlərinin də Muğədəm düzündə yaxşı torpaqları var, mülkləri var. Orada çoxlu mal-dövlət saxlayırlar.

Xanalıya elə gəldi ki, Məmməd bəy hirsləndi, amma dişlərinin ağarmasından bildi ki, o gülür.

- Ha ha ha... Xanalı kişi, sağlıq olsun, o mülkə səni də şərik eyləyərək.

Kərbəlayı Cəfər də dərhal sözə qarışdı:

- Xanalı kişi, siz hələ Səlim bəyi yaxşı tanımırırsınız.

Səlim bəy Qarabağın ən böyük nəsil-nəcabətli tayfasındandır.

Atası Ağa bəy məşhur Qarabağ xanı Mehdiqulu xanın qohumu olub, Mehdiqulu xan rəhmətə gedəndi bütün mülkünü, əmlakını yaxın qohumlarından bizim naçalnik Səlim bəyin babası Rüstəm bəyə birdə onun qardaşı Hacı Ağalar bəyə vermişdi... Biz sizi belə nəcabətli nəsillə qohum etmək istəyirik.

Xanalı elə bil bunları yuxuda eşidirdi.

Koxanın tələsinə sanki pələng düşmüşdü: “O mənə keçəl desin?! Adamın atasını bax belə yandırarlar. Qoy Alo o dəlini tapıb gətirsin, üzə çıxandan sonra bir bəhanə ilə tutub onu basdıracağam qoduqluğa. Mənə də Ala Mahmud bəy deyərlər! Xanalını da yaxşıca şirnikdirmişik. İndi o, Muğdəm torpağının eşqi ilə yaşayır”. Koxa bu sözləri ürəyində təkrarlayır və özünü ev sahibi kimi aparırdı:

Xanalı mizrabın nə üçün tez-tez sarı simə vurulduğunu başa düşürdüsə də özünü o yerə qoymurdu.

- Ağalar siz allah iştahla yeyin plov soyudu- heç nə, bu meyvələrin də dadına baxın.

Səlim bəy tərifdən xumarlanırdı. Onun gözü yenə həyət-bacada dolaşırdı. “Bu xallı qız hara uçdu? Görəsən xoşuna gəldimmi?”

Səlim bəy özünə süni qoçaqlıq ifadəsi verib Xanalını daha da heyrtləndirmək istəyirdi. Bəzən də özünü şiltaq bir körqə kimi aparırdı. Çalışırdı ki, bütün davranışı, hərəkəti, söhbəti məclisdəkiləri aludə etsin. Çopur Məmməd bəy isə yeri gəldikcə yalançı həya ilə maskalanmış dostunun nüfuzunu qaldırırdı:

- Ağalar, belimdəki bu qızıl toqqaya nə qədər qiymət qoyarsınız?

Kərbəlayı Cəfər dərhal hazırcavablıq etdi;

- Məmməd bəy, onu qıraxtinli Hərəinin beş haçabud nərinə də vermərəm.

- Afərin Kərbəlayı Cəfər, lap sövdəgər imişsən. Əgər tacir Hacı Fərəcoğlu bilsə ki sövdəkarlıqda belə səriştən var, səni şagird aparar. Səlim bəy Təbrizdə dostu tacir Hacı Fərəcoğlu ilə görüşəndə bu toqqanı o bağışlayıb. Əşi, o günü peşman oldum, dedim ki, naçalnik nə qiyamət toqqan var. O da həmin dəqiqə çıxarıb bağladı belimə.

Hamı bir ağızdan:

- Afərin, naçalnik, afərin!

Ağacların sıxlığından bağçanın o başı görünmürdü. Məmməd manqalın yanında əyləşib ət doğrayırdı. Həcər anası ilə səkil tikələri şişə çəkirdi. Qonaqlar onları görmürdülər. Qəsdən bərkdən danışırıdılar ki, dediklərini ev sahibləri eşidsinlər. Həcər isə öz işini görmüşdü, indi yalnız Nəbi barədə fikirləşirdi.

Lətif atlara bir də ot aparanda gözlərinə inanmadı. Səlim bəyin Qaşqası yerə sərilmişdi: “Buna bə oldu?! Bu arpanı...” Lətif qorxu içində bağçaya cumdu:

- Ata Qaşqa partlamaya düşüb!

Məclisə elə bil soyuq su ələndi. Qonaqlar şaşqın halda ayağa qalxdılar. Qaşqa tövlənin ağzında can verirdi. Xanalı dizlərinə döyürdü: “Bu nə işdi düşdüm! Ax... o tacir köpəkoğlunun adı çəkliləndə bildim ki, bir ziyanlıq olacaq!”

Xanalı Qaşqanın burnunu bizlə dəşik-dəşik elədi. Qara qan torpaqda laxtalandı.

- Atı çapmaq lazımdır!-deyə Kərbəlayı Cəfər Qaşqanın noxtasından tutub müşqurdu. At yerindən güclə qalxıb silkələndi.

Koxa Ala Mahmud bəy atı xeyli çapdı. Lakin bunun da köməyi olmadı. Qaşqa yenidən həyətdə tirləndi. Kərbəlayı Cəfərin sifəti qəzəbindən əyilmişdi. Qalayçı Osman koxanın ala boyunu elə-bil kürədən təzəcə çıxarmışdı. Səlim bəy başını aşağı salıb tövlənin qabağında var-gəl edir, arabir qızıl müştüyünə taxdığı papirosunu tüstülədir. Kərbəlayı Cəfər ona toxtaqlıq verdi:

- Fikir eləmə, olacağa çarə yoxdur. Qada-balanı apardı. Mənim Qarabağ cinsindən olan qaçağan atlarım var, birini bağışlayaram, minərsən.

- Xanalı əlində biz donub qalmışdı. “Nə uğursuz qədəmlərin varmış!... Alo ilə Gözəlin ahı bizi tutdu”.

Axşam özü ilə Xanalinin həyətinə elə bil qəmginlik gətirmişdi. Leyləklər öz yuvalarında dimdiklərini şaqıldadırdı. Bəylər bağçanın bir küncünə çəkilib pıçıldaşırdılar.

- Madam belə peşmançılıq oldu, məsələni gəlin heç açmayaq, novruz bayramında bir də gələrik.

Kənd yastığa baş qoyanda qonaqlar suyu süzülə-süzülə Xanalının həyətidən çıxdılar. Qara bir it Qaşqanın kəlləsini Molla Əhmədgilə tərəf sürüyürdü. Kərbəlayı Cəfərin Kürəni Səlim bəyin altında dördnala çapırdı...

Mübarizə yaşamağın səsidir, mübarizə başa çatdıqda həyat ölür.

V.Q.Belinski

II hissə

ALO ERMƏNİ EVİNDƏ

Mübarizə yaşamağın səsidir, mübarizə başa çatdıqda həyat ölür.

V.Q.Belinski

-Kimdir qapını döyən?

-Mənəm, Arfenik bacı, Aloyam!..

-Alo kibrə?!

Arfenik hövlnak yatağından qalxıb çırağı yandırdı və başının üstündən asdığı İsanın çarmıxa çəkilmiş əksi qarşısında xaç çəkdi.

Alo, Arfenikin yalvarışını eşidib öz-özünü danladı:

“Gecənin bu vaxrtı camaatın ürəyini qırdıq. Allah Nəbiyə insaf versin”.

Arfenik üz-gözünə dağılmış saçlarını birtəhər burmalayıb qara yaylığının altına yığdı. Uzun pullu nimtənəsini geyə-geyə qapıya addımladı...

Alo evi gözdən keçirdi:

-Arfenik bacı, bizim uşaqlar...

-Alo kibrə, narahat olma,-deyə Arfenik Alonun sözünü gülüşlə kəsdi. – Uşaqlar neçə gündü bizdədilər.

-Bəs hanı onlar?

-Kəndin o başında kaha var, gizlənilər orda, etibarlı yerdə.

Alonun gözlərinə işıq gəldi. O, çomağını küncə atıb, özünü böyründəki kötüyün üstə yıxdı.

-Arfenik bacı, məni bağışla, ayaqlarım sözümə baxmır. Neçə gündü çöllərdəyəm. Gəzməmiş yer qoymamışam...

Arfenik saxsı çırağı dirəkdəki mıxdan asıb yükə tərəf getdi. Qırmızı üzlü balaca bir döşəkcə gətirdi.

-Alo kibrə, qalx, kötük səni əzər. Yoldan gəlmisən, yəqin ac-susuz olarsan. Bu saat, bu saat...

Alo döşəkcənin üstündə yerini rahatlayıb çarığının bağını boşaltdı:

-Bu köşə zəhrimar da ayağımı qabar eləyib! – O, yavaş-yavaş çay-çörək hazırlayan ev sahibinə baxdı: “Yazıq Arfenik, gör necə də qocalıb. Təklilə yaman dərddir. Kinikor kirvənin ölümü qəddini əyib”.

Yayda Mollu camaatı Ordubad yaylaqlarına köçəndə bir də görərdin Kinikor ərik səbətlərini yüklədiyi uzunqulağı qabağına qatıb, düz Alogilin alacağına gəldi... Nəbi səbətləri tez düşürüb obaya səs salardı:

-Ay ərik alan, ay ərik alan! Yaxşı Ordubad əriyi var! El-oba tökülüb gələrdi. Alonun uşaqları bir suiçimində əriyi una, dənə dəyişərdilər.

Kinikor Alogilə gələndə Gözəl torbaya bir ovuc düyü, bir ovuc maş, bir ovuc buğda, bir-iki xışma da iydə töküüb ağzını bağlayardı. “ Bu da Arfenik bacımın payı”, - deyərdi. Hər il binə Ordubad yaylaqlarından arana enəndə Kinkor ərklə dostuna sifariş göndərərdi:

-Alo kibrə, uşaqlar nübar eləməyib, bizə qovun-qarpız göndər.

Alo bu xəbəri eşidən kimi bostanda müştərisi¹ yenidən qaralmış iri xunu qarpızları, şirinliyindən çatlamış ala-bəzək qovunları dərib xurcuna yığırdı. Gecənin birində qovun-qarpız yüklü ulağı qabağına qatıb girvəsiylə yola düşərdi.

Bu iki ailə arasında ayrı-seçicilik olmazdı. İki-üç günlük keçilməz dağ yollarına, necə deyirlər, dostluq körpüsü salmışdılar. Gecənin bir aləmində görərdin ki, Kinikor kirvə ulanın yükünü dostunun qapısında düşürdü.

-Ay kibrə, deyirlər bu il taxılınız qıt olub, uşaqlara bir az azuqə gətirmişəm.

Kinikor kirvə dünyadan köçəndən sonra da bu iki ailənin mehribanlığı azalmamışdı. Çoban Nəbi ilə çoban Karapet ilin çox vaxtını, demək olar ki, bir yerdə olurdular. Karapet hər qış hampanın sürüsünü arana endirib Yazıda, yayda isə Ordubad yaylaqlarında otarardı. Dostlar bir dərədə qoyun bəsləyər, bir çeşmədən su içər, bir günəş altında qızınardılar.

...Arfenik Aloya balaca bir süfrə açdı. Lavaş, soyutma yumurta, kartof, soğan, duz, bir də zirə çayı... Alo elə iştah açmışdı ki!..

-Arfenik bacı, evin avadan, doyunca yedim. Düzü bərk acmışdım. Kərbəlayı Cəfərin görüm evini allah dağıtsın! Yaylaqda Nəbiyə şər atdı...

-Alo kibrə, hamısından xəbərdaram. Hə, məzhəb haqqı, mən də sınıamışam, həmişə kasıbın saçını qızanda gündəsi qurtarar. Bizim də dolanacağımız elə Kinikor ilə getdi. İndi tövləmizə baxasan, dördayaqlıdan bir pişiyimiz də yoxdur. Karapet də gedib özgənin dövlətini saxlayırdı... Nəbiyə görə balası ölmüş Kabla Capar onu hampaya şeytanladı. İndi cüt, şana, yaba satıb başını gırləyir.

Arfenik kövrəlmişdi. Alo onun sözünü kəsmirdi.

-Məzhəb haqqı, daha yaşamaq olmur. Vergi bizi lap əldən salıb: biri deyir sən qızıl pulun qalıb, o biri deyir, tüstü pulunu hələ verməmişən, bir başqası da o yandan çıxır ki, balam, bəs sapalaq pulun nə vaxt verəcəksən? Daha nə bilim... məzhəb haqqı, keçən cümə pristav Əlağa mənə ə qədər vergi adı saydı ki... atlı pulu, bağ pulu, çöpbaşı pulu... huşum qalıb ki, çoxu yadımdan çıxdı. Yaman əzəzil pristavdır. Şallağından qan damır. Hanı elə bir igid ki, onun başına batıra!

-Arfenik bacı, bizim Zəngəzurda da zülm ərsə dayanıb. Dillə deyiləsi deyil. Başlı başını saxlasındı. Bıçaq lap sümüyə dirəyib. Padşah təzə torpaq zaqunu çıxarandan bəri didişmə daha da artıb. Camaat başlayıb qaçaqlığa. Bax, Həməzəli kor Camal qaçdı, kürd Lətif qaçdı, İsgəndər qaçdı. Mənim oğlanlarım da ki, özün bilirsən, nə üstə didərgin düşüblər...

Çırağın alovu göz qırpa-qırpa əyilir, düzəlir, titrəyir, içəridəki kölgələri oynadırdı. Arfenik maşa ilə hey ocağı qarışdırırdı.

-Məzhəb haqqı, Alo kibrə, demək yaxşı deyil, bo qor kimi olmuşam. Naxçıvan mahal naçalniki Slavçinski neçə dəfə xəlvəti evimizə soxulub... Yaxşı ki, uşaqları tapa bilmədi. Karapet Nəbigilin bizim tövlədəki mağarada gizlətməmişdi. Oranı sən görmüşən, etibarlı yerdi... Karapetin qardaşı yoxdur, təkdir, sığınıb sizin uşaqlara. Neynək, Nəbi də, Mehdi də, Məhərrəm də olsunlar onun qardaşları.

Qoy olsunlar dörd qardaş.

-Nə deyirəm, allah qayım-qədim eləsin. Bircə qaçaq olub eldən-obadan uzaq düşməsinlər. Gəlib əkində-biçində bizə kömək eləsinlər, ev-eşik sahibi olsunlar. Qaçaqlığın axırı yoxdur. İranlı qaçaq Nəbini eşitmişən də?.. Camaat onun ölümünü istəyir. Zalım oğlu kuru da söyür, şili də.

-Allah bəlasını versin!

Uzun, kədərli payız gecəsi yavaş-yavaş əriyib saxsı çırağın nefti kimi tükənirdi.

-Eh, Arfenik bacı, danışmaqla dərd qurtaran deyil. – Alo ayağa qalxıb çomağını götürdü. – Səhər açılır, tələsirəm, gedək bir uşaqların yanına.

...Kahanın böyründə keşikdə dayanmış Karapet anasının səsinə dərhal tanıdı. Qaçaqqlar sevindilər. Alo əvvəlcə Karapetin, sonra Nəbinin boynunu qucaqladı. Kişinin sinəsi sıxılmış qarpız tək xışıldayırdı. O, Mehdi də, Məhərrəmi də öpdü.

Alo kənddəki təzə xəbərlərin hamısını uşaqlarına danışdı:

-Oğul, siz Həsən Ağanın adamlarını döyəndən sonra nə gecəmiş var, nə gündüzümüz. Kərbəlayı Cəfər bizim başımıza müsibət gətirib... İstədi kürəyinin yaralarını oğlanlarına göstərsin, nədənsə bu fikrindən daşındı. Kərbəlayı Cəfər Nəbigilin acığına Aloya qırx şallaq vurdurub, özünü də ac-susuz neçə gün tövlədə saxlatmışdı. İsmayılı da qara tuluq olunca döydürüb Alonun böyrünə yıxmışdı. – Təzə naçalnik Səlim bəy də dostum Vasilini incidir.

Deyərsən, Kərbəlayı, naçalnikin qulağını yaman doldurub. Yazıdakı torpaqları təzədən ölçdürmək istəyirdi...

Nəbi yumruğunu düyünlədi:

-Yaxşı, qoca kaftar, bir budaqda oturub min budaq silkələ görək. Allah ya sənə verər, ya da bizə!..

-Oğul, tələsmə, qaraquş sümüyü ölçüb sonra udar,- deyə Alo oğlunu “yavaşıtmaq” istədi. – Qabaqda hələ çox işlər olacaq, darıxma...

Alo, oğlu Nəbiyə çox yalvardı. Lakin Nəbi yasavullarla barışmaq istəmədi. Kişi məcbur olub oğlunun ürəyini yumşaltmaq məqsədilə ona belə bir əhvalat danışdı:

-Oğlum, rəhmətlik babam nəql edərdiki ki, qədim zamanlarda dünyanın hansı bir vilayətindəsə qərribə bir tayfa yaşayırmış. Bu tayfada xoşagəlməz bir adət varmış: elə ki kişi qocalıb əldən düşər, oğlu onu səbətə qoyub aparar, bizim Qaronu qayasından da hündür bir qayadan atarmış.

Vaxt gəlib çatır, bir kişi də mənim tək qocalıb əsaya möhtac olur. Bir gün oğlu onu səbətə qoyub atır dalına. Qayanın başına çatanda oğlan, atası ilə halallaşır onu səbətlə birlikdə qayadan tullamaq istəyir. Atası deyir ki, oğlum, məni qayadan atırsan at, amma səbətlə bərabər atma, səbəti qaytar evə, vaxt çatar oğluna lazım olar.

Nəbini fikir aparmışdı. Qaşının üstündəki çapıq şimşək tək çaxırdı. Alo son sözünü deyəndə doluxsunmuşdu. O oğlunun boynunu qucaqlayıb üzündən öpdü.

-İndi, ay oğul, başına dönüm, mən də o qoca tək bu gün-sabah köçəsiyəm, bir ayağım o dünyadadır. And olsun allaha, sən üzə çıxmasan, Kərbəlayı Cəfər məni səbətə qoyub qaronun qayasından diri-diri atacaq. Alo oğlanlarından küsüb getmək istərkən, Nəbi onun qolundan tapışdı:

-Dayan, ata!...

Arfenik məfrəşdən hələ qatı açılmamış ceyranlı bir çul çıxarıb Qəmər dayın belinə atmışdı. Qotazlı rəsməni isə boynuna dolamışdı. Qəmər day hələ indiyəcən bu qədər cəzbedici görünməmişdi. Nəbi sevincindən razılıq etməyə söz tapmadı. O utana-utana arfenikin əllərindən öpdü...

Onlar ayrılanda Arfenik Aloya astadan deyirdi:

-A kibrə, sən məzhəb, kəndə çatan kimi bu saqqalı ağarmışı evləndir, türkün sözü, başını bağla, mən də görüm bu Karapetə bir ağıllı qız taparammı...

-Arfenik bacı, elə mənim də məqsədim odur.

HƏCƏRƏ ELÇİ GƏLDİ

“Dəmiri isti-isti döyərlər”, - Kərbəlayı Cəfər ayı pəncəli əlini Alonun çiyninə qoyub zarafatla gülümsündü.

-Xanalı, bu qonşunla aran necədi?

- Kərbəlayı, o nə sözdü...

Alo əlini sallaq bıgına çəkib yerində yırğalandı: “Məzəliliyə başlayıblar! – O, çayı dodağına yaxınlaşdırıb bir qurtum içdi. – bunlardan baş açə bilmirəm”.

-Düzü, Xanalı, Alo yaxşı rəncbərdi, külfət qədri bilən adamdı. Bu barədə ondan razıyam. - Kərbəlayı əlini Alonun çiynindən çəkdi. Kişinin üstündən elə bil dağ götürüldü. – Bilirsən, Xanalı, adam gərək yaxşıya yaxşı desin, pisə pis, Düzü, Alonun oğlu Nəbi ilə aramızda çox inciklik olub, çox söz-söhbətimiz olub, hətta, az qalıb divanxanaya da düşək. Bunu sən də bilirsən, mən də. Ancaq mən bunların hamısını yadımdan çıxarmışam. Hamımız bu dünyanın qonağıyıq. Yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə qalmayan dünya heç kəsə qalmayacaq. Dava-dalaşdan nə çıxar axı. Gərək birimiz od olanda, o birimiz su olaq. Aloya gəldikdə, tıxsız balıqdır. İndiyə qədər bir qarışqanı da ayaqlamayıb. Qonşusunuz, onun xasiyyətinə məndən də yaxşı bələdsən. Həyət-bacanızı birçə çəpər ayırır.

-Bəli, Kərbəlayı, düz buyurursunuz. Alo bu günə kimi bir kəsin toyuğuna daş atmayıb.

-Atan oldu behiştlik, demək, Alo qohum olmalı adamdır. Gəlsənə elə bu həyət-bacanı ayıran çəpəri götürək, bu bağ-bağatları da birləşdirək.

Xanalı ləzgi Osmanın kürədən çıxardığı misə döndü. Gözləri seyrək kirpiklərinin arasında qərar tuta bilmədi. O dartıb sətın arxalığının düyməsini qırdı. Onun tükli sinəsi tez-tez qalxıb-enirdi.

Kərbəlayı Cəfər bic-bic gözünü qıyıb boğazını arıtladı:

-A kişi...

-Bəli, Kərbəlayı.

-Səni gözləyirik.

-Bağışlayın, Kərbəlayı, bir təhərəm... anlaya bilmədim nə buyurdunuz.

-Ərz etdik ki, izn versəniz sizin həyət-bacanı ayıran qaratikan çəpərini aradan götürürük. Nəbi də pis uşaq deyil... Bayaq dedim ki, aramızda çox söz-söhbət olub, amma biz barışmışıq. Deyirlər, çəkişməsən bərkişməzsən; Nəbi Həsən ağanın adamları ilə də dost olub. Keçənə güzəşt deyiblər. Bir də, Xanalı, Cavanın beyni qan olar. Nəbi də cavandır, özün də cavan olmusan. Qaldı külfət saxlamağa, o barədə arxayın ola bilərsən, Nəbi çörək qazanan oğlandı. Yaxşı dolanacaq düzəldib. Atı var, inəyi var, qoyun-keçisi var, Tüfəngi, xəncəri var. Daha nə istəyirsən?

Xanalı qara saçaqılı papağını çıxarıb üz-gözünü yelləməyə başladı. Birçəklərinə sanki qırov düşmüşdü. O, təəccübdən böyümüş gözlərini Kərbəlayının gözlərinə zilləyib tündləşdi: Kərbəlayı Həcər hələ uşaqdı. Kərbəlayı qəlyanını divardakı qövsi-qüzehli xalçaya tuşlayıb şaqqanaq çəkdi.

-Ay rəhmətliyin oğlu, mənə yox da, onu toxuyanın nəyi uşaqdı. Həcərin xalçasının sorağı az qalıb Firəngistana gedib çıxsın. Tacir Hacı Fərəcoğlu

bunun üstündə hələ də mənə kəsikdir. Sən də başlamısan “qızımın ağzından hələ süd iyi gəlir” - Kərbəlayı əlini xoruz qanadı kimi qızarmış saqqalına toxundurdu. – Bax, bu mən ölüm, Xanəli, düzünü de görüm, Həcərin anasını sən götürüb qaçanda neçə yaşı vardı?

Xanəli papağını başına qoyub yumruğunu düydü: “Ax... bu tacir köpəkoğlunun adı gələndə başımdan tüstü çıxır! Gərək yenə bir ziyanım olsun”.

Kərbəlayı Cəfərin acıqlı baxışları onun hirsini basıb yatırırdı:

-On dörd yaşı. Amma, Ballı tez böyümüşdü.

-Bax, varam düz sözə, atan oldu behiştlik. Balam, sən balaca nəyə deyirsən?! Ata-babalarımız deyirlər ki, qızı papaqlı vur, yıxılmadı- demək, ərə gedə bilər. Fikirləşməyə dəyməz, dedim ki, izn verin sabahdan iki bağcanı birləşdirək.

Həcər deyilənlərin hamısını o biri evdə eşidirdi. İndi onun gözündə dünyada Kərbəlayı Cəfərdən yaxşı adam yox idi. “Zarafat deyil, kişi Molla Əhmədin yanında Qurana and içib ki, Nəbi ilə işim olmayacaq. Deyib, üzə çıxan kimi elçiliyinə də gedəcəyəm. Andını pozsa; Quran ona qənim olar”.

Alo ilə İsmayıl çaşbaş qalmışdı. Onlar bilmirdilər Kərbəlayının sözü ürəkdən gəlir, yoxsa boğazından. Kərbəlayı qabaqcadan: “Elçiyə zaval yoxdur”- deyib Xanəliyə çox incə bir eyham vurmuşdu; versən də özün bil, verməsən də! Xanəli, deyəsən, Kərbəlayı Cəfərin bu işarəsini hələ anlaya bilməmişdi: “Qızı versəm-yaxanı ölümdən qurtara bilərəm; verməsəm-Nəbi mənim yuvama su calayacaq. Başıma oyun açacaq? “Hə” deyim, “yox” deyim?”.

Çırtacırt yanan qaratikan kötüyündən arabir qığılımlar qopub elçilərin üst-başına səpələnirdi. Sifətlər payız çölləri kimi bozarmışdı. Həyətlərdən cavanların səsi gəlirdi:

-Ayə, gəlin görək.

-Harda olacaqsınız?

-Güllü dərədə.

-Biz də Qaronu dərəsinə gedirik.

-Ay Xanəli, yaylıma mal aparan uşaqların səsinə eşidirsən? Səhər açılır ey, niyə ağzına su almısan?

Kərbəlayının “ağzına su almısan” ifadəsi Xanəliyə yenə ikibaşlı göründü. “Sürümü hansı örüşə yayım?”

-A kişi, qız nə qədər ağıllı-kamallı olursa-olsun, evdə qalanda ailənin başına əskiklik gətirər! – deyə Kərbəlayı Cəfər yerində silkələndi. – Gərək hamısını açıb deyəm?! Eşitməmişən oğlanın ağı başında, qızın ağı üzündə olar? Biri qızını başdan çıxarıb qaçırdı, onda neyləyəcəksən, vurub öldürəcəksən?! Qızın evdə qalıb un çuvalına tay olmayacaq ki!.. Nəbinin daha heç kəslə işi yoxdur, başını aşağı salıb gedir elin qoyununa. Həsən ağanın adamları ilə də barışdırdıq, qurtarıb getdi... “Allah mübarək eləsin” deyəkmi? Onu da bil ki, şirni içməmiş evdən getməyəcəm.

Xanəli canavardan qorxan quzu kimi dili tutulmuşdu. Gözləri bərələ qalmışdı. Kişi bir neçə dəfə udqunub təpimiş dodaqlarını güclə araladı:

- Kərbəlayı, mən sizin sözünüzü necə yerə sala bilərəm?! İnanın, lap oğlanlarımın başına gəlsəniz əsirgəməyərəm. Amma...

Bayaqdan bəri fürsət gözləyən İsmayıl kişi işin korlanacağından qorxub tez Xanəlinin sözünü kəsdi:

-Əşi, sənə el ağsaqqalı danışır... Kərbəlayının sözünü yerə salmaq olar?! Xeyir işə əmma qoymaq lazım deyil. Allah mübarək eləsin! Nəbi igid oğlandı. Kasıb əliaçıq olar. Pul ki var, əl çirkidir. Neynirəm qızıl təsti içində qan qusam. əsas odur ki, qızla oğlan bir-birini istəsin.

Kərbəlayı Cəfər bu axşam özünü alicənab bir adam kimi göstərməyə çalışırdı:

-Kasıb niyə olur, ay İsmayıl, sən də durub-durub söz danışdın! Məgər onun ağası olub?! Mənə borclu olduğu erkəkləri də bağışlamışam ona. Toyunda da ki, sağlıq olsun, iki qoç verəcəyəm kəssin.

-Vallah, nə deyim... Qızın dərdi birsə, ərə gedəndən sonra min olur. Kərbəlayı istəyir Həcərin başını kəsib itə atsın, istəyir Nəbiyə versin. Amma... – Xanəli udqundu və çiyinlərini qısdı: - Amma, Kərbəlayı, bilmirəm Alo bizim dədə-baba adətimizlə qabağa çıxma biləcəkmiz?

Alonun üzünə elə bil tərs sillə vurdular:

-Bu nə sözdür, ay qonşu?! Keçini keçə ayağından, qoyunu qoyun! Nəbi çoban adamdır, Səlim bəy deyil ki, bu böyüklükdə Zəngəzur qəzası əlində ola, ya da tacir Hacı Fərəcoğlu deyil ki, Ərəseydən vurub Firəngistandan çıxma.

Xanəlinin sifəti yenə tutuldu: "Yenə o bəduğur tacirin adını çəkdi!"

-Elə şey yoxdur, Alo, açığı, mən Kərbəlayının xatirinə bu işə qol qoyuram. Bu şərtlə ki, toyu dədə-baba qaydası ilə eləcəyik. Şərti şumda kəsək ki, xırmanda yabalaşmayaq. Bu başdan deyirəm: otuz beş erkək gətirəcəksiniz – bax bu bir, - Xanəli şəhadət barmağını qaldırdı, - iyirmi kəviz düyü gətirəcəksiniz- bax bu iki, on pud qənd gətirəcəksiniz- bax bu üç, yüz girvəngə çay gətirəcəksiniz- bax bu da dörd... hələ motal pendiri demirəm, qohum-əqrəbənin də hərəsinə xələt.

Elçilər heyvətlə bir-birinin üzünə baxdılar. Bütün bunlar deryada balıq sövdəsi idi. Kərbəlayı Cəfər bu dəfə cıncırını belə çıxartmadı: "Arifə bir işarə..." Guya belə "xırda-para" işlərə qarışmağı mənasız sayırdı.

Alo, oğlanları ilə Kərbəlayı Cəfərə ömür boyu nökrəçilik eləseydi belə, Xanəlinin istədiyi toy xərcini düzəldə bilməzdi.

Səhər çoxdan açılmışdı. Axşamdan oturan elçilər isə hələ də çənə vururdular. Xanəli isə iki ayağını bir başmağa qoymuşdu...

Dağların başı çallaşırdı. Soyuq küləklər əsirdi. Bu gün-sabah qar arana enəcəkdi. Mollu kəndinin camaatı payız əkinini hələ qurtarmamışdı. Çoxu öküzsüz –cütsüz olduğuna görə qonşularından kömək gözləyirdi. Toxum sarıdan nələcəqalanlar da vardı. İl quraqlıq keçdiyi üçün camaat məhsul nədi, toxum da götürə bilməmişdi.

Alo ortağı İsmayıl ilə Yazıda bu gün əkinə başlayacaqdı. Qonşuları onlara bir cüt öküz, bir cüt xam qonçə vermişdilər. Cöngələri yaxşıca "yumşaltmaq" lazım idi. Alo Mehdi ilə səbh tezdən cütü qoşub Nəbini gözləyirdi.

Gözəl ala-qaranlıqdan qalxmışdı. Balaca boz heybənin bir gözünə üç büküm yuxa, bir az şor, bir az da süzmə qoymuşdu; o biri gözünə isə sapsarı, iri bir qovun salmışdı.

Nəbi fit çala-çala Qəmər dayı həyətdə tumarlayırdı. Onun əlləri atının qartal gözlərində, gümüşü yalında, ceyran qılçalarında gəzirdi. At dodağını sahibinin boyun-boğazına toxundurur, elə bil onunla zarafatlaşırdı.

Nəbi aynasını xəncərini götürdü, patrondaşını çiyinə keçirtdi. Qəmər day ayağını yerə döyüb kişnəyəndə, quş təki yəhərə qondu. Heybəni anasının əlindən alıb atını tərkinə aşırıdı, hər gözünü qoşa qançıgalarla bəndləyib bağladı, bərkitdi.

At elə bil qırxdan təzəcə çıxmışdı. Havalanıb əllərini göyə qaldırır, dövrə vurub bərkdən kişnəyirdi, qanadlanıb uçmaq istəyirdi.

Nəbi əlini havada yellədi:

-Salamat qal, ana.

Ana ürəyində: “Allah, mənim bu qartalımı...” Lakin fikrini tamamlaya bilmədi, səbir gətirdi, atın cilovundan yapışdı.

-Oğul, bir az dayan.

Nəbi köhlənin cilovunu dəstələdi:

-Nə olub, ana?

-Ay oğul, dünən canı yanmışlar bulaq başında yenə pıçıldaşırdılar. Məni görən kimi səslərini kəsdilər. Deyəsən səndən danışırıdılar.

-Məndən? Mənim nəyimdən, ana?

-Nə bilim, ay oğul, bəlkə qızın toy xərcindən...

-Bilirəm, bilirəm... belə şeyləri ürəyinə salma, ana!

Xanəlinin elçiləri qaytarmaqda niyyəti başqadı.

-Nə niyyəti, ay oğul?! Qızı verib sənə, ancaq deyib ki, dəbimiz var, gərək toy xərcini ata-baba qaydası ilə...

-Eh, ay ana, toy xərcidir, dədə-baba adətdir- bunlar bəhanədir. Mənim “qaynatam”ın iştahı başqadır: o, Səlim bəylə qohum olmaq istəyir. Hə, hə!.. Bunu ki, sən məndən yaxşı bilirsən. Həcərin qardaşı Lətif hamısını mənə danışib, ara adamları da Kərbəlayı Cəfərdir... O, qoca quzğun bilirsən neçə vücuddur?! Onun dabbaxda göynə bələdəm. On il onda gördüyümü görmüşəm. Adamın başını gücü çatanda qılıncla, çatmayanda pambıqla kəsir.

-Qurban olum, Nəbi, bir az səbirli ol, təzə üzə çıxmısan, Həcər Səlim bəyə gedən deyil, o, əvvəl-axır səninkidir. Sən Karapetgildə olanda Həcər hər gecə bizdə idi, çırağımızı yandırır. Mənə deyirdi ki, “Gözəl xala, ölsəm də, qalsam da gəlininəm”. – Ana o tərəf-bu tərəfə göz gəzdirib ehtiyatla əlavə etdi: - Oğul, bulaqda arvadlar pıçıldaşırdılar ki, Kərbəlayı Cəfərin torpağını alıb kasıb-kusuba paylamaq istəyirsiniz. Sən dayının ruhu, belə şey var, ya yox?

Nəbi atın gümüşü yalından yağışın anasına tərəf əyildi:

-Paylayanda nə olar, ana! Torpaq elə onun boyuna biçilib? Əkəni biz, biçəni biz, yeyəni o?!

Gözəl sürüşən yaşmağını çənəsindəki çapığının üstünə çəkdi.

-Zarafata salma, ay oğul! Dedim ki, təzə üzə çıxmısan.

Kərbəlayı Cəfərin daha bizimlə işi yoxdur.

-Ay ana, o qoca quzgundur, o, həmişə ilanı seyid Əhməd əli ilə tutmaq istəyir. Arfenik kirvə bizi gizlətməşəydi, Naxçıvan mahal naçalniki Slavçinski

çoxdan atamızı yandırmışdı. Bilirəm, onun da arğacı, Kərbəlayı Cəfərdən keçibmiş.

Gözəl, oğluna yalvarmağa başladı:

-Qadan canıma, o qudurmuş it dalamağa adam axtarır. Çalış onun xətasından uzaq ol.

-Ana, o, çox qudurub! Mən ona gərək elə bir gəliş gələm ki, bir də fağır-füqəraya dəyib-dolaşmasın.

Gözəl əli əsə-əsə atın dolaşığı yalını didişdirirdi:

-Oğul, məgər fağır-füqəranı bəy fağır eyləyib? O gözə görünməzin işinə əl aparma. Gör hal anası gecələr gəlib atının yalını necə hörüb, bayaqdan aç da bilmirəm. Bundan sonra yəhərə iynə sanc, oğul, hal atını gecələr çapıb haldan salar.

Nəbi gülümsündü.

-Ana, elə mən özüm iynəyəmdə. Gəlib bəyin gözüne batmışam.

-Nəbi, səni and verirəm dayının o yaralı ruhuna, bu gecə qarmaqarışığı yuxu görmüşəm, heç kəslə işin olmasın. Allah özü xeyirə calasın. Görmüşəm ki, dayın İldırma toy eləyirik...

Nəbi əyilib anasının “qar düşmüş” saçlarından öpdü.

Ana yol üstəyəm, gözlərini sil. Həmişə mənə qartallardan danışırıdın... deyirdin, gərək insan qartal kimi yaşasın.

Keçmə namərd körpüsündən
Qoy aparsın sel səni.
Yatma tülkü daldasında
Qoy yesin aslan səni!

Bunları səndən eşitmişəm, ana, səndən! Di, salamat qal, mən getdim!

Yoldan toz qalxdı. Ana səhəngdən bir parç su töküb oğlunu arxasınca atdı: “Get yolun uğurlu olsun”. Gözəl kirpiklərinin yaşını kəlağayısının ucu ilə qurulayanda tumanı yolağanın ağzındakı qarağac kötüyünə ilişdi. “Bu bizdən nə istəyir?” O, tumanı hirsle dartanda balağı şilimləndi.

Mollu kəndində bu gün adam qalmamışdı. Uşaqılı-böyüklü hamı Yazıda idi. Kimin qabağına hara gəldi öküzünü, kəlini, cöngəsini cütə qoşub əkirdi. Qız-gəlinlər kölgəliklərdə süfrə açmışdılar. Həcər də onlkarın arasında idi. Qızın gözü cavan saqqız ağacının yanındakı cütlərdə qalmışdı. Nəbi orda cüt tutur, qardaşı Mehdi hodax sürüdü. Alo isə çiyində xurcun cütün qabağınca asta-asta addımlayır, ovcunu toxumla doldurub yerə səpirdi.

Tər basmış cöngələr yalmana-yalmana dartır, arabir yatır, bir neçə çubuq “yedikdən” sonra sıçrayıb ayağa qalxırdı. Alo oğlanlarına deyirdi:

- Oğul, heyvanlar xamdı, çox darıxdırmayın, arabir holavar çağırın.

Nəbi ağ saçaqlı papağının dalını qaldırırdı:

Holavarın uzununu,
Çoban, qaytar quzunu.
Gedin deyın qonşuya,
Mənə versin qızını.

Mehdi də səsinə qardaşının səsinə qatırdı...

Nəbi gəvahi torpağa sancıqca torpaq laylar cütün ağzında vərəqlənirdi. Alo arabir geri qanrılıb oğlanlarına fərəhlə baxırdı.

- Uşaqlar, hələ dəd-babadan belə əkinimiz olmayıb.-O əyilib şumdan bit ovuc qara torpaq götürdü:- Gör necə dənəvərlənir, elə bil sümüksüz ətdir.-Torpağı çörək kimi qoxladı, dilinin ucunu ona toxundurdu.-Pəh... pəh... torpaq belə olar. Hələ dünya binnət olandan bura cüt dəyməyib. Sağlıq olsun Zeyvə kəndindən biçinçi çıxarmasaq, buranın taxılını yığb-yığışdıra bilməyəcəyik.

Nəbi atasının sözünə qüvvət verdi:

- Ata bu Qoçdaşdan bəri nə ki torpaq var, bundan sonra həmişə biz əkəyik. Daha gedib hər peşgurtu Kərbəlayı Cəfərin qapısını kəsdirmərik. Daşlı düzdan canımız yaxşı qurtardı. İldə neçə gəvahi sındırırdı.

- Göy qaşqabaqlı idi. Nahardan sonra bir lay bulud Yazının düz üstündən asılmışdı. Qarıltı eşidilirdi. Alo göyə boylandı: "Bu qarğalara ax!". Qarğalar qoşun-qoşun əkin yerinə tökülürdü:

Alo əlini alnına aparıb yola baxmaq istərkən ayağı şuma düşdü, bürəyib yıxıldı. Qalxıb gülümsəyə-gülümsəyə üst-başını çırpdı.

- Zəhrimara qalsın qocalığı. Durduğu yerdə adamı yıxır. Bilmirəm bu İsmayıl da harda qaldı. Yaman nigaranam. Dedim gedib qəzənlı Ələkbərdən bir kəviz borc toxum alıb gətirsin. Bu, indiyəcən harda qalmış olar?! Ələkbər də gələsi idi, o da gözə dəymir.

- Darıxma ata, gəlib çıxarlar.

Min-min qara çaynaq şumda gəzirdi. Hər qarğa bir toxum götürsə, şumda nə qalardı?!

- Vallah, İsmayıl bu səbrin yiyəsi deyil. Bu qanadı sınımlara bax ey!.. Kiş!.. – Alo yerdən bir kəsək götürüb qarğalara atdı.-Qanadı sınımlar gör toxumu necə dənəylirlər ey!.. Heç nədən qorxuları yoxdur...

Alo Kərbəlayının qaratikanla çəpərlənmiş tayasından bir bağ yonca çəkib Qəmər dayın qabağına qoydu, ağacın kölgəsində uzandı. Əllərini başının altında çarpazladı. Budaqa qalan sarı yarpaqlar hərdən qopub onun yan yörəsinə düşürdü. Alo boş toxum xurcununu, uçqulaq yabasını, dəhrəsini, nizəburun dəsərini saqqıza söykəmişdi. Budaqda asılmış heybə Alonun gözü qabağında asta-asta yellənirdi. Alo bunları nə duyur, nə də hiss edirdi. Onun xəyalı, onun fikri, onun düşüncəsi bu anlarda tamam başqa yerdə idi. "Əkini qurtaran kimi gərək dörd böyrünü çəpərləyəm. Qaroun dərəsində yaxşı qaratikan yeri bilirəm. Güllü dərədə tikan qalmayıb. Keçən il əhəng yandıranda orda diş qurdalamağa çöp dı qoymamışam..."

Alo xəyalən əyilib qara şümü eşir, bir neçə cücərmiş toxum tapır: "Gör necə kök atıb... sağlıq olsun ... çəpərləmişəm. Daha mal-qarada taxıla ziyan verə bilməz. Qarğalardan da bir-ikisini güllə ilə vurub oyuq qayıracağam, asacağam düz zəminin ortasından. Taxıl yetişəndə fırfıra da qayıracağam..."

Qışıdır. Qar əkinlərin üstünə yorğan örtüb.. Alo əlində üçqulaq yabası qarı xışıldada-xışıldada zəmini gəzir. Orda-burda tülkü, çaqqal izləri var. "Bu çaqqal-çuqqal hardan gəlib zəmiyə soxulub?!" Alo əllərini ovuşdura-ovuşdura

qarı eşi b körpə cücərtilər yoxlayır... “Şaxtanı allah vurub, bu torpağın toxumuna gücü çatır?” Qar əkini dövrələyən çəpəri yatırır. Alo üçqulaq yabası ilə çəpərin tikanını qaldırır. Kişidə həvəsə bir bax! Haradansa səs gəlir. Alo devikir. Bir neçə oğlan yalın başında durub Alonu səsləyir:

- Gözlə, gözlədir! Gözlə gözlədir!
- “Bizim Gözəli çağırın kimdir?” Alo öz sualına özü cavab verir: “Odur, cavanlar kəklik ovuna çıxıblar. Qar bərk gəlib, belə tufanda kəkliyi ki iki qanad uçurtdun, sənindir. Kəkliklər düz üstümə gəlir. Qoy gəlsinlər, mənim bəxtim açılıb. Bəlkə tutdum”.

Bir dəstə kəklik pırıltı ilə zəminin çəpərinə tökülür.- Alo üçqulaq yabası ilə çəpərdə dolaşan gözəl kəkliklərin üstünə atılır. Heydən düşmüş kəkliklər qaça bilmir. Alo ikisini tutub qoynuna salır. “Allah yetirir-mənim qismətimdir, Gözəl axşam dadlı bir plov bişirər”.

Cavanlar özlərini hövlnək ov yerinə çatdırıb, çəpəri basırlar, keçirlər... Alonun ürəyində onlara acığı tutur:

“Bunlar hardan gəldilər? Gərək çəpəri təzədən düzəldəm”.

Bahardır... Daşlar az qalıb çiçək aç. Zəmilər göyərüb, Quşlar cük-cük cükküldəşirlər. Atlı qarışqalar özündən yekə çəyirtkə budlarını yuvalarına daşıyır. Sərçələr böcəkləri əsir edir. Bütün canlılar öz balası üçün yem daşıyır. Alo yenə əlində üçqulaq yabası zəmini gəzir. Orda-burda gözüne dəyən siçan yuvalarını ayağı ilə tapdalayır. Alaq otlarını çıxarıb atır, əyilib buğumlanan zəmini qarışı ilə ölçür. “Düz iki qarış. Qoy hava bir az isinsin, buranın taxılı atlıya boy verməyəcək. Özü də qaraqılçıq toxumudur... Çoxdandı sütün ütmürəm. Sağlıq olsun, sünbüllər saralanda gərək sütün ütəm. Bəlkə elə xırmanı Yazıda salım hə? Bir o qədər dərz kəndə gecə daşıyaram!... Bizim qızıl düyəni də vələ qoşarıq, İsmayılın təkbəynuz camışını da. Tökülüb zəmini biçərik, bəlkə heç Zeyvədən biçinçi çağırtdırmadım. Bir də axı artıq taxılımı niyə onabuna verim?! Gözələ deyəcəyəm ki, taxılımızın siftəsindən bir təhnə yuxa bişirsin, axşama da bir xəşil çalsın”.

Alo gecə, uşaqlar yatanda arvadı ilə məsləhətləşir:

- Gəlsənə, ay Gözəl Xanəligilə yenə elçi göndərək.
- A kişi Xanəlinin xasiyyətinə bələd deyilsən?! Yenə toy xərci istəyəcək də! Keçən ildən bəri varlanmamışıq ki!..
- Niyə varlanmamışıq ay arvad, bu il azı yüz pud taxılımız olacaq. Yarısı İsmayılın, yarısı bizim. Hələ istəyirəm iydənin böyründə bir balaca taxıl quyusu da qazam. Peşgurt zamanı taxıl baha qiymətə gedir. Satıb Nəbinin toy xərcini düzəldərik.

Gözəl susur, Alo isə ürəyində Nəbiyə toy edir. Şuşanın ən məşhur xanəndəsi Hacı Hüsünü, Göyçəli Aşıq Ələsgəri oğlunun toyuna çağırır... Zurnaçılar cəngi çalır. Alo da, İsmayıl da yallı gedənlərə qoşulur. Yallıbaşı bir göz qırpımında xəncərin qınından çəkib göyə qaldırır... İsmayıl gecikir, yallıbaşı onu çubuqla vurur: “Hanı xəncərin ?” İsmayıl əl-qolu ilə baş-gözünü qoruyur və bərkdən çığırır...

Alonu bu xəyalıdan qarğaların qarılısı ayıldı. O dikəlib ətrafa göz gəzdirdi. Nəbigil cütü dayandırıb Qəzyandan gələn yola tərəf baxırdılar. Alonu qorxu bürüdü: “Qarğalar niyə belə şivən qoparır?! Allah özü xeyir eləsin!...

İSMAYILI QOLU BAĞLI GƏTİRİRLƏR

Qəzyandan Yazıya gələn yolda iki silahlı atlı görünürdü. Atlılar İsmayılın qollarını bağlayıb döyə-döyə gətirirdilər.

İsmayıl qamçı altında qalsa da, dil altında qalmırdı:

- Heç olmasa, allahdan qorxun!
- Qoca kaftar, sən başqasının torpağını əkəndə allahdan qorxurdun ki bizdə qorxaq?!

Atlılar İsmayılın çiyindəki xurcunu bir neçə yerdən xəncərlə deşmişdilər. toxum yollara səpələnirdi..

Alo üçqulaq yabasını qapıb yerindən dəli kimi qalxdı

- Mehdi, mən getdim!

Nəbinin qaşının üstündəki çapıqdan sanki qan sızacaqdı. O, cəld Qəmərin belinə qalxdı.. mehdi düşəri götürdü. Alo qışqırdı:

- Tez ol Mehdi, Nəbinin əlindən xata çıxar!

Nəbi atlıların üstünə şığıdı. Aynalının qundağı ilə vurub ikisini də atdan saldı.

- Məlunlar, bu kişinin günahı nədir? Niyə onu döyürsünüz?!

Kənxudalar qırğı görmüş sərçələr təki qaçıb özlərini qaratıkanlığa saldılar. Bu anda nal cingiltisi eşidildi. Kərbəlayı Cəfər bir dəstə sialıhlı atlı ilə daşların dalından çıxıb Nəbinin üstünə cumdu... şallaq, yumruq, dürtmə, sillə davası başlandı... Kərbəlayının qamçısı qan içində idi.

- Sizə kimdir dil verən, göstərin onun dilini kürəyindən çıxaraq!

Molluda ayağı yer tutmayan qarılar belə, ulağa minib Yazıya çıxmışdılar. Həcər arvadları gəlinləri qızları başına toplamışdı. Daş, kəsək, ağac, kimin əlinə nə keçmişdisə götürmüşdü.

- Bacılar Nəbi burdadır, qorxmayın! Burun azğınları!

Nəbi dövrəsinə göz gəzdirdi. Atası Alonun, qardaşı Mehdinin, Məhərrəmin qəzəbli baxışlarını gördü. Arxasında nə kimi dayanmış qoca İsmayılı gördü, igid Lətifini gördü, Məmmədi gördü, Ələkbəri gördü, Kərimi gördü. Gözləri sevgilisi Həcərə sataşanda coşub Qəmərin cilovunu yenidən bəylərin üstünə buraxdı....:

- Arxamca!

Kəndlilər əllərində yaba düşər ling boyunduruq bəylərin üstünə düşdülər. bəylər belə sarsıdıcı müqavimətə rast gələcəklərini gözləmirdilər.

... Orda-burda tonqallar alovlanırdı. Alovun qırmızı dilləri qara buludların ətəyini qarsıdırdı. Bəylər, yasavullar, koxalar vəhşi ovçular təki öküzləri, kəlləri, cöngləri güllə ilə vurur, boyunduruqları, cütləri çilik-çilik edib tonqallara tökürdülər. həcər əlində dəhrə bəylərin qabağını kəsmişdi:

- Nainsaflar, çıxın Yazıdan!

- Keçin atın qabağından! Bura arvad-uşaq yeri deyil!- Ala Mahmud bəy qundaqla Həcəri geri oturtmaq istəyirdi:- Xanəlinin qızına bir bax! Dəli Nəbiyə qoşulub üsyan qaldırır! Dedim ki, keç qabaqdan, yoxsa sənün üçün yaxşı olmaz!

Məhəmməd bəygil Nəbini dövrələyib kəməndlə diri tutmaq istəyirdilər. Xanəli atını qabağa buraxıb qızını şallaqla susdurmaq istədi. Nəbi dərhal Aynəlisini üzünə aldı.

- Nankor!

Xanəlinin atı kişnəyib yerə sərilədi. Bəylər daha da qəzəbləndilər?!

- Yenə kəmənddən çıxdı?!
- Kəməndi belə at!..

Ala Mahmud bəy izdihamın içində itmişdi. “O mənə keçəl desin?! Mən ona göstərərəm!” Koxa gözünü qıyıb Nəbini nişan əldə Mehdi düşəri onun təpəsinə endirdi.

- Yaramaz keçəl, başını it başı kimi əzərəm!..

Ala Mahmud bəy atdan yıxılıb çul kimi torpağa sərilədi. Onun əlinədən qan axırdı. Nəbi coşmuşdu. O, kəməndi xəncərlə doğrayıb bəyləri atdöşü ələyir, onları bir-bir yerə sərirədi. Kəndlilər Nəbinin arxasında möhkəm dayanmışdılar.

- Öldü var, döndü yoxdur!
- Torpağı biz əkəcəyik!

Qüvvələr bərabərləşmişdi. Gah kəndlilər bəyləri sıxışdırır, gah da bəylər kəndliləri geri oturdurdular. Koxa hələ də quzğun tək şumda eşələnirdi. Bəylər canlarından qorxurdular. Daha heç kəs cəsərət edib Nəbi ilə döş-döşə gəlmək istəmirdi. Çopur Məmməd bəy kəndlilərin baş-gözünü şallaqlaya-şallaqlaya Nəbini hədələyirdi. Xanəli Çopurun böyrünü kəsdirmişdi. Qaş-gözü ilə dərini ona anlatmağa çalışırdı. “Bəy, gördün Nəbi mənə başıma nə oyun açdı?! Məndən qızın intiqamını alır”.

“Gördüm, Xanəli, gördüm, nigaran qalma, sənün heyfini onda qoymaram!”- Çopur atını yenə də kəndlilərin üstünə səyirtədi.

- bu keçəl Kərimə bax, naxırçı Ələkbərə bax, bunlar da Nəbiyə qoşulublar! Bax sizi şallaqla belə öldürərəm, belə!-Çopur Xanəliyə acıqlandı:- A kişi, sən də o küçüklərini burdan çıxart, yoxsa qana düşərik!

Nə Lətif atasını eşidirdi, nə də Məmməd, nə də Həcər. Üçü də Nəbinin kürəyində dayanmışdı. Ala Mahmud bəy hələ də qalxa bilmirdi. Qan onun sifətindən axıb lopa bığlarında laxtalanmışdı.

- Belə!... Düşməni mən... yaxşı, o mənə keçəl... Baxarıq, baxarıq hələ Ala Mahmud bəy ölməyib.

Yasavul Tuğay koxanın başını dəsmalla sarıyırdı.

- Bəy özünü ələ al, yarana əsgil güllü basmışam, qanı kəsir. Bir az döz.
- Qoy kəssin!... Qılncı ver bəri!
- Bəy hövsələni olsun, başını...

Koxa qılncına söykənib səndələyə-səndələyə qəddini güclə düzəltdi. Ağ dəsmalı qan qızardırdı.

O, Tuğayın köməyi ilə sarmaşib birtəhər atın belinə qalxdı. Qılncını göyə qaldırıb Nəbini axtardı. Bəylər yenə Nəbinin başını qatmışdılar: min fənd

işlətsələr də onu tuta bilmirdilər. Topal bağıra-bağıra kəhərini sağa-sola səyirdir, yaralı kəndliləri balıq təki çələkləyirdi.

Hərdən də nöqərlərinə acıqlanırdı:

- Ey, orda oyuq təki niyə durmusunuz?! O öküzləri aparın salın mənim ağuluma!
- Baş üsdə ağa!

Nöqərlər öküzləri ora-bura qovub bəylərin gözündən yandırırıldı. Arvadların cığirtısı, kişilərin səsinə qarışmışdı. Arabir güllə atılırdı. Kərbəlayı Cəfər, Alonun qolunu qandallayıb onu qamçı altına salmışdı:

- İlana zəhər verən kərtənkələ, mənim torpağımı sən əkirsən?!

Alo, bəyin üstünə dartınırdı:

- Mən əkmışəm, əkəcəyəm də!

Torpaq davası Həkəri və Bərgüşad çayları təki yatağını aşıb Yazını ağzına almışdı. Gözlərdəki qılgıncımlar yeri-göyü yandırırıldı. Kəndlilər əllərinə keçən bəyləri kətəkləyirdilər:

- torpağı allah bir sizə verməyib!
- Bizim də balamız çörək istəyir.

Nəbi Qəmər dayı müşqurdu. At kişnəyib əlləri üstə qalxdı, bəylərin, yasavulların atlarını təpiklə şil-küt edib mühasirəni yardı. Nəbi əlində aynalı Məmməd bəylə üzbəüz çıxdı:

- Cənab bəy, bu camaatı hara aparırsan?
- Çəkil qabağımdan!
- Söz soruşuram!
- Qazamata! Onları Sibirə göndərəcəyəm!
- Günahları nədir?
- Bəy torpağını əkiblər!
- Torpağı biz yenidən böləcəyik! Onları heç hara apaa bilməzsən!
- Necə?! Cəsarətə bax!... mən sənə göstərəm!

Məmməd bəy tapancasını qoburundan çıxarmaq istərkən aynalı guruldadı...

- gecdir, cənab bəy!

Nəbi ilk dəfə idi adama güllə atırdı.

- Ax, Nəbi, məni!...

Tapanca bəyin əlindən düşdü. Çopur kordasını qəzəblə çəkib köhləlini Nəbinin üstünə sürdü. Qəmər day şahə qalxdı, Məmməd bəyin atını da, özünü də pəncəsi altına aldı.

Bax səni belə ayaqladaram azğın köpək!

- Nəbi, İsmayılı vurdular!
- Kim vurdu, Mehdi?
- Ax, Topal köpəkoğlu!... Onun dişi qana batıb, hanı o? Səlim bəyin yanına qaçmışdı. Tonqallardan qalxan tüstü buludları daha da qaraldırdı. Yazı düzü qalayçı Osmanın kürəsi təki qızmışdı, söndürmək çətin idi. Qarğalar yenə də qırıldaşırdı. Bəylər yenicə əkilmiş torpağı insan qanı ilə suvarırdılar.
- Vay, başım!
- Qolum mənim deyil!
- Dizimi güllə aparıb!

- Arvadlar İsmayılın meyiti üstündə şivən qoparmışdılar. Zəhra ağ saçlarını yola-yola qarğıyırdı:
 - Balan ölsün sənin, Kərbəlayı Cəfər! Aman allah, kərək o əzrayıl mənim çırağımı söndürəydi?!
- Həcər Zəhranın bir qolundan, Gözəl o biri qolundan yapışmışdı. Zəhra hıçqıra-hıçqıra bayatı deyirdi:

Əziziyəm arxa haray
Su gəldi arxa haray
Arxım dəhnədən uçub
Bellilər arxa haray!..

Varsansa Allah gəl köməyə!..

Gözəl ona toxtaqlıq verirdi:

- Zərha, düşmən eşidir, bir az özünü ələ al, yuxu görmüşdüm ki... Neyləyim, Nəbi sözümə baxmadı. Yuxuda görmüşdüm ki, qardaşım İldırımın toyudur. Eh, o yazığı da bax, belə torpaq üstündə vurub öldürdülər. Bizimki belə gəlib, Zəhra, ağlama, bacım!

İsmayıl Nəbinin qolları arasında canını tapşıırırdı. Arvadlar ərlərinə qoşulub əllərində yaba, dəhrə, düşər yenidən bəylərin üstünə tökülmüşdülər...

Yazı düzünə düşən qığılcım axşama yaxın güclə söndürüldü. Bəylər zolaq-zolaq əkilmiş təzə şum yerlərinə toxum əvəzinə saysız-hesabsız güllə səpmişdilər. Orda-burda isti, sarı gilizlər işıldayırdı. Bağrı dilimlənmiş torpaq da xına yaşmaqlı sərt qayalar da, bu müsibəti aləmə yayan dəli küləklər də elə bir tikə çörək üstündə şil-küt edilmiş günahsız insanlara yas saxlayırdı.

Günəş qaralanda İsmayılın cənazəsini məzara salladılar...

Həcər dolmuş gözlərini titrəyən barmağı ilə silib bir ovuc torpaq götürdü:

- İsmayıl əmi bir ovuc torpağın qurbanı oldu,-dedi və onu torpaq üstündə qurban gedən mücahidin qəbrinə səpdi.

Qəbrin üstünə qaratıkan döşədilər. Balaca bir sal daş mərhumun yastığı oldu...

Gecə aləmi qara boyaq qazanına salanda məzarın üstündə bir cüt tonqal şölələndi. Tonqalı mərhumun arvadı Zəhra yandırmışdı. Məzardan qalxan alov gecənin qatı qaranlığına işıq saçırdı...

ALO AĞIR XƏSTƏDİR

Alo damın küncündə nimdaş yorğana bürünüb inildəyirdi. “Eh, vəfasız dünya!...” Hərdən yorğun, işıqsız gözlərini dolandırıb böyründə oturmuş arvadına baxırdı:

- Ay Gözəl, gün də batdı, mən daha gedirəm. Nəbiyə sözüm var, onu hardadır, tapdır.

Gözəl yaylığının ucu ilə xəstənin üz-gözünü yelləyə-yelləyə ona toxtaqlıq verirdi:

- Sənə nə olub, a kişi? Elə bir balaca soyuq dəyən kimi vəsiyyəət eləməyə adam axtarırsan.

Alo başını yastıqdan güclə qaldırdı. Gözəl dərhal onun söykəyinə girdi. Kişi elə bil nəfəsini çiyindənən alırdı. Kal öskürək onu tutdu:

- Öhö... öhö... eh, ay arvad görmürsən canım çıxır. Bu sən deyən naxoşluqdan deyil, yaman sətəlcəm olmuşam. Tez ol Nəbiyə adam göndər, gəlsin, halallaşaq.

Alonun qırıqlı alnını soyuq tər basmışdı. Alma qaxı tək qurumuş dodaqları əsirdi. Işıq solmuş gözlərində ümüdsüzlük duyulurdu. Sifətinə elə bil zəfəran çəkmişdilər.

Gözəl ərinin başındakı ağ dəsmalı açdı. Dəsmalla onun sir-sifətinin tərini qurulayıb, ehtiyatla yatağına uzatdı. Yorğanı xəstənin üstünə çəkib o tərəf-bu tərəfini basdırdı. Alo cadar-cadar olmuş qabarlı əlini güclə qaldırıb Gözəlin çiyinə qoydu və başını incik halda tərpetdi:

- A Gözəl, sən allah, söz dedim axı... Xanalının qızı Nəbinin yerini bilməmiş olmaz.

Gözəl həyəcanını boğub soyuqqanlıqla ərini sakitləşdirməyə başladı:

- A kişi, özünü bir az ələ al, Həcərə demişəm. Lətfi göndərib dalınca. Harda olsa tapıb gətirəcək. Deyirlər, Nəbi Ərzaqaya tərəfdədir.

Alo daha dillənmədi. Taqətdən düşmüş əli ilə alnını ovuşdurur, arabir zarıyıb güclə o tərəf-bu tərəfə çevrildi. Gözəl də onun kürəyindən qan almaq üçün hazırlıq görürdü: əski parçasının içinə kül yığıb boğmalı armuda bənzər piltələr hazırlayırdı. Evin küncündən dörd iri küpə və kəl buynuzundan qayrılmış bir həcəmət gətirdi. His basmış qara küpələrin içində hörümçəklər tor qurmuşdu. Gözəl küpələri də, həcəməti də silib piltələrin yanına qoydu. Ərinin yastığının altından ağac saplı, enliəgiz bir ülgüc çıxartdı. Ülgücü bir neçə dəfə ocağın qırağındakı qulpu sınıq qara aftafanın lüləyinə çəkib itilədi. Aftafanı isə su ilə doldurub sacayağının üstünə qoydu. Ocağa bir-iki kərmə atdı.

Çırağın nefti qurtarmışdı, az qalırdı canı çıxsın. “İşığın göz yaşları” qara muncuğa dönüb piltəni dövrələdikcə qaranlıq güclənirdi.

Gözəl çöplə “ışığın gözünü” təmizləyib, çırağı neftlə doldurdu: “Allah Həcərin dadına çatsın. Neft gətirməsəydi, qalmışdıq qaranlıqda”.

Alo gözlərini güclə açıb zənlə kasıb daxmasına nəzər saldı. Ləmədə güzgü kimi işıldayan məcməyi vaxdı ilə qalayçı Osmanın dediyi sözləri yadına saldı: “Bu igiddir!... Təvəqqe edirəm onun adını Hacımurad qoyun. Mən bunu istədiyimdən deyirəm. İşdi, böyüyəndə soruşsa, deyərsiniz ki, sənin adını dağıstanlı Osman adlı ləzgi qoyub!” Bəs indi hanı mənim o igidim! Bircə gəlib çıxsaydı... Ona deyiləsi o qədər sözüm var ki...”

Dirəyə söykədiyin ağac saplı dəhrəsi, nizəburun düşəri, üçqulaq yabası, pas atmış kavahını sahibinə yazıdakı dəhşətli günləri xatırladırdı. Elə bil bu cansız alətlər dilə gəlmişdi. Ağzını toyuq yağı ilə yağlayıb pərvandan asdığı çini, orağı bir anda onu biçim dövrünə apardı. “cavanlıqda hər gün Topala beş-altı pencə taxıl biçərdim. Zalım balası mənə hər pencədən bircə dərz də verməzdi”. Bir yay uzununu elədiyim biçimçiliyə yüz dərz verərdi: “Apar, bəsindir” ,- deyərdi. Eh, keçdi o günlər! Küncə söykədiyi şanası, kürəyi, baltası sanki Aloya deyirdi: “Bəs bizi səndən sonra kim işlədəcək”? Dirəkdən sallanan xəlbir, şadara, küncdə lal olmuş köhnə cəhrə, daraq, kirkid, həvə, ağıl-bozlu yumaqlar, səbət

yanındakı bomboş naxır mis qablar da, su ilə dolu sarı mis cəhəng də onun gözlərinin qabağında dayanmışdı. Hərdən Alo nəzərini yastı daşın üstündəkideşilmiş körüyə bənzəyən qara dağarcıqlara dikirdi. Onların birinin dibində arpa, o birində isə darı unu vardı. Ailənin azuqəsi elə bunlar idi.

Evdə hər şey öz yerindəydi, yalnız həmişə dirəkdən asılan, Alonun babasının yadigarı gümüş qınlı xəncər gözə dəymirdi. Uşaqları körpə olarkən bu xəncərin parıltısı onları o qədər oynadar, o qədər əyləndirirdi ki... Alo həmin xəncəri Nəbi quzuya gedən gün dirəkdən alıb onun belinə bağlamışdı.

Kündə cinnənmiş, qırxayağa bənzər quru qaratikan kötökləri də Alonun baxışlarından yayınmırdı. “Yazıq Gözəl”, odunu da qənaətlə işlədir. Çırpı odundur ki!.. Qov kimi şeydi, bir anda alışıb yox olur. Eh, Gözəl neynəsin, bilir ki, daha mən yorğan- döşəkdən qalxan deyiləm. İlan ilanlıqıynan torpağı qənaətlə yeyir. Həmişə, qış aylarında on evin odunun mən verərdim. Bu sinimdə beş- on evin bağ-bağatını mən çəpərləyirdim. Həftələrlə dingin üstündən düşməzdim. Kündə üç kəviz düyü döyərdim... Keçən payız həyətimizdəki quru iydə ağacını istədim kəsəm, dəyişəm arpaya. On eşşək yükü rahat odunu olardı. Neyləyim, Gözəl qoymadı, dedi, dibindən kom-kom şiv çıxır, əzərsən. Vallah, bizim arvadın da bir cür xasiyyəti var. Bəlkə gözləyir ki, kötəkdən təzə iydə ağacı əmələ gələcək, həyətimizə kölgə salacaq. Eh, hanı bizdə o bəxt! Rəhmətlik atam deyərdi: “Oğul, arvadın sözünü eşit, ama əməl eləmə. İndi iydənin odununu satsaydım, dağarcığın ikisi də arpa unu ilə dolu olardı. Nə isə keçib, görək bu qışdan necə çıxacağıq. Naxoşdamamışdan iki gün qabaq istədim həyətdəki o qarağac kötüyünü çilikləyəm, baltamın ağzı sındı. Dursam, görək baltanı ovxarladam.”

Ailənin yatağı da, heyvanların tövləsi də bu damda idi. Nəhəng dam dirəyinin arxasında gövşək çalan ala keçilər arabir qışqırırdı. Ailənin diriliyi bu iki keçidən asılı idi. Bu davarları Alo döydüyü çəltik haqqından almışdı.

Dirəyin böyründəki iri axurlar bomboş qalmışdı. Nəbi qaçaq düşən kimi Kərbəlayı Cəfər gəlib Alonun yanibalalı üç qoyununu aparmışdı: “Oğlun mənim sürümdən başına daş saldığı erkəkləri qaytaranda heyvanını verərəm. Mən heç kəsə malımı ehsan deməmişəm!” Qızıl düyənin mıxı da boş idi. Kərbəlayı Cəfər düyəni vurub öldürmüşdü: “Bundan sonra mənim zəminə heyvan nədi, adam belə ayağını bassa güllələyəcəm!”

Xəstə, evdəki hər şeyi bir daha gözünün qabağına gətirib öz-özünə fikirləşdi: “Əgər mənim başıma bir iş gəlsə bəs onda bu külfəti kim saxlayacaq? Evimizdə bir həftəlik ruzu da yoxdur. Külfətin öhdəsindən Gözəl necə gələ bilər!”

- A kişi, üzü quylu uzan görüm, bax belə tərپənmə...
- Gözəl vallah, can candan ayırıdır, özünü incitmə, ölürəm. Gözəl ərinin üstündəki mitili götürdü. Onun nimdaş qara sətın arxalığını boynuna qədər sivirdi. Boğmalı armud boyda piltələrin üçünü çıraqdakı neftə batırıb xəstənin qabırğaları səyrişən kürəyinə düzdü, kösövlə alışdırdı. Alonun belinə qığılcım səpələndi: “Vay, kürəyim!” Xəstə yerində qovrularkən çırağa toxundu. Çıraq çöndü! Yorğan od aldı. Gözəl özünü itirdi. O, səhəngin suyunu yanan mitilin üstünə boşaltdısa da onun boğucu,

ürəkbulandırıcı tüstüsü kəsilmədi. Gözəl yorğanı eşiyə atdı, ərinin üstünə ayrı mitil saldı.

Alo yenidən yatağına uzanıb ümitsiz halda zarımağa başladı:

- Ay arvad, çırağımız daha sönüb, özü də fələkdən sönüb bəndənin yandırmağından nə çıxar! Qoy ölürəm ölüm, dedim ki, özünə əziyyət vermə. Eh, bu Nəbi harda qaldı? Bəs deyirdin İrandan addayıb?! Addasaydı, indi çoxdan gəlmişdi. Məni niyə aldadırsan?
- A kişi, bayaq dedim ki, oğlunu Ərzəqayada görüblər. Indi harda olsa gəlib çıxar, darıxma. Sən elə bir az kəmhövsələsən. Yadındadır, bir dəfə dağa köçəndə Xanəlinin dağal öküzü səni necə hirsələndirdi?.. Adam bir az təmkinli olar.
- Eh... sən də bilmirəm nə danışırısan?! Xanəli... öhö... öhö... ölürəm... inanan yoxdur.

Gözəl çırağı yandırdı:

- qorxub eləmə, ölməzsən səndən indi qan alaram azar canından çıxar.- Gözəl doluxsundu,-Məgər mən yazıq deyiləm?! Belə ağır gündə külfətin qarğasasını kimin üstünə tökmək istəyirsən, mənə? Görüm o Topalın-Əbilinin yəhəri taxçada qalsın.

Gözəl hisli küpələri bir-bir ərinin kürəyinə döşədi. İri ağır küpələr Alonun qabırğalarını örtən dərinə zəli kimi sordu, elə bil xəstənin ciyərlərini də çəkib çıxaracaqdı.

- Vay, qopart küpəni, canım çıxdı!
- Bir az döz, bu saat qan alacağam!
- A Gözəl, səndə insaf var?! Sən Nəbinin canı tez ol küpələri çək!

Gözəl küpələri xəstənin kürəyindən güclə qopardı. Küpələrin yeri kömür kimi qaralmışdı. O, ülgüclə küpə qoyduğu şişkin yerləri çərtməyə başladı. Nə qədər dərin ülgüclədisə də, qan çıxmırdı. Ülgücün yeri sarı su ilə doldu. Yazığın qanı da yoxdur! Gözəl bu dəfə həcməti işə saldı. Qapqara qan kəl buynuzunun içinə doldu.

Gecə alma kimi yarıya bölünmüşdü. Birdən bayırda səs eşidildi.

- Bu xarabanın qapısı hardandır?
- Budur tapdım, bəri gəl.

Bayaqdan qulağı səsdə olan Alo sevindi:

- Ay arvad, deyəsən Nəbi gəlir!

Bu vaxt qapının dabanı cırıldadı. Gözəl yaşmağını qaldırıb çənəsindəki çapığı pərdələdi və dodağını dişləyib ərinə him elədi:

- Susss!...

Xəncərli iki adam öskürə-öskürə içəri soxuldu. Bunların biri koxa Ala Mahmud bəy, o biri isə Kərbəlayı Cəfər idi. Hər ikisi əlində şallaq xəstənin başının üstündə cəllad kimi dayandı. Koxa şeşə bığını eşib döşünü qabağa verdi:

- Mənə keçəl deyən, mənə əl qaldıran bu çaqqalın oğludur? Hm... mən indi onun..- Koxa şallağın sapı ilə mitili qaldırdı.

Gözəl ərinin yastığının yanında oturub qəzəb dolu gözlərini gah Topalın, gah da koxanın üzündə gəzdirdi:

- Siz allah, kişi xəstədi.

Kərbəlayı əfi ilan kimi onun üstünə fısıldadı:

- Bu xəstədir?! Qorxma, ölən itə oxşamır. Yazıda oğlanlarına qoşulub bizi gülləyə tutanda da xəstə idi?! Vasqanı öyrədib yerimi ölçdürəndə də xəstə idi?! O gorbagor olmuş İsmayilla birləşib ata-baba torpağını əkdirəndə də xəstə idi?!- Topal Alonun başına bir şallaq ilişdirdi-Bu başın haqqı Alo qubernatorun yanında rus gədəsinin puçunu elə burmuşam ki... Mənə də Kərbəlayı Cəfər deyərlər! Kimin hünəridir mənim ata-baba torpağını kəsib versin ölüyə! Müstəntiq Beçarov bu gün-sabah gəlib əzrayıl tək çökəcək sinənizə. Görək ona nə cavab verəcəksunuz. Hələ general Skalona da telegram vurmuşam...

Gözəl, xəstənin qurumuş dodaqlarına su damızdırdı: “Vallah, bilmirəm yaradana nə pislik eləmişik; dünyanın bütün əzab-əziyyəti bizə verib. Bu azğınlar hardan gəlib çıxdılar!...”

Kərbəlayı ocaqdan bir köz götürüb demisinə saldı və əyilib tüstüsünü Alonun üzünə püskürdü:

- Gözünü aç görək! Koxa, bu faqqının Nəbisi qan çanağıdır, coşanda allah adamınada əl atır. Bir dəfə heç bilirsən Nəbi İran dərvişlərinin başına nə oyun açdı? Hamısını döyüb yığmışdı mal tövlsinə. Gedib buraxmışam. Çovuş Kərbəlayı Pirverdi də o il bizim kəndə zavvar aparmağa gəlmişdi. Durub-oturub çovuşun əmmaməsinə sataşırdı.
- Kərbəlayı, mən Alo uşağını yaxşı tanıyıram. Yazıda görmədin nə oyun çıxardırdılar?!

Alo öz canının hayında idi. Gözəl isə bilmirdi nə etsin, nitqi tutulmuşdu. Bu azğınların tənəli sözləri onun qəlbini didib parçalıyordu. O, ərinin qanlı kürəyini yorğanla örtüdü.

- Siz allah, bu nə sözdür deyirsiniz? Kişi ölür, siz də başlamısınız ağzınıza gələni çərənləməyə! Oğlanlarını didərgin saldınız bəs deyil?! Bizdən nə istəyirsiniz?

Xəstə özünə gəldi. O, əlinin dalı ilə dumanlı gözlərini ovuşdurdu. Çırağın zəif işığında Ala Mahmud bəyi də Kərbəlayı Cəfəridə güclə tanıdı. İstədi dirsəklənib otursun, ancaq öskürək onu tutdu. Gözəl ərinin başını yastığa qoydu. Qalxıb məfrəşin üstündəki əsgini götürdü, onu ocaqda yandırdı, əsginin külünü isti-isti ərinin yaralarına basıb qanını quruladı. Xəstə böyrü üstə çevrildi. Sözlərini bir-birinin ucuna güclə çalayıb ürəyini boşaltdı:

- Adınızı da allah adamı qoymusunuz, amma nə tanrıdan qorxunuz var, nə bəndədən. Mən biyardan boyun qaçırıram?! Kim ilin-günün bu vaxtı külfətini ac qoyub yırıqlar yorğan-döşəyə!

Alonun ciyərinin xışıltısı eşidilirdi. Öskürək onun sözünü boğazında qoydu.

Ala Mahmud bəy dodaqlarını büzüb xəstəni yamsıladı.

Alo artıq, tüklü əllərini qəzəblə göyə qaldırdı:

- Ay allah, hardasan?

Topal xəstənin başına bir çallaq ilişdirdi:

- Qalx, qalx, qoca çaqqal, allaha əl aparma, dəli inək balasını ayaqlayan kimi səni ayaqlayaram! Tez ol geyin, naçalnik Səlim bəy indi bizim kəndə

gələcək. O gəlməmiş gərək biyara gedənlərin hamısını gecə ikən yola salaq getsin. Camaatı ləngitmə, Gorusa yol çəkilir, bu qış ordasan.

Gözəlin dişləri bağıracağını kəsirdi, az qalırdı qanlı ülgücünü onların qarnına soxsun. Alo taqətsiz halda zarıyırdı:

- Ay Gözəl, ciyərim od tutub... mənə bir qurtum su.
- Su olmaz!

Gözəl damın dirəyindən asdığı balaca ağ torbanı aldı. Torbadan bir ovuc kəklikotu götürüb ocaqda qaynayan qulplu sınıq qara aftafaya atdı...

Alonun sifəti qarlı çöllərə oxşayırdı, o, güclə udqunurdu. Heyi olsaydı pərvana keçirdiyi orağı qapıb bəylərin boynunu üzərdi. Gözəlin hıçqırığını eşidəndə ona sanki haradansa qüvvə gəldi. Yerin içində oturub yanındakı küpələrdən birini götürdü:

- çıxın evimdən azgınlər! Arvadı niyə itələyib ocağa yıxırsınız?! Bizi yiyəsiz görmüsünüz?! İlan ulduz görməyəndə ölməz! Qoy Nəbi gəlib çıxsın...

Kərbəlayı Cəfər Alonun qulağından tutub dartdı:

- Kəs səsini, heyvan! Qulağını kiçik qulağı tək çıxararam! Bilirəm, səni qudurdan Nəbidir! Sənin o qoduğunun kəlləsini torpağa basdırmasam, onda atam Məşədi Allahqulunun oğlu deyiləm.
- Burax qulağımı!

Gözəl var gücü ilə Topalı itələdi:

- A kişi sən nə qayıırırsan?! Sən Dağyunisdən də zalım imişsən!

Gözəl ərinin söykəyinə girdi. Alo gücünü toplayıb ürəyini boşaldırdı:

- Barı göydəki allahdan qorxun! Bu zülm heç vaxt yerdə qalmaz!
- Sus dedim, başından yekə danışma!

Elə bu zaman həyətdən səs eşidildi. Gələn Qaçaq Nəbi idi. O, atını eyvanın dirəyinə bağlayıb qapını açdı:

- Ax yaramaz!...
- Kərbəlayı Cəfər yaralı qaban tək bağıraraq xəncəri Nəbiyə ox kimi atdı. Nəbi cəld başını yana əydi. Xəncər qapıya sancıldı.

“Bu mənə əl qaldırıb?! Bu mənə keçəl deyib?!”- Ala Mahmud bəy əlində xəncər Nəbinin üstünə cumdu. Gecikmişdi. Aynalı onun kəlləsinə tuşlanmışdı.

- At yerə!...
- Oğul sən allah evə qan salma!

Gözəl ləçəyini oğlunun qabağına atmasaydı, Nəbi onların ikisinin də “o dünyaya” göndərərdi. Alo sevincindənmi yoxsa qorxudanmı bayılmışdı.

Qaçaq Nəbi Kərbəlayı Cəfərlə Ala Mahmud bəyin boğazına kəndir keçirib onları keçilərin yanına bağladı.

- Sizin yeriniz buradır, alçaqlar!

Nəbi həmin gecə biyara aparılan kəndliləri dağıtdı. Kərbəlayı Cəfərin malikanəsinə od vurdu...

Ay bulduların arasından sıyrılıb çıxdıqca ətraf aydınlaşırdı. Qaçaq Nəbi Topdaşdan aşarkən geri qanrılıb həsrətlə doğma kəndlərinə baxdı. Həcərgilin həyətidən səs-küy gəlirdi. Evlərinin işığı sönmüşdü. Camaat yenə çığırışır, itlər ağız-ağıza verb ulaşır, qoyun-quzu mələşirdi. Arabir güllə atılırdı. Qaranlıqda Kərbəlayı Cəfərin ikimərtəbəli malikanəsi çırtacırt alovlanırdı. Ev yandıqca Nəbinin odlanan qəlbinə

sanki Çəmənıyurdun sərin bulaqları axırdı. Qəmərdəy başını qaldırıb sahibinin köksünə söykəmişdi. Nəbi cilovı Qaroun dərisinə döndərəndə əli atın gümüşü yalına toxundu: “Bu isti nədi?! Qan! Kaş güllə mənə dəyəydi!...”

Ev-eşiyi külə dönmüş Kərbəlayı Cəfər yaralı ilan kimi gecə-gündüz Qaradağ, Zəngəzur, Naxçıvan dağlarında sürünür Nəbini axtarırdı.

“- Dünən burda idi, addadı Ordubad tərəfə”.

“- Araz qırağında görüblər”.

“- Deyəsən, Ərzəqayaya sarı keçib. Orda camaatın ərzəsinə baxacaq”.

“- Qaçaq Nəbi bu tayda nə qayırır. Arazdan addayıb o taya. Neçə gündür Kəleybərdən Bəzz qalasına tərəf keçərkən Çər Əhməd xan sərbazları ilə onun qabağını kəsib. Neçə saat atışıblar. Axırda Çər başını götürüb güclə qaçıb”.

Camaat qəsdən Qaçaq Nəbinin yerini düz demir, divanı aldadırdı. Pristavlar, bəylər dırnaqlarının dibinə qədər silahlanıb, Səlim bəyin tapşırığı ilə Kərbəlayı Cəfərin ardınca aləmi dolaşır, dağ keçilərinin keçə bilmədiyi sərt qayalara dırmaşırdılar. Neçə baş birdən qar basmış köhnə qoyun yatağına soxulurdu, neçə baş birdən sönmüş əhəng quyusuna sallanırdı, neçə baş birdən dibsiz ayı mağarasına uzanırdı. Bəylər yaxşı bilirdilər ki, Nəbi şil-küt edilmiş atasını can üstündə qoyub uzaq səfərə getməz, o harda olursa-olsun xəstəyə baş çəkməyə gələcək. Bəylər Mollu kəndində, Kərbəlayı Cəfərin fitvası ilə kahada ac-susuz saxlanılan dustaqlara işgəncə verirdilər. Həcər gecələr Mehdigilə çörək, su göndərməsəydi yazıqlar çoxdan ölərdilər.

Molla Əhmədin isə gəlhağəli idi. O, Kərbəlayı Cəfərdən də, Xanalıdan da erkək alıb Nəbiyə cadu eləyirdi. “Nəbini cin kimi yığmışam düdüyə. Daha qaçası yeri yoxdur!”

Molla, Gözəldən də toyuq-cücə qoparıb qaçağa xeyir duası yazırdı: “ya qolsuz Əbülfəzlabbas, ya on iki imam ya bütün dünyanı yoxdan xəlv eləyən allah! Sən Nəbiyə yar ol, düşmənin əl-qolunu bağla”.

Həcər Nəbi qaçaq düşəndən sonra kənd arasına çıxıb bilmirdi, göz dustağı olmuşdu. Səlim bəyin elçiləri son dəfə gələndə Həcər qəti demişdi: “Ata, ölsəm də Səlim bəyə getməyəcəyəm!”

Xanalının çox şeydən xəbəri yox idi. O bilmirdi ki, qızı gecələr Nəbi ilə görüşür... Kərbəlayı Cəfərlə Məmməd bəy məxmər döşəkçələrin üstündə bardaş qurmuşdu. Molla Əhməd isə mütəkkəyə dirsəklənib əlindəki uzun təsbəhini dua oxuya-oxuya çəkirdi. Qabdakı kişmiş, qoz-fındıq ləpəsini elə bil heç kəs görmürdü. Birdən qapı açıldı. Xanalı içəri girən kimi Məmməd bəy ayağa qalxıb onun əlindən yapışdı:

- Əşi, hardasan, gəl çıx də!.. Keç Kərbəlayının böyründə əyləş.
- Xanalı başmağını qapının ağzında cütlədi. Hamı ilə görüşdükdən sonra papağının suyunu silkib yenidən başına qoydu.
- Yaman yağır, kürdaş düşməsə yaxşıdır.

Xanalı bəylə üzbəüz bardaş qurdu. Məmməd bəy açıq qapıdan həyəətə boylandı. Yaz yağışını tutub göyə çıxmaq olardı. Həyəət-bacadan sel axırdı. Bəy hirsle qapını çırpıb əvvəlki yerində əyləşdi.

Xanalının sifəti avazıymışdı. Oturuşundan, hərəkətindən, söhbətindən çox zəngin görünürdü. Gözlərinin torbalanmış altına elə bil qara çəkmişdilər.

- Ağalar, gərək mənə bağışlayasınız, canınıza sağlıq, canım bərk ağrıyır, bir balaca soyuqlamışam.

Çopur Məmməd bəy qabdakı qoz-fındıq ləpəsindən bir neçəsini götürüb ağzına atdı, çeynəyə-çeynəyə Xanaliya dedi:

- Keçib, xəstə olsan da sənə əziyyət verdik. Heç bilirsən sənə niyə bura çağırtdırmışdıq?
- Yox bəy xeyir ola?

Bəy birbaşa mətləbə keçdi:

- Hardan xeyirdir, Qaçaq Nəbini tutmalıyıq, vəssalam!

Səlim bəyə söz vermişik, gərək kişinin yanında yalanımız çıxmaya.

Xanali Nəbinin adını eşitcək tüklü sinəsi qabardı, oturduğu yerdə ləngər vurdu.

- Bəy vallah mən onu tutmağa sizdən də çox çalışıram. O köpəkoğlu mənim evimə qan salıb. Vallah az qalıram özümü öldürəm.

Çopur kinayə ilə gülümsəyib başını yırğaladı:

- Hm... Kərbəlayı, bu nə deyir? Özünü öldürmək? Bu, acizlik nişanəsidir, Xanali!

Kərbəlayı Cəfər qımıldandı:

- Xanali kişi, ona şəriətimiz də yol vermir. Əsl düşməni öldürmək lazımdır, əsl düşməni!
- Vallah özün bilirsən ki, sizin yolunuzda canımı belə müzəyiqə eləməyəm. Amma məndə günah yoxdur. Pis övladın allah belini qırsın, el içində mənə xar elədilər. Kaş mən öləndən sonra diriləydim, qəbirdən bircə dəfə başımı qaldırıb baxaydım görəydim mənim bu naxələr övladlarım necə baş saxlayırlar.

Çopur söhbəti hərləyib mətləbin üstünə gətirdi:

- Ay Xanali, vallah sən bəyzadələrlə, xan zadələrlə oturub-duran adamsan. Bizim naçalnik Səlim bəyin də sənə xasiyyətiyindən yaman xoşu gəlir. Sən neyləyəsən, ata-babamız yaxşı deyib ki, “keçiyə ağrı gələndə qıza gəlsin”, özü də Həcər kimi ağılsız qıza.. Ərəblər qurban olum, lap qədim zamanlarda onlar qız doğulanda diri-diri quma basdırarmışlar.

Xanali ikiəlli dizinə vurdu:

- Ax, dağılasan sənə zamanə! Kaş Ballı Həcərin yerinə qara bir daş doğaydı! Qız nədi axı?! Canınız haqqı, xəcalətdən kəndin arasına da çıxıb bilmirəm. Elə bilirəm hamı mənə söyür. Belə də axmaq zamanə olar?!

Kərbəlayı Cəfərin gözlərindən biclik tökülürdü:

- Dostum, qızını döyməyən dizinə döyər... Əbilin canı haqqı, ürəyinə ayrı bir şey gətirib eləmə, səndən inciyərik...

O qulduru öldürməyincə, nə sənə dinclik var, nə bizə.

Xanali dişlərini qıcadı:

- Düz buyurursunuz, Kərbəlayı. Nəbi mənim ürəyimə dağ çəkib!

Molla Əhməd qabdakı qoz-fındıq ləpəsinə gözucu nəzər saldı: “İştaham bağlanmasaydı, bu çərəzi çoxdan aşırırmışdım”. Molla təsbehini tüklü yoğun biləyinə keçirib söhbətə müdaxilə etdi:

- Xanali kişi, allah-taaladan gizli deyil, bəndədən nə gizli, ata-babalarımız ərz ediblər ki, qız ki çatdı on beşə ya ərə getməlidir, ya da gora. Və halun ki,

mən özüm də müqəddəs kitablarda çox ağıllı kəlamlar oxumuşam. Dünyada üç mindən artıq cinayət mövcuddur. Bu cinayətlərin ən iyrənci ata-ananın haqqı-sayını itirməkdir. Amma nə etmək olar və halun ki, iki əmcək də toqquşur. Əgər müsaidə etsəniz övladınız Həcəri çağırıb sizin hüsurunuzda danışdıraraq...

Xanalı qaraldı. O, ürəyində “Həcəri çağırtdırıb sizin huzurunuzda danışdırarıq” sözünü bir neçə dəfə təkrarladı. “Qoy çağırınsızlar o qız deyil, mənim başıma bəladır!”

Yağış hələ də şoralanırdı. Həyət-bacaları sel dağıdırdı. Orda-burda köpüklü gölməçələr ağarışırdı. Ayaqyalın başıaçıq uşaqlar çilik qılçalarını dizə qədər çirməyib evlərin böyründən axan kiçik sellərin qabağını kəsirdilər. Onların cingiltili, şən səslərini Həcər elə bil eşitmirdi. Eh, bir vaxt vardı, o da Nəbi ilə burada göl düzəldirdi. Bir azdan onu müqəssir kimi sorğu-suala tutacaqdılar. Həcər kələğayısına bürünüb könülsüz addımlarla Kərbəlayı Cəfərgilə gedirdi.

... Həcəri bəylər nə qədər dilə tutdularsa da, boynuna bir şey qoya bilmədilər. Qız qapıda üsyan bayrağı tək gərilmişdi.

Molla Əhməd hey nəsihət edirdi:

- Qızım, sözü eşitmək ədəbdəndir. Sənə nə deyirlər-qulaq as.

Kərbəlayı Cəfər başını yırğalayıb dodağını dişlədi.

- Ay molla, sözünü alana sat, Həcər sən deyən vücutdan deyil. O, Dəli Domrulun xatunu kimi canını aşıqinə verməyə hazırdır... özünü incitmə, faydası yoxdur.

Həcərin dinmədiyini görən Məmməd bəy hövsələdən çıxdı, Şikəst əli yal otu tək titrədi:

- Həcər, atanın yanında deyirəm, əgər Qaçaq Nəbinin gizləndiyi yeri bizə göstərməsən, səni qazamata salacağam! Bəsdir nazınla oynadıq!

Kərbəlayı Cəfər Çopuru güclə sakitləşdirdi.

- Bəy, sənə hirslənmək olmaz.

“Bayraq” dilə gəldi:

- Mən qazamatdan qorxmuram!..

Xanalının sallaq dodaqları büzüldü. Qırmızı domba gözləri az qaldı yerindən çıxsın. Başmağı qapıb qızına atdı.

- Rədd ol gözümün qabağından! Mənim sən adda övladım yoxdur!

Həcər atasına söz qaytarmaq istəmirdi. Xanalı daha da coşdu:

- Dedim, rədd ol!

Pərt olan bəylər gücü demiyə vermişdilər. Başlar gərmə ocağı kimi tüstülənirdi.

Həcər tələsik həyətə endi. Damcılar onun közə dönmüş yanaqlarında cızıldayırdı, yoxa çıxırdı. Kövrək incə bir qız qəlbi yaz yağışında tufana düşmüşdü. Torpaq soyuq, hava soyuq, külək soyuq! Həcərə elə gəlirdi ki, bədəni buz bağlayıb ayağının altındakı qardır.

O gündən ağacların çətirləri Həcərin gözü önündə böyüdü. O gündən hər ağac hər yarpaq hətta qərrib leyləklər belə onun sirdaşı oldu, ta qızıl payıza qədər, ta təbiət ağaclara borc verdiyi boyaları yuyana qədər...

TOY GÜNÜ

-İndicə dəyəcəklər yerə!

Yazıda bu vaxtacan belə cıdır görünməmişdi. Cavanlar Səlim bəyə hörmət naminə daha böyük qoçaqlıq, igiddlik göstərməyə can atırdılar.

Mollu kəndində o toy olmazdı ki, Nəbi iştirak etməsin. O, həmişə Qəmər dayla cıdırı çıxardı. “Kim mənimlə çapışmaq istəyir buyursun!” O vaxt söhbət ancaq Qəmər daydan gedirdi.

-Ədə, o at deyil, tərlandır!

-Qəmər day şahindir, şahin!

Kərbəlayı Cəfər belə tərifi eşidəndə taytıya-taytıya camaatı yarıb özünü qabağa verərdi:

-Qəmər day mənim ilxımdandır, mənim! Kəhər madyanın balasıdır. Lələşinin ilxısında belə tərlandı çoxdur!

Nəbi əlində Aynalı, atın boynunun altından keçib yenidən yəhərə qalxardı:

-Nişan göstərin, nişan göstərin!

Nəbi Aynalısını üzünə alar, aralıda çomağa sancılmış qızıl almanı vurub yerə salardı. Cavanlar Nəbini alqışlayardılar.

-Afərin!...Afərin!..

Cıdır vaxtı Nəbi tay-tuşları ilə mərc qoşardı:

-Gəlin papaq üstə nişan qoyaq. Görək kim vurur!

O zaman dağlılar arasında bu igidlik sayılırdı. Neçə-neçə günahsız cavan belə “qoçaqlığın” qurbanı olardı.

Bir dəfə Həcər qardaşı Lətifin toyunda cavanlar belə şərt qoydular: “Kim yüz addımlıqda nişan qoyulmuş fərə yumurtasını birinci güllədə vursa, oğlan evindən bir əzimi çuxa alacaq”.

Nəbi hamıdan qabaq irəli çıxdı:

-Kim istəyirsə, buyursun meydana!

Cavanlar bir-birinin üzünə baxıb susurdular. Əbil bəy haçadil atını meydanda süzdürdü. Əbil bəyin gülləsi boşa çıxdı. Nəbi yumurtanı atın qaçaracağına nişan aldı. Aynalı açılanda yumurta Xanəlinin papağının üstündən yoxa çıxıb. Topalın üzünə yapışdı, Cavanlar pıqqıladaşdılar:

-Sağ ol, Nəbi!

-Bax, belə vururlar!

Həcər də oğlanlarla cıdırı çıxmışdı. Nəbi Həcərə zarafatla göz vurdu:

-Hə, qoçaq, necəsən? Mənimlə çapışa bilərsənmi?

Həcər atını Nəbinin köhləni ilə qoşalaşdırdı:

-Çapaq!

-Yox, Həcər, sən yüz addım qabağa çıx.

-Mənə dədəboyu lazım deyil, qoşa çapacağıq.

Bu dəfə şərt başqa cür idi, cavanlardan ikisi sapandla köyə daş atdı. Aynalı da açıldı, Həcər tufəngi də. Hər iki daş göydə toza döndü.

Gözlər bərələ qaldı. Başqa şərt qoydular. Çomağın üstünə qıyıq sancdılar, yüz addım ara verdilər. Atlılar çapışanda iki güllə açıldı.

Bir vaxtlar Nəbi Yazıda Koroğlu tək at oynadırdı, indi isə düşmənlər onun oylağında cıdırı çıxmışdılar.

Cıdırın qızgın yerində bir çapar atını qamçılıya-qamçılıya özünü Səlim bəyə çatdırdı:

-Naçalnik, Mehdi bir dəstə ilə bəyləri mühasirəyə alıb! Kömək lazımdır, yoxsa hamısını qırıb Nəbini Qartal yuvasından çıxaracaqlar.

Səlim bəy atının başını yığıb, üzünü cıdırı çıxanlara tutdu.

-İgidlər, arxamca!

Toy atlıları bir birinə dəydi.

...Nəbi göyün bu yeddi qatında da ümidlə yaşayırdı. "Qaçacağam! Hökmən qaçacağam! Mənə ürək verən bircə yoldaşım olsaydı..."

Yalnızlıq Nəbiyə e'dama aparılan məhbusun iztirablarından da ağır gəlirdi. Əlacı olsaydı, qartallardan qanad alardı.

Toya gələnlərin çoxu Mehdi'nin hücumundan xəbərsiz idi. Xanlığıldəki mağar onların huşunu başqa aləmə aparmışdı. Aşıq Ələsgər telli sazı sinəsinə basıb Koroğludan deyirdi:

-Bəli, Bəlli Əhməd Nigar xanımın naməsinə Koroğluya verdi. Koroğlu naməni açdı, oxuyub gördü ki, xotkar qızı yazır:

Başına döndüyüm, ay qoç Koroğlu,
Əgər igidsənsə, gəl apar məni!
Həsəratından yoxdur səbrim, qərarım,
İncidir sərəsər ahu-zar məni.

Mən xotkar qızıyam, Nigardır adım,
Şahlara, xanlara məhəl qoymadım.
Bir sənəsen dünyada mənim muradım.
İstəmə özünə eylə yar məni.

Elə ki, Koroğlu naməni alıb əhvalatdan hali oldu, mehtəri çağıraraq dedi:

Qıratı yəhərlə, mən İstanbulla gedəsi oldum...

Xanımlar isə Həcəri zərə tutulmuş qızıl qotazlı pərdənin dalında bəzəyirdilər. Aşıq Ələsgər elə bil onun ürəyindən xəbər verirdi. "Hardasan, mənim Nəbim, Qəmər dayı yəhərlə, gəl çıx, məni sabah aparacaqlar". Həcəri qara saçları qızılı rəngə çalır, dırnaqları kəklik dırnağı tək qızarırdı. O, qaş-daşlar içində alovlanırdı. Ətrafına düzülmüş xonçalarda rəngarəng şamlar şö'lələnirdi. Şamlar sanki əriyib xonçaya yox, qızın ürəyinin başına tökülürdü. Yanağındakı qara xal göz rənginə düşmüşdü.

Gəlini bəzəyən xanımlar gülüşür, yengə yenə öz zərəfatından qalmırdı:

-Ay qəşəng qız, sözümə qulaq as, gecə yatanda, hə... hə... nə deyirəm yadında saxla.

Sazəndələr çalır, qız-gəlinlər qol götürüb sındırırdılar. "Bu yengə nə danışır?... Mənə nə olub?! Elə bil oda düşmüşəm". Boynuna dolanan mirvarilər, barmaqlarında yanan brilyant üzüklər, belindəki qızıl kəmər, paltarına düzülən qızıl pullar sanki alov idi, alışıb Həcəri yandırırırdı. "Mənə bu qızıl buxovlar gərək deyil!" Həcər üstündəki qaş-daşları dartıb qopartdı, yengənin başına çırpdı...

Günəşin qurub göylərində qırılıb qalan sarı saçları hələ də işıldayırdı. Hava qaşqabağını tökmüşdü. Çalpapaq dağlardan qovulmuş qara buludlar get-gedə Yazının üstündə sıxlaşırdı. Şişmək çaxdıqca göy alışır. Qaroun dərəsi üşütməli

qoca kimi titrəyirdi. Tufan pəncəsinə keçən zərif çiçəkləri qoparıb uzaqlara qaçırdı. Tərəkəmə dəyələrinin kəmərinə soyundurub gecələri havada uçurur, alaçıqların çubuqlarını qoparırdı. Dənini başına yığan dəniz zəmilər torpağa lay-lay yatır, halay-halay qalxırdı. Sel get-gedə bağ-bostanlara cumur, bəndləri-bərələri dağıdır, Həkəri və Bərgüşad çaylarını coşdururdu.

Sel kəndin ucar daxmalarını daha bərk qapazlayırdı. Nəbigilin evi qorxu altında idi. Iri dolular bacadan tökülüb onların ocağını söndürmüşdü. Damda zəif çıraq yanırdı. Alo sevinclə yatağında uzanıb bacadan xırıldayan buludlara baxırdı.

-Tök, başına dönüm tök! Səlim bəyin toyunu yasa döndər!

Gözəl yorğanı ərinin sinəsinə çəkib gülə-gülə dedi:

-Üstünü ört, a kişi, tufandır... Görürsən də, bizim də allahımız var. Elə hey deyirdin ki, hər şey bitdi, tifaqımız dağıldı. Səlim bəy Həcəri sabah Şuşaya aparacaqdı, bəs nə oldu? O şam ki haxdan yanır, bad ilə sönməz. Deyirdin, Topal Mehdini Sibirə göndərəcək, Nəbini də tutub asacaq. Bəs nə oldu, hə? Allah bizim tərəfimizdədir, a kişi, bizim! buynuzlu qoçun qisası buynuzsuzda qalmaz. Allah mən deyəni eləsin, ala keçini qurban kəsdirib ətini yeddi evə paylayacağam.

-Qurban kəs, ay arvad, bu tufan bizim xeyrimizədir.

Şimşək arabir damın bacası üstündə çaxmaq çalırdı.

-Ora bax, a kişi!

-Görürəm, Gözəl, görürəm. Bu işıq haxdan gəlir. Bu tufan Səlim bəyin toyunu yasa döndərəcək.

Gözəl uşaq kimi sevinirdi:

-A kişi mıxı mismar eləyən allah var, hələ çox işlər olacaq. Topal bu tufanda papağını başında güclə saxlayır. Gör harasıdır ki, yolağının ağzındakı, baltanı sındıran bədheybət qarağac götüyünün dibini sel olub. Az qalıb aparsın. Xəstə olmasaydın fürsətdi, köməkləşib onu yıxardıq selin ağzına, təkcə gücüm çatmadı.

-Darıxma, ay arvad qoy bir bu yataqdan qalxım, mən bilirəm neyləyəcəm. Yaxşı ki, belimi küpələdin. Yoxsa səsim indi gordan gəlirdi. Səlim bəyin bu tufanını görməmiş olsəydim qəbrim çatlardı.

Qapının dabanı cırıldadı. Külək içəri soxuldu. əynində qara kürk olan xəncərli, tufəngli bir oğlan qapını basıb küləyin nəfəsini kəsdi. "Gecənin bu vaxtı gələn kim ola!" Gözəl qalxıb çırağı ona tərəf tutdu:

-Bıy, Karapet, sənsən?! – Gözəl yaşmağı ilə çənəsinin çapığını örtüdü. – Nəbinin canı haqqı, bir az bundan əvvəl sizdən danışırıdım...

Alo dirçəldi:

-Bir yaxın gəl görüm, ay kirvə, - deyib dirsəkləndi, yerinin içində oturdu. Kişi fərəhindən bilmirdi ki, nə etsin. O, əli əsə-əsə Karapetin qolundan tutub düz yastığın böyrünə çəkdi.

-Xoş gəlibsən, ay kirvə, bax, burda, yanımda otur, gözümün qabağında.

Karapet saçaqlı papağının suyunu silkib başına qoydu.

-Alo kibrə, yorğan-döşəyini isladaram, üst-başım su içindədir.

-Eybi yoxdur, kirvə, səni gördüm ağrım-zadım yadımdan çıxdı. Otur. Nə yaxşı gəldin ay bala, uşaqlardan nə xəbər...

-Alo kibrə, hamısı sağ-salamatdır, nigaran qalma. Sağ olsun Həcəri, o olmasaydı, Topal bizi bu mahaldan ilim-ilim itirmişdi.

Karapet getməyə tələsirdi. Gecə ikən Həcərin samanlıqda gizlətdiyi silahları, patrondaşları qaçaqlara çatdırmalı idi. Dostları Nəbini papaqlı qayada gözləyəcəkdilər. Bu tufanlı gecədə hər bir dəqiqə qaçaqlar üçün qiymətli idi. Karapet alonun əlini sıxıb ayağa qalxdı.

-Kibrə, məni gözləyirlər, sonra hamısını sənə danışaram.

Alo istədi yatağından qalxıb qonağını yola salsın. Lakin Karapet onun qolundan yapışb usulluca oturtdu:

-Xəstəsən, Alo kibrə, sən məzhəb, tərpənmə.

-Oğlum, Karapet, gərək sənə qoyun kəsəydim. Sən Kinikor kirvənin yadigarısan. Özün də ağır gündə mənə baş çəkməyə gəlmişən Dağılsın belə zamanəni. Rəhmətlik atam həmişə dərd ona üz verəndə oxuyardı:

Zamana, ay zamana,
Oxu qoydum kaman.
Eşşəklər arpa yeyir,
At həsrətdir samana.

Karapet gülümsünüb:

-Salamat qal, - dedi.

Karapet Gözəllə samanlığa getdi. Gözəl əlində çıraq küncdə dayandı. Karapet isə samanı eşib Həcərin gizlətdiyi silahları bir-bir çıxartdı.

-Karapet, bala, gözdə-qulaqda olun, Həcər xəbər göndərüb ki, tufan kəssə Səlim bəy sübhədən onu Şuşa qalasına aparacaq. Özünün də beş yüzdən çox atlısı var. Elə edin düşmənin yanında xar olmayaq.

-Gözəl kibrə narahat olma, bəs bu tufanda bura niyə gəlmişəm?! Bizə çoxlu silah lazımdır, silah! Hər şeyi ölçüb-biçmişik.

Onlar silahları həyətə daşıdılar. Külək qoz boyda doluları Gözəlin baş-gözüne qırmalar təki səpirdi. Qurumuş iydə ağacının dibindən qalxan adamları görəndə Gözəlin ürəyi qopdu:

-Bunlar kimdir? Karapet, oğull...

-Narahat olma, kibrə, bizimkilərdir mənə köməyə gəlirlər.

SƏLİM BƏYİN TOYU YASA DÖNDÜ

Nəbi həyatını göylərə tapşırmışdı. Bəlkə də o vaxtacan dünyada heç kəs cəsarət edib özünü belə hündür qayadan atmamışdı. O, Bərgüşad çayına dik, ayaq üstə düşdü. Çay yatağından çıxmışdı. Təpə boyda dalğalar cəsur dağ qartalını qanadına almışdı. Güllələr onun başına səpələnirdi.

Bəylər nə edəcəklərinə bilmirdilər. Kərbəlayı Cəfər dili tutulmuş adamlar kimi əl-qolu ilə danışdı:

-Məmməd bəy, görəsən, bu dərədən bizi külləyə tutan kimdir?

-Kərbəlayı, tərəkəmə atlılarıdır, onlar da bizə bəla kəsiliblər.

-Ax!.. Köpək uşaqlarını it kimi qıracağam! Heyf, Nəbini qaçırdıq.

Kərbəlayı atının belinə sıçradı. Tez olun arxamca gəlin, Nəbigil harda olsalar, gərək tutaq!

Qayalara dəyən güllələr iri çarpanaqlar qoparıb vıyıldı ilə hara gəldi çovururdu. Ala Mahmud bəy atının cilovunu döndərüb qorxa-qorxa dedi:

-Kərbəlayı, tərəkəmə atlıları qabağımızı kəsiblər!

Kərbəlayı Cəfər atına acı bir qamçı çəkib qabağa cumdu.

-Qurddan qorxan qoyun saxlamaz! Bilmirəm siz niyə belə ağciyər olmusunuz!

...Qəmər day vəfalı sahibinin hənirtisini almışdı. Atın kişnərtisi Qaroun dərəsinin qayalarında əks olunurdu. Nəbi bulanıq sulara üzə-üzə Papaqlı qayanən yanına çıxdı. Mehdi, Məhərrəm, Karapet onu burda gözləyirdilər.

Mehdi qardaşını qucaqladı. Karapetin sevincdən gözləri parladı. Məhərrəm uşaq kimi gülümsədi. Qəmər day ayaqlarını yerə döyüb sahibinin üzünü imsilədi. Karapet Nəbini tələsdirdi:

-Qardaşım, yubanmaq vaxtı deyil, Gözəl xala dedi ki, tufan sovuşan kimi Səlim bəy Həcəri Şuşaya aparacaq, beş yüzdən çox atlısı var.

-Necə?! – Nəbi əlini Qəmər dayın yalında gəzdirdi. “Sağalıb. Sağ olsun Ələkbərin arvadı Giləni. Indi Qəmər dayla bir qoşunun qabağını saxlaya bilərəm”. – Gedək.

Mehdi qardaşının üzəngisini basdı.

-Nəbi, bəyləri Gəyən düzündə haxlaya bilsəydik... Tərəkəmə atlıları bizi gözləyirlər. Tələsmək lazımdır.

Nəbi Qəmər dayın gözündən öpüb yəhərə qondu. At kişnəyib qanadlandı, küləyə döndü.

-Kəsə yolla!

Nallar daşları alışdırırdı. Nallar çınqıllı yolları qığılcımlandırır. Nallar nəm torpağa saysız-hesabsız möhürlər vururdu.

Kərbəlayı Cəfərin dəstəsi Papaqlı qayaya çatanda Nəbigilin dəstəsi gözdən itmişdi.

-Məmməd bəy, necə olursa-olsun biz o qulduru tutmalıyıq!

-Kərbəlayı, hara deyirsən gedək.

Kərbəlayı Cəfər atını müşqurdu.

-Qaçaqqlar kəsə yolla gediblər.

Bəylər nəbigilin izinə düşüblər.

-Toy atlıları həcəri ordu kimi müşayiət edirdilər. Qara zurnanın qoşa nağaranın səsi Gəyən düzünü oynadırdı. Cavanlar yol boyu gah at çapır, gah da nişan alırdılar. Güllələr Dağtutmasın qayalarını dəlik-deşik etmişdi.

Göylər ləkəsiz, yollar təmiz, hava küləksiz... Çiçəkli Gəyən düzü tufandan yenidən çıxıb. Üfüq Həcərin boyun-boğazı kimi odlanmışdı.

Nəbigil toy atlılarını İncə kəhrizin yanında haqladı. Kəhrizin ətrafını yaşıl pöhrəlik bürümüşdü. Qaçaqqlar atlarını pöhrəlikdə gizlədib özlərini qayaların dalına verdi.

Qabaqda dəvə karvanı qatarlanmışdı. Şələpapaq sarbanlar qumaşa bürünmüş nərlərin üstündə yırğalanırdılar. Hacabud mayalar nərildəyə-nərildəyə zınqırovlarını çalır, yovşan iyi hopmuş Gəyən düzü ilə asta-asta irəliləyirdi.

Dəvələrin birinin üstünə Həcərin cehiz xalçası sərilmişdi. Xalçadakı şəkillər təkcə tacir Hacı Fərəcoğlunun yox, çox sarbanları dilə gətirmişdi. Sarbanlar yol boyu bu xalçadan danışırıldı.

Qabaqda iki atlı çapırdı. Şüşaya-bəy evinə müjdə aparırdılar. Cavanlardan birinin əlində qırmızı şal var idi. Kim ötdü dərhal şalı rəqibinidən alırdı. Gəlinin gəlməsini birinci xəbər verən adam xələt alacaqdı.

Qaçaqqlar hazır dayanmışdılar. Durbin şal aparan atlıları çəkib Nəbinin gözüne yaxınlaşdırırdı.

-Qoy dərəyə ensinlər!

Aynalı açılarda atlıların ikisi də yəhərdən aşdı. Birinin ayağı üzəngiyə ilişmişdi. At onu sürüyə sürüyə dərə aşağı aparırdı. O biri isə yerdə sərilib qalmışdı: külək qırmızı şalı onun əlindən üfürüb alır, göyə qaldırır, Nəbiyə tərəf uçururdu.

Cəngi çalınır, nağara gumbuldayır, nallar cingildəyirdi. Atlılar qıy vururdular. Sanki onlar Yazıda yarımçıq qalmış cıdırı Gəyən düzündə davam etdirirdilər.

Atlılar pöhrəliyə yaxınlaşmaqda idilər. Karapet istədi atəş açsın, Nəbi qolundan yapışdı:

-Tələsmə, qoy yaxına gəlsinlər.

Səlim bəyin dünyadan xəbəri yox idi. O, papağını gözünün üstünə endirib Kürənini qırmızı qanovuza bürünmüş Həcərin gah sağında, gah solunda səyirdirdi. Qız isə oğrun-oğrun onun bütün hərəkətlərini izləyir, hərdən köhləninin cilovunu yığıb ətrafa göz gəzdirdirdi: "Bunlar bəs harda qaldılar?! Yox, necə olursa-olsun onlar gəlib çıxmalıdır". Birdən qızın nəzəri pöhrəlikdə qeyri adi bir qızıl çubuğa sataşdı: "Aman allah, bu, suca ilandır. Qırmızı paltarımı görüb gəlib, bu məndən nə istəyir, onsuzda ilanların içindəyəm də..."

Qaçaqqlar toy atlılarını lap yaxına buraxdılar. Nəbi birdən nəərə çəkdi:

-Vurun!...

Sərrast güllələr bəyləri bir-bir atdan endirdi. Dəstə pərən-pərən düşdü. Toy atlıları pöhrəlikdə gizlənən qaçaqları mühasirəyə almağa çalışdılar. Lakin tərəkəmə atlıları onlara imkan verədi. Nəbigil köhlənlərinin belinə sıçrayıb meydana girdilər. Toy atlıları vuruşa davam gətirməyib qaçmağa başladılar. Səlim bəy əlində tapanca onların qabağını kəsdi:

-Hara, qorxaqlar! Bu imiş sizin kişiliyiniz?!

Kərbəlayı Cəfərgil özlərini yetirdilər. Ürəklənən bəylər yenidən qaçaqların üstünə cumdular. Lakin bu dəfə də niyyətləri baş tutmadı. Hərə bir tərəfə qaçırdı...

Nəbi Səlim bəyi diri tutdu. Qaçaqqlar bəyin bığının bir tayını və kürənin quyruğunu dibindən qayçıladılar.

-Tez ol min atına, yoldaşların getdi, çata bilməzsən.

Nəbi Səlim bəyi qırxıq atına tərsinə mindirdi.

-Hə... hə... hə cənab bəy, eşitdiyimə görə məni toya yallı oynamağa dəvət etmisən. Buyur gəlmişəm. Birlikdə oynaya bilərik. Gərək bağışlayasan, təzəbəyin toyunda bundan artıq oynamağı bacarmıram.

-Bu sənə baha oturacaq, Nəbi! Biz yenə görüşəcəyik! Bu, namərdlik oldu, qəfildən üstümüzə basqın etdiniz!

Nəbi soyuqqanlıqla dilləndi:

-Cənab bəy, kaş belə “görüşümüz” çox olaydı. Biz də gəlib sənin toyunu əməlli başlı edəydik... İndiki kimi-qəfil! Onu da bil ki, biz bəyin yox, xanımın dəvəti ilə gəlmişik.

Həcər irəli yeridi. O, biləklərindəki, boyun-boğazındakı, belindəki qızıl zəncirləri qırıb Səlim bəyin başına çırpdı.

-Al, cənab bəy, Nəbini bu toya mən özüm dəvət etmişəm, bu toy onun olmalıdır!

Cehiz aparan dəvə karvanı yolun ayrıcında qalmışdı. Sarbanlar “bu gözlənilməz toydan sonra” bilmirdilər nərlərin başını geri döndərsinlər, yoxsa yollarına davam etsinlər.

Qaçaq Səlim bəyə sataşır, onu hirsəndirirdilər. Bəy atın üstündə bağlı əl-qolunu dartışdırıb ağzına gələnı söyürdü...

-Ə, Mehdi, təzəbəyin xətrinə dəyməyin, açın onun qollarını. O bu dağlarda at oynatmağı yenidən öyrənir.

-Quldur oğlu, mən canavar kimi dağlarda yaşamağa adət etmişəm mən Səlim bəyəm! Dedim ki, biz yenə görüşəcəyik! Bu, sənə baha oturacaq!

At qırılmış quyuğunu çaldıqca Səlim bəyin sifəti min rəngə düşürdü. Nəbi isə qəsdən kinayəli nəzərlərini ondan çəkmir, bəyə əzab verirdi.

Karapet Səlim bəyin atına bir qamçı ilişdirdi. At quyuğunu qısıb şıllaq atdı. Səlim bəy az qaldı yığılsın. Qaçaq Səlim gülüşdü.

-Atı da özü kimi nadırdır!...

...Gəyən düzü susmuşdu Səlim bəy quyuğu qırılmış Kürənin belində qara nöqtə kimi görünürdü. Kərbəlayı Cəfərin atlıları yenidən nizamlanıb bəyin dörd böyründə nıdaya dönmüşdilər. Qaçaq Səlim isə gözə dəymirdilər. Onlar şəhəri tək hiss olunmadan hara isə çəkilməmişdilər.

PALIDIN ALTINDA

Gözlər gülüslü... üzlər gülüslü... Xəyallar gülüslü... Bu gülüş sanki yanırdı. Yanırdı – kəmərinə cərgələnən sarı güllər kimi!... Alışırdı – Gümüş qınlı xəncər kimi!.. Qız ceyranlı çulun üstündə uzanıb yəhərə dirsəklənən oğlanı ovsunlayırdı. Yaşıllıqda ilmələnmiş çiçəklər sanki oğlana həsəd aparır, deyirdilər: “Ey oğlan, niyə bizi görmürsən? İnsafın hardadır! Bir vaxt bizi dərib sevgilinin telindən asardın. Bəs indi niyə unudulmuşuq?” oğlan isə heç bir şeyi görmək, eşitmək istəmirdi, sinədəki bir cüt tər qönçəni qoxlayır, hey qoxlayırdı...

Palıd ağacının altında yanan ocaq hərdən dilimlənib şölələndikdə Nəbi Həcərin yanağındakı xalı daha aydın görürdü. Kaş belə axşamların sonu olmayaydı... Görəsən bu yaşıl otların arasında ışıldayan nədir? Bəlkə, Səlim bəyin başına çırpdığı daş-qaşlardır? Bəlkə, kimsə o qızıl kəmərləri - o qızıl zəncirləri qəsdən bu çəməyə atmışdır?... Bəlkə, bununla mənə acıq vermək istəyirlər?... Yox bu tər otların arasında ışıldayan daş-qaşlar deyil, gecə böcəkləridir. Nəbi ona “çoban çırağı” deyirdi. İnsafı böcəklər siz hardan bildiniz ki mənim bu gəlinlik axşamında şam yandırarım yoxdur? Mən bəy xanıma deyiləm, qaçaq gəliniyəm. Kimdir bu ucqar Süsən meşəsində mənə canı yanan, mənim belimi bağlayan, mənə

taxt quran, mənə gərdək asan... Şam yandıranım, xeyir-dua verənim də yoxdur. Araz lap yaxından axır. Elə bil kimsə Arazın sarı simini mənim üçün kökləyib. Bəlkə Araz bilir ki, mənim toy gecəmdir, çalib-oxuyanın yoxdur, müğəniliyi boynuna alıb oxu, mənim Arazım! Qoy səsin mənim qəmimi dağıtsın!

Süküt... Dilsiz baxıqlar... Meşə... Palıq ağacının altı... Nəbi bu zərif, bu incə sükutu Kərbəlayı Cəfərin bütün var-dövlətinə dəyişməzdi. Həcər bu xoş anlarını Səlim bəyin ovuc-ovuc göndərdiyi brilyantlara, yaqutlara, zümrüdlərə verməzdi.

Gözəl təbəssümlü, gözlər ehtiraslı... baxışlar sərxoş ulduzlar təki hərdən süzülüb, min bir gecə nağıllarındakı tilsimlər aləminə düşür...

Nəbi uzun sükütdən sonra zümzümə edirdi:

Araz üstə, buz üstə,
Kabab yanar köz üstə,
Qoy məni öldürsünlər,
Bir ala göz qız üstə.

İlbizlər Nəbinin səsinə alır, bir-birə ötürür, bu toy gecəsinin şənliyini, fərəhini sanki uzaqlara aparır, uzaqlara yayırdı. Nəbinin əli qızın qara hörüklərini sığallayırdı. Həcər nəvazişdən xoşallanırdı. "Bir vaxt vardı belə günləri ancaq xəyalımda təsəvvür edərdim. Deyirdim ki, görəsən onunla yalnız bir yerdə görüşəcəyəmmi? Həmişə Nəbini görəndə onu tələsdirirdim:- Mənə bir köhlən tap, deyirdim elə köhlən ki, Qəmərlə ayaqlaşsın. Mən də sənə ilə meşələrə, dağlara, dərələrə getmək istəyirəm.

Qızın nəzəri, xəyalı, baxışları bir nöqtədə qərar tuta bilmirdi; Qəmərlə kimi İrandan vurub Turandan çıxırdı. Lakin bu gecə hər şey onun baxışlarında doğma ana təki nəvazişli idi. Bahar çiçəkləri çoban böcəkləri ilə bəzənib özlərini Həcərə sevdirdirdi. Araz göyçəli Aşıq Ələsgər təki gah pəsdən, gah da zildən oxuyurdu...

- Danış, Həcərim, niyə susursan?
- Sözümlə qurtarıb, Nəbi nə danışım?
- Həcərim, mənə keçirdiyin günlərdən danış. Qartal yuvasında olanda heç yadına düşmürdümü?

Həcər Nəbinin sualına cavab vermədi, bir-bir çiçək dərib Nəbinin qara saçlı papağına səpdi. Papağının üstünə elə bil kəpənək köçü düşdü.

- Bu ceyranlı çul niyə bir yerdə durmur? – Qız əli ilə altlarına sərdikləri qotazlı şirəcini hamarladı.

Hörmətli oxucum Baş Cəfərli kəndində yaşayan Kərbəlayı Məhəmməd Aloya həmişə maddi və mənvi dayaq olub. Nəbi onun nökrü olanda ona atalıq edib. Nəbi dağlara çəkildə ona bir Bozat birdə aynalı tufəng verib. Nəbi Qəmərləni və öz tufəngini Həcər bağışlayıb.

ÇAVUŞ YAXALANDI

Həcər atlıları görəndə dikəldi, tufəngini ayağa çəkdi:
“Yox, burda bir kələk var. Bu gələnlər yəqin Səlim bəyin adamlarıdır. Görünür, bu dəvəçiləri bizi aldatmaq üçün göndərib. Bu azğın bəyin bicliyindən baş açmaq olmur. Qoy gəlsinlər qurddan qorxan qoyun saxlamaz! Onsuz da yaranan bir dəfə öləcək!” Həcər xəncərini bir balaca yana itələdi, patrondaşlarını nizama saldı, yaxınlaşan atlılara dörd gözlə baxdı.
Həcərgilin durduğu yer hündür olduğundan təpədən aşan adamların hamısı aydın görünürdü.

Atlılardan biri yoldan kənara çıxdı. Təzə boğulmuş xam ürkə sahibini meşəyə tərəf qaçıırırdı. “Odur, atamdır! Özüdür ki var bizi çöllərə salan atam indi də Səlim bəyin dəstəsinə qoşulub üstümüzdə gəlir... O mənim atamdır, doğma atam! Atamın haqqı üstümdə çoxdur. O məni elə əzizləyirdi ki... hər axşam gəlib məni Gözəl xalanın qucağından güclə qoparırdı: “Mənim qızım burda rahat yata bilməz”,- deyərdi. O zaman Gözəl xala bizi min bir gecə nağılları danışırırdı. Nəbi isə israr edirdi. “Bax ana, Koroğludan da deyəcəksən ha!.. Keçəl Həmzə necə biclik elədi, Qıratı necə oğurladı bəs Koroğlu Nigar xanımı İstanbuldan necə qaçırdı?”. Biz o zaman qız qaçıрмаğın mənasını yaxşı başa düşməzdik. Indi Nəbi məni götürüb Süsən meşəsinə qaçdı... Səlim bəy Həsən xan kimi üstümüzdə yenə qoşun çəkib, atamı da öz dəstəsinə qoşub. Görək axırı necə olacaq.

Deyirlər bəzi insanların gözündə sehirlə güzgü var. Bu güzgü Nəbinin Aynalıdır təkə hədəfi çox uzaqdan yaxına çəkə bilir. Indi də Xanəlinin kinlə dolu qara sifəti gəlib qızın gözünün önündə dayanmışdı. O, Həcərə nifrətlə, qəzəblə baxırdı. Bu kinli baxışda təəssüf vardı: “Gör kimə qoşulmusan, meşə qulduruna! Mən sənə qarğımışam. Öləndə də sənə günahından keçməyəcəyəm! Atamın goruna and içirəm ki, keçməyəcəyəm! Sən mənim papağımı el içində yerə soxmusan!

Lakin Həcər atasını ürəyindən çıxarmaq istəmirdi. Dünən atamı yuxuda görmüşəm. Gördüm ki, Məmmədi evləndirir. Yazı düzündə cıdırı çıxmışdıq. Nəbi də ordadır. Boz atını oynadır. Yuxum çin oldu... o gün Nəbi atamın dalınca danışırırdı. O, nə deyir desin, mən atamı çox istəyirəm. Onu o qədər incitmişəm ki... Atam məni xoşbəxt eləmək istəyirdi. Çəmən yurda köçəndə məni anamın tərəfindən alıb öz boynuna mindirərdi. Sıldırım yoxuşlarında özü çıxarırdı. Qorxardı ki, at uçar, mən ölürəm. İstəyirdim düşüb yeriyəm, atam qoymazdı. Deyərdi ki, ayağına daş dəyər, dağ yollarında çarpanaq daş çoxdur. Eh, hanı o qaşqırsız uşaqlıq illəri!

Atlılardan biri təkə kimi qabağı çəkirdi. O, əlindəki uzun saplı yaşıl bayrağı başının üstünə qaldırmışdı. Arabir dabanı ilə atın böyrünü dəşirdi. Mehdi qardaşının əl-ayaq tərpətmədiyinə dözməyib dilləndi:

- Nəbi nəyi gözləyirik? İcazə ver onların qabağını kəsək. Az qalıblar bizə çatsınlar.

Nəbi arxayın səslə:

- Mehdi, - dedi, - biz burdayıq. Sən qaçıb Karapetlə Məhərrəmə xəbər ver. Dəstəni götürüb gələnlərin arxasına keçin, qoymayın bir nəfər də qaçsın. Görək bunlar kimdilər, hara gedirlər?

Mehdi cıvə təkdi diyirlənib meşədə yoxa çıxdı. Dəvəçilərin donları hələ də açılmamışdı, nərlər isə öz işində idi: kövşək çala-çala sallaq dodaqlarından ağızlarının köpüyünü axıdırdı

Həcər biz az bundan əvvəl tufənginə dirənib qəddini düzəldən halsız gəlin deyildi, o, pusquda dayanan aslana oxşayırdı.

- Nəbi bunlar yəqin Səlim bəyin adamlarıdır...
- Əzizim sən heç narahat olma, Mehdigil indi çoxdan onların arxasını kəsiblər. Gələnlərin sayına baxma. Gəyən düzündə neçə yüz atlı vardı, axırı nə oldu?

Nəbi toxtaq danışığı ilə Həcərin həyəcanını yatırdı.

Dəvəçilər pıç-pıça başlamışdılar. Nəbigilin söhbəti onların eynəsini açmışdı. Yastıburun qoca Nərcə əlini çənəsinə aparıb gülümsəyirdi.

- Saqqalım yoxdur, sözüm keçmir. Görüdüünüz qaçaq Nəbidir?!
- Afərin sənın zəndinə!
- Yaxşı elədik yolda Səlim bəyi aldatdıq.indi bəy öz dəstəsi ilə Qaçaq Nəbini Qırxatında axtarır.
- Dəvəçilərin dediklərini özlərindən başqa heç kəs eşitmirdi. Onlar Çovuşun gəldiyini görəndə daha da ürəkləndilər...

Çovuş Kərbəlayı Pirverdi köhlənini çatladırdı. Əlindəki yaşıl bayrağı Kərbəla yoluna tərəf qaldırıb kiminsə arxasınca donquldanırdı. Nəbi yaxınlaşan Çovuşu dərhal tanıdı. Hər şey indi Nəbiyə aydın oldu. Nəbi gülə-gülə Həcərdən soruşdu:

- Əzizim bilirsən bu Çovuş hansı yuvanın quşudur?
- Yox bilmirəm.
- Çovuş Kərbəlayı Pirverdinin əslı iranlıdır. Gecənin bu vaxtı şeytana rast gəlmək istədim, ona yox. Dərvişin ölümünü Topalla uydurub nahaqdan mənim üstümə yaxanlardan bir də bu idi... Bu hiyləgər Çovuş sənın atanın yaxın dostudur, yəqin atanı da Kərbəlaya ziyarətə aparır.
- Ola bilər. Atamı bəyağ bu atlıların içində gördüm.

Çovuş cilovu düz Nəbigilin yanında yığdı:

- Bu nə oyundur?! –Çovuş tərs-tərs gah Nəbiyə, gah da dəvəçilərə baxırdı. – Sizi niyə saxlayıblar?

Çovuş yerə-göyə sığmırdı. Gümüş qaşlı yumşaq yəhərdə yanpörtü oturub sanki ona hünər verən bayrağı başının üstünə qaldırmışdı. Qırmızı saqqalı uzanıb sinəsinə yayılmışdı. Qara çuxasının ətəkləri aşağı sallanıb leylək qılçalarını örtmüşdü. O, dəvəçilərin məlul-müşkül görkəmindən anlamışdı ki, iş nə yerdədir. Atlılar gəlib çatanda Çovuş lovğalandı. Özünü zəvvarların yanında daha zabitəli, daha zorlu göstərmək məqsədilə dilini itiləyib Nəbigilin üstə düşdü:

- Bu kafirlərin bir cəsarətinə baxın?! İndi də görün haralara əl atırlar?! Elə bilirlər ki, mən də onlara dərvişzadam. Daha bilmirlər ki, müqəddəs Kərbəla yolunun qabağını kəsənlərin başını kəsərlər!

Həcər Nəbiyə gözücu baxıb astadan dedi:

- bu yaman, baş aparır.
- Əzizim, qoy görək axırı necə olur? Bu Lotu Kərimin ayısı təkdi hələ min oyun çıxaracaq. Yaman pulgir adamadır. Əlacı olsa, atasının dişlərini də çıxartdırıb satar... qaçaqlar zəvvarları bir yerə komaladılar. Lakin heç kəs onlara Nəbinin qorxusundan dirsək görsətməyə cəsarət etmirdi. Çovuş

Kərbəlayı Pirverdi Qaçaq Nəbinin susduğunu görüb hünərləndi, gümüş toqqasına keçirdiyi qamçısını çəkib dəvəçilərin baş-gözlərini şallaqladı:

- Maymaqlar, heyvanları yük altında saxlamaq günahdır! Çəkin dəvələrin ovsarını! And olsun şəhidi-şühədayə, mənim zəvvarlarımın qabağını kəsənin başın kəsərəm!

Çovuş Kərbəlayı Pirverdi dalında “dağ kimi duran” zəvvarlara baxdı. Onları əvvəlkindən az gördü. Qaçaqqlar aranı kəsmişdilər; zəvvarların bir yarısını o yanda saxlamışdılar. Bunu Çovuş hiss etmişdi; o, qazdan ayıq idi. Lakin başını düşdüyü tələdən hədə-qorxu ilə qurtarmağa çalışırdı.

Meşənin təmiz havası indi ağırlaşmışdı, yorğun atlar özlərini yüngülləşdirdi... Piyadaları kal öskürək tutumuşdu.

Çovuşun başına toplaşan bu “cənnət fədailəri” də qəzəblənmişdilər. Hərə Qaçaq Nəbini bir ağız söyürdü:

- Bu kafir hardan yolumuzu kəsdi!
- Kafir olmasa, Səlim bəyin kəbinli arvadını götürüb qaçmazdı.
- Onun qanı lap halaldır.
- Kaş Səlim bəy böyürdən çıxaydı.

Nəbiyə min acıqlı göz baxırdı. Lakin onlardan qorxan kim idi? Dəvələr yük altında nərildəyirdi, atlar fınxırır, piyadalar öskürür, Çovuş qışqıra-qışqıra on iki imamı, yüz iyirmi dörd min peyğəmbəri köməyə çağırırdı...

Qaçaq Nəbi su ilə od arasında qalmışdı: Bu zəvvarları necə başa salım ki, Çovuş onları gedər gəlməz yola aparır. Təəssüf min təəssüf, zəvvarların kinli baxışlarından xilas olmaq çətin idi; Çovuş qara qarğaya dönüb onların beynini çoxdan yemişdi.

Mübahisə getdikcə uzanıb tündləşirdi. Buna görə də Qaçaq Nəbi hirsini boğub sakit bir səsle:

- Cənab Covuş, - dedi, - iki əmcək də toqquşar. Uşaqlar elə bilib ki, dəvəçilər tacir malı aparır. Bizi gərək bağışlayasan.

Çovuş Kərbəlayı Pirverdinin bu mehriban sözlərdən başı gicəlləndi. O, Qaçaq Nəbi ilə danışdığını tamam unudub, özündən bir də çıxdı:

- Məgər qaçaqların gözləri kordu. Bu aydınlıq gecədə görmürlər, əmanət aparırıq?! And olsun şəhidi-şühədayə siz allahı təhqir etmisiniz.

Qaçaq Nəbinin qaşının üstündəki çapıq qızarmışdı. O, acı-acı gülümsəyib Həcərə sarı döndü:

- Əzizim, izn ver bu qəbir qurduna cəza verim. Bu hiyləgər tülkü, Topalın əli ilə, bu avam camaatı hər yerdə bizim üstümüizə qaldırır. İndi də görürsən də bizimlə necə danışır.

Həcər başını tərpətdi:

- Necə məsləhətdir elə də et.

Mehdiyə bir işarə... O, bəbir təkı sıçrayıb Çovuşun yaxasından yapışdı, onu çəkib yəhərdən yerə sərdi:

- Mumla qoca kafdar! Bu da bizə şər atdığın deyil! Dərvişi biz öldürmüşük?! Sünniləri bizim üstümüizə qaldıran sənsən sən!...

Mehdi ocaqdakı kösövü qapıb Çavuş Kərbəlayı Pirverdinin təzəcə həna qoyulmuş qırmızı saqqalına basdı. Yanıq iyi ətrafa yayıldı. Elə bil kimsə keçi kəlləsi ütürdü.

Qoca zəvvarlardan biri hirsle irəli yeridi. O, qaçaqları söyüb, yaşıl bayrağı ayaq altından qaldırdı. Hiddətli baxışlar yenə qaçaqları hədələyirdi. Əgər qorxmasaydılar, Nəbigili ac canavar təki parçalayardılar.

Çovuş Kərbəlayı Pirverdinin bağirtisindən qulaq tutulurdu. Onun əcəyib səsi meşəni də, meşədəkiləri sə oyatmışdı. Onun ütölmüş qara sifəti təzəcə aş qoyulmuş camış gönündən də eybəcər görünürdü. Əmmaməsi əl-ayaq altında qalmışdı. Mehdi əmmaməyə bir təpik ilişdirdi. Əmmamə top kimi qalxıb palıdın alçaq budağına ilişdi.

Araya ağsaqqalar girməsəydilər, Mehdi Çovuşu boğub öldürəcəkdə. Çovuş nəfəsini kürəyindən alırdı. O, çiynini palıda söykənib ütölmüş çənəsini, sir-sifətini ovuşdurur, çaylaq daşına bənzər kəlləsini yoxlayırdı. Əmgəyində çoxlu çapıqlar ağarırdı, görünür, qətilədən nişanə qalmışdı.

Günəşi yoldan döndərmək olardı, zəvvarları yox! Qaçaq Nəbi onları buraxdı. Lakin əmr etdi ki, dəvələrin yükünü açsınlar. Çovuş əllərini Nəbiyə tərəf uzatdı, sədəqə istəyən dilənçilər təki sızıldadı:

- Başına dönüm, Nəbi, öz dayın rəhmtəlik İldırımın da əmanəti burdadır. Anan verdi ki, onu da Kərbəlaya aparım.
 - Qoca kafdar sən nə vaxtdan mənim dayımın ruhunun dərini çəkən olmusan!? Ölülərin sür-sümüklərini alver malına döndərməyin! Qoyun onlar torpağın altında rahat yatsınlar! Onsuz da bəylər torpaq üstündə onlara min əzab veriblər.
 - Anan deyib, mən də aparıram! Mənim nə gübahım var?!
- Bizi dayın İldırımın ruhuna bağışla.
Nəbi qaçaqlara əmr etdi:
- Tez olun, nərlərin yükünü açın!

Dəvəçilər işin belə dolaşacağını gözləmədilər. Hər nərdən iyirmi-otuz köhnə xurcun, yamaqlı ter balaca çuval asılmışdı. Hamısının ağzı tikili idi. Xurcunlara isə qıfıl vurulmuşdu.

Qaçaqqları yükləri yerə tökməyə başladılar.

Nəbi anasının qırmızı, cehiz xurcununu tanıdı.

Vaxtə ilə Çəmənyurd yaylığına köçəndə Xanalının uçan ala öküzü həmin xurcunu buynuzu ilə vurub bir neçə yerdən yırtmışdı. Nəbiyə elə gəlirdi ki, anası indicə eyvanda oturub xurcunun yırtıq yerlərini közəyir; Oğlum harda qalmısan, atan az qala dəli olmuşdu. Di tez kömək elə, ala öküzü yükləyin. Bu dağal çərrəmiş bizim başımıza min oyun açır. Gör heç aranda adam qalıb bizdən başqa?!. Tez ol, oğlum, tez ol.

Mehdi xurcunun qıfılını açmaq istədi. Xəyaldan ayrılan Nəbi onun əlindən yapışdı, qəmli-qəmli dedi:

- Açma, Mehdi açma, dayının yaralı ruhunu incitmə! Topal köpəkoğlu, mən bu qanı səndə qoymayacağam! Onu bil ki, şərəfli ölüm alçaq zəfərdən yaxşıdır.

Qaçaq Nəbiyə elə gəlirdi ki, igid dayısı İldırımın cənazəsini məzara indi sallayırlar. Həcər də, Mehdi də, Məhərrəmdə də, Karapet də qəmgin halda dayanmışdılar. Həcərin solğun yanaqlarında iki damcı ağarırdı. Sanki ağzı qıfıllı xurcunlardakı quru kəllələr baş qaldırıb onlardan imdad istəyirdi: “Bizə də kömək edin!... Sağlığımızda hər birimiz bir aləmə sığmırdıq. İndi isə Çovuş Kərbəlayı Pirverdi bizim hərəimizi bir kiçik xurcuna yığıb dəvə ilə kim bilir hara aparır”.

Qaçaqqlar yükləri açıb düşürdüklərinə peşman olmuşdular. Sanki hər dəvə yükündən min insan baş qaldırmışdı: ac insanlar!.. Üsyankar insanlar!... Elə bil İsmayıl da onların arasında idi. Əlində dəhrə Kərbəlayı Cəfərin, Məmməd bəyin, Ala Mahmud bəyin, Səlim bəyin üstünə yerişirdi: Cənablar biz heç hara getməyəcək! Öldü var, döndü yoxdur! Torpağı biz yenidən böləcəyik, ac qılıncı çapar!

Qaçaq Nəbi bayaqdan sinəsinə enmiş başını qaldırdı, qəddini düzəltdi. Qaçaqqlar da onun yanında cərgələndilər. Lakin Həcərin kəlağayısının ucu hələ də gözündə idi.

- Dəvələri yükləyin !- deyərək Nəbi təəssüflə dilləndi.-Qoca kaftar, bu əmanətləri hardan gətirmisən ora da qaytararsan, hamsını ata-baba adətimizlə dəfn edərsən. Eşidirsənmi nə deyirəm, ata-baba adətimizlə! Bir də hər əmanət üçün kimdən nə qədər pul almısan, hamısının sahibinə verərsən!

Karvan geri döndü...

... Süsən meşəsində səhərin gözünü odlu güllələr açdı... Səlim bəy öz dəstəsi ilə qaçaqları dövrəyə almışdı. Mühasirəni yaratmaq çox çətin idi.

HƏCƏR XANIM OĞLAN DOĞDU

İnsan doğulur!.. At üstündə doğulur!.. Su üstündə doğulur!.. Odlar-alovlar içərisində doğulur!..

Həcər at Belində ağır çəkir. Səlim bəyin dəstəsi subhdən onları qovub haldan salır. Gözəl xala da dəstədədir. O tələş edir:

- Namərdlər, boylu qadını hara qovursunuz?!
- Güllələr tez-tez ananın səsinə qırır. Yollar daşlı, yollar odlu, yollar qanlı... Qaçaqqlar onları təqib edən bəylərə atəş aç-aça atlarının çapırlar. Nalların, üzəngilərin səsi güllələrin vıyılısına qarışıb. Qaçaq Nəbi atını Həcərin atı ilə qoşa sürür.
- Özünə toxtaqlıq ver, Həcər, Araza az qalır. O taya addasaq qorxu yoxdur.
- Mən yaxşıyam Nəbi anandan müğayət ol, o belə ütülərə düşməyib.

Həcər hərdən cilovu yığıb Səlim bəyin dəstəsinə güllə yağdırırdı.

- Al, namərdlər! Kişi olan, qadını belə vaxtda qovmaz!

Qaçaq Nəbi də aynalınsını üzünə alıb bəyləri geri oturdurdu.

- Hara cumursunuz, alçaqlar! Hələ Qaçaq Nəbi ölməyib. Alın, bu bir.... bu iki... bu üç.

Aynalı hər dəfə açıldıqca atlar başı üstə aşır, dəstənin nizamə pozulurdu. Düşmənlər yenidən sıralanıb qaçaqları qovurdular. Səlim bəy bu gün bayram

etmək fikrinə düşmüşdü. Ona elə gəlirdi ki, Qaçaq Nəbi Həcəri Arazdan addada bilməyəcək.

Gözəl özünü yəhərdə güclə saxlayırdı. Onun oğluna bərk acığı tutmuşdu:

- Nəbi, günah sənindir, gərək o faytonçu xəbər gətirən günü Həcəri İrana addadaydın! İndi boylu gəlini hara aparırsan?
- Keçib, ana, atın üstündə möhkəm dur, az qalıb. İndicə o taya keçəcəyik. Bu həşəratlar hara soxulurlar? Alın, alçaqlar!..

Aynalı gurlayır... Qaçaq atışır... Ancaq düşmən səngimək bilmir. Səlim bəy atını çapa-çapa qaçaqları hədələyir:

- Dayanın, kafirlər! Biz sizə Çovuş Kərbəlayı Pirverdi deyilik!

Məmməd bəy də səsinə güc vermişdi:

- Hara qaçsanız, sizi tutacağıq! Arazı sərhədçilər kəsiblər!..

Düşmənlər hərəsi bir tərəfdən pişik təki, qurd təki əcayib səslər çıxarırdı. Səlim bəyin qəzəbli nidası eşidilirdi:

- Ey qorxaq tülkü, hara?! Onsuz da yaxan əlimizdədir! Mən sənə mayor Əliyev deyiləm... Ağlın Ordubada getməsin, bura Zəngəzurdur.

Gözəl az qalırdı atdan yıxılsın. O, yəhərin qaşından bərk-bərk yapışıb oğlunu yenə danlayırdı.

- Ax sənə nə deyim, ay Nəbi, Səlim bəyi Gəyəndə tutanda öldürsəydin, axırı belə olmazdı.
- Ana, mən qatil deyiləm!

Gözəl üzünü Həcərə çevirdi:

- Ağrın kəsibmi, qızım?
- Məndən qorxma, Gözəl xala
- Başına dönüm, Nəbi, gəlinin bənizi qaçıb atları saxlayın!
- Boylu qadına belə əzab verməzlər, allahın adama qəzəbi tutar!

-Ana, belə vaxtda atları necə saxlayaq? Görmürsən səlim bəy necə edir?!

-Aman allah, çarə elə! Vallah, bu bəladan qurtarsaq, kəmərimi də, əyində başımı da seyidə nəzir verəcəyəm.

Gözəlin fəryadı cana yangın salırdı. Tüfənglərin ağzından, atların nalından od səpələnirdi. Yaralı köhlənlər kişnəyir, güllələr vıyıldayır, bəylər bağırır, sarı gilizləri axır, qan sızırdı.

Səlim bəy aslana dönmüşdü:

-Dayanın, başkəsən kafirlər! Dedim ki, mayor Əliyevin qanını sizdə qoymayacağıq! Hara qaçsanız, tutulacaqsınız! Qabaqda beş yüz kazak atlısı sizi gözləyir!

-Naçalnik, uşaqları tələsdir, indicə o quldurlar özlərini vuracaqlar Araz.

-Məmməd bəy, vura bilməzlər, sərhədçilərə tapşırmışam. Görmürsən onları haxlamışığ?! Kərbəlayı Cəfər hanı?

-Arxamızca gəlir!

-Qoy gəlsinlər, bu toyu Qaçaq Nəbinin başına açan odur... Burda neçə qola ayrılan arazın qırağını qamış, civir və ilgün örtmüşdü. Çayın sahilləri cəzirəlik idi. Qaçaqqlar özlərini cəzirəyə vurdular. Kazak atlıları sərhədçilərlə birlikdə Nəbigilin qabağını kəsmişdilər. Atışma şiddətləndi...

Nə saya gəlməyən kazaklar, nə də bu yerlərə yaxşı bələd sərhədçilər qaçaqların yağırdıqları sərrast güllə yağışına davam gətirə bilmədilər. Nəbigil onları gülləbarana tutub qamışlıqda yoxa çıxdılar.

Günün günorta çağı Araz qırağındakı cəngəlliklərdə lap bir ordu gizlənə bilirdi. Lakin qaçaqlar bir an belə burda qala bilməzdilər. Düşmənin ovçu tulası təki onların izinə düşmüşdü. Uzaq və heç kəsin ağlına gəlməyən yer tapmaq lazım idi.

Arazın qolları arasında qaralan kiçik adaya hələ insan ayağı dəyməmişdi. Lakin yaz ayları yağmurlu keçdiyindən Araz çalpapaq dağların hesabına Səlim bəy tək cızığından çıxmışdı. Dalğalar qızmış buğa kimi gah adamı buynuzlayır, gah da özünü sahildəki sərt qayalara vururdu. Kökündən çıxartdığı iri ağacları saman çöpü təki atıb qayalara çırpı-çırpı aparırdı.

Ulumu tapmağa imkan yox idi. Onsuz da Araz bütün keçəlatları basmışdı. Bir an belə gecikmək olmazdı. Qaçaqlar atlarını daşqın çaya vurdular. Qabaqda Nəbi gedirdi. Onun bir gözü Həcərdə, o biri gözü arxada-haxlamaq istəyən düşməndə. Külək Həcərin qara saçlarını hara gəlmişdi sovrurdu.

-Həcər, bəs kələğayın hanı?

-Qamışlıqda düşdü.

Nəbi Bozatın başını geri döndərdi:

-Hara qayıdırsan, Nəbi, eşitmirsən gəlirlər?!

-Nə olsun ki!

-Uşaqlıq eləmə, Nəbi sən anadan muğayat ol, gözləri axır.

-Anamı Mehdiyə tapşırıbmışam, arxayın ol.

Qaçaqlar çayın ortasına yenidən çatmışdılar, birdən Mehdi qışqırdı:

-Ey, qoymayın, çay anamı apardı!

Nəbi Bozatı dala döndərdi. Anası arabir batıb-çıxır, əl-qol atırdı.

Mehdi atını anasının arxasınca dəhmərlədisə də çata bilmədi. Bozat özünü yetirdi. Nəbi atın üstündən əyilib anasının gümüş toqqasından yapışdı... Yazıq arvadın son nəfəsi idi. Xoşbəxtlikdən qaçaqlar cilova tez çıxdılar.

-Qorxma ana qucağımdasan!

-Sənsən, oğul?!

-Mənəm, Nəbiyəm!

-Araz məni aparmışdı, oğul, yaxşı qurtardım. Gözün gəlində olsun. – Gözəl kirpiklərini qovuşdurmuşdu. O, bir vaxt başaq yığmağa gedərkən Həkəri şayında başına gələn müsibəti xatırladı: “Oğlum, bilmirəm bu çaylar bizdən nə istəyir, ana-bala həmişə daşqına düşürük”. Gözəlin qulağına Ələkbərin çığırması gəlirdi: “Ay-haray!... Gözəl xala axdı, köməyə gəl, köməyə!..”

-Oğul, bir vaxt Həkəri çayı səni az qala əlimdən almışdı. İndi Araz da məni sənə əlindən almaq istəyirdi. Gözün gəlində olsun, oğul!

Qaçaq Nəbinin anasına təskinlik verməyə vaxtı yox idi. Onun gözü də fikri də Həcərdə idi. Həcər atın belinə yatmışdı.

Qaçaqlar ətrafını qamış basmış vəhşi bir cəzirəyə düşdülər. Bura sanki quş bazarı idi. Quşların uzun dimdiklərindən fışqırığa bənzər qəribə səslər çıxırdı. Yarpızın xoş ətri adanı bürümüşdü. Cəzirəyə düşmüşdü qıcılı gölməclərdə yaşılbaş ördəklər üzürdüş bir az kənarda vağlar boyunlarını uzatmışdı. Hacıləyləklər saymazıyana ilan ovlayırdı. Qobu quşlarının mahnısı eşidilirdi. Ala-bəzək su

bülbülləri qəmgin nəğmələr oxuyurdu. Quşlar qaçaqları görcək çığır-bağır salıb pırıltı ilə qalxırdılar, gizli yerlərə çəkildilər. Yaxşı ki, qaçaqların düşməni olan zığ-zığ və sağsağanlar gözə dəymirdi. Onlar kimsəsiz yerdə insan görəndə elə həşir qoparırlar ki... Daşların üstündə özlərini günə verən bağalar səs eşitcək özlərini şıppıltı ilə Araza atırdı. Orda-burda dişərmiş qayaları yamyaşıl mamır basmışdı. Qurbağalar domba gözlərini qırpmadan ov gözləyirdi. Hörümçəklər qamışların arasında Səlim bəy tək tor qurmaqla məşğul idi.

Adanın örpəyi titrəyirdi – başı qotazlı körpə qamışlar bir-birinə toxunub kədərlə səslənirdi. Dalğalar onlara qənim kəsilmişdi – Araz hayqırır, xəncər tək itilənib qamışlığı hər tərəfdən biçirdi. Ada get-gedə kiçilib Həcərin yanağındakı qara xala dönürdü.

Gözəl gəlinin başı üstündə dayanmışdı. Nəbi anasının boynunu qucaqlayıb dedi:

-Anacan, gecə burda qalacağım. Həcərə harda yer düzəltmək yaxşıdır?

-Ay oğul, bu adada qalmaqlar? – deyər Gözəl gözü böyümüş halda qamışlığı lay-lay uçurub aparar çaya baxdı. – Görmürsən Arazı, burda uzanmağa quru yer hardadı?! – Gözəlın gözləri Qaradağın başını deşən qara buludlara dikildi. Orada, zirvədə elə bil qurğuşun əritmişdilər. – Oğul, o buludlardan heç xata əskik deyil. Çay bir azdan daşıb gəlinin uzandığı bu yarpızlığı da süpürəcək.

-Ana, başqa əlacımız yoxdur.

-Oğul, bəs Araz bütün cəzirəni bassa necə? Görmürsən Qaradağın başındakı buludlar necə çaxnaşır?! – Buludların arasında sanki barıt anbarı partlıyırdı. – Eşidirsən, oğul?! Vallah, o qara buludlardan xəta əskik deyil, gürşad düşsə evimiz yıxılacaq. Onda bəs bu gəlini harda rahatlayaq? Onun vəziyyətini sən yaxşı bilirsən, oğul!..

-Ana, cəzirəni su bassa, onun da çarəsini taparıq. Çox olsa, hamımız atlanırıq. Qaçaq həyatı belədir, ana! Quş tək ağacda, atın üstündə o qədər gecələmişik ki! Bir gün də su üstündə qalırıq.

Buludlar göyə qara pərdə çəkmişdi. Qaçaqqlar qamışlığa dağılmışdılar. Onlar atlıların yəhər-yüyənini, tapqırlarını düzəldir, laxlanmış nalları bərkidirdilər. Həcər isə qotazlı, ceyranlı çulun üstündə qıvrılırdı. Gözəl, gəlinin başını dizləri üstünə alıb ona ürək-dirək verirdi:

-Qorxma, mənim balam, xatanın böyründən sovuşmuşuq. İnsallah, bundan da...

-Gözəl xala, mən səndən yaman nigaran idim. Mən indi babatam, ağrım bir az dayanıb.

Əslində Həcər bunu təskinlik üçün deyirdi. O, dəmir tək qaralmışdı. Kölgəli sifətində tər damcıları muncuqlanırdı. Onun keçirdiyi sarsıntıları yalnız ağır çəkən analar duya bilərdi...

Həcərin qara saçları qayınanasının dizləri üstünə dağılmışdı. Gözəl gəlinin saçlarını oxşaya-oxşaya onun ürəyini alırdı. Gözəlın özü də titrəyirdi. Paltar bədənində yapışmışdı. Ana elə bil yaş odun idi, hey tüstülənirdi.

Cəzirədə yurd salmaq olmazdı. Hər dəqiqə təhlükə gözlənilirdi. Nəbi dostlarını başına topladı:

-Tez olun atların nalını söküb tərsinə nallayın! Bəyləri aldatmalıyıq!..

Mehdi təəccüblə soruşdu:

-Qardaşım, bu tələsiklikdəmi? Axı, Həcər...

-Bəli, elə indi, - deyə Nəbi Mehдинin sözünü kəsdi.

-Dedim ki, düşməni aldatmalıyıq... Mən Karpeti də, Telli Qaranı da, Tunc Vəlini də götürüb Arazın o tayına addamalıyam. Sən isə Allahverдини, İsmayılı, bir də o biri qaçaqları başına yığ, Həcərgilin keşiyini çək. Səlim bəyin dəstəsini azdırmasaq, onlar anamgilə dinclik verməyəcəklər. Həcəri bu halda heç hara tərpədə bilərik.

Nəbinin hökmü qəti idi. Qaçaqlar, tez atlıların tərkinə bağladıkları balaca heybədən çəkilər, nal, mıx, kəlbətin çıxartdılar. Köməkləşib atları tərsinə nallamağa başladılar...

Nəbi səsləndi:

-Mənim dəstəm hazırkırmı?

-Hazır!q!

-Arxamca Araz aşağı!..

Nəbigil özlərini yenidən daşqın çaya vurdular. Atların bircə qulaqları görünürdü.

-Ora baxın, ora, çayın qırağına təzə iz düşüb, özü də at izləridir.

-Görürük, Nəbi.

-Bax, Səlim bəy öz dəstəsi ilə indicə o taya addayıb. Rədlərə diqqət edin, görürsünüz, hələ rədlərdə su bulanıqdır. Biz Səlim bəyi yaxşıca azdıracayıq...

Qaçaq Nəbi Araz qırağındakı keçidləri ovçu təki tanıyırdı. Səhədcilərlə ildə neçə dəfə atışıb bu taydan-o taya adları.

Qaçaqqlar o taya keçib bəylərin izinə düşdülər. Ləpirlər onları el yoluna çıxartdı. At izləri tozlu yolu naxışlamışdı. Yol uzandıqca ləpirlər çoxalırdı; at, eşşək, dəvə, camış izləri bir-birinə qarışmışdı.

Nəbi izləri dostlarına göstərib dedi:

-Bu izlərdən Səlim bəy nədi, heç şeytan da baş açmaz. İndi atların başını geri döndərin!

Qaçaqqlar başqa yolla Həcərgilin sığındığı cəzirəyə qayıtdılar.

...Düşmənlər cəzirəni dövrəyə almışdılar. Lakin onlar qaçaqların burada olmasına inanmırdılar.

Həcərin vəziyyəti daha da ağırlaşmışdı. Azad olmasına az qalırdı. Araz cəzirəni çəkmirə-çəmkirə çeynəyir, dağıdırdı.

Səlim bəyin atlıları qamışlıqdakı vəhşi çöl donuzlarına dönmüşdülər. Onlar Araz sahillərini dolaşır, ilğınlıqlarda, civilliklərdə qaçaqları axtarırdılar. İtli-pişikli kazaklar, sərhədcilər bəylərə qarışmışdı.

Səlim bəy çətinə düşdüyündən sərhədcilərin başçısından məsləhət istəyirdi:

-Cənab kapitan, Siz bu yerlərə yaxşı bələdsiniz, bu qaçaqlar harda gizlənmiş olurlar?

-Naçalnik, sizinlə gəzməmiş yer qoymamışıq. Çox qəribədir, elə bil qaçaqların hamısı Araza tökülüb.

-Yox, cənab kapitan, iti sel aparmaz. Bir vaxt bizim bəylər söz çıxarmışdı ki, İrandan qaçaq mal gətirən Qara Nəbini də Araza vurublar, meyitini də su aparıb. Ancaq bir neçə gündən sonra eşitdik ki, Qara Nəbi xortdayıb... Qaçaq

Nəbinin arvadı ağırayaqdır, onu heç hara qaçıra bilməzlər. Kərbəlayı Cəfərin hesabına görə Həcər bu gün-sabah azad olmalıdır. Necə olursa-olsun Qaçaq Nəbini bu gün tutmalıyıq. Onlar hökmən bu cəzirəliyin birində olacaqlar. Bayaq izlərini yaxşıca tapmışdıq, heyf ki, el yolunda itirdik.

Kapitan quru və rəsmi səslə əlavə etdi:

-Naçalnik, izlərdən heç baş açmaq olmur. Bir atlı dəstəsi o taydan bu taya addayıb, bir atlı dəstəsi də bu taydan o taya.

-Cənab kapitan, deyəsən, o quldurun hiyləsi bu dəfə baş tutmayacaq. Onun bu gün ölümü çatıb. Əgər diri-diri tutulsa, gözündən dirəyə mıxlayacağam. Mayor Əliyevin qanına ondan almalıyıq!

Dikburun, girdəsifət, soyuqqanlı kapitan gördü ki, söhbət uzandıqca Səlim bəy əsəbiləşir. O, əlini çənəsindəki topa, sarı saqqalına toxundururdu, yaşıl gözünü döyüb özünü yəhərdə qurutdu:

-Naçalnik, axtarışı davam etdirmək lazımdır, artıq qan bədəndən çıxmalıdır.

Birdən atlar qulaqlarını şəkləyib dayandı. Külək ipək qurduna dönüb Həcərin kəlağayısını qamışların tacına sarıyırdı. Səlim bəy atını kəlağayıya tərəf sürdü. O, minbir gecə nağıllarında xəzinə üstünə düşən quldurlar təki sevindi. Kəlağayını başının üstünə bayraq təki qaldırdı və lovğa-lovğa onu dostlarına göstərdi:

-Ağalar, buna baxın, arvadının ləçəyini saxlaya bilməyən bir kişiye nə demək olar?!

Hər yandan səslər ucaldı:

-Qorxaq tülkü!

Kərbəlayı Cəfər ağızdolusu qışqırdı:

-Binamus!

Səlim bəy kəlağayını büküb çuxasının cibinə qoydu. Kəlağayı ləzgi Osmanın kürəsindən çıxmış qızmar mis parçasına dönüb onu yandırırdu. Bu yanğın ona istər-istəməz Gəyən düzündəki əhvalatı xatırladırdı. Nəbiyə o zaman dediyi sözləri yadına salırdı: “Bu, namərdlik oldu, qəfildən üstümüzə hücum etdiniz, biz yenə də görüşəcəyik”. Bax, indi biz, doğrudan da görüşürük”.

Gölməçələri naxışlamış at ləpirləri Səlim bəyi bu fikrindən ayırdı... “İzi yenə-tapdıq! Onlar burdan keçiblər!” bəy atdan sıçrayıb gözünü ləpirlərə zillədi.

-Ağalar, bu izlərə diqqətlə baxın! O kafirlər burdan indicə keçiblər. Onlar elə bilirlər ki, biz çörəyi qulağımızın dibinə yeyirik. Daha bizə hiylə gələ bilməzlər, hələ gölməçənin suyu durulmayıb.

Bəylər atdan tökülüşüb izlərə diqqət yetirdilər. Elə bil onlar burada Həcər xanımın nişan üzüyünü axtarırdılar. Məmməd bəy dizini yerə qoyub izlərin arasını qarışlayırdı.

-Naçalnik, bir bura diqqət elə, gör neçə qarışdır. Düz on qarış... Siz düz tapmısınız, burdan Bozat keçib.

Tərsinə nallanmış atlar bəyləri yaman çaşdırmışdı. Məmməd bəy yenə pulsuz vəkillər kimi danışırdı:

-Naçalnik, bu izlərdən baş açmaq çətinidir. Doğrudan, eşitmişdim qaçaq bic olar, ancaq Nəbi kimisini görməmişdim. O quldur bu yerlərin yol-yolağasına yaxşı bələddir. Bələd olmasaydı, onun izinə düşüb çoxdan tapmışdıq.

-Məmməd bəy, istəyir bələd olsun, istəyir olmasın, bu gün o kafiri tutacayıq, vəssalam! Qaçaqqlar Həcəri heç hara apara bilməzlər.

Qaçaq Nəbinin dəstəsi qamışları əzmiş, gölməçələrin aynasını sındırmışdı. Bəylər uzun burunlarını sərhədçi itləri təki bu aynalara uzadırdılar. Lehmədən keçən köhlənlər ağır bədənlərin altında burğuya dönür, ayaqlarını bataqlıqdan şappıltı ilə çəkib çıxarırdı.

-Arxamca! O kafirlər bu cəzirədə olacaqlar. Onları əsir almayınca geri dönməyəcəyik!

Səlim bəyin qışqırtısı quşları yuvasından uçururdu. Arabir qamışlığı yaran çöl donuzlarının, porsuqların xorultusu eşidilirdi. Bu xəlvətxanalarda xanlıq edən canavarlar, çaqqallar, tülkülər hay-küydən qorxub özlərini ora-bura vururdu.

Səlim bəy dəstəsi ilə yenidən o taya addadı. O, lilli, qumlu sahildə qalmış at izlərini görəndə sevindi, elə bil tələsinə ov düşmüşdü.

-Ağalar, bu ləpirlər hara sarı gedib?

-Naçalnik, o taya addayıblar.

-Bəlkə iranlı Qaçaq Nəbidir, yenə xortdayıb?

-Allah bilir, naçalnik!

Bəylər el yolu ilə xeyli irəlilədilər. Qarmaqarışlıq ləpirlər onları yenə də çaşdırdı. Nəbi demişkən, bu ləpirlərdən Səlim bəy nədir, heç şeytan da baş aç bilməzdi. Bəylər bilmirdilər ki, hansı səmtə getsinlər. Günəş batırdı...

Həcər bərk ağır çəkirdi. Qaçaqçada at onu silkələyib ağrısını daha da artırmışdı. Azad olmaq üçün isə adada, bir qarış da olsa quru yer yox idi. Dalğalar indi də, yarpızlığı doğrayırdı. "Nə etməli?" Qaçaq Nəbi çarə tapdı. O, dörd atı bir-birinin yanına çəkdi. Tüfəngləri atların belinə pərdi təki düzdü. Onların üstünə qamış döşədi, kürkünü də qamışın üstünə sərdi... Yumşaq bir yuva, isti bir bucaq, kiçik bir sığınacaq, e'tibarlı bir səngər...

-Mən hardayam, Nəbi? Elə bil axırıq!

Həcər, doğrudan da, harda olduğunu hiss etmirdi. O, at belində kürkün üstündə yay kimi qıvrılıb-açılırdı. Gözəl, gəlininin başının üstündə şama dönmüşdü. Onun bir gözü yenə Həcərdə, o biri gözü Qaradağın başını alıxdıran qara buludlarda idi. Dağın zirvəsindən dəhşətli xırıltı eşidilirdi. Sanki Qaradağ uçur, dağılırdı. Sanki nəhəng qayalar Həcərgilin başına töküləcəkdi. Nəbi atların cilovundan bərk yapışb onları aralanmağa qoymurdu. Araz artıq köhlənlərin ayağının altını yuyub aparırdı. Qaçaqqlar bir qədər aralıda keşik çəkirdilər. Şimşək tez-tez onların qəzəbli üzünü Araza da göstərirdi. Mehdi bərk təlaş içində idi. O, hərdən anasının yanına gəlib Həcərdən xəbər tutmaq istəyəndə qardaşı açıqlanırdı:

-Get burdan, Mehdi!.. Sərvaxt olun, bəylər belə ağır dəqiqədə bizi yaxalaya bilərlər...

Qaçaqqların hamısı at belində idi. Qamışlar taclarını onların üzünə hüznə toxundurub yırğalanırdı. Atlar bir yerdə qərar tuta bilmirdi. Dalğalar getdikcə onların ayaqlarının altını oyurdu. Araz cəzirədəki hər şeyi qarət edirdi. Günəş batdığından kölgələr qarışmış, aləm kömürə dönmüşdü.

Arabir güllə səsi eşidilirdi. Körpə, dalğaların əsiri olan atların belində, buludların odlu oxları altında, güllələrin vıyılısını eşidə-eşidə dünyaya gəlirdi!.. Gözəl, Həcərin dağınıq saçlarını sıgallayır, onun tərlə, odlu yanaqlarından öpürdü.

-Qorxma, mənim blam, ilki elə belə olar. Mən də bu cür ağır çəkmişəm! İnşallah, indicə qurtararsan!

-şimşək sanki Qaradağın başında kiminsə dünyaya gəlişinə imza atır, onun adını göylərin sinəsinə həkk edirdi. Kazaklar, sərhədçilər, bəylər artıq qaçaqların gizləndiyi cəzirəyə doluşmuşdular. Onlar Nəbiyə tərəf gəlirdilər, Arazın uğultusu hamının qulağını batırmışdı, Mehdigil bəylərin gəlişindən xəbərsiz idilər.

Yenə şimşək oynadı. Nəbi bəylərin ona yaxınlaşdığını görüb Aynalınsı ayağa çəkdi: "Qoy gəlsinlər!... Qoy gəlsinlər!"

Quzğun qanadlı dalğalar dünyaya gələn körpəni "beşiyi" ilə birlikdə çalxalayır. Göylər xırıldayır, gur-gur guruldayır, sanki göylərin gözəgörünməz dəmirçiləri qara buludları xınca-xınca doğrayıb onlardan dolu hazırlayırdı! Fındıq boyda tökülən doluya baş-göz çətin tab gətirirdi. Səlim bəyin dəstəsi qaban ovuna çıxmış vəhşi tayfalar təki çıxırırdı. Qaçaq Nəbinin sağ qaşının üstündəki çapıq şimşək təki alışırmışdı: "Aynalı əlimdədir, lap qoşun gəlsin, mən Həcərimi onlara vermərəm!"

Bu andan Qaradağın zirvəsində çaxnaşan buludlar bir də nərildəyib alışırdı. Sanki Rüstəm Zal pəhləvan nəhəng qılıncı ilə dağın başındakı buludları şaqqaladı. Araz boyu bir anda gündüzə döndü. Səlim bəy Həcərin at üstündə azad olduğunu görən kimi bağırdı və iki əl ilə gözlərini qapadı:

-O!... Ağalar, mən nələr görürəm!.. Atların başını geri döndərin! "Mənim taleyim... Mənim məhəbbətim ... Mənim arzum... bilirəm nə üçün bunlar... mən öz itmiş məhəbbətimi axtarıram! Onu hökmən tapacağam! O qaçaq qız isə elə bilir mən ona işgəncə, əzab, əziyyət vermək üçün dünyaya gəlmişəm. Əfsus ki, o hələ məni yaxşı tanımayıb. Əgər əlaçım olsaydı bu anda onu quduz dağların ağzından alıb mələklərin qanadları üstə atardım. Kaş mən onu belə bir qorxulu vəziyyətdə görməyəydim".

... aynalı at belində düşüncəyə dalmış Səlim bəyə tuşlanmışdı. Araz atları aparırdı. Hərdən yaylım atəşi eşidilirdi. Dünyaya insan gəlirdi!.. Nəbi acı-acı gülürdü:

-Ha-ha-ha... getdilər, qoy getsinlər, yoxsa...

"İnqa, inqa!.." – çağanın səsi atasının sözünü dilində qoydu. Gözəl əlini sevincək oğluna uzatdı:

-Nəbi, gözün aydın, tez ol xəncəri ver oğlunun göbəyini kəsim!

...At belində inləyən "arğan" artıq susmuşdu. Sanki bütün fəlakət çağanın başında imiş. Sanki indi hər şey körpənin xatirinə gülümsəyirdi... Araz elə bil taxt-tac üstündə oğlunun gözünü çıxaran bəzi şahlar təki peşmançılıq çəkir, ağ saçlarını yolurdu... Cəzirə göbələk kimi iriləşib üzə çıxırdı. Qaçaqqlar hələ bu günkü qədər şad olmamışdılar. Onlar Nəbini dövrələyib muştuluq istəyirdilər:

-Vallah, qoç kəsməsən, inciyrək.

-Qoç nədi, addayaq İrana, orda böyük dəsgah açacağam. Tez olun atlanın, balaca süvari səfərə çıxmaq istəyir.

Sübh gözlərini açanda qaçaqlar çayı keçirdilər. Həcər atı lap qabaqda gedirdi. “Balaca qaçaq” qucağında mışıldayırdı. Həcər ağrılarını, əzab-əziyyətlərini unutmuşdu. Ana nəvəsiş dolu gözlərini körpəsinin balaca sifətindən çəkmirdi. Körpə anasının nəzərində şəhdən sırğa taxan dağ çiçəyi idi, anasının köksündə çırpınan bir aslan ürəyi idi, anasının qucağında – yalçın qayalarda yuva tikən bir qartal balası idi.

Dəstə Qaradağın daşlı-qayalı sinəsi ilə Bəzz qalasına sarı gedirdi. Selin uçurduğu yollarla... Gürşad düşmüş dağlarla... Duman basmış ellərlə... Qalaya cadar-cadar olmuş kəndli əlinə bənzər cığırılar qalxırdı. Bu cığırlara hərdən qartal kölgələri düşürdü...

SƏLİM BƏYİ ALDATDILAR

Araz boyu sıralanan dilim-dilim dərələrin, sel ağzından xilas olmuş çapıq yal-yamacların, uzaqdan nəhəng kündələlərə bənzəyən yumru təpələrin otu, çiçəyi dünənki tufandan sonra solmuşdu. Sübh günəşi indi yalnız yuyulmuş ayna daşları parıldadırdı. At ayaqlarının altında tapdanmış nəm torpaqdan təngimış nəfəs kimi ala-tala buğ qalxırdı. Kazaklar, sərhədçilər, bəylər Araz qırağında qaladıqları tonqalların başına toplaşib yenə Qaçaq Nəbidən danışırıdılar.

Səlim bəy məsləhətlə dostlarından soruşdu:

-Ağalar, o izlərdən heç baş çıxara bilmədim. Sizin ağlınız nə kəsir? Görəsən, Qaçaq Nəbi Həcəri bu gecə Arazdan o taya addada bildi, ya yox? Gərək onların sığındığı adanı işıqlaşana kimi mühasirəyədə saxlayaydıq. Mən nə biləydim ki, qaçaqlar Həcər azad olan tək aradan çıxacaqlar...

Məmməd bəy alovda qızdırdığı əlini üzünə çəkib çopurlarını ovuşdurdu.

-Ağlın kəsmir, naçalnik. Arazdan biz dünən güclə keçdik. Çay az qalmışdı bizi apara. Qaçaq Nəbi zahı arvadı çaya vurmaz. Mənə elə gəlir ki, o quldur yenə bizi azdırmaq üçün qəsdən izləri qarışdırmışdır. Biz gərək...

Kərbəlayı Cəfər medallı sinəsini qabağa verib Çopurun sözünü qırdı:

-Məmməd bəy, görünür, sən o Həcəri hələ yaxşı tanımırısan. Lap Araz göyə əl atsa da o, bu cəzirədə qalmaz. Dünən görmədin harda doğurdu? Su üstündə, at üstündə, od-alov üstündə:

Topal üzünü səlim bəyə çevirib yaltaqcasına qımışdı:

-Eh, sağ olmuş, dünən sizin ürəyiniz yumşalmasaydı, Həcər xanımı çox yaxşı yerdə yaxalamışdıq.

Səlim bəy dinmədi. Görünür, Topalın sözündəndə o qədər də xoşu gəlmədi. Narazı halda nəzərini Kərbəlayı Cəfərdən çəkib koxa Ala Mahmud bəyə baxdı.

Koxanın intiqamı ürəyində qalmışdı. Qaçaq Nəbi ilə olan köhnə ədavəti yenə yadına düşmüşdü: “O mənə keçəl deyib?! Kaş bu Araz qırağında əlimə düşəydi, onun o körpəsini daş kimi atardım çaya!”

Səlim bəy ala Mahmud bəyin vurnuxduğunu görüb onu da məsləhtə qoşdu:

-Koxa, bəs sənin fikrin nədir: qoşunu çəkək Gorusa, yoxsa araz qırağında axtarışı davam etdirək?

Ocağın istisi koxanın ala boynunu qızartmışdı. O, əli ilə boynunu ovxalaya-ovxalaya dilləndi:

-Naçalnik, mənə qalsa beş yüz kazakı Azar qırağında saxlamağın mənası yoxdur... Ovu bərədə vurmali idik! O da ki, bizə qismət olmadı.

Səlim bəy xəcalət çəkdiyi üçün sorğu-sulalı uzatmağı mənasız saydı: "Koxa doğru deyir. Bundan sonra biz nə üzlə Araz qırağında qala bilərik?! Qubernatora nə cavab verəcəyik!" Bəlkə kazakları da özümlə Gorusa aparım. O quldur əlbət bu taya addımlayacaq, biz yenə görüşəcəyik!

Birdən qamışlıqdan şarılı qopdu. Səlim bəy fikirdən ayıldı. Bəylər dərhal silaha sarıldılar. Sanki güclü bir qoşun qamışlığı yara-yara onların üstünə gəlirdi. Çopur Məmməd bəyin gözləri alacalandı:

-Naçalnik, indi gördün ki, mən deyəndi?!

-Məmməd bəy, bilmək olur ki!.. O quldur gündə min hiylə işlədir. Ancaq bu dəfə əlimizdən yaxa qurtara bilməyəcək! Qoy bir yaxın gəlsinlər!

Bəylər kazaklarla birlikdə qamışlığı haqladılar. Şarılı getdikcə güclənirdi. Səlim bəy dözməyib atəş əmri verdi. Hər tərəfdən qamışlığı oda tutdular. Qamışların tacı göyə sovrulurdu. Güllələr göydə bir-birinə dəyib yerə düşürdü.

Birdən qamışlar aralandı. Yaralı bir qaban!.. Vəhşinin tük basmış qəzəbli gözlərindən qan sızırdı. Xortuldaya-xortuldaya özünü onların üstünə atdı. Qabanın iti dişləri əvvəlcə Ala Mahmuda sancıldı. Koxa bic tərpəndi; o, səsinə içinə çəkib özünü ölülyə vurmuşdu. Bəylər güllə atmağa qorxurdular: birdən güllə koxaya dəyərdi.

-Gəlin həy... qaban Ala Mahmud bəyi parçaladı!

-Qoymayın, yazığın qarnını yırtdı! Hamını qan tutmuşdu, itlərdən başqa. Sərhədçi itləri arxadan dişlərini qabana ilişdirmişdi. Yaralı qaban qorxub Ala Mahmud bəyi buraxdı və xortuldaya-xortuldaya özünü qamışlığa saldı. Onu hər tərəfdən gülləyə tutdular. Nə fayda!..

Ala Mahmud bəy özündə deyildi. Sərhədçilərin həkimi özünü vaxtında çatdırmasaydı, koxa canını çoxdan tapşırırmışdı.

Həkim qamışlığın kənarında xəstənin didilmiş, cırılmış sir-sifətini sarıyırdı. Yasavullardan Tuğayla Xıdır həkimə kömək edirdilər.

Bu uğursuz səfərdən sonra bəylərin üstünə elə bil ildırım düşmüşdü.

Ara sakitləşəndə Səlim bəy hamıdan çox ümid bağladığı ürək dostu Kərbəlayı Cəfəri qamışlığın içinə çəkdi. Onlar Qaçaq Nəbi haqda danışdılar:

- Kərbəlayı, bu işi ancaq sənə e, tibar edirəm. Biz qayıdırıq Gorusa. Koxanın yarası ağırdır, onu gərək çatdıraq xəstəxanaya. Səni isə axşamüstü Arazdan addayarsan o taya. İrana keçməyin bərədə sərhəd keşikçilərinə rəsmi xəbər verəcəyəm. Gedərsən düz Qaradağ mahalının xanı Əhməd xanın yanına. Qubernator həzrətləri Qaçaq Nəbi bərədə ona ətraflı məktub yazıb, Tacir Hacı Fərəcoğlu da İrandadır. Onunla hökmən əlaqə saxlayın. Nəbini ələ keçirməkdə tacir Hacı Fərəcoğlu sizə yaxından kömək edə bilər. Şahın yanında böyük nüfuzu var. Qaçaq Nəbi İranda təzə-təzə yuva qurur. Qaradağ mahalında Kəleybər kəndinin şeyxi o quldurun ən e, tibarlı adamıdır. Şeyx həmişə ona havadar çıxır. Əhməd xana bunların hamısını danışarsan.

Kərbəlayı Cəfər ona göstərilən böyük e'timaddan fərəhlənir, az qala bu saat qanadlanıb İrana uçmaq istəyirdi.

-Naçalnik, bu barədə arxayın ola bilərsən. – Qaçaq Nəbi təkcə sənin düşmənin deyil, mənim də düşmənimdir. Sizə yaxşı yol, mən isə bu axşam Qaradağdayam.

Koxa Ala Mahmud bəy salamat qalmasına sevinirdi. Dostları onu boz bir qatırın belinə sarımışdılar. Tuğay qatırın başını çəkirdi, Xıdır isə xəstədən yapışmışdı. Səlim bəy atını yenə dəstənin qabağınca sürüdü. Bəylər bu kənd yollarını gecə getmək istəyirdilər. Lakin qorxurdular gecikələr, yaralının vəziyyəti daha da xarablaşa.

Səlim bəyin dəstəsi Bərgüşad çayı boyu səpələnmiş kəndlərdən keçdikcə camaat tamaşaya çıxırdı. Bəylər Xocahana çatanda, yer yarılısaydı altına girərdilər. Bazarda qəribə oyunlar çıxaran kəndirbazlar belə yaralı koxanı lağa qoyurdular. Kəndirbazlar əllərindəki uzun ləngərin köməyi ilə müvazinətlərini saxlayır, özlərini kəndirə vurub qalxır və rişxəndlə deyirdilər:

-Keçəl Ala Mahmud bəyin sağlığına bir oynamaq gərək-gərək.

Bazar adamları kəndirbazların sözlərinə gülür, qatırın belinə sarınmış koxanı bir-birinə göstərirdilər:

-Ora baxın, ora, Qaçaq Nəbiyə qurban olum!

-Görün koxaya necə divan tutub?!

-Əlbəttə tutacaq, adam da ikicanlı qadına qıyar?!

-Ha... ha... koxa indicə qatırdan aşacaq yerə.

Bu sözlərin bir başı da Səlim bəyi tuturdu. Ancaq uğursuz səfərdən sonra Səlim bəy kimin ağzını yuma bilərdi?

Qatır yaralı koxanı silkələyib əldən salmışdı. Baş-gözünün sarığı fəs təki qızarırdı. Birdən koxa səs-küy eşitdi.

-Of, of!... Tuğay, bu hansı kənddir? O xaraba Gorusa çox qalıb? Ölürəm axı!

-Darıxma, bəy, indi Qəzyandan keçirik, allah, qoysa bir azdan Gorusda olacayıq. Özünü bir balaca ələ al, camaat bizə baxır. “O çaqqal oğlu Ələkbərə bax ey! Dişlərini gör necə ağardır?! İndi çağırısan ki arvadın Giləni get gətir koxanın yarasını sarısin, deyəcək, dava-dərmanı yoxdur. Ancaq Qaçaq Nəbinin atını sağaltmağa nə desən tapar. Hamısı bizə gülür. Köpək uşaqlarına bax, elə bil kosa gözdiririk”.

Koxa zarıyırdı:

-Eh, ay Tuğay, baxırlar baxsınlar, gülürlər gülsünlər, Həsən ağanın canı haqqı, mən öz canımın hayındayam. Bu qaban da gərək məni... – Kənddən qaval səsi gəlirdi. – Ə, Tuğay, məni qara bacır nədi, deyəsən, bu kənddə toy var!

-Yox, koxa, toy nə gəzir, Lotu Kərimin dəstəsidir, çalıb oxuyurlar.

Kəndin yuxarı başında üstü qarğa yuvası ilə dolu, Kərbəlayı Cəfər yaşında qollu-qanadlı bir dağdağan birmişdi. Dağdağanın ətrafına böyük bir qaraçı köçü düşmüşdü. Kəndin uşaqları qaraçı çadırlarının yanına yığılmışdılar.

Meymunlar məzəli oyunlar çıxarırdı; hərdən palanlarından ələk, xəlbir, şadara, saçaq asılmış qaraçı eşşəklərinin belinə sıçrayırdı. Uşaqlar gülüşürdülər.

Qapqara telləri alnına tökülmüş qaragöz, cavan bir qaraçı ayı oynadırdı. Ayının pəncəsinə cütə bənzər əyri bir ağac vermişdi arabir əlindəki at quyruğunu havada yelləyirdi. Ayı donquldana-donquldana ağacı sürüyür və cürbəcür oyunlar çıxarırdı. Cavan oğlan isə at quyruğunu toqqasınna keçirib, sağanağına sarı həlqələr düzülmüş qavalını fərəhlə dıngıldadırdı:

Cütcü baba cüt əkər,
Toxumunu yolda tökər...

Əhliləşdirilmiş ayı əlindəki “cütü” hirsə yerə atır, tüklü pəncəsini qumla doldurub uşaqların üstünə səpirdi. Uşaqlar qışqırırdılar.

-A kişi, toxumu tökdün, ac qalarsan!

-Cütünü götür, oğurlayarlar!

Uşaqlar elə ürəkdən gülüşürdülər ki...

Hər qaraçı çadırının ağzından on-on beş at quyruğu asılmışdı. Obada adam qaynaşırdı, amma bekar dayanan yox idi. Üz-gözü qovun qaxına dönmüş sivrimə bənzər quru bir qarı çadırın qabağında köşə çəkirdi. Elə bil qarı bu səs-küyü eşitmirdi. İri yumaq boyda bir ayı potası qarının başına dolanırdı. O, gah köşənə qarışdırır, gah da boynundakı nazik zənciri ora-bura sürüyüb onun-bunun əl-ayağına dolaşırdı. Birdən pota köşəni dartdı. Qarı hirsləndi. Yerdən deyinə-deyinə bir cıncıl götürüb potanın üstünə tulladı:

-Ey, “Səlim”, köşəni bura ver, yoxsa durub səni xubunca kötəklərəm!

Ayı balası şitəndi. Qarı daş qanıb ona atdı:

-Ay şeytan, məni incidirsən?! Sənin bu gün, deyəsən, ölümün gəlib. Gərək iki şadara toxuyaydım, heç köşəsini də çəkib qurtarmamışam. Görən işimin üstünə bu gün hansı mərdumazar çıxıb?

Dağdağana qonan qarğalar qarıladaşırdı. Qarı onlara baxıb donquldandı: “Bunlar da vaxt tapdılar!”

Əldən düşmüş “cütcü” yorğun halda yerə uzanıb dincini alırdı. Elə bil Topal Kərbəlayı Cəfərin Yazıdakı bütün torpağını o əkməmişdi. Qaraçı ayağını ayının başına qoyub Qaçaq Nəbidən deyirdi:

Nəbinin sədası düşdü hər yana,
Naçalnik, pristav oldu yan-yana,
Həcəri addatdı İrana Nəbi,
Qonaqdır orada ellərə Nəbi.

Qarı oğlana acıqlandı:

-Kərim, bəsdir oxudun! O uşaqların pulu var versin sənə?! Böyüklərinin falına baxdım mənə nə verirlər ki, sənə də verələr. Gəl kömək elə köşəni çəkək qurtaraq. İşim tökülüb qaldı. Axşam düşdü, gəl bu “Səlim”i də apar. Köşəni qarışdırır.

Kərim qara gözlərini ayı potasına bərəltirdi:

-Ey, “Səlim” anamı incitmə, gəlib səni döyərəm...

Ayı balası qarının əl-ayağından at milçəyi tək yenə qopmadı. Elə bu zaman Səlim bəyin dəstəsi qaraçı köçünün yanında göründü.

- Ay can!...
- Qoşun gəlir!
- Deyəsən, Səlim bəyin qoşunudu!
- Kazaklar bax, gör necə zırpıdırlar?!
- Atlarını hələ demirsən!
- Görəsən, bu atlar Gəlin qayasından hoppana bilər?
- Lap Arazdan da hoppanar. Göy ayaqları nə yekədir?!
- Gedək, onlara baxaq!

Uşaqların bir yarısı atlıların qabağına yüyürürdü, bir yarısı isə yenə həvəslə qaraçı Kərimə qulaq asırdı. Səlim bəy onun mahnısını eşirmişdi.

- M əmməd bəy, deyəsən. Qaçaq Nəbidən oxuyurlar.
- Elədir, naçalnik.
- Tanımırsan bu kimdir?

-Qaçaq Nəbinin dostu Lotu Kərimdir. Ya onun sifəti, ya da çaylaq daşı – təfavütü yoxdur. Neçə dəfə ağzını yummuşam, öhdə olmur ki, olmur. Bu dəfə həmişəlik yumarıq!

Səlim bəy cilovu çəkib atını çadırlara tərəf məhmizlədi. Dəstə onun dalınca axdı. Köçə qarışıqlıq düşdü. Uşaqlar çalağan görmüş cücələr kimi həyətlərə dağılmışdılar. Səlim bəy əlində qaval olan cavan oğlandan sün,i mülayimliklə soruşurdu:

- O oxuyan sən idin?

Bəli, bəy.

Səlim bəy kinayə ilə gülümsündü:

Ay zalım, nə yaman səsin varmış. Sən şuşalı xanəndə Hacı Hüsüdən də yaxşı oxuyursan...

Qaraçı işin düyünə düşə biləcəyini anlayıb udqundu:

- Nə bilim, bəy...

Səlim bəy başını əyib Çopurun qulağına pıçıldadı: “Məmməd bəy, belə həyasızlara həddini bildirmək lazımdır! Tez olun bu məddahların ev-eşiyini axtaran, silah tapsanız hamısını həbs edəcəyəm! Bunlar qaraçı deyil, quldurdular!”

- Bu saat, naçalnik. Ey, kazaklar, atdan enin!

Kazaklar qaraçı çadırlarına doluşdular. Hay-küy qopdu. Dağdağan ağacındakı qarğalar havaya qalxdı. Onların qarılısı qaraçıların şivəsinə qarışdı. Səlim bəy qaraçı Kərimin qulağından yağışib onu yuxarı qaldırdı:

-Ə, lotu, bəs səni Zəngəzurdan qovmamışdılar?! Ağac göbələyi təki yenə hardan çıxdın?! Əgər silah tapsaq, səni boğazından asacağam! Sən qaraçı niyə olursan, quldurbaşısan!

Kərim qızarmış qulağını Səlim bəyin əlindən güclə xilas etdi:

-Bəy, mən quldurbaşı deyiləm. Çalıb-oxuyanam, bir də ki, sənətimiz camaata xəlbir, şadara qayırib satmaqdır; ələk saçaq satmaqdır. Bundan başqa bizim özgə bir peşəmiz yoxdur.

- De görüm bundan sonra da o qulduru tərifləyəcəksən?

-Bəy, mənim çörəyim ordan çıxır. Bir də Qaçaq Nəbinin mahnılarını təkcə mən oxuyuram ha, bütün el-oba oxuyur. Aşıqlar oxuyur, xanəndələr oxuyur. Neynəsinlər, Qaçaq Nəbidən oxumayanda camaat adama bir qara qəpik də vermir.

Heç bilmirsən Qaçaq Nəbidən deyəndə el ona necə qulaq asır? Lotu Kərim qaraçılara məxsus inadkarlıqla qavalını qızarmış qulağına söykədi. – İstəyirsən oxuyum, siz də qulaq asın.

-Oxu, qaraçı padşahı, oxu görək! – Səlim bəy yarızarafat – yarıciddi icazə verdi. – Belə getsə, Aşıq Ələsgərin çörəyini əlindən alacaqsan. Lap Şuşanın adlı-sanlı xanəndələrinin də... ha.. ha.. Əgər bu dəfə də Hacı Hüsü kimi oxusan, sənə qiymətli bir hədiyyə verəcəyəm.

Uşaqlar qaratikan və qaramıx çəpərlərinin dibinə doluşub heyrətlə qaraçılara baxırdılar.

-Bu əclaf bəylər hardan gəlib çıxdılar?

-Rədd olub getsələr, “cütçüyə” bir də tamaşa edərik. Məmməd bəyin zəhmli səsi az qala qarının qulağının pərdəsini yırtacaqdı:

-Güp qarısı, bu qədər at quyruğunu neynirsən?

-Ələk qoxuyacağam!

Lotu Kərim də anası kimi belə basqınları, belə təhqirləri çox görmüşdü. O, obadakı çığırtıya, bağırtıya əhəmiyyət vermirdi; gah qavalı şəstlə fırladıb, gah da atıb-tutdu;

Mən bir qoç igidəm, düşmüşəm qaçaq,
Qardaşım Mehdidir-özümdən qoçaq.
Naçalnik deyirlər, qaçaqdır Nəbi,
Həcəri özündən qoçaqdır Nəbi.

Səlim bəy atın belində yanpörtü oturub qəribə bir baxışla Lotu Kərimi süzürdü. Silahlı kazaklar, bəylər, yasavullar isə yun darağına dönüb çadırlarda əllərinə keçən şeyləri didirdilər:

-Bu güzəm kimindir?

-Bu köşə ilə neçə adam boğmusunuz?

-Bir belə xəlbiri neynirsiniz?

Bəylər elə bil Qaçaq Nəbinin intiqamını bu yurdsuz-yuvasız, köməksiz qaraçılardan alırdılar. İtlər hürür, ayılar donquldanır, meymunlar çıxırırdı. Bu vahiməli səslər qatırın üstündə zarıyan Ala Mahmud bəyi hövsələdən çıxarmışdı:

-Tuğay, baş-qulağım getdi, sən atanın goru, tez olun bu qaraçı köçündən uzaqlaşın.

Koxa Ala Mahmud bəy qaraçı Lotu Kərimin səmindən tanımışdı. Bir vaxt o Səlim bəyin tapşırığı ilə dostu Kərbəlayı Cəfərlə birlikdə Kərimi Yazı düzündən qovmuşdu. İndi düşməninin yanında bu cür gülünc görünmək istəmirdi.

Kürədən çıxan dəmiri görmüsünüzmü? Bax, Səlim bəy də indi həmin dəmir kimi qızarmışdı. Lakin özünü sındırmayıb Kərimə “meydan” vermişdi: “Bu lotunun ölümü yaxınlaşıb. Amma mən qaraçıya əl qaldıra bilmərəm”.

Axtarış başa çatdı. Çopur Məmməd bəy bir neçə at quyruğu, bir neçə dəri və bir neçə xəncərə oxşayan bıçaq tapmışdı. Bu şeylər hamıda ola bilərdi.

Qarı həyəət səpələnmiş şeylərini çadıra daşıyır və qarğıyırdı.

Səlim bəy barmağını qarıya hirsə silkələdi:

-Ey, küp qarısı, orda az gombuldan! Bu oğlan sənə nəyindir?

Qarının qəzəbli üz-gözü lap tündləşdi:

-Oğlumdur, necə, mənə oxşamır?!

-Oxşayır. Axmaq qarğanın yumurtası da lax olar. De küçüyün səsinə kəssin, yoxsa...

Qarı heç bir şey olmayıbmiş kimi baş-gözünü əsdirdi:

-Qoyun oxusun, sənə ziyanı var?!

Lotu Kərim qavalını bir də atıb-tutanda Səlim bəy dözməyib xrom çəkməsinin boğazına keçirdiyi qızıl saplı qamçısını çəkdi:

-Ə... lotu köpəkoğlu, mən səni sınamaq istəyirəm... sən də...

Səlim bəyin şallağı lotu Kərimin sifətindən bir zol qopardı. Kərim çırılmış qavalını şallağın qabağına verib, özünü qorudu.

-Nəcədir? Dadlıdır?! Bax, bizim yerdə qulduru tərifləyən adamı bu kökə salırlar!

Qarı çığırıp özünü oğlunun üstünə atdı. Ancaq Səlim bəy Lotu Kərimdən əl çəkmirdi:

-sənin oxuyan dilini boynunun kökündən çıxaracağam! Sən nə cəsarətlə mənim düşmənimə tərifləyirsən!

-Naçalnik, mənim dilimi boyumun kökündən çıxarsan da elin dilini kəsə bilməzsən! Bu mahnıyı qaçaqlara el qoşub, el də oxuyacaq!

Ala Mahmud bəyin heyi olsadı, qatırdan düşüb Lotu Kərimi Səlim bəyin əlindən alardı: "Mənim bu dostum Səlim bəy nə qəribə adammış. Mən onu heç belə bilməzdim. Qaraçı ilə də adam ağız-ağıza verər?!"

Qaraçı arvadları bəyləri, kazakları, yasavulları daşa basdılar. Əvvəlcə daş yaralı koxaya dəydi. Kor gözündən qorxan kimi koxa da yarasından qorxurdu.

Qaraçılar öz "atamanlarını" Səlim bəyin əlindən güclə aldılar. Lotu Kərimin ağız-burnu qızarmışdı. Anası yaylığını açıb Səlim bəyə söylə-söylə oğlunun yarasını sarıyırdı. Səlim bəy tutduğu işdən peşman idi. Ancaq üzdə özünü yenə isti göstərirdi.

-Bəxti kəsdi, şallaq tez sındı. Yoxsa onun meyitini sərəcəkdim! – Bəy sapı sınımış şallağını xrom çəkməsinə sancdı. – Bu qaraçılardan heç öz ataları xeyir görməyib:

Uşaqlar silahlı atlılara qanlı qanlı baxırdılar:

-Rədd olun!.. Rədd olun!..

-Haydı, çıxın gedin!..

Səlim bəy atının başını el yoluna döndərdi. Atlılar onun arxasınca düşdü. Qaraçılardan çox uşaqlar sevinirdilər.

-Ay can, getdilər!

-Gedək görək "cütücü"toxumu harda tökdü.

Dəcəl ayı balası yan basa-basa Səlim bəyin arxasınca diyirlənirdi. Qarı ətəyini dəstələyib potanın dalınca yüyürdü:

-Ey, "Səlim", səni kötəkləyərəm, hara qaçırsan?

Qarı potanı belə çağırdığına tezəcə də peşman oldu: "Vay, evim yixilsin, mən potanı necə çağırdım?!"

"Ey, "Səlim!" sözü Səlim bəyin ürəyinə xəncər kimi sancıldı. "Deməli, bu cəlayı-vətən qaraçıları ayı balasına mənim adımla qoyublar! Hamı da bunu eşitdi. Daha dözmək kişilikdən deyil!" səlim bəy tapancasını çəkib qanrıldı:

-Tak!.. Tak!!!

Lakin hirsdən əli əsdi, düz ata bilmədi, güllənin biri qarının tumanını dəşdi, o biri isə ayı balasını yerə sərdi...

Səlim bəy qaraçı obasından tez uzaqlaşmaq istəyirdi. Onun alına muncuqlanan damcılar hiss olunmadan böyüyür, yəhərin şirmayı qaşına tökülürdü. Əlini cibinə salıb dəsmalını çıxartmaq istərkən barmaqları yumşaq bir şeyə toxundu... "Səni öluncə cibimdə gəzdirəcəyəm!" Səlim bəyə elə gəldi ki, onun barmaqları bu saat Həcərin qara saçlarında gəzir. Əslində isə Həcər bir göyərçin təki onun əlindən uçub, öz elindən çox-çox uzaqlarda hərlənirdi.

ANA, GƏLİN VƏ NƏVƏ

Alçaq, əyri-üyrü divarları sarı palçıqla suvanmış köç karvansaranın yanından balaca bir dağ çayı axır. Çay qırağında koğuşlu bir qoca palıd torpağa köklənib. Palıd çətiri elə genişdi ki, kölgəsində ağır məclis qurmaq olar, koğuşunda azı on adam yağışdan, gündən daldala bilər. Bu qədim, sahibsiz "mehmanxananın" yaşını bilən yoxdur. Ancaq qocalar nəql edirlər ki, Şah oğlu Şah Abbas palıdı karvansaranı tikdirəndə basdırıb.

Elə ki, qış küləkləri bu yerlərdə ulayıb dişlərini qıçadı, palıd ona qısılan yolçulara yer verir, günəşin istisi göylərdən ələnəndə isə çətirlərini açıb ona sığınan insanları istidən qoruyur.

Bu gün palıdın üç qonağı var: ana, gəlin və nəvə. Heç biri bura adamına oxşamır. Deyəsən, üçü də uzaq səfərdən gəlib. Hələ qış olmamış saçına "qar" düşmüş nəvə çayın qırağında əski yuyur. Gəlin isə palıdın alçaq budağından asdığı yüyürüyü yırğalayır, hərdən də qarşıdakı kimsəsiz yollara baxır: "Arazım, atan hələ gəlmir". Gənc ana bir anda gözlərini yollardan çəkib yüyürükdə əl-ayağı ilə oynayan körpəsi ilə danışır: "Mənim balam, niyə yatmırsan? Yuxunu kim qaçıdırıb, hə?"

Nəvə yuduğu əskiləri sıxıb daşların üstünə sərdi. Qanrılıb yenə ağaran yollara gizli-gizli göz yetirdi: "Bu uşaqlar harda qaldılar?" – Gözəl özünə toxtaxlıq verib əllərini ətəyinə silə-silə yüyürüyə yaxınlaşdı. Körpə gülürdü. Nənəsi barmağını onun çənəsinə toxundurub müşqurdu:

-Şeytan, nənənə gülürsən hə?... Pal-paltarını da yudum. Daha nənədən nə istəyirsən? – Körpənin zərif dodaqları qaymaq tutdu: -Ay gəlin, sən Nəbinin canı bu çoxbilmişə bax?! Gör nənəsinə necə gülür. Az qalmışdı bu güləyən oğlanı çayda axıdaq. Bircə çörəyimiz ovsanata düşdü. O ciyəri yanmış Səlim bəy bizi yamanca yerdə haxalamışdı... Nəbinin canı haqqı, otaya addayan kimi seyidə dediyim nəziri gərək aparam verəm, pirdə çıraq yandıraram. Hələ imamzadəyə də gedəcəyəm... Ay gəlin, bəs bu körpənin gözmuncuğunu neyləmişən?

Həcər yüyürüyün içini axtarmağa başladı.

-Bu gözmuncuğu hara düşdü? Qorxma, Gözəl xala, vallah, nəvənə göz dəyməz, kifirin biridir.

“Bizim gəlinə də bir söz deyəndə salır zarafata, hələ gözə inanmır, yoxsa elə deməz!”. Gözəl əyilib palıdın yanından ötən yoldan bir ovuc torpaq götürdü və dodağının altında nə isə deyə-deyə nəvəsinin başına fırlatdı: “Mərdüməzarın gözüne bıçaq!” Sonra torpağı ayaq dəyməz yerə tulladı.

Həcər güldü, yanağındakı xal az qaldı alışa:

Daha nəvənə qorxu yoxdur.

-Ay gəlin, elə demə, mən bədnəzərdən gördüyümü görmüşəm. Mənim Nəbim də uşaqlıqda bu nəvəm təkə gözəgəlimli idi. Qalayçı Osman onun adını Hacımurad qoymaq istəyirdi...Razı olmadım. Qalayçı deyirdi ki, bu uşaq Hacımurad kimi igid olacaq... Əgər Nəbinin gözmuncuğu olmasaydı, bədnəzər onu çoxdan çatdatmışdı.

Araz qığıldandı. Gözəl məzəmmətli nəzərlə gəlininə baxıb başını yellədi:

-Hə... Görürsən, bədnəzərə inanmayanda elə olar da! Dünən gördün uşaq necə göyərmişdi?! Vallah, qorxuram bu tifili dəli eləyəsiniz. Ay gəlin, oğul ki, var düşməmə toxmağıdır. O, Misir karvanı kimi qırx ildə bir gələr.

Həcər körpəni əmizdirməyə başladı.

-Narahat olma, Gözəl xala, nəvən acıbmış. Gör səsinə necə kəsdi!..

Axşam qanadlarını ətrafa gərir... Palıdın kölgəsi hiss olunmadan itir... Üfüqdə kənd uşaqları sanki çərşənbə tonqalı qalayır... Bu tonqal ağ buludların ətəyini qızardır. Cənub mehi Qarasu çayı boyu özü ilə xoş bir sərinlik gətirir. Ağacın qızılı yarpaqları əsir, çay sanki öz kövrək və incə nəğməsini körpənin nəfəsinə, kirpiyinə damcı-damcı axıdır. Çox keçmir ki, göylərin şamları yanır. Ay da çıxır. Həcər xanım palıda söykənib, tufəngini silib parıldatmaqla vaxtı xırdalayır. Gözəl isə ayaqlarını soyunub dağ çayına salmışdı. Palıdın çayda daranan qarğıdalı saçəqlarına oxşar kökləri onun yalın ayaqlarına toxunur: “Gör bu tellər ayağımı nece oxşayır! Su da sərinidir. Bir az toxtadım”.

Su Gözəlin ayağına sarı bir qaratikan kolu axıdırdı. Kolun üstündə bir atlı qarışqa bir xallı kəpənəklə əlbəyaxa idi. Kəpənək zərif qanadlarını hara gəldi çırpır, canını amansız “ovçudan” xilas etmək istəyir. Gözəl əlini uzadıb kolu tutdu: “Bu yazığın günahı nədir? Nəbi bizim bu Araz boyda olanda Həmzəli kövşəninə başaq yığmağa gedirdim... Yolda bir ilan qurbağanı diri-diri bu cür yeyirdi. Heyf ki, qurbağanı xilas edə bilmədim. Yazığın fəryadı hərdən qulağıma gəlir. Bu qarışqaya ki, gücüm çatır...”

Gözəl heydən düşmüş bu kəpənəyi qarışqanın ağzından ehtiyatla aldı.

Kəpənək didilmiş yelpinlərin bir neçə dəfə çaldı, qanadlanıb əvvəlcə gözəlin qulağına qondu, oradan da palıda tərəf uçdu.

Karvansarada göz-göz işıqlar yanırdı. Adamlar ora-bura qaçırdılar səs-küy eşidilirdi. Tacirlər nöqərlərini harası gəldi söyürdülər:

-Ə, yekəpər köpəkoğlu, harda köpürdün?

-Buna bax, buna, ləmə pişiyi tək necə ətlənib?!

-Tez olun arpa gətirin! Heyvanlar damaq oldu.

Yarıyuxulu nöqərlər qabar atmış iri əllərinin dalı ilə qan sağılmış gözlərini ova-ova hacımənəbax, kisəyi, qanovuz taylarının üstündən tökülüşür, şirin-şirin gərnəşirdilər:

-Bu evi yıxılmış tacirlər qoymazlar gözümüzün acısını alaql. Yuxumuz haram oldu.

Qoca bir nökr ucadan deyirdi:

Gecəli-gündüzlü yoldayıq... Şuşa qalası hardadır?! Ordan bura əlimizdə silah düşmüşük karvanın qabağına. Nədi, nədi, ayıq olun ki, Qaçaq Nəbi indi qabağınızı kəsəcək! Ay siz öləsiniz, Qaçaq Nəbinin sizinlə nə işi var? O, düşməni Tacır Fərecoğlunu axtarır, Qara Nəbini axtarır. Balası ölmüş tacirlər qorxularından nə özləri yatırlar, nə də bizi qoyurlar yataql.

Tacirlər yaxınlaşanda qoca nökr sözünü udub, əlində at torbası toyuql təki özünü samanlığa saldı.

Tacir atları kişnəyib ayaqlarını yerə döyür, başlarını torbaya salır, nökrələrin əl- qolunu gəmirirdi.

-Çər dəymiş, dayan də, ölmədin ki!

Atlar arpanı finxıra-finxıra, xırtıldada-xırtıldada yeyir, həmişə ağrını çəkən eşşəklərə, qatırlara elə bil yanıql verirdi. Tamahını saxlaya bilməyən qatırlar, eşşəklər dartınıb başlarını at torbalarına uzadırdı, lakin onlar at təpiklərindən başqa bir şey dada bilmir, anqırışdı.

Araz yuxuda diksindi.

-Bu çər aparmışlar da anqırışmağa vaxt tapdı! – deyə Gözlə tez qalxıb “qanadını” yüyürkdə yatmış nəvəsinin üstünə gərdi. – Ay gəlin, görürsən də, axşam da oldu, bu xaraba karvansarada yenə ağız deyəni qulaql eşitmir. Nəbigil harda qaldı? Neçə aydır ki, bu qütbət eldə ürəyimi yeyirəm. Zalım balası elə bil çöl quşudur, heç bir yerdə dayana bilmir. Allaha şükür ki, ay doğdu, yoxsa qaranlıqda ürəyim parçalanırdı.

-Gözlə xala, narahat olma. Mən belə hay-küyə öyrənmişəm, qoy körpədə alışsın. Qaçaq həyatı bəs necə olur?!.. Sağlıql olsun hər şey düzələcək.

- Ay gəlin,elə bil Bəzz qalası tərəfdən gələn yolları kəsiblər. Ürəyim döyünür. – Gözlə əyilib yüyürkdə su qızılgülü təki açılmış nəvəsinə qoxladı. – Yaxşı ki, bu körpə varmış... elə bil çiyləkdir. Ox, ürəyimin ağrısı çəkildi. Səni verən allaha qurban olum, ay bala! Nənənə gülürsən?

Araz isə aləmdən xəbərsiz idi. Yuxuda gülürdü. O bilmirdi ki, həyatda gülmək hamı üçün deyil. Bilmirdi ki, onu əhatə edən mühit həm kədər, həm nəşə doğub; həm zəhər kimi acı, həm nabat kimi şirindir. Körpə bilmirdi ki, həyatın acı qasırğaları həmişə qanadı bərkiməmiş qartal balalarını məhv edir, təbiəti bəzəyən zərif çiçəkləri, ətirli gülləri, qönçələri məhv edir.

Axşam-səhər ev-eşikdə hərlənən, çörək yapan, paltar yuyan, su gətirən Gözlə qaçaqlıql həyatı çox cansıxıcı gəlirdi. O, bu gün bekar qaldığı üçün daha bərk darıxırdı. Gah oturub nəvəsinin əskilərini əli ilə ütüləyir, gah da corab toxuyurdu.

Bu Nəbiyə nə deyim. Kişi olan kəs də arvad-uşağını özgə karvansarasında qoyub gedər? Eh, ay gəlin, sənin o ərin hərdən elə çiy iş tutur ki... Belə gec gələcəkdiilər, gərək heç Mehdiyi aparmayaydılar.

-Gözlə xala, - deyə Həcər sakitcə dilləndi, - Nəbi gedəndə mənə dedi ki, işdi gec gəlsək, bizdən nigaran olmayın. Bəlkə qaldıql Kəleybər kəndində. Ordan

da gedəcəyik Şeytanlı dərəyə. Dünən körpə kefsiz olmasaydı, biz də gedib qalardıq Şeyxgildə...

-Şeytanlı dərə hardadır? Nəbinin gecə vaxtı orda nə işi var?

-Gözəl xala, var ki, gedib də...

-Vallah, bilməsəm, ürəyim partlar. Nəbinin məndən gizli işi olmazdı. Nə əcəb bunu mənsiz tutub? Həcər boynuna aldı ki, bu işdə Nəbinin günahı yoxdur, mən qoymamışam sənə bir söz desin.

Gözəl oğlanlarından ayrı düşəndə az qalırdı başına hava gəlsin. Məgər qərrib ellərdə baş saxlamaq asandır?! Neçə aydır ki, rus padşahı İran şahı ilə, Türkiyə sultanı ilə əlaqəyə girib, Qaçaq Nəbinin dəstəsini yerdə də axtarırlar, göydə də. Səlim bəy tacir Hacı Fərəcoğlu ilə birlikdə Qaçaq Nəbinin arxasına casus salmışdı. Səlim bəy Qara Nəbiyə min onluq qızıl boyun olmuşdu ki, Qaçaq Nəbini aradan götürsün. Kərbəlayı Cəfər bu tayda Qaradağ mahalının xanı ilə üç dəfə görüşmüşdü. O görüşlərdə tacir Hacı Fərəcoğlu da olmuşdu.

At bərk havalanmışdı. Cilovunu yığmaq mümkün deyildi. Atlı palıdın yanından çaparaq ötdü. Həcər öz-özünə: “Mənim, bu atlıdan heç gözüm su içmədi. Görəsən, o kimdir?”

-Tanımadın! Canavarpapaqdır!

-Canavarpapaq?!

-Bu Canavarpapaqdan hamı qorxur.

Həcər xanım bütün İranda Canavar papaq ləqəbi ilə məşhur olan quldurbaşı Qara Nəbi barəsində bildiyini, eşitdiyini, gördüyünü qayınanasına danışdı. Gözəlin ürəyinə qorxu doldu.

Kimsəsiz bir dərədə Qara Nəbinin papağını görən olsaydı, bağı çatlardı. Koppuş, ətli qara sir-sifəti də zəhmli idi, anası sanki onu qara zəhərdən yoğurmuşdu. Hirslənəndə monqol gözlərinə bənzər balaca gözləri qəzəbdən alacalanırdı. Pələng biləkləri sanki qılnc vurmaq üçün yaranmışdı. Darvaza kürəyinin dalında beş adam gizlənərdi. Deyirdilər ki, Qara Nəbi on adamla təkbaşına qılncılaşa bilir. Deyirdilər ki, hələ indiyəcən güləşməkdə, xəncər oynatmaqda, tufəng atmaqda, at çapmaqda onun qabağına şahın heç bir sərbazı da çıxma bilməyib. Qara Nəbinin sallaq bığları, ətli dodaqları, donqar burnu və qulağından asdığı nal boyda qızıl sırğaları onu daha zəhmli göstərirdi.

Gözəl belə bir əcayib məxluqu təsəvvürünə gətirdikcə canına üşürtmə gəlirdi. “Lap əzrayıldır, əzrayıl...” – deyib özü-özünə pıçıldaırdı.

Qara Nəbi kefi çəkəndə tacir olurdu, çəkməyəndə quldur. Əsas işi İrandan bu taya mal addatmaq idi. Sərhədçilər neçə dəfə onu Xudafərin körpüsündə gülləyə basmışdılar, yenə sudan quru çıxmışdı. Deyirdilər ki, o quldurun bədənində əllidən çox çapıq yeri var, son vaxtlar Qaçaq Nəbinin adı ilə soyğunçuluq edir.

Atlı karvansaraya çatan kimi hamı yuxudan qalxdı. Tacirlər tələsik geyinib “hörmətli qonağın” qabağına çıxdılar. Yoğun bir tacir onu qabaqladı, əlini bərk-bərk sıxdı:

Pəh... pəh... kimi görürük!... Həmişə Siz gələsiniz, ağayı Nəbi! – Tacir əlini ərklə onun çiyninə qoydu. – Ağayı Nəbi, əntiqə tirmə şal məndə, ingilis mahudu

məndə, hacımənəbax məndə...Nə istəsəniz, taparam, mənim əlim çox yüngüldür, inanın allaha, bu dəfə də mənimlə alver etsəniz, ziyan çəkməzsınız.

Topasaqqal, yastısıfət tacir isə hündür qamətini Qara Nəbinin qabağında kamana döndərüb sırtıq-sırtıq irişirdi:

-Ağayı Nəbi, bizim sövdəmiz həmişə baş tutub, inşallah, yenə də baş tutacaq. Mənim əlim çox xeyirlidir. Tehrandan, Təbrizdən yenə əntiqə darçın, mixək, sarıkök, hil, zəncəfil alıb gətirmişəm... Arazın o tayına gərək elə şey addadasan ki, üstündə baş yarıla.

Qara Nəbinin seyrək, saqqal, bıqlarının hər tükündən elə bil bir şeytan asılmışdı. Onlara nə “hə” deyirdi, nə də “yox”.

Palıd xışıldayır, çay axır, gecə əriyirdi. Gözələ elə gəlirdi ki, gördükləri, eşitdikləri xəyaldır.

-Həcər, dedin ki, o “əzrayıl” mənim oğlanlarımın düşmənidir? Görüm onun yəhəri qanla dolsun!

-Bəli, Gözəl xala. Ancaq biz elə düşmənlərdən qorxmuruq!

...Qara Nəbi tacirlərdən hirsli-hirsli soruşdu:

-Qaçaq Nəbi bu tərəflərə gəlməyib ki?

-Ağayı Nəbi, heç o quldur bir saat bir yerdə dayanır ki...deyə topa saqqal tacir yanıqlı-yanıqlı cavab verdi. – Bozatına minib İrandan vurub Turandan çıxır. O günü Təbrizdən mal gətirəndə onun dəstəsini Enyalı dağının Payan gədiyində gördüm, az qalmışdılar bizi soyalar. Güclə qaçıb yaxamızı qurtardıq. Keçən düz günü isə qaçaqları Qaradağ mahalının Xürrəmyurd yaylağında görüblər. Dünən də o quldur öz dəstəsi ilə Kəleybər kəndində Şeyxə qonaq imiş. İndi də, nə bilim, deyirlər ki, addayıb Şeytanlı dərəyə.

-Şeytanlı dərəyə?!

-Bəli, o yana, Bəzz qalasından o tərəfə.

-Orda nə edir?

Tacirlər “əzrayılı” qızıışdırdılar. Şişman tacir Qara Nəbinin düz çənəsinin altına girmişdi.

-Nə bilim, ay başına dönüm, deyirlər o taydan Qaçaq Nəbinin dalınca adam gəlib, qaraçı Lotu Kərimdi, kimdi.

Deyirlər o tayda nə olubsa, hamısını çatdırıb Qaçaq Nəbiyə. Nəbi də düşüb tacir Hacı Fərəcoğlunun izinə.

-Demək, o quldur indi Şeytanlı dərəsindədir?!

-Elədir, ağayı Nəbi. Allahın qılıncını götürüb o qulduru bizim İrandan qovan bir igid olsaydı, biz zavallı tacirlər də bir asudə nəfəs alardıq. Şuşadan buradək gözümüzü yummamışıq. Şıqqıltı eşidən kimi ürəkk-göbəyimiz düşürdü. O quldur yetənə yetir, yetmiyənə də bir daş atır. Deyirlər indi də İran xanlarının torpağını yoxsullara paylayır... Biz fağır tacirlər də onun qorxusundan alverimizdən qalmışıq, daha kəndlərə çıxıb bilmirik.

-Fikir eləməyin, o quldurun əcəli yaxınlaşıb. “Demək Qaçaq Nəbi indi düşüb bizim izimizə. Yəqin, qaraçı Lotu Kərim hamısını onlara danışib. Qaçaq Nəbi indi bilir ki, Səlim bəylə tacir Hacı Fərəcoğlu onun başına min onluq qızıl qoyub. Sağlıq olsun, Qaçaq Nəbinin başını kəsib o qızılları qoparacağam”.

Bu tamah Qara Nəbini rahat qoymur, qaşınmasını artırırdı. Qara Nəbi bura gəlməkdə də Qaçaq Nəbini axtarırdı.

Tacirlər qırsaqqız olub onun yaxasından qopmaq istəmirdilər. Qara Nəbi söhbətə yekun vurdu:

-Qaşınmam tutub, dincəlməliyəm. Gedin siz də yatın, sabah alverimizi eləyərək. Axşamın xeyrindən, sabahın şəri yaxşıdır.

Gecə nə qəmgin olarmış. – canlılar dilsiz olanda... Gecə nə dərddli olarmış – ilbizlər oxuyanda... Qarasu dodağında mahnı Araza qaçır. Hardansa dəvə karvanının zıncırov səsi eşidilir. Yaxın obalarda it hürür. Hərdən xoruz səsi gəlir. Səma gəlin cıqqası təki alışır.

Qara Nəbi kiçik bir otaqda kürəyini çarpayuya sürtürdü. Elə ki sakit olurdu, otağın açıq pəncərəsindən ulduzlara “uçur”, göyün xəzinəsini qarət edib yenidən karvansaraya qayıdırdı. Tacirlərlə alverə başlayır, onlara ulduz satır, qızıl alırdı. Bu düşüncələr quldurbaşı Qara Nəbinin əldən salanda o öz-özünə məzəmmət edirdi: “İflac adamlar kimi burda niyə uzanmışam?! Mən axı Səlim bəy gilə söz vermişəm. Söz vermişəm ki, Qaçaq Nəbinin başını bu günlərdə kəsib atacağam ayağınızın altına... Əvəzində də mincə onluq qızılımı alacağam. Axmaq tacirlərə bir bax, mənə darçın, zəncəfil, sarıkök, hil satmaq istəyirlər. Bilmirlər ki, daha tacirliyin daşını atmışam. İndi mənə insan alveri sərfəlidir. Durum atlanım, bəlkə Qaçaq Nəbini elə Şeytanlı dərədə yaxaladım. Nağdını burda qoyub niyə dalınca niyə qaçıram?!”

Araz yürükdə mışıldayırdı. Başı üzərində yanan “bir cüt şam” isə gecə təki için-için əriyirdi. İntizarlı, səksəkəli, yuxusuz ana gözləri hərdən Arazın gülümsər sifətindən ayrılıb göyə zillənirdi. O gözlər elə bil səma daşlarına işıq verirdi. “Şölələnin, parlaq ulduzlar, şölələnin! Qaranlığı qovun, qoyun hər yan işıq olsun, bizimkilər yollardadır”.

Gecə yarı karvansarada bir atlı kölgəsi göründü. Nizəli kölgə... patrondaşlı kölgə... tufəngli kölgə... Bu qara kölgə sürətlə bağlara tərəf süründü, sonra get-gedə qaranlıqda pozuldu.

Gözəlin nəzərləri atlıdan çəkilib Həcərin baxışlarına qarışdı. Elə bil balaca Araz da bu sevincdən xəbər tutumuşdu. Körpənin qucaqlaşib yatan sıx kirpiklərindən totuq sifətinə gülüş axırdı...

QAÇAQ NƏBİ ALIŞ-VERİŞDƏ

Qaradağın kəndlərində, obalarında, qışlaqlarında arvad-uşaq, yetim-yesir qalmamışdı; ayağı yer tutanın hamısı Mirzə Əhməd xan karvansarasına yol alırdı: Deyrilər Qaçaq Nəbi karvansarada bazar açıb, gedək biz də bir, şey ala.

Dünən karvansarada Qara Nəbi ilə sövdələşən tacirlər elə bil əsir alınmışdılar. Tacirbaşı Hacı Fərəcoğlunu isə sanki edam gözləyirdi.

Bir neçə ayaqyalın, çadrları qadın kərpic hasarın dibində söhbət edirdi. Həcər xanımından danışırıdılar.

- Ağız... ağız, sən allah, o tufəngli xanımı görürsən?
- Necə bəyəm?
- Ağız, o lap dünya gözəlidir ki!..

- Vallah, mən arvadlığım la ona vuruldum.
- Əhməd xanın oğlu Cavad xan bu xallı məleykədən xəbər tutsa ha, başına hava gələr.
- Köpəkoğlu yaman şorgözdür. Qaradağ mahalında qız qalмайıb sataşmaya...
- Ağız, sən nə danışırısan? Ona da Qaçaq Həcər deyirlər!

Cavad xan gücsüzlərin qənimidir.

- Deyirlər o tayda bu tufəngli gəlini Səlim bəy adlı bir naçalnik istəyirmiş. O böyüklükdə kişini bəyənəməyib, qoşulub Nəbiyə qaçıb. Cavad xan Qaçaq Nəbinin yanında nədir ki!..

Həcər arvadların söhbətini eşitmirdi. O, qucağında uşaq iri parça taylarına dirsəklənmişdi. Qayınanası Gözəl də yanında idi. Onlar gələn qonaqları ev sahibləri tək qarşılayırdılar. Çiyini xurcunlu, başı dəsmallı, ayaqyalın kəndlilər əyilməyə alışmış bellərini Həcərin qarşısında da bükürdülər.

- Sən gələn yollara qurban olaq, ay bala!
- Allah sənin ərinə bizim üstümüzdən əskik eləməsin! Mirzə Əhməd xan karvansarası yaranandan bəri bu qədər “müşəri” görməmişdi. Qaçaq sühədən burada şirin “alış-veriş” edirdilər. Mehdi bir yandan, Karapet də o biri yandan qolunu, çirmələyib Qaçaq Nəbiyə kömək edirdilər. Nəbi topları açır, parçanı aynalı ilə kimə gəldi paylayırdı.
- Ay əmi, yaxın gəl görüm!
- Sənin başına dönüm, ay Nəbi.
- Xurcununun ağzını aç. Al, bu ingilis mahududur, əntiqə çuxa çıxar. Apar əyin-başını təzələ. Çer Əhməd xan hələ bu cür mahuddan çuxa geyməyib.
- Allah kəmərinə qurşasın, Nəbi! Bunun hamısını mənə verirsən?
- Apar əmi, hamısı sənindir.
- Çox sağ ol ay bala.
- Mehdi, o kiseyi topunu bəri ver!
- Al, qardaş
- Oh, yoruldum lap. Sənin bəxtin gətirdi. Daha ölçməyəcəyəm. Al bu kiseyi da sən apar.
- Görüm allah sənə balanı saxlasın, ay Nəbi.- Kəndli birdən tacirin qəzəbli gözlərinin ona sarı bərəldiyini görüb kəkələdi:- Bu tacir... bu tacir... kiseyini əlimdən almaz ki?
- Ala bilməz, götür, get, qoy arvad –uşağın sevin.

“Ay Allah, sən Qaçaq Nəbini qadadan, bəladan saxla! Allah sən Əhməd xanın gözünü bağla. Allah, sən Cavad xanı qəfil gülləyə rast gətir. Bu parçanı aparıb külfətin əyin-başını örtəcəyəm”.

Yoxsul kəndlilər basabas salmışdılar:

- Ə, öldüm, az sıx də!...
- Öldün?! Almısan də, çıx belə, bir az da bizə versin.
- Balam, qoy kişi ölsün sonra.
- Qorxmayın, parça çoxdur, hamınıza çatacaq. Hələ əlli dəvə yükünə əl vurmamışıq.
- Kəndlilər sevinə-sevinə aldıkları parçanı xurcuna, heybəyə doldurub qaçaqlara dua edə-edə karvansaradan uzaqlaşdılar. Qanadları olsaydı uçub

özlərini evlərinə tez çatdırarlar. Bütün aləmə car çəkirdilər ki, bu parçaları bizə Qaçaq Nəbi bağışlayıb, gedin siz də alın.

- Çılın-çılpaq uşaqlar, ac-yalavac yoxsullar, taqətsiz qarılar Qaçaq Nəbinin ətrafında hərlənirdilər. Onu gedib beşi gəlirdi.

Həcər arşınmalçıya dönmüş ərinə tərəf gülümsəyib qayınanasına deyirdi:

Ora, bax, Gözəl xala, mən heç bilmirdim, sən bu oğlunun tacirlikdən də başı çıxırmış. Gör necə bazar açıb?! Tacir Hacı Fərəcoğlunun gəlhagəlidir. Alver belə şirin getsə günortayacan tacirin bir arşın malı da qalmaz... Dünən gecə qanın yaman qaralmışdı. İndi necəsən?

- Nə bilim, ay gəlin, ilan vuran ala çatıdan qorxar. Silahlı adam görən kimi diskinirəm. Elə bilirəm yenə bizim uşaqların üstünə gəlirlər... Ay gəlin, bəs o ciyəri yanmış Canavarpapaq deyirdin ha, o necə oldu? Bayaqdan baxırdım, tacirlərin arasında gözümə dəymir...
- Gözəl xala, bura Canavarpapaq meydanı deyil. Görünür, o kafir eşidib ki, Nəbi bu aradadır, qorxusundan gecə ikən əkilib. Sənə dedim ki, Nəbi oğlun onu çoxdan axtarır. Amma o quldur yaxasını ələ vermir.
- Bıy... görüm o əzrayılı qan qussun!

Hacı Fərəcoğlu gözlərini döyürdü. Paxıl tacirlər isə onun malının belə talan olunmasına sevinirdilər. “Kürəyini söykəmişdi şaha, qoymurdu biz İranda malımızı xırtd eləyək. Belə olar ey! Haram maldı, qoy aparsınlar!” Onlar Hacı Fərəcoğluna yanıq verə-verə öz aralarında danışırldılar:

- Gədə, hanı bəs sən ədvan? Harada gizlətmisən? Çıxart ver Qaçaq Nəbi satsın də!
- Dadaş, Qaçaq Nəbi ədvanı neynir, ona tirmə şal lazımdır, onu da tapıb paylayır.

Gədə, sən ədvaları yamanca gizlətdin, istəyirsən yerini qaçaqlara deyim?

- Dadaş, nə danışırısan, evimi yıxma.

Tacir Hacı Fərəcoğlunun ağzı qəzəbdən əyilmişdi, tərləyirdi.

Mehdi zarafatla əlindəki arşını tacirin yoğun boynuna ilişdirdi:

- Köpək, işləyən bizik, sənə nə olub tərləyirsən? Dostun Topalla səni cütə qoşublar nədi?!

Karapet də zarafata başladı:

- Ara, tacir olanda nə olar, görmürsən yorulmuşuq? Asta gəl bir az da bizə sən kömək elə! Sən axı alış-veriş işində yaxşısan...
- Ölçülən, biçilən parçadan səs çıxdı, tacirdən yox. Qaçaq Nəbi tacirin çiynindən tutub silkələdi:
- Tacir ağa, niyə dinmirsən? Bəlkə bizim uşaqların alveri xoşuna gəlmir? Yaxşı cehiz xalçası bar, almazsab? Qəşəng naxışlı xalçalar. Bəlkə çeşnidə xalça toxutdurarsan?..
- Tacir Hacı Fərəcoğlu dodağını dişləri arasına almışdı: “Bu gavur köpəkoğlu bilmirəm mizrabı hansı, simə vurur. Namərdlər! Həlbət əlimə fürsət düşər! Bu Əhməd xan harda qaldı? Onunla belə danışmamışdıq!...Ax.. heç etibar yoxdur. Canavarpapaq da gəlib çıxmadı. Mənim mal-dövlətim hərrac oldu. Topal köpəkoğlu dilini dinc qoysaydı, bu qulduru Şeytanlı dərədə çoxdan bir təhər eləmişdik. Səlim bəyə də.. nə deyim, onun heç, siyasəti yoxmuş.

Deyən gərək, sənin bu gəzərgi qaraçılarla nə işin var?! Niyə it arısının yuvasına çöp uzadırsan?.. Neynək, hələ tacir Hacı Fərəcoğlu ölməyib! Qoy o lüt Alonun oğlu Nəbi olsun, mən də tacir Fərəcoğlu, görərik kim kimin başını torpağa quylayacaq.

- Ey, qaçaqlar! – Qaçaq Nəbi dostlarını səslədi. – O nərlərdəki parça taylarını da açın. Hamısını paylayacağam.

Tacir daha dözməzdi. O, can verən adamlar tək çənə atmağa başladı.

- Nəbi, başına dönüm, o dövələrin yükünə dəymə! Mən o parçanı Firəngistandan gətirmişəm, özüm də onları qəpik-quruşla qazanmışam!...
- Heç kəmhövsələ olma, bütün dövələrin yükünü boşaldacağam! Sən qəpik-quruşla qazan, mən də top-top satım. – Qaçaq Nəbi çəkməsinin ucu ilə taciri tərpetdi: - Qalx! Mən tacir tayfasını yaxşı tanıyıram; desələr kəfən müftədir-yıxılıb ölər.

Hacı Fərəcoğlu güclə qəddini düzəltdi. O, daha deməyə söz tapmadı. Dodaqları əsməyə, çənəsi titrəməyə başladı. Sifətinə elə bil zəfəran sarısı çökmüşdü. Başını sinəsinə endirib tələyə düşmüş canavar tək dişlərini qıcartdı, altdan-altdan Qaçaq Nəbiyə göz qoyurdu: “Lap kəmfürsətdir! Allah bəlasını versin! Çovuş Kərbəlayı Pirverdiyə əl qoyan, zəvvarların qabağını kəsən quldurdan bundan artıq nə gözləmək olar?! Mən indi başıma haranın daşını salım? Parça alan birdi, ikidi? Tacir gözlərini parça aparan kəndlilərdə dolandırır, onların sir-sifətlərini yadında saxlamağa çalışırdı. – O çolaq köpəkoğlu iki top mahud apardı. Deyəsən, qaçaqlar o keçələ bir top qanovuz verdilər. Ona bax, ona bax, lüt Hətəm gör kiséyi topu necə qucaqlayıb?!”

Hacı Fərəcoğlu talan-qarətə dözməyib donquldandı:

- Apar, lüt Hətəm, apar! Səni ki, yaxşı tanıyıram! Əhməd xanın qapısında hər gün it tək sümsünənlərin birisən.

Hətəm kişi özünü eşitməməzliyə vurdu.

Karapetin atmacası tacirin lap ürəyinə inlədi:

- Ara, ay dəli musurman, o qədər qudurdun, axırda Qaçaq Nəbini özünə şagird elədin?! Gör səhərdən bəri nə qədər parça satıb!

“Bu cavur köpəkoğlunun danışdığına bir bax! Onun qanını içsəm, doymaram! Gərək burda da erməniliyini göstərəydi. Gör camaatın içində mənə necə iynələyir?! Əlbət bir vaxt əlimə fürsət düşəcək!”

Payız günəşi dağların dalına çəkildikcə cah-cəlallı qaçaq bazarı hiss olunmadan sovrulurdu. Ətrafa dilsiz bir sükut çökürdü. Qaçaqqların hamısı qızılsac palıdın altına toplaşmışdı. Onlar şam edirdilər.

QAÇAQ NƏBİ QUYUDA

Kəndin uçuq-sökük komaları qatı qaranlıq içində can verirdi. Torpağa qısılmış bu yapalaq evlərdən səs-səmir kəsilməmişdi; sanki nə bir nəfəs çəkən vardı, nə bir işıq yandıran Əhməd xanın malikanəsində isə gecə hiss olunmurdu. Nökərlərin əlində çıraq, qulluiqçuların əlində çıraq, mehtərlərin əlində çıraq... Elə bil buradakı adamların hərəsi bir canlı çıraqdana dönmüşdü. Günəş pəncərələrdən

xanın bəzəkli qonaq otağında yanan qəndlilər görünürdü. Xan məxmər döşəkçədə bardaş qurub çər gözlərini qırpmadan sulu qəlyanını xoruldadır və mütəkkəyə dirsəklənmiş qırmızısaqqal qonağını dinləyirdi.

- Xan sağ olsun, ərz elədim ki...

Əhməd xan dostunun sözünü kəsdi:

- Kərbəlayı, narahat olmağına dəyməz. Dedim ki, o quldurun qəbrini keçən aydan Şeytanlı dərədə qazdırmışam. İnşallah, bu gün-sabah onun fatihəsini özün verərsən.

Pəncərənin altında eşidilən şıqqıltı Əhməd xanın sözünü ağzında qoydu. Xan dizi üstə qalxıb pəncərədən həyətə boylandı. "Eh!... pişik imiş ki..." Xan döşəkçəsinə çöküb rahat nəfəs aldı, sonra sözünü qutan boğazına bənzər boğazında qaynada-qaynada əlavə etdi:

Kərbəlayı, şahın bizi məzamət eləməyə haqqı var! Qaçaq Nəbi hansı dərənin tulasıdır gəlib mənim vilayətimdə mənim dostumun malını talan etsin?!

Kərbəlayı Cəfər hər dəfə xanla söhbət edərkən min cildə girirdi. Xanın boş damarını tapıb, onu ox təki itiləyirdi.

- Xan sağ olsun, mən çox şad oldum ki, hamısını Siz özünüz dediniz. Daha məndə o quldur barədə söz qalmadı. Məktubla da tanışsınız... Bizim naçalnik Səlim bəy Sizə böyük ümid bəsləyir. Bayaq ərz elədim ki, o quldurun öhdəsindən bircə Siz gələrsiniz.

- Kərbəlayı, hər şey bu gecə həll olunmasıdır,-deyə xan papağını başına qoyub yenə pəncərəyə tərəf meyilləndi.- bu qız harda qaldı?! Gəlsin qəlyana od qoysun.

Əhməd xanın buxaqlı boğazını bu dəfə də həyətə uzatdıran qara bir ləmə pişiyi idi. Pişik eyvanda yekə bir siçanı tutub oynadırdı.

Qəlyanın odu sönmüşdü. Xan qəlyansız dura bilmirdi. Kərbəlayı Cəfər utanmasaydı, özü durub qəlyana od salardı. Xan yastığının yanındakı balaca zəngi qaldırıb yavaşca silkələdi. Zəngin səsi otağın bağlı qapısını açdı. Çox keçmədi ki, boyun-boğazı cənub səması təki alışıb-yanan, qanovuz paltarı, qaraqaş, qaragöz bir qız gülümsəyə-gülümsəyə içəri girdi. Əlində maşa tutmuşdu. Qız qəlyana köz qoyub getdi. Xan uzun, qırmızı saqqalını sıgallaya-sıgallaya bir ah çəkib yenə qəlyanını xoruldatmağa başladı.

- Bu qasid harda qaldı?

- Xan sağ olsun, qasid neyləsin? O kafirin elə bil qanadı var, məğribdən vurub məşriqdən çıxır. Bircə onun Bozatını əlindən çıxara bilsəydik... "Mənim boynum sınsın, müsəlmanın sonrakı ağı... Deyən gərək o vaxt Kəhər madyanın boğaz qarnını Nəbiyə niyə verirdin?"

- Daş-qaşlı qız bir də içəri qayıdıb xanın tüklü, palaz qulağına nə isə pıçıldadı. Xanın çər gözü daha da qıyıldı. Qara, yastı sifəti lərzəyə gəldi. Sallaq bıqları qanad açdı. Buxağı zoğal rənginə düşdü. O tələsik qalxdı, xalçanın üstündəki yaraqları götürüb yaraqlandı.

- A qız, qaç Cavad xana xəbər ver qoy atlansınlar! Mənim kürənimi də yəhərlətsin!

Qız qızıl kəmər qucmuş incə belini hüsurunda iki qatladı:

- Bəçəşm, ağa!

Əhməd xandan çox Kərbəlayı Cəfər havalanmışdı. O, gah padrondaşını yoxlayır, gah tufənginin çaxmağını şaqqıldadır, gah da xəncərinin dəstəyini sıxırdı:

- Əbilin canı haqqı, o quldurların hansı əlimə keçsə, kürəyinə qaynar samovar şəlləyəyəm! Mən heç kəsə öz ata-baba torpağını nəzir deməmişəm!
- Kərbəlayı, qasid vaxtında xəbər gətirdi. – Qaçaq Nəbi dəstəsi ilə Mirzə Əhməd xan karvansarasındadır. Özü də deyirlər hamısı xurd düşüb yatıb. Biz gərək yuxulu-yuxulu onların üstünü alağ.
- Xan sağ olsun, alağ deyirsiniz alağ! Mən o quldurun qanını içməyə hazıram.

Əhməd xanın sərbazları yatanların yuxusunu qarışdırıb kənddən yel kimi çıxdı...

Mirzə Əhməd xan karvansarası mühasirəyə alınıb. Nizəli, tufəngli, xəncərli kölgələr palıdın ətrafındakı kol-kosa doluşub. Köpəklər hərdən kəsik-kəsik hürür. Təzə dil açmış beçələr elə bil səslərini sınayır.

- Kərbəlayı, görəsən, Qaçaq Nəbi də yatmış olar?
- Xan sağ olsun, onu kim bilər. O zalım balası gecə quşudur, gecəquşu!...
- Əgər yatıblarsa, işləri bitdi!

Əhməd xan arxası üzülməyən gücünə qürrələnirdi. Lakin ehtiyatı əldən buraxmırdı, karvansaraya isə səssiz girmək mümkün deyildi. Gecənin sakitliyində hər şey xəbərçilərə dönmüşdü. Lap Qarasu çayının özü də səsinə ucaltmışdı. Çör-çöplər elə şıqqıldayırdı ki... Gecə quşları qərribə civilti ilə alçaqdan uçuşurdu. İlbizlər öz mahnıları ilə qaranlığı yenə doldurmuşdu. Bəzi itlər hürə-hürə pişikləri qovub ağaca dırmaşırdı. Əgər xan fürsət tapsaydı, tərpanən, dil açan canlıları kəsərdi.

Əhməd xan əlində tufəng yəhərdə oturmuşdu. O, döyüşə hazır vəziyyətdə idi. Qulağının biri karvansarada, o biri isə dostu Kərbəlayı Cəfərdə idi.

- Xan sağ olsun, o quldur ayıq olsa, bizə əl verməyəcək. Ehtiyatlı olmalıyıq.

Əhməd xanın kürəni Kərbəlayı Cəfərin köhləninə qulağını dişlədi. Sahibləri davakar atlarının cilovunu yığdılar. Əhməd xan hiddətlə pıçıldadı:

- Kərbəlayı, görəsən, o quldur köpəkoğlu hansı evdə olar?
- Xan sağ olsun, ora bax, ora... O balaca otağın qabağında Bozatı görürsən?

Qaçaq Nəbi güman ki, o otaqda olar, o quldur heç vaxt atından uzaq düşmür.

Cavad xan atasının yanına gəldi. Xəbər verdi ki, keşikçilər oyaqdır. Ancaq tacir Hacı Fərəcoğlunun köməyi ilə Qaçaq Nəbinin hansı evdə yatdığı öyrənmişik...

Qaradağ tərəfdən ada-ada qara buludlar gəlib ayın, ulduzun qabağını kəsirdi. Əhməd xana da bu lazım idi. Ətrafa qaranlıq çökür, lakin bulud uzaqlaşan kimi karvansara yenə də işıqlaşır. Balaca bir otaq. Ayın məxmər işığı otağın dəmir barmaqlıqları arasından içəri süzülüb anasının qucağında mışıldayan Arazın üzündə gəzir. Gözəl pəncərənin qabağında mürgüləyir. Nəbi isə patrondaşını balınc eyləyib. Amma gözləri açıqdır. Deyirdilər onun kirpiklərinin qapanan vaxtını görənlər olmayıb...

Birdən hənirti alan Bozat ayağını yerə döyüb kişnədi. Nəbi hövlnək qalxdı.

Qaçaq atlandılar... amansız bir döyüş başladı. Əhməd xan öz qoşunu ilə qaçaqları məngənə kimi sıxırdı. Güllələr gecənin gözünü deşib ovcuna töküldü. Karvansara cırthacırt yanırdı. Elə bil heyvan kəlləsi ütürdülər. Od almış pişiklər miyoldaşır, dəvələr nərildəyir, atlar kişnəyir, itlər hürüşürdü. Xoruzlar isə lal olmuşdu.

... Şeytanlı dərəni təbiət sıldırım qayalara hasarlamışdı. Qaçaqqlar dərənin dibi ilə gedən cığır ilə üzə sıldırıma qalxırdılar. Cığır cəhənnəmi qıl körpüsündən də qorxulu idi. Dağ keçiləri belə burada ehtiyatla yeri yirdi.

Qaçaqqlar dərəyə sallandılar, dərənin içində xırman boyda bir düzənlik ağarırdı. Cığır bu xırmanın ortasından keçirdi.

Gözəlin boğazı tutulmuşdu, əl-qolu ilə Həcəri xəbərdar edirdi:

- Ay gəlin, uşaq amanatı!... Bay allah, biz yenə bəlaya düşdük...

Qaçaq Nəbinin dəstəsi düzənliyə yenidən çatmışdı ki, Cavad xanın qoşunu onları həxlədi. Qaçaqqlar atdan tökülüb qayaların dalına doluşdular. Onların qaçası yerləri qalmamışdı; sərbazlar iri qayaları uçurur, qaçaqların başına tökürdülər. Qayalar göydə fırlanır, qayalara çırpılıb çarpaqlanır, elə bil göydən çınqıl yağırı.

Qaçaq Nəbi çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdı. Əgər qoca anası, birdən zahı arvadı olmasaydı Əhməd xan onun başına belə oyun aç bilməzdi. Orda-burda iri qayalardan ağ tüstü qalxırdı, sanki kimsə qayaların üstünə çoxlu yaş kösöv sancmışdı. Həcər həmin kösövləri görəcək təəccüblə soruşdu:

- O nədi Nəbi?

- Görünür, şeytanların kələyidir.

Birdən kösövlər alışdı. Müdhiş bir gurultu qopdu, Dinamit iri qayaları göyə sovurmuşdu Şeytanlı dərə isitməli qocalar təki titrəyirdi.

Qaçaqqlar kahalara sığındılar. Dağ xırıldaya-xırıldaya uçub dərədəki cığırı da qapadı. Gözəl yenə allahı köməyə çağırırdı:

- Ya gözəgörünməz, bizi darda qoyma! Bizə yazığın gəlsin!

Nəbigil yenidən atlanıb xanın sərbazları ilə vuruşa-vuruşa düzənliyə endilər. Düzənlikdən dərin çalaların, dərin quyuların ağzı şir ağzı təki açılmışdı.

- Nəbi, uşaq getdi!...

Qaçaq Nəbi Bozattan sıçradı. Dört gözlə ətrafı gəzdi, oğlunu tapmadı. Birdən ağzı açıq bir quyu gördü, Aynalını Həcərə verib quyuya endi. Uşaq yumuşaq otun üstündə çabalayırdı. Taleyə bir bax! Körpəyə heç bir şey olmamışdı. O, anasının oynatmaq üçün verdiyi sarıbaş tapanca gülləsini ovcunda bərk-bərk sıxmışdı. Nəbi oğlunu bağrına basıb quyudan çıxarmaq istədikdə gördü ki, divarlarda tutaq yeri yoxdur. Amma quyudan hər iki tərəfə lağım atılmışdı.

Bir yandan Əhməd xanın, o biri yandan Cavad xanın dəstəsi qaçaqları dirsəkləyib düzənliyə tökürdü. Lakin qaçaqlar onları yaxına buraxmırdılar. Üç yüzdən çox silahlı sərbaz hücum çəkib quyuyu dövrəyə aldı. Gözəli, Həcəri tutdular. Cavad xan Həcər xanımın qollarını özü zəncirlədi. "Allah bu xallı gəlini əlimə göydən saldı!" – deyər sevinirdi. Qoşun gəlinlə qayınananı dövrələmişdi. Tacir Hacı Fərəcoğlu Əhməd xanın sağında, Kərbəlayı Cəfər isə solunda idi. Həcər xanım düşmənlərini görəndə daha da qeyzləndi:

- Açın qollarımı, namərdlər!...

- Azğınlar, arvad-uşağın nə işiniz var?!

Qaçaq Nəbi quyunun dibindən anasının, arvadının fəryadını güclə eşidirdi. O, qəfəsə salınmış pələng təki vurnuxurdu: "Ax... Əhməd xan, əlbət əlimə keçərsən!"

Başının üstünü qəfildən alan bu ölümdən qaçıb qurtarmaq lazım idi. Əhməd xanla Cavad xan bir tərəfdən, tacir Hacı Fərəcoğlu ilə Kərbəlayı Cəfər də o biri tərəfdən əllərində qılınç quyunun ağzını kəsdirmişdilər. Xan bağırırdı:

- Tez olun quldurbaşını daş-qalaq eləyin!

Nəbi lağıma çəkildi. Uşaq sanki təhlükəni hiss etmişdi, daha ağlamırdı. Ata oğlunun əlindəki gülləni də alıb tapancasını doldurdu: “Bircə bu gülləyə gümanım gəlir!”

- Quyuya düşün!

Mehdi dostları ilə döyüşür, son gülləri quyunu dövrələyən düşmənlərinin üstünə yağdırırdı. Kim başını quyuya sallayırdı-başsız qalırdı. Kim əlini quyuya uzadırdı-əlsiz qalırdı. Əhməd xan qəzəblənmişdi:

- Quyuya od yandırıb tökün! Onu donuz çoxkası kimi ütəcəyəm!

Tacir Hacı Fərəcoğlunun dili açılmışdı:

Çıx bayıra quldur! Sən mənim mal-dövlətimi talan edirdin?! Adamı quyuya belə salarlar!

Kərbəlayı Cəfər də qılıncını oynadırdı:

- Düşməndən belə intiqam alarlar! Mənim torpağımı zorla əkənin anasını bax belə ağladaram, belə! Sən idin mənim ev-əşiyimi odlayan?!

Əhməd xan qalalar fəth edən sərkərdələr təkəni özünü çəkmişdi. Sərbazlar quyuya od tökürdülər. Qaçaq Nəbi vəziyyəti təhlükəli görüb quyudan çıxmağı qərara aldı:

- Dayanın!..

Qaçaq Nəbi oğlunu yapıncısına büküb onu od almış quyudan çox çətinliklə salamat çıxartdı.

Əhməd xan tacir Hacı Fərəcoğlu ilə məsləhətləşdi:

- Onu diri-diri tutub şahənşaha peşkən aparacağam. Qoy başına döndüyüm şah özü o quldurun dərisinə saman təpdirsin!

Nəbinin alnındakı çapıqdan qan sızırırdı. Tacir Hacı Fərəcoğlu ilə Kərbəlayı Cəfərə elə bil dünyanı bağışlamışdılar. Əhməd xanın çər gözləri kinayəli gülüşlə dolmuşdu:

- Aaa... Xoş gördük, cənab Nəbi! Ey, qoçaqlar, bu quldurbaşının qollarını zıncırləyib onu birbaş Təbriz qazamatına aparın!

QAÇAQ NƏBİ ZİNDANDA

Dəmir darvazanın girəcəyində şişpapaq, sallaq-bığ, boyun-boğazını ət basmış silahlı keşikçilər gəzisirdilər. Cavad xan onları səslədi:

-Ey! Qoçaqlar, qazamat siçovulunu bura çağırın!

Qazamatın dəmir qapıları şaqqıltı ilə açıldı. Əlində bir qom paslı açar olan baş qazamat keşikçisinin buz bağlamış zəhmli, ovurtdağ sifəti göründü. O qaz təkəni yan basa-basa gəlib Cavad xanın huzurunda baş əydi:

-Ağa, qulluğunda hazıram.

-Bu kafiri lap o qaranlıq zindana sal! Qoy bir az siçanlarla söhbət eləsin. Üst-başını yoxla, içəri bir şey aparmasın. Eşitdinmi?

-Eşitdim, ağa!

Cavad xan sərbazlarla geri dönən kimi baş qazamat keşikçisi açarları Qaçaq Nəbinin qulağının dibində cingildətdi:

-Ağayı Nəbi, buyur içəri gedək. Sənin yolunu çoxdan gözləyirik, harda qalmışdın? Dostun Hətəm kişi dünəndən səni yaman arzulayır.

Qaçaq Nəbi başından yekə danışan bu ovurtdaqsifət keşikçisinin üzünə diqqətlə baxdı. İstəyirdi ki, ona acı-acı sözlər tullayan, üst-başını yoxlayıb, ciblərinə əl salan bu “siçovulun” şəklini yadında saxlasın: “Sallaq bıqları çənəsini mö'tərizələyib, qara sifətinin əti az qalır partlasın. Elə bil bütün dustaqların yediyini o sınırib”.

Baş qazamat keşikçisi özünəməxsus bir əda ilə tapancasını qarnının üstünə itələyib hırıldadı:

-Ağayı Nəbi, ciblərinə siçan oynayır, bir şeyin yoxdur, bəs tacir Hacı Fərəcoğlundan aldığı qızılları neyləmişən?

Qaçaq Nəbi səssizcə içəri girdi. Ovurtdaqsifət yenə “canıyananlıq” edirdi:

-Ağayı Nəbi, allahın əmri ilə qazamatda sənə “rahat yer” hazırlamışıq. Vallah, düz sözümdür. Məndən incimə ha!.. Mən qulluq adamıyam.

Qaçaq Nəbinin qəlbi döyüş dostlarının yanında qalmışdı. Dinib-danışmırdı. “Qazamat siçovulu” isə dustağa ilk görüşdən öz zərb-zəngini, dilinin zəhərini, acısını göstərməyə tələsirdi.

Onlar bir zindanın qabağında dayandılar. Baş qazamat keşikçisi əlindəki iri, paslı açarları oynada-oynada fit çalırdı. Nəbi özünü elə aparırdı ki, guya keşikçinin hərəkətlərinə heç fikir vermir.

-Keç içəri görək!

Zindanın qapısı açılan kimi Nəbini çürümüş ot və üfunət iyi vurdu. Bu zindan dirilər üçün qazılmış dar qəbirə oxşayırdı. Orda gəzinmək olmazdı, yalnız və yalnız ayaq üstə durmaq, oturmaq mümkün idi. Bura iynə ucunda işıq düşürdü. Qalın, paslı qapı içəri səs də buraxmırdı. Burada başı bədənindən üzülən məhkumun fəryadını heç kəs eşitməz.

-Ağayı Nəbi, “yatağın” xoşuna gəlirmi? Məndən incimə ha! Gündə bir loxma çörək verəcəyəm, bir qurtum da su. Hə, bə necə?!. Mən qulluq adamıyam. Bir əyləş görək.

Baş qazamat keşikçisi Nəbinin çiyindən basmaq istədi. Nəbi cəld geri qanrıldı. Elə bil onun sağ qaşında ildırım çaxdı. Ayağını keşikçinin ayağına hirslə ilişdirdi. Keşikçi tirtab zindana sərildi, tez də qalxdı. Sərnəcə bənzər papağını silkə-silkə yenə acı dilini dinc qoymadı:

-Pədən soxtə, bura sənə Ərəsəy deyil, bura – İrandır! Səni daş qəribdə göbələk kimi çürüdəcəyəm! Qurban olduğum şahın əl-ayağına düşəcəyəm ki, səni dar ağacından asanda kəndiri çəkməyi mənə tapşırsın. – Baş qazamat keşikçisi dəmir qapını qəzəblə çırpıb qıfılladı. – Kəndirini özüm çəkəcəyəm!

Qaçaq Nəbi əlçatmaz qayalarda qartal təkə yaşamağa adət etmişdi. Ömür ködəldən belə dirilər cəhənnəmində ilk dəfə idi ki, gecələyirdi: “Dünyada nə qərībə insanlar var.

Gör bu sərsəri nə arzulayır, nə ilə fəxr edir: “Kəndirini özüm çəkəcəyəm”. Şah belə cəlladların əlləri ilə öldürtdüyü insan kəllələrindən böyük qalalar düzəldə bilər. Lakin bu daş zindan da iradəmi qırıb məni məqsədimdən döndərə bilməz!..”

Qaçaq Nəbini e'dam, Əhməd xanı ə'nam, yoxsul Hətəmi yüz şallaq, Kərbəlayı Cəfəri böyük çin, Səlim bəyi təmtəraqlı ziyafət, Həcər xanımı isə "aşıqınə" sözlər gözləyirdi.

Əhmədخانلی kəndi... Kəndin ucu-bucağı yoxdur. Çürük komalar saya gəlmir. Yoxsul Hətəmin suvağı göz yaşından tökülmüş, divarları ləkəli güzgüyə oxşayan üstü qamış, alçaq, yapalaq koması da bu kəndədir. Son vaxtlar bu komaya sığınmış qonaqların yanına çox adam gəlib-gedir.

-Gözəl bacı, fikir eləməyin, siz dünyagörmüş adamsınız; qapını bağlayan allah bir gün açar. Qaçaq Nəbinin dostları hələ ölməyib. Onlar qoymazlar Nəbi qazamatda qala.

-Allah ağzından eşitsin.

-İnşallah, bu gün-sabah Hətəm kişini də buraxarlar, gələr balalarının yanına. O yazığı lap nahaq yerə dolaşdırıblar.

-Əlbəttə, nahaqdan dolaşdırıblar. Deyirlər yazığı şallaqnan o qədər döyüblər ki, dili tutulub.

-Allah Əhməd xanın balasını öldürsün. Adamın evinə qonaq gələr də! Bəyəm Qaçaq Nəbi təkcə Hətəmlə dost olub?! Qaradağ mahalında Nəbinin xətrini kim istəmir?! Elə ən yaxın dostu kələybərli Şeyxin özü deyil?!

-Vallah, deyirlər ki, bu qurğunu quran tacir Hacı Fərəcoğlu olub. Əhməd xanı qızıışdırıb, salıb qaçaqların üstünə.

-Ay qızlar, nə danışırırsınız, bu, təkcə tacirin işi deyil. Əhməd xan Qaradağın, nöüzənbillah, allahıdır. İndiyəcən onun bir sözünü iki eləyən olmayıb. Gördü ki, Qaçaq Nəbi onun torpağını da bölüşdürəcək, qorxdı. Bax, elə iş də bunun üstündə pırtlaşdı.

-Eyb eləməz, bu zülm heç vaxt yerdə qalmayacaq. Allah qaltaq yonan allahdır. Hətəm kişinin bir çədən külfəti var, onların ahı Əhməd xanı tutacaq.

-Hələ harasıdır, çox şeylər görəcəyik. Deyirlər ki, Qaçaq Nəbi qazamatın altından lağım atıb. Qaçmaq istəyəndə keşikçilər onu tutublar.

-Baxma, ona da Qaçaq Nəbi deyərlər. Əvvəl-axır qazamatdan qaçacaq.

-A qızlar, deyirlər ki, Mehdi az qalıbmış Nəbini qurtarsın. Əhməd xan qorxusundan tez girib şəhərə. Atışmada neçə sərbaz yaralanıb, ölənlər də var.

Həcər sanki alov qarşısı çiçək idi. Nəbinin həsrəti onu soldurmuşdu. Bir yandan da Arazın xəstələnməsi ananın qüssəsini xeyli artırırdı. Axşam-səhər oğlunu qucağına alıb həyətdə qəmgin halda gəzdirirdi.

Gələnlər Həcərin başına toplaşırdılar. Hamısı dua edirdi ki, Araz tez sağalsın. Qız-gələnlər qoltuqlarındakı balaca bağlamaları gizlincə eyvanın küncünə qoyurdular. Gözəl sovqat gətirənlərə dil-ağız edirdi:

-Siz allah, bu nə xəcalətdir bizə verirsiniz..

-Xəcalətli düşmənin olsun. Körpə xəstədir, ona bir az ayın-oyun gətirmişik.

Gözəl arvad da, Həcər xanım da Əhmədخانلی kəndinin camaatından çox razı idilər. Bu sadə, qayğıkeş, ürəyiaçıq kənd adamları olmasaydı, bəlkə də onlar qüssədən yatağa düşərdilər. Onsuz da hər iki ana bir-birindən xəbərsiz xəlvət dərd çəkirdi. Hər axşam, gəlini yatandan sonra, Gözəl gizlincə tövləyə gedir, Bozatin gözündən öpüb, titrəyən əlini atın yaralı dırnağına sürtürdü: "Gözümün

işıqı, indi yaran necədir? Niyə dinmirsən? Sağalar, qorxma. Yarana məlhəm qoymuşam. Bu gün-sabah Nəbi də Gələcək, yenə öz el-obamıza – Bərgüşada, Həkəriyə gedəcəyik”.

Bozat Gözəllə sanki danışdı: dodaqlarını Gəzəlin baharda “qar” düşmüş saçlarına toxundurur, elə bil bununla da sahibinin harada olmasını xəbər alırdı. Gözəl isə əlini atın gümüşü yalında gəzdirib kövrək səslə deyirdi:

-Başına dönüm, dedim yiyən bu gün-sabah gələcək, yuxusunu görmüşəm.

Gözəl ah çəkir, dağ çiçəklərindən hazırladığı məlhəmi atın yarasına sürtür, sonra Bozatın gözündən öpüb tövlədən çıxırdı:

-Di salamat qal!

Hətəmin yoxsul evinə Cavad xan da ayaq açmışdı. Atası oğluna tapşırırmışdı ki, Həcəri göz dustağı eləsin: ilanın ağına da lənət, qarasına da!

Cavad xan əvvəlki geyimini-keçimini, yerişini-duruşunu itirmişdi. O, hətta Hətəmin evində özünü ağa kimi aparırdı. Bə'zən isə şit zarafatlardan belə çəkinmir, Həcər xanımın xalına söz atırdı. Xan oğlu görüşə gəlməmişdən əvvəl Hafizdən, Sədidən şerlər əzbərləyir.

O, bədənünə güzgünün qabağında saatlarla dayanar, qara saçlarını dönə-dönə daraqdan keçirər, çal papağını qız qaşına bənzər qaşlarının üstünə endirib ehtirasdan alışıb-yanan gözlərini qıyar və öz-özünü tərifləyərdi: “Hanı İranda mən tək qəşəng oğlan?! Boy-buxun – məndə; qara göz – məndə, gözəl şerlərin sinədəftəri – mən!” Amma bilmirəm bu xallı mələk niyə mənə gözünün ucu ilə də baxmır. Əgər Hafiz bir türk gözəlinin xalına Səmərqənd və Buxara şəhərlərini bağışlayırsa, mən Həcərin xalına bütün Qaradağ mahalını bağışlaram. Xan oğlu balaca yastı burnunun altından qanadlanan bığlarını kişmişlə itiləyib almacağına tərəf uzadardı. Mahmud çuxasını geyinər, belini toqqa ilə boğub baramaya döndərər, qılıncını tapançasını üst-başından asardı.

Cavad xan bir neçə dəfə özünü bu qiyafədə Həcər xanıma göstərmişdi. “Bu mən ölüm, ay qız, mən pis oğlanam?! Mənə heç yazığın gəlmir?! Məni indiyəcən heç kəs sənəin təkincitməyib. Vallah, düz sözümdür”.

Xan oğlunun belə xoşagəlməz atmacaları Həcər xanımın heysiyyətinə toxunurdu: “Bu arı qulağımın dibində nə çox vızıldayır! Deyəsən, o məni yaxşı tanımır. Neynək, mən ona öz gücümü göstərərəm”.

Həcər xanım oğlunun şıltaqlarına çox məhəl qoymurdu, ürəyi Nəbisinin yanında qalmışdı: “Onu tezliklə qazamatdan azad etməliyəm. Kimlə? Dəstənin yarısını Şeytanlı dərədə itirdik. Mehdi on qaçaqla qazamatı necə yara bilər?! Mən o taya addayıb igidləri başıma toplamalıyam. İrana qayıdıb qazamatı dağıtmalıyıq. Şeyx mənə xəbər göndərüb ki, Nəbini hələ Təbrizdə çox saxlayacaqlar. Mən o vaxtacan Arazı o taya addadıb qayıda bilərəm”.

Bir dəfə, səhərçağı Gözəl ev sahibi ilə eyvanda çörək bişirirdi. Birdən Cavad xan əlində bir dəstə çiçək atdan düşdü. Gözəl onu görcək yaşmağını çənəsindəki çapığa qaldırdı:

-Vallah, hara gedirik yəhəri taxcada qalmış Əbil kimiləri yaxamızdan əl çəkmir. Bu hardan gəldi?! Bunu kim çağırıb?!

Cavad xan atının cilovunu qoluna keçirib fit çala-çala söyüdün dibində gəzinməyə başladı. Yuxa sacın üstündə yanmışdı. Yanıq iyi həyəti bürüdü. Gözəl yanıq yuxanı şişə keçirib hirsle süfrəyə atdı.

-Eh, çörək də külə döndü, allah bunları külə döndərsin! Bu əzrayılın balasına bax ey, fiti başımıza düşür. Bəlkə qorxur ki, qaçarıq! Gör necə silahlanıb lovğa-lovğa gəzir?!. Dəli şeytan deyir bu qızmar şişi, sox onun ürəyinə.

Hətəmin arvadı üst-başının urvasını çırpıb çörəyi dəstərxana yığdı.

-Gözəl bacı, bir az yavaş danış, eşidər. Gedib hirsini qazamatda bizim kişinin üstünə tökər. Yazıq Hətəmi o qədər döyüblər ki, dili tutulub.

-Bilmirəm bu xaraba İranda bu quduz itin sahibi yoxdur zəncirləyə? Görüm bunun yəhəri qanla dolsun!

-Yoxdur də!... Olsa mənim ərim nə günah işlətmişdi?!

-Bizim yerdə belə quduz itə ya iynə verib öldürərlər, ya da güllə ilə vururlar.

-Gəl içəri, Gözəl bacı, bu şümürün balasından xəta əskik deyil. Gör bizə necə baxır ey!..

Cavad xan bu atmacaları eşitməsə də, Gözəlin hirsli baxışlarından və tutulmuş sifətindən hər şeyi duymuşdu. Xan oğlu çil sifətini təzəcə doğan günəşə sarı təkəbbürlə çevirdi: “Deyirlər günəşli səhərdə görüşə çıxan xoşbəxt olar. Deməli, mən də xoşbəxt olacağam”.

Xan oğlu əlindəki çiçək dəstəsini oynada-oynada səsini ucaltdı:

-Ay ev yiyəsi, ay ev yiyəsi, həyətdə çıxın qonaq gəlib.

Komadan ona səs verən olmadı. Həcərin layla səsi eşidilirdi:

Əzizinəm gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən.
İldə qurban bir olsa,
Sənə qurban gündə mən.

Xan oğlu atının cilovunu çəkdi. Lakin bir neçə addım atıb dayandı. “O xallı mələyin səsidir... Çıx gör səni kim gözləyir!”

Xan oğlu evə girməyə cəsarət etmədi: “Mən nahaq yerə o quldurun silahını Həcərə vermədimmi? Yox, düz eləmişəm. Belə eləməseydim, o mənə inanmazdı”.

Hətəmgildə heç kəs bu qızmış mağavuz kələsinin gözünə görünmək istəmirdi. Cavad xan özünü sındırmayıb fit çala-çala atını tövləyə çəkdi: “Eyb eləməz, əlbət bir həyətdə çıxacaq”.

Bozat tövlədə yad adam görən kimi kişnədi. Həcər cəld evdən çıxıb tövləyə qaçdı.

-Bıy, bu ki, burda imiş!...

-Bəli, xanım, burdayam.

Həcər xanım ona əhəmiyyət vermədən Bozatın gümüş yalını sığallamağa başladı:

-Mənim köhlən atım, bu “aşıqə” üz verdikcə, deyəsən astar istəyir.

Xan oğlu dilini şirinləşdirdi:

-Həcər xanım, bilirsən ki... – o, qılıncını, tapancasını ədə ilə yana itələdi, əlindəki çiçək dəstəsini irişə-irişə Həcərə uzatdı:

Həcər xanım sərt-sərt onun üzünə baxdı: o özünü bu qorxulu nəfəsdən birdəfəlik uzaqlaşdırmaq istəyirdi.

-Cavad xan anana yazığın gəlsin! Bir də səni bu kişisiz həyətdə görməyim! Get bu sözləri öz taylarına oxu.

Cavad xan isə özünü sındırmayıb, Sədidən bir beyt də oxudu:

Həcər xanımın sol yanağındakı xal qara bir qırmaya dönüb xan oğlunun ürəyinə sancılmışdı. Əlacı olsaydı, gözlərini Həcərin xalından çəkməzdi.

Həcər gül dəstəsinə heç gözüünün ucu ilə də baxmadı. Cavad xanın köhləni artıqtamahlıq edib ağzını Bozatın axuruna uzatdı. Lakin iki tutarlı təpik “yedikdən” sonra kişnəyib qanlı dodaqlarını yaladı. Bozat elə bil Həcər xanımın intiqamını xan atından alırdı.

Cavad xan atının cilovunu qoluna dolayıb qaş-gözünü süzdürdü və Həcər xanıma əl atmaq istədi:

-Sən mənim...

Lakin Həcər xanım xan oğlunu döşündən geri itələdi:

-Çəkil!

Xan oğlu atına söykənilib, pərtliyini gizlətmək məqsədilə şit-şit güldü.

-Zarafat eləyirdim xanım...

Arazın səsi gəldi. Gözəl hövsələdən çıxmışdı:

-Bu gəlin harda qaldı? Eşitmir ki, uşaq ağlayır?!. Boy, belə də iş olar?!

“Yəqin qaynanam mənə hirslənib”. Həcər xanım bu sırtıq “aşıqlə” haqq-hesabı üzmək istəyirdi. Özü də tezliklə, həmişəlik üzmək istəyirdi. Yoxsa Qaradağ mahalında kimin ağzına qıfıl vurmaq olardı?! O fikirləşib belə bir qərara gəldi ki, bu gecə xan oğlu ilə görüş təyin etsin.

-Bura bax, Cavad xan, mən sənin fikrini çoxdan başa düşmüşəm. Ancaq deyərlər xəstə tələsər, armud isə vaxtında dəyər... Yerin də qulağı var. Göydə allah, yerdə sən, bunu bizdən başqa heç kəs bilməməlidir.

Cavad xan yuxusunda da Həcər xanımdan belə cavab gözləməzdi. O, əlini gözlərinin üstünə aparıb Həcərin qabağında diz çökdü:

-Bəçəşm, xanım... sözüümüz sözdür!

-Di tez ol get, qaynanam məni çağırır.

Xan oğlu əlini dodağına aparıb barmaqlarının ucundan öpdü.

Xan oğlu həyətdən uzaqlaşdı. Həcər xanım asudə nəfəs aldı. O, narahat olan Bozatın gümüş yalına oxşaya-oxşaya dərini ona açdı:

-Mənim tərланım, hirslənmə. Qoy o sərsəri keşikçilərini də götürüb rədd olsun. Axşam o, görüşə qədər kim bilir biz harda olacayıq.

CAVAD XAN

Cavad xan atını kəndin ortası ilə dördnala çapırdı. O, istəyirdi ki, heç kəsin gözüne görünməsin, heç kəs də onu görməsin. Xan oğluna elə gəlirdi ki, hamı ona göz qoyur, hamı onu güdür.

Camaat isə öz işi ilə məşğul idi. Biri eşşəklə ot daşıyır, biri əlində üçqulaq yaabası həyətlərinin çəpərini düzəldir, biri bərəni açıb bağ-bağatını suvarırdı. Ərbabın həyətinə səs-küy daha da gur idi. Kəndlilər ot tayası vururdular. Bir neçə uşaq isə qoz çırpırdı. Evlərdən cəhrə carıltısı gəlirdi. Qəssab şagirdləri damların üstündə alıcıları səsləyirdi:

-Ay yağlı ət alan! Yaxşı qoyun əti var!

Bu çıxışların, səs-küylərin hamısına dözmək olardı. Xan oğlunu ən çox hövsələdən çıxaran dərvişlər idi. İki dərviş kəndin ayağı yertutanlarının çoxusunu qoz ağacının altına toplamışdı. Adamlar Cavad xanın gəlməsinə məhəl belə qoymadılar. Dərvişlər cənnət rüşvəti ilə onların huşunu oğurlamışdı. Dərvişlərdən biri uzun, o biri isə gödək idi. Uzaqdan adama elə gəlir ki, yekəpapaq kişilər qoca dərvişi çiynləri üstündə saxlıyır. Uzun, qoca dərvişin kərtənkələ tək cadar-cadar olmuş qabarlı yalın ayağını yundan toxunmuş əbası güclə örtmüşdü. Tərpəndikcə çallaşmış saçları kürəyinə səpələnirdi. Qan damarları yoğunlaşmış iri gözləri seyrək çal qaşlarının altından diri-diri közərirdi. Saç-saqqalı sinəsində qıvrılmışdı. Hind qozundan hazırlanmış kəşgülünün zənciri qolunda idi. Balacaboy, arıq, qıyıq göz dərviş isə sanki sandıq tulası idi. O, “ağasının böyründə onun əmrinə müntəzir dayanmışdı. Qoca dərviş isə gah gözünün ağını irilədi, gah da var gücü ilə nəfəsini içinə çəkirdi. Elə ki ciyəri hava ilə dolurdu, əlini oynada-oynada “yahu... yahu!...” deyə-deyə gürzə tək fısıldayırdı. Belə vaxtda qoca dərviş daha da qızıqıb bürünc saplı, polad dişli təbərzinini başı üzərinə qaldırır, vahiməli səslə çıxırırdı:

“Sandıq tulası” dərhal tutuquşuna dönürdü:

Avam camaat qəlyanlarını közərdə-közərdə dərvişə səs verirdi. Meydan qızıqdıkcə qoca dərviş təbərzinini şövqlə oxuyurdu:

Ey dil, bu cahan cümləsi əfsanə deyilmi?
Dünyaya uyanlar hamı divanə deyilmi?
Zəhmət çəkibən xanə bina etmə cahanda,
Bu xanələrin axırı viranə deyilmi?

“Sandıq tulası” özünü yenə yuyulmamış çömçə tək qabağa atırdı:

-Baba dərviş, ərz edim ki, dünyada bütün xanələrin axırı viran olacaq. Necə ki, Nəbinin xanəsi viran oldu. Şeyxul-İslamın səsini bütün müsəlmanlar eşitdi; axırda o kafiri tutub verdilər Əhməd xanın caynağına. Ərz etdim ki, dünyada Əli məhəbbətindən başqa hər şey bihudədir!

Narazı gözlər bir-birinə zilləndi: “Bu sarsaq dərviş Qaçaq Nəbinin adını nə üçün çəkir? Qaçaqqlar bunlara nə ediblər ki?”.

Qoca dərviş onların narazılığını hiss edib tez cənab Əlidən, həzrəti Fatimədən, həzrəti Səkinədən, həzrəti Zeynəbdən, əfsanələr danışmağa keçdi.

Cıqqırını çıxaran yox idi. Dodaqlar şirinliyindən partlayan qovun təki açıla qalmışdı. Ağaran dişlər qovun tumuna oxşayırdı.

Qoca dərviş səsinin gur yerinə salıb, təbərzinini yenə başının üstünə qaldırdı: “Yahu!... Ya Əli!.. Əli yolunda!” deyə-deyə hərəyə bir reyhan yarpağı payladı.

Kimin cibində nə vardısıa... Kimin gümanı nəyə gəlirdisə... Kimin səxavəti nəyə çatırdısıa... Mis pullar dərvişini kəşkülündə cingildəyirdi. Dərviş getdikcə şirnikirdi, elə bil toruna qızıl balıq düşmüşdü. Təzə-təzə əfsanlər danışdı. Hərdən əfsanənin şirin yerində dayanıb yenə camaata reyhan paylayırdı...

Cavad xan atını düz dərvişlərin yanına sürdü. Xan oğluna yenə fikir verən olmadı. Dərviş müsəlmanların başını elə qarışdırmışdı ki, onları “cənnət aləmindən” məngənə ilə də qoparmaq çətin idi. Cavad xan istədi dərvişlərə açıqlasın. Lakin axşamkı görüşün xatirinə o, heç kəsin nəşəsini pozmaq istəmədi: “Müsəlmanın tənbəli dərviş, rusunku keşiş olar. Qoy nə qədər Əlidən deyir, desin. Əlbət axşam rədd olub çıxıb gedərlər”.

Xan oğlu köhlənin başını öz evlərinə tərəf döndərdi. Bu saat ona səssiz bir yerdə axşamı gözləmək lazım idi. Çəpərlərə qonan sərcələr belə xan oğlunu əsəbləşdirirdi. Bir neçə hallac isə ərbablardan birinin həyətində qəlib salırdı. Qol-qılıcdan qüvvətli cavanlar oxa sarınmış çiy qəlibi “puf-puf” eləyə-eləyə həyətin bu başından o başına təpirdilər. Hallaclardan ikisi də eyvanda yun atırdı. Yay-oxun cingiltisi Cavad xanın başına düşmüşdü. Onun imkanı olsaydı, əvvəlcə çəpərdə civildəşən sərcələri qırar, sonra isə, hallacların oxunu alıb başlarını qarpız təki partladardı. Xan oğlunun düşməni bu gün səs salanlar idi. “Bu uşaqlar niyə atılıb-düşürlər?!” Bir neçə ayaqyalın, başıaçıq uşaq yoxsul bir evin sarı palçıqla təzəcə suvanmış eyvanında oynayırdı. Uşaqlar bir ayaqlarının üstündə eyvanın bu başından o başına səkirdilər.

-Ay vurun, başmaq yırtılsın!

-Başmaq alan sağ olsun!

Ağzı əjdaha ağzına bənzəyən komalarında adamlar görünürdü. Sanki saqqallı uşaqlar üstü qamışla döşənmiş damlardan sərcə balası düşürürdülər. Amma onların dərdi başqa idi. Axşamkı güclü külək damların köhnə qamışını süpürüb həyət-bacalara səpələmişdi. Ev sahibləri damlarına təzə qamış döşəyirdilər. Buludlar qaradağın başına ox atan gündən yoxsul öz qara gününü qabaqlamışdı. Xan oğlunun onlara da acığı tuturdu: “Elə bil bayquşdular, çıxıblar damın üstünə”.

Yenə kişilər, yenə səs-küy salan uşaqlar, yenə qızlar-gəlinlər... Yenə kəndin avara cavanları... Bir dəstə adam ilan oynadan sofunun başına yığılmışdı. Üzgözünü çal tük örtmüş kökburun, axsaq sofı böyründən asdığı ağac qutudan qara ilanları bir-bir çıxarıb ovsunlayır, sonra şərf kimi boyun-boğazına dolayırdı. Uşaqlar bir-birinə sığınıb sofunun boynundan asdığı ilanlara tamaşa edirdilər.

-Birdən kişini vurur ha!..

-Ay allah, bu sofı qorxmur??..

Sofı isə uşaqları daha da həyəcanlandırırdı. O, çırtma ilə ilanın başına vururdu:

-Ey allahın heyvanı, tərpenmə! Yoxsa səni daşa döndərərəm!

Sofu qara ilanlardan birini burnuna salıb başını ağzından çıxartdı. İlan haça dilini çıxarıb yalmandı, sanki uşaqlardan imdad istəyirdi.

Bu əyləncə hamını ofsunlamışdı. Baxanlara elə gəlirdi ki, yuxu görürlər. Xan oğlu sofunun yanından keçərkən dabanı ilə atının böyrünü "isitdi".

-Mazandaranda eşşək az idi, biri də gəmi ilə gəldi. Kənddən xeyli aralı, sarı yelpicləri seyrəlməmiş ağacların arasında xan evinin qırmızı taxtapuşları görünürdü. Kəndin girəcəyindəki hündür, sarı yarpaqlarda tülkü yuvasına bənzər çoxlu külfələr gözə dəyirdi. Qoca bir qarı qara, çarşaba bürünmüş bir uşağı yerin altından keçirirdi. Qarının yanında cavan bir gəlin durmuşdu. Gəlinin yanı işıldayan gözləri görünürdü. At külfədən çıxan əliuşaqlı qarını görək qulaqlarını şəkldi. Xan oğlu şallağını qarıya silkələdi:

-Cadugün, çıx yoldan! At az qala məni yıxmışdı!

Çarşablı qarı uşağı taxta sinəsinə sıxıb yalvardı:

-Başına dönüm, acıqlanma, bilmədim, bizim qonaqın uşağını cin vurub, yerin altından keçirirdim.

Xan oğlu gülümsədi: "Belə de!..." Əlini kisəsinə salıb bir qızıl onluq çıxartdı:

-Al, qarı nənə, bu da sənin zəhmət haqqın.

Onun eşqi yenə coşdu. Əzbərlədiyi qəzəli yəhərdə oxuya-oxuya atını evlərinə sarı məhmizlədi.

Xan oğlu yenə istəmədiyi adamlara rast gəldi: yolun ortasında beş qız dayanmışdı. Bir qaraçı qarısı onları dilə tutmuşdu:

-Ay su pəriləri, bir nəzir verin, bəxtinizi açım.

-Vallah heç nəyimiz yoxdur; təzək yığmaqdan gəlirik.

-Saqqız istəyirsən? Çoxlu saqqız tutmuşuq.

-Saqqız? Dışim var ki çeynəyəm?! Canı yanmışlar mənə sataşır ha!..

Qızlar gülüşdülər.

Qarının dili dinc durmadı:

-Neynək, oğlum çeynəyər. Saqqızı verin bəri, falınıza baxım.

Birdən Cavad xan böyürdən çıxdı. Qızların hərəsi bir tərəfə qaçdı. Kəndə üz tutdular. Sanki kəklik qaraquş görmüşdü. "Aman allah, bu şorgöz hardan gəlir?"

Qarı özünü sındırmayıb xan oğlunun qabağını Ərəbzəngi təki kəsdi:

-Ey gözündən şeytan, ürəyindən düz oğlan, əlini ver bura görüm... – Qarı Cavad xanın ətli, isti əlini qurumuş ovcuna aldı. – Cavan oğlan, sən bu Qaradağ mahalında düşmənin çoxdur. Bir dəfə ölüb ölümdən qayıtmısan... İranın qızları sən dərindən dəli-divanə olublar. Sən isə heç kəsi bəyənəmirsen...

Tərifdən xan oğlunun çil sifəti xınaya döndü, dodaqları çəkişdi, yaraşlıq bığlarının altından ağappaq, nizamlı dişləri göründü: "Bu nə bilici qarıdır, hamısını düz deyir!".

Falçı sanki dilotu yemişdi. Bir az bundan əvvəl bir çeynəm saqqıza fala baxan qarı indi yağlı bir müştəri tapdığına sevinirdi:

-Cavan oğlan, sən meylin xallı bir mələkdir. İşin düyünə düşə bilir. O mələk sənə naz satır. Bu qoca xalana bir nəzir ver, düyünü açsın.

Xan oğlu əlini şəstlə kisəsinə saldı. Qarının çuxura düşmüş alıcı gözləri cıvəyə döndü. Dışsiz ağzı eymə ağzı kimi özündən xəbərsiz açıldı. Cavad xan

gülə-gülə qızıl onluğu qarının xirtdəyinə tulladı. Qarı az qaldı qızılı udsun. Tez qabar atmış qara, ətsiz barmaqlarını xirtdəyinə salıb, gözləri yaşarmış halda, onluq qızılı güclə çıxartdı. Pulu tumanının lifəsindən asdığı ağzı büzməli xrom kisəsinə atdı.

-Cavan oğlan, sənin qara çuxan oyaqdı, allah səni ata-anana çox görməsin. – Qarı xan oğlunu doyunca təriflədi: - Sən çox əliaçıq oğlansan. Özünün də ürəyin bu əlimdəki güzgü kimi təmizdir. Hər şeyi hər yerdə danışma. Üzünə gülüb, çörəyini yeyənlər sənə quyu qazır. Kərimin canı haqqı, düz sözündür.

-Sən Kərimin anasısan?

Qarı sözün deyilişindən məsələni duydu, dilini dəyişdi:

-Kərim kimdir?

-Qaçaq Nəbiyə mahnı qoşan Lotu Kərimi deyirəm.

Qarının dodaqları torba ağzı tək büzüldü:

-Cavan oğlan, Lotu Kərimin anası ölsün, üçünü də verək, Lotu Kərim, Lotu Kərim... Aralığa söz salma, əlini cibinə apar görüm. Tez ol, tas qururam.

Qaraçının dişsiz damağından qurtarmaq çətin idi. Cavad xan cibinin boşalacağından qorxub, qamçısını havaya qaldırdı, atını tərpətdi. Qaraçı xan oğlunun arxasınca deyilməyə başladı:

-Ay səni öləsən, daha mən də dost-düşmənimə yaxşı tanıyıram. Qaçaq Nəbi tutulub deyə hamınız kişi olmusunuz?! Neynək, Həcər xanım hələ açıqlıqdadır. Bir azdan gedəcəyəm onun yanına, mənə şey tapşırıb, gərək aparıb çatdıram.

Həcər xanım qaynanasını xəlvətə çəkib, xan oğlunu necə aldatmasını ona danışdı:

-Gözəl xala, indi iş belə olmalıdır... Koroğlu deyib ki, qaçıb qurtarmaq da igidlikdəndir. Gərək o axmaq gəlməmiş biz kənddən çıxaq. Tövlədən qonşu həyətdə yol açmışam. Qaçanda ordan çıxacayıq ki, sərbazlar bilməsinlər. Bozatın da yarası yaxşı olub. Quş kimi uçacaq. Bayaq həyətdə minib yoxlamışam. Lotu Kərimin anası da bizə bir heybə güllə gətirib. Bəsimizdi.

-Ay gəlin, başına dönüm, elə et səs çıxmasın.

-Mən də istəmirəm səs çıxa, ancaq, Gözəl xala, düşmən qazdan ayıqdır. İşdi güllə atıb-eləsəm, qorxma, birdən çığırıb işi korlayarsan.

-Başına dönüm, məgər mən uşağam?! Mən səndən qorxuram, körpədən qorxuram. Düşmən qarışqa olsa da onu fil hesab elə; qürbət eldi bala.

Həcər ərklə qaynanasının boynunu qucaqladı:

-Gözəl xala, lax yumurtanı sahibinin başında sındırarlar.

Kənddə çiraqlar sönmüşdü. Cənub səmasını ulduzları da sanki yoxa çıxmışdı. Kəndin səssizliyindən adam qorxurdu. Nə dərvişin səsi gəlirdi, nə sofunun, nə də hallağın. Gecə elə bil bütün gündüzkü hay-küyü min arşın quyuya doldurub ağzını iri bir dəyirman daşı basmışdı.

Səssizlik xan oğlunu sevindirirdi. O, hiyləgərlikdə atasından dərs almışdı. Hətəmin həyətinə nizəli sərbazlardan yenə çəpər çəkdirmişdi. Onların əlindən xilas olmaq çətin idi.

Həcərgil qaçmağa fürsət gözləyirdi.

Görüş vaxtına az qalırdı. Həcər xanım ud ağacına dönmüşdü; söyüdün altında səssizcə gəzişir, ürəyində bir-birinə zidd hökmlər çıxarırdı: “Kaş gəlməyəydi... Yox, qoy gəlsin”

Qaradağ tərəfdən axıb gələn tala-tala buludlar göyün üzünü tutmuşdu. Təzə dil açan beçələrin banı eşidilirdi. Arabir küçük zəngildəyirdi. Söyüdün alçaq budaqları arxın suyuna sallanmışdı. Payız küləyi budaqlarda olub-qalan yarpaqları heysiz saplağından üzüb sulara atırdı.

Xan oğlu atdan düşməmiş qızıl zəncirli qızıl saatını da xüsusi bir əda ilə döş cibindən çıxarıb gözüne yaxınlaşdırdı. Fasforlu saat sanki ulduzlu cənub səması idi, alışıb yanırdı. Qızıl əqrəblər elə bil kiçik ulduzların gözü qabağında öpüşmüşdü. Xan oğlu Həcər xanıma sarı əyilib təntənəli surətdə saatını ona göstərdi:

-Bura bax, xanım qız, gör bu əqrəblər necə qucaqlaşıblar. İndi biz də onlar kimi...

Həcər xanımın nifrətli baxışı xəncərə dönsə də xan oğlunun dilini gecənin qaranlığında gödəldə bilmədi; o qızıl qaşlı yəhərdə şəhanə bir görkəm alıb çox sevdiyi aşiqanə sözləri yenə də oxumağa başladı:

-Əgər on torke şirazi...

Əlini qoynuna salıb tapancasını ayağa çəkdi. Xan oğlu atdan enmək istərkən Həcər xanım zəhmli bir səslə dilləndi:

-Düşmə!

-...

-Eşitmirsənmi?! Dedim ki, atdan düşmə! Hardan gəlmisən, ora qayıt!

Xan oğlunun çil sifəti, kim bilir, neçə rəngə düşdü.

-Xanım qız, zarafatı burax, mən bu saat...

Ehturas Cavad xanın gözlərinə pərdə çəkmişdi. O, atdan Həcər xanımın üstünə qor təki çınqıdı:

-Xanım, unutma ki, mənə yüz silahlı sərbaz keşik çəkir!..

-Dedim ki, mənə yaxın gəlmə! Yoxsa...

Cavad xan vəhçi çöl pişiyinə dönmüşdü; Həcər xanımın üst-başına sarmaşmaq istəyirdi. Həcər xanım onun odlu üzünə elə bir sillə ilişdirdi ki, gözlərindən od çıxdı.

-Həddini bil, axmaq. Yoxsa...

-Tapancanı at yerə!...

-Çəkil sərsəri, çəkil! Yoxsa...

-Həcər xanım mən sənə aşiqinəm!..

Xan oğlu qollarını açıb Həcərə tərəf uçmaq istəyəndə tapanca açıldı. Cavad xanın qolları boşaldı, yanlarına düşdü, özü dibdən baltalanmış ağac təki yerə sərildi. Bağırdı. Torpağı cırmaqlayıb qalxmaq istədi, lakin son nəfəsində bu sözü güclə deyə bildi:

-Pədən sek!...

Söyüşün pisi qıcırtıdanmış dişlərinin arasında qaldı. At ürkdü... itlər uladı... Mallar böyürdü... Sərbazlar çaşbaş qalmışdılar. Həcər xanım Cavad xanın meyitini sürüyüb arxa atdı. “Sənə dedim ki, atdan düşmə!”

Sərbazlar hər tərəfdən həyəti gülləyə basdılar. Kim hara gəldi atırdı. Həcər xanım fəvqəladə bir cəldliklə oğlunu kürəyinə şəlləyib qaynanası ilə tövlədən qonşu həyəətə çıxdı.

Bozat quş təki qanadlandı. Sərbazların bundan xəbəri olmadı. At Araza tərəf uçurdu.

-Belimdən bərk yapış, Gözəl xala!

-Ay aman, deyəsən gəlirlər!

-Qorxma, Gözəl xala, Bozata çata bilməzlər.

-Uşaq açılacaq.

-Qorxma, şəlləyi bərkdir.

Gecə sanki həm sevinc doğmuşdu, həm kədər. Şadlıqdan az qala qəbristanlıqdakı ölülər də baş qaldırıb hadisə yerinə qaçacaqdı. Xan oğlunun üstündə şivən qopmuşdu. Ata-anası, yaxın qohumları üz-gözlərini cırır, saçlarını yolurdular. Əhməd xan ovurdunu dişləri arasına alıb qanını həcəmət təki sümürürdü.

-Ey.... maymaqlar, niyə durmusunuz? Tapın o cadugünü! Onu tutub saçından atın quyruğuna bağlayacam! Atamın goruna and içirəm: onun körpəsini gözündən dirəyə mıxlayacağam!

Yoxsullar isə həyətin bir küncünə çəkilib bir-birinin əlini sıxırdılar.

-Görüm Həcər xanım min yaşasın! Gərək o quduz iti çoxdan öldürəydi!

-Allah onun ərinə də dardan qurtarsın. Gün o gün olsun ki, Qaçaq Nəbi qazamatdan xilas olsun.

Əhməd xan böyük bir dəstə ilə Həcərin arxasınca düşdü. Atların ayaqları yollarda çaxmaq çalırdı...

DOST DAR GÜNDƏ TANINAR

Araza gedən el yolu çaylaq daşlarından tikilmiş, üstü qamışla örtülmüş xosma evləri olan bağ-bağatlı Kəleybər kəndinin ortasından millənirdi. Həcər xanımgil kəndə girən kimi nalların səsinə oynamış köpəklər onlara cumuxurdu. Bozat təpiklə vurub köpəkləri şil-küt edirdi.

Həcər xanım atın başını həyətinə üç gözlü hündür çardağ olan kərpic hasarlı, ikimərtəbəli daş evə sarı döndərdi.

-Gözəl xala, bu, Şeyxin malikanəsidir. Hava az qalır işıqlana, Arazacan kənd yoxdur. Şeyxin evində daldalanmalıyıq.

-Ay gəlin, birdən...

-Yox, Gözəl xala, ürəyinə başqa şey gətirmə, Şeyx çox ehtibarlı adamdır. Neçə dəfə bizi ölümdən qurtarıb.

-Özün bilən məsləhətdir. Sən bu yerlərin adamlarına məndən yaxşı bələdsən.

Şeyx yaşadığı əsri boğazlayıb dizlərinin altına qoymuşdu. Lakin dağ təkəsindən cəld, qamçıya bənzər bu qocaya heç kəs altmış beş-yetmiş yaş verməzdi. Kitab təki yığcam bədənində igidlərin gücü gizləmişdi. Ətsiz üzü, enli alnı, ağıllı gözləri həmişə qayğılı görünərdi. Qərribə qaşları vardı. Elə bil kimsə ağ,

yoğun bir sapı gözlərinin bulağından başlayıb gözünün üstü ilə qulağınacan çəkmişdi. Şeyx həmişə saqqalını qırqovul qanaditək qızardıb qurşağacan uzadardı. Dodağına düşmüş noxud boyda ziyilini birçə dəfə görən adam onu əlli ildən sonra belə tanıya bilərdi.

Şeyx itlərin səsinə eştcək özünü alt tuman-köynəkdə eyvana atdı. Bu zaman Həcərgil atdan təzəcə düşmüşdü.

Şeyx cəld evə döndü. “Xeyir olsun, xeyir olsun!” Uzun əbasını geyə-geyə qonaqların qabağına çıxdı:

-Xoş gəlmisiniz...

Şeyx hadisədən xəbər tutandan sonra vəziyyətin çox qorxulu olduğunu anladı. O, tez oğlunu o taya – Qaçaq Nəbinin dostu Ələkbərin arxasınca göndərdi. Bozadı qonşuluqdakı kahaya salıb qapını qıfılladı. Arazı isə anasının qucağından şirin dillə qoparıb zahı gəlinin yatağına saldı. Gözələ də, Həcərə də ətibarlı yer tapdı: onları çürük pilləkənlə yuxarıya-çardağın son gözünə çıxarıb otun içərisində gizlətdi.

-Bax, beləcə, səssizcə uzanın! Mən işarə eləməsəm, yerinizdən tərpənməyin!

-Tərpənmərik, Şeyx ağa, sən tez ol düş aşağı, gəlirlər!

-Qoy gəlsinlər qızım, belə hücumları çox görmüşük...

Mən öskürəndə bilin ki, düşmən hələ burdadır.

Kəndin girəcəyində Əhməd xanın sərbazlarının qabağını qanıq çoban itləri kəsmişdi. Sərbazlar itləri güllə ilə susdurub hay-küylə kəndə girdilər.

Həcər xanımın barmağı Aynalının tətüyində idi:

-Qoy gəlsinlər... Gülləyə basacağam! Namusu itə atıblar itdə yeməyib!

-Ay bala, sən kimlə danışırısan, eşidərlər.

Həcər xanımın qəzəbi hələ soyumamışdı. Nəbi onu görsəydi, tanımazdı; ceyran gözləri yuvasında oynayırdı.

Şeyx tələm-tələsik soyunub yatağına girdi. Bir xorna çəkdi ki, hindəki toyuqlar bir-birinə qısılib cükküldəşdi.

Kəndin ortasında bir neçə güllə atıldı. Yatanlar oynadılar.

Əhməd xan dəstəsi ilə Şeyxin həyətinə soxuldu.

Şeyx həyətdə bu dəfə də alt paltarında çıxdı, baxdı. Əhməd xanın bütün hərəkətlərini gözləri ilə tərəzidə çəkirdi.

-Nə olub belə, xan?

Əhməd xanın çər gözləri bir az da qıyıldı. O, hirsle xromçəkməsinin boğazına sancdığı qamçısını çəkib Şeyxin baş-gözünə doladı:

-Hiyləgər iblis! Sən din adı ilə çox işlər görürsən! Tez ol, o cadukun hardadır yerini göstər, yoxsa sən boğazına qurğuşun əridib tökdürərəm!

Şeyx geri səndirləyib çardağın dirəyinə söykəndi. Üzünə dəyən şallaq yerlərini ovuşdura-ovuşdura xanı hədələdi:

-Mən sənənlə Şeyxul-İslamın huzurunda danışaram! Sən nə haqqın var, günahsız yerə mənə bihörmət eləyirsən?!

Səs-küyə evdəkilər həyətdə töküldü. Ağlaşma, qarğış-nalə... Şeyx arvad-uşağa acıqlandı:

-Keçin içəri!

Arvad-uşaq bir-birini basa-basa evə doluşdu.

Əhməd xan atdan enib Şeyxlə düşmən kimi göz-gözə dayanmışdı. Adama elə gəlirdi ki, xan bu saat oğlunun qanına Şeyxdən alacaq.

-Xan sağ olsun, üstümüzdə allah var! Günahım nədir? Həcər hara, mən hara! Bu mənim ev-eşiyim, bu da siz. Axtaran, əgər tapsanız-boynumu vurun. Şeyx elə toxtaq, elə səbirlə danışdı ki, guya onu heç bir hadisə gözləmirdi. Xan atının cilovunu Şeyxin boğazına dolayıb əlində tapanca evə soxuldu. Sərbazlar onun arxasınca cumdular.

-O, çəltik səbətində olacaq!

Sərbazlar cəld səbətə düşdülər.

-Yoxdur, xan.

-Xaralın ağzını açın!

-Açdıq xan özünüz baxın...

-Girin un anbarına!

-Burda da yoxdur, xan!

-Buxarıya da baş soxun!

Buxarıdan çıxan boynu fır bağlamış qırmızıburun, qurdgöz sərbaz çox gülməli görünürdü. Onun bircə gözləri ağarırdı, sir-sifəti his içində idi. Sərbazlar bic-bic gülümsəyirdilər. Çırağın işığı zəif olduğundan Əhməd xan onların təbəssümünü görə bilmirdi.

Bir o qalmışdı ki, sərbazlar gəlinlərin yorğanını qaldırsınlar. Araz istədi ağlasın, gəlin çox fərasətli tərpəndi; huş aparan dərmanla körpəni yuxuya verdi. Uşaq uyudu.

Əhməd xan həyətdəki hinə özü baş soxdu. Qazlar elə çığırdılar ki, elə bil kimsə onların ətinə diri-diri şişə çəkirdi. Xan hirslənib hinə iki güllə boşaltdı. Lakin qazların səsi kəsilmədi.

Şeyx yenə ürəkli-ürəkli danışdı:

-Tapsanız – boynumu vurun! Mən Həcərgili görməmişəm!

Sərbazlar atları çardağın dirəklərinə bağlamışdılar. Yorgun tərli atlar finxırıb dəhnələri gəmirir, ayaqlarını yerə döyüb boyunlarını çardağın dirəklərinə sürtürdü. Çardağ yüyrek təki yırğalanırdı. Gözəl özü də bilmədən gələninə sığınırıdı.

-Aman allah!..

-Sss!.. eşidərlər...

Əhməd xan əmr etdi ki, qonşuların həyət-bacalarında axtarılsın. Böyründə dayanmış öz-gözü hisli sərbaza əmr etdi:

-Çıx çardağa!

-Bəçəşm, ağa!

Sərbaz iri çəkmələrini şappıldada-şappıldada çürük nərdivanla ağır bədənini güclə qaldırırdı. Birinci gözdə ayaq saxladı. Şehli ot tayasına əl atarkən sərcələr pırıldadı... sərbaz devikdi. Sonra özünü yığışdırıb söyə-söyə tayanı eşələməyə başladı: “Babam, iynə deyil ki, otun arasına düşsə. Yoxdur də! Nə qədər axtarmaq olar?!”

Əhməd xan sərbazın deyindiğini eşitdi:

-Ey, pədən soxtə, orda az gumbuldan! Qalx ikinci gözə! İkinci gözdə də almayoncadan taya vurulmuşdu. Sərbaz ağasının gözünə girmək üçün yonca bağlarını bir-bir götürüb həyətə tullayırdı. Atlar ota tərəf dartınırdı.

Sərbaz xanın bir də əmr verməsini gözləmədi; çardağın üçüncü gözünə qalxmaq istədi. Çürümüş artırma sındı, sərbaz ikinci gözə diyirləndi:

-Vay, belim!...

Əhməd xanın hökümlü səsi onun qulağını batırdı:

-Ey, gudul qurd, bəsdir orda eşələndin! Tez ol tayay od vur, biz gedirik, sən də bir azdan gələrsən, eşidirsənmi?

Sərbaz dizlərini qucaqlayıb ufuldayırdı. O, qorxusundan ağrısını unudub cibindən çıxmaq-qov çıxartdı.

-Bəçəşm, ağa!

Sərbazlar Şeyxin qollarını köpəyin zənciri ilə çardağın dirəyinə sarıyıb ağzına da odlu bir qəlyan verdilər: “Şək, ürəyin soyusun!”

Xanın atlıları həyətdən çıxdılar.

Şeyx qəlyanı ağzından yerə salıb tayaya od vuran sərbazı hədələdi:

-Ey, məlun, allahın qəzəbindən qorxmursan?! Söndür o tayanı!

-Şeyx, mən əmr quluyam.

Əvvəlcə tayadan qatı tüstü qalxdı, sonra alov gözünü işılatdı. Sərbaz əlindən axan qanı görüb hirsləndi:

Bu paslı mıx hardan əlimə pərçim oldu?!

Həcər xanım çardağın üçüncü gözündən aşağı boylandı. Onun Aynalısqı sərbazın iri kəlləsinə tuşlanmışdı. Atmaq istəyirdi ki, alov sərbazın üzünü yaladı. Sərbaz qəzəblənib təzəcə alovlanan yonca bağını təpiklə vurdu; ot göydə alışıb yerə səpələndi.

-A gəlin, deyəsən..

-Yaxşı qurtardıq, xala!

-Allah, sən bizi bu bəladan xilas elə!

Şeyx paslı zənciri hirsələ dartıb qırdı. Arvad-uşaq haraya gəldi. Hərə bil çalğı götürdü Yanğın söndürüldü.

Əhməd xanın atlıları qəbiristanlığın içi ilə Qaradağa qalxırdı. Elə bil qaranlıq xanın qəzəbindən qorxub dağın boğazına sığınmışdı. Araza tərəf gedən yol isə get-gedə ağarırdı. Gözləri orda-burda olan xan özünü danlayırdı: “Eh, mənim kəlləm, mənim kəlləm!.. o vaxt Kərbəlayı Cəfərin sözünə qulaq assaydım, başıma heç belə müsibət gəlməzdi”.

Başdaşları xanın gözünə sataşanda vahimələnirdi. Sanki hər başdaşı bir adama çevrilir, Həcər xanımın atlılarının yanına, xanın üstünə hücum çəkirdi.

Qəbiristanlığın qurtaracağına üstü cır-cındırla dolu alçaq bir nar kolu vardı. Kolun dibinə çoxlu daş qalaqlanmışdı. Xanın atı qulaqlarını qoşaladı:

-Vurun o cadukunu!

Sərbazlar çaşib qalmışdılar heç kəs atəş açmadı.

Xan batıq ovurdunu gəmirirdi: “demək, məni də qara basırmış! Mən – Əhməd xan... sayıqlayıram! Pirə cadukun deyirəm. O qatilin ərinin burun-qulağını kəsib ovcuna qoymasam, ürəyim soyumaz, dünyadan nakam gedərəm!..”.

-Atları arxamca Bəzz qalasına sürün! Mehdi öz dəstəsi ilə həmin qaladadır. Mən Həcərini heyfini ondan alacağam!

Şeyx bir gecə atlanıb qonaqlarına bələdçilik elədi. Onlar gizli, kəsə yollarla gedib səhərə yaxın Araza çatdılar. Araz ayın işığında ağ kəpənək qanadına dönmüşdü.

...Bərgüşadla Həkərinin Araza qovuşduğu yerdə böyük bir tonqal dilimlənirdi. Bu dilimlər çiyni tufəngli sərhədçilərin kölgələrini qamışlıqda oynadırdı. Qəzylanlı Ələkbər sərhədçilərə qoyun kəsib kabab bişirirdiş közdə cızıldayan səkil tikələr hər şeyi sərhədçilərin yadından çıxarmışdı. Meh qamışları xışıldadırdı. Həcərgilə də bu lazım idi. Bir an belə gecikmək olmazdı. Araz şəlləkdə, anasının kürəyində yatmışdı. Həcər Şeyxlə xudafizləşdi.

- Şeyx əmi, çox sağ ol, bizi ölümdən qurtardın.

Gözəl isə Şeyxin əlindən öpdü.

- Görüm Allah sənə balalarını saxlasın. Sən, nöüzənbillah, mənim uşaqlarımın allahısan. Onları bu qütbət eldə sənə tapşırıram, səni də o birçə allaha...

- Gözəl bacı, mən sənə oğlanlarınla çörək kəsmişəm.

Mən heç vaxt o çörəyi ayaqlaya bilmərəm. Dost olmuşuq, ölənəcən də dost olacağıq.

Bu tayda göyə odlu bir kösöv atdılar. Bu, Ələkbərin şərti işarəsi idi: demək, yol açıqdır.

- Di, salamat qal, biz getdik.

Şeyx ayrılarkən Həcər xanıma məsləhətlər verdi: kimlərin evinə düşə bilər, kimlərlə məsləhətləşə bilər...

- Burdan birbaşa gedərsiniz Naxçıvan mahalına. Əvvəlcə Rumusada düşərsiniz Arfenikgilə. Orada dincinizi alıb tərənərsiz Başkəndə, orda Şahhüseyn adlı bir igid çoban var; Nəbinin ən yaxın adamıdır

- Şeyx əmi, mənim də fikrim elədir. Cavad xanın ölüm xəbəri, yəqin, Səlim bəyə də çatıb. O Topalla indi mənim yolumu gözləyir. Bəlkə qaynanam Uşaqla qaldı Arfenikgildə, ya da onları Ələkbərlə göndərdim öz kəndimizə. Mən özüm ordan, aşacağam Başkəndə, dəstə düzəldib yenə qayıdacağam İrana. Mehdigil Bəzz qalasındadır, onlarla əlaqəni kəsmə. Nəbiyə xəbər göndər ki, fikir eləməsin, ölərəm ancaq qoymaram qazamata qala!

Gözəlin də, Həcər xanımın da elə bil ürəkləri qopub İranda qalmışdı. Qan düşən bir mahaldan ölüm əskik deyildi...

Bozat özünü çaya vuranda Gözəl doluxsundu:

- Şeyx qardaş, oğlanlarımı sənə tapışib gedirəm!

Bozat suquşu tək Arazda üzürdü. Bu tayda kimsə göyə oldu kösöv atırdı.

- Xala, belimdən möhkəm yapış! Gözəl Həcəri qucub bərk-bərk qapamışdı, elə bil Araz onu yenə atın üstündən alacaqdı.

HƏCƏR XANIM BAĞDA

Allahu Əkbər, allahu Əkbər...

Əşhədü ənnə la`ilahə illəllah.

Əşhədü ənnə Məhəmmədən Rəsul allah..

Minarədə boğazına güc verən qırmızısaqqal molların hüznü səsi Başkəndin yuxulu sakinlərini yataqdan hövlnak qaldırırdı. Molların çətin başa düşülən ərəb kəlamı eşidən canına üşütmə salırdı. Sanki molları göydən allah göndərmişdi. Göndərmişdi ki, get sübhədən minarəyə qalx, azan çəkib mənim bütün yatmış bəndələrimi oyat. Onlara xəbər ver ki, insanların bircə dostu, bircə pənahı varsa, o da mən – gözə-görünməzəm!

Molların səsi kallaşan kimi o, əlini uzun əbasının cibinə salıb, iki yumurta çıxartdı. Yumurtaların başını çırtma ilə əzdi, zökəm tutmuş adamlar təki onların ikisini də ağı-sarı boğazına atıb qabığını minarədən tulladı. Çənəsinə bulaşmış yumurta sarısını əlinin dalı ilə seyrəlməmiş qırmızı saqqalına sıvayıb boğazının tellərini bir necə dəfə köklədi. Səs telləri sarı sim təki cingildədi. Əllərini saqqal basmış ağzında lülələyib azanını uzada-uzada təkrar etməyə başladı:

Həyyə ələssəlat!

Həyyə ələlfələh!

Həyyə əla xeyrul əməl

Hər kəs daxmasının bir küncündə dəstəmaz almağa başladı. Uçuq, hisli daxmalarda min əl birdən göyə uzanırdı. Qurumuş dodaqların arasından başa düşülməyən pıçıltılar eşidilirdi.

Koxa Kərbəlayı Heydər hərdən qalxıb əsir adamlar təki əllərini göyə qaldırır, hərdən də kirpi təki yığılıb alnını qarşısına sərdiyi canamazın üstündəki yüsür təsbehini və şahı boyda möhürə toxundururdu.

Koxa bu gün çox narahat halda namaz qılırdı. Bükülüb açıldıqca gözləri ət oğurlamış pişik gözləri kimi parıldayıb, saqqalı təkə saqqalı yırğalanırdı. Yəhərə bənzər yastı burnunun pərələri açılıb qalmışdı. Qalın, çevrikmiş dodaqları aramsız pıçıldayırdı:

Savaba tələsin!

Xeyir əməllərə tələsin!...

Bu vaxt doqqazdan nökrin səsi gəldi. O, kimi isə asıb kəsirdi:

- Vallah, gərək o bayquşgözün ətinə şişə çəkdirəm!

Şam ağacı təki boya vermiş, arıq ovurdları batıq nökr çilik qılçalarını dizə qədər çirməyib çiynində bel, suyu süzülə-süzülə özünü Kərbəlayı Hydərin həyərinə saldı.

- O, haranın tulasıdır, mənim ağamı el içində bihörmət eləsin... Mən o keçəl köpəkoğlunun ətinə şişə taxdıracağam!

Nökr evin qapısının açıq olduğunu görüb tez özünü içəri soxdu. İstədi ağzını açsın, qorxdı, ovurdları daha da batdı, sir-sifətindəki qırıqlar dolaşmaq düşdü, dodaqları büzüldü, elə bil eymə ağzı idi, kimsə köşməyini çəkdi, bağladı. Nökr tükü getmiş papağını çıxarıb qoltuğuna vurdu, bulaşmış gözlərini çırpa-çırpa dirəyin

yanında nidaya döndü. Kərbəlayı Heydər qaş-göz oynadıb divardakı xalçanın üstündən asılmış xəncərlə, tüfənglə onu hədələdi. “Soxaram qarnına! Çaxaram kəllənə!” Nökərin boynu vergülə, beli isə sual işarəsinə döndü. Vurnuxurdu. Bilmədi getsə yaxşıdır, yoxsa qalsa. Getmədi.

Koxanın işıldayan gözləri nökərdə qalmışdı. “Nə olub bəyəm, bir az səbrini bassana! Görmürsən namaz qılıram?!”

Nökər evdə qərar tuta bilməyib, dalı-dalı eyvana çıxdı. Şalvarının sulu balaqlarını açıb aşağı sala-sala öz-özünə danışmağa başladı: “Vallah hamısının bir-bir qoyacağam ağamın ovcuna. Şahhüseynin söyüş söyməsini də deyəcəyəm. Bu da keçən ilki deyil başımıza gətirdi...”

Koxa Kərbəlayı Heydəri qorxulu bir şübhə бүрүmüşdü. “Yəqin ki, bir iş var. Yoxsa nökər köpəkoğlu cəsərat eləyib namaz qıldığım yerdə içəri girə bilməzdi. Bəlkə deyilənlər düzdür?! Deyirlər ki, Həcər xanım Cavad xanı öldürəndən sonra addayıb Naxçıvan tərəfə. Birdən bizim kəndə də gələr ha!.. Bəlkə Şahhüseyn ona görə mənimlə qaşiq döyüşdürür! Bəlkə, o, Həcər xanımı mənnən salıxdırmaq istəyir?! Xub, xub! Baxarıq!” Koxanın xəyalında min cür kölgəli fikirlər dolaşırdı. O, tələm-tələsik namazını qılıb nökəri səslədi:

- Ə, bura gəl görüm nə var?

Nökər burnunu çəkə-çəkə içəri qayıtdı. Udqunub gözlərini döyə-döyə ağlamsındı:

- Ağa...

Koxa tündləşdi:

- Ə, zəhrimar ağa, şor ağa, yetim uşaqlar kimi gözünün qorasını az sıx! Ədəbsizin biri ədəbsiz, de görüm nə olub? Görmürsən namaz üstəyəm, gəlib milçək təki girirsən ağzıma! Yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi nə vurnuxursan, bir dillənsənə!...

Nökər tutuldu. Bilmədi o əhvalatı olduğu kimi danışsın, yoxsa gizlətsin.

- Ağa, bağı suvarırdım. Şahhüseyn suyumuzu kəsdi...

Kərbəlayı Heydər dəlicəsinə başını yırğalayıb, bomba ilə nökərin üzünə tütürdü:

- Ax!... Sənə nə deyim! Ürək-göbəyim düşdü! Mən də içimi yeyirəm ki, bəs o quldurun arvadı gəlib bizim kəndə...

Nökər şanaya oxşar iri, qabarlı əlinin dalı ilə üz-gözünü təmizlədi və yenə koxaya canıyananlıq eləməyə başladı.

- Yox, ağa, camaat danışır ki, Həcər xanım keçən şənbə günü qəzıyanlı Ələkbərgildə imiş... Ordan gəlib Arfenikgilə, yəqin, Şahhüseyn də bu xəbəri eşidib, ona görə də suyu bəhanə eləyib dava saldı...

- Nökər ağlamsına-ağlamsına burnunu bir neçə dəfə də çəkib cırıq satın köynəyini yuxarı qaldırdı:

- Ağa, gör bir o bayquşgöz köpəkoğlu məni nə günə salıb.. Bağ da qaldı yarımçıq.

- Nökərin kürəyi tala-tala olmuşdu.

- Xub... xub... Mən Həcər-zad tanımıram! Mənim nökərimi döyənin gərək yeddi başı olsun.

Kərbəlayı Heydər donquldana-donquldana canamazı yığışdırdı, yüsür təsbehini tük basmış ətli biləyinə keçirib başmağını geydi:

- O bayquşgöz köpəkoğlu bağda tək idi?
- Yox, ağa, qardaşları da yanında idi.
- Xub... xub! ... demək kiçük kimi həvirləşiblər də!..

O cinniyə elə qulaqburması verim ki, bir də belə qələtləri eləməsin! – Koxa, xəncəri belinə bağladı, Tüfəngini də götürdü. – Dəli şeytan deyir ki, bu güllənin hamısını sirişt elə o bayquşgözün kəlləsinə, axırı nə olar olar! – Nökər titrəyirdi: Koxa ona acıqlandı: - Ə, ələm ağacı deyilsən ki! Qaç mənim atımı tövlədən çək həyəət! Nökərlərə də ki, atlansınlar. Ya allah bizə verər, ya da o bayquşgöz köpəkoğluna. Camaat tezdən namaz qılıb allaha dua oxuyanda o da yezid tək su kəsir, şər işə qurşanır...

Koxa atını kəndin arası ilə dəlicəsinə məhmizləyirdi. həyəət-bacada eşələnən toyuqlar qaqıldaşib pırıltı ilə uçuşurdu. Çəpərlərin dibində çömbəlmiş uşaqlar qorxudan əlləri ilə üzlərini tuturdular. Atın ayaqlarından qopan toz uşaqların üz-gözünü bürüyürdü.

Qara çadralı qız-gəlinlər çiynlərində səhəng bulaqdan qayıdırdılar. Onlar koxanı görək üzlərini bürüyüb baş-gözləri ilə danışırıdılar:

- Bu əzrayıl yenə nə oyun çıxarır?!
- Çirkin meymun oyunbaz olar.
- Axşam-səhər namaz qılır, ancaq şərə-şur işdən əl çəkmir.
- Onun namazı özünə qənim olsun. Namazla camaatın gözüne pərdə çəkir.
- Deyəsən yenə Şahhüseynlə davası var.
- Balam koxa o qardaşlarla heç düz gəlmir. Nədi-nədi Şahhüseynlə Qaçaq Nəbi dost olub.

Molla hələ də minarədən düşməmişdi. O gur səsi ilə bütün insanları yenə “xoş əməllərə” çağırırdı:

-Həyyə ələfələh!...

Koxa Kərbəlayı Heydər Şahhüseynqilin bağına çatdı. Donquldana-donquldana atdan düşdü. Cilovu yolağanın ağzındakı qarağaca sarıyanda nöqərlər özlərini yetirdilər. Onlar da atdan enib ağalarının ardınca bağa girdilər.

Qara çadrlar qız-gəlinlər çiynlərində səhəng bulaqdan qayıdırdılar. Onlar koxanı görüb üzlərini bürüyüb baş-gözləri ilə danışırıdılar:

- Bu əzrayıl yenə nə oyun çıxarır?!
- Çirkin meymun oyunbaz olar.
- Axşam-səhər namaz qılır, ancaq şərə-şur işdən əl çəkmir.
- Onun namazı özünə qənim olsun. Namazla camaatın gözüne pərdə çəkir.
- Deyəsən yenə Şahhüseynlə davası var.
- Balam koxa o qardaşlarla heç düz gəlmir. Nədi-nədi Şahhüseynlə Qaçaq Nəbi dost olub

Molla hələ də minarədən düşməmişdi. O gur səsi ilə bütün insanları yenə “xoş əməllərə” çağırırdı:

- Həyyə ələfələh!...

Koxa Kərbəlayı Heydər Şahhüseynqilin bağına çatdı. Donquldana-donquldana atdan düşdü. Cilovu yolağanın ağzındakı qarağaca sarıyandan nöqərlər özlərini yetirdilər. Onlar da atdan enib ağalarının ardınca bağa girdilər.

Arxın suyu ləpə-ləpə bağa tökülürdü. Çürümüş xəzəlin qoxusu havaya yayılmışdı. Bu yerlər aranbasar olduğundan payızın gözəlliyi tez solmuşdu. Çılpaq ağacların əlçatmaz haçalarında qara papağa bənzər qarğa, sağsağan yuvaları gözə dəyirdi:

Qardaşların hamısı bağda idi. Əllərində bel, ağacların dibini təpirdilər. Dördü də başına ağ dəsmal bağlamışdı. Əyinlərində isə ağ dizlik və yaxası açıq ağ köynək vardı. Tüklü, yoğun qılçaları dizə qədər çırməkli idi. Üz-gözləri qolları, sinələri tərdən işıldayırdı. Bu qardaşlar sanki bir alma imiş, kimsə onu dörd yerə bölmüşdü. Sir-sifətdən, boy-buxundan bir-birinə elə oxşayırdılar ki, bəzən öz ailələrində də belə onları ayırd etmək olmurdu.

Kərbəlayı Heydər bağa girdi əlində tufəng Şahhüseynin üstünə yeridi. Nökərləri onun arxasında idilər. Qardaşlar əllərində bel koxanın qabağına çıxdılar. Kərbəlayı Heydər Şahhüseyn üz-üzə dayandılar:

-Bayquş göz köpəkuşağı, siz nə haqla mənim suyumu kəsmisiniz?! Mən bu arxa bir ətək qızıl saymışam!

Dava-dalaş başladı: söyüş, yumruq, sillə, dürtmə, təpik... kimin gücü nəyə çatırdısa onu işlədirdi. Şahhüseynində, qardaşlarında yaralanmışdı. Onların əl-qolundan qan axırdı. Nökərlər suyu arxa döndərüb, Şahhüseynlə qardaşları isə bağa.

Təsadüfə bir bax! Həcər xanım beş atlı ilə böyürdən çıxdı. O gəlibmiş Şahhüseynilə eşidib ki, bağda dava var. Atı birbaşa sürüb bağa. Qardaşlar Həcər xanımı görəndə daha da ürəkləndilər: - çıxın bağdan, yezidlər.

-Su bircə sizindir.

-Arx qazan bizim, su da bizik olmalıdır.

Həcər xanım atdan düşüb araya girdi və bir ağbirçək kimi davanı yatırtmaq istədi: lakin koxa düşməninə görəndə dahada qızıxdı. O yenə də qan-qan deyirdi: o çuxasının altında gizlətdiyi xəncərini qınından çıxarıb Şahhüseynin üstünə cumdu.

Həcər xanım gördü ki, ağbirçəkliklə dava yatmayacaq, koxanın biləyindən yapışib acıqlandı: - Qoca, xəncəri at yerə! Yoxsa axırı yaxşı olmaz!

-Necə mən bağdan çıxım! Bilirəm anları yelləyən sənsən. Ölsəmdə suyu aparacam!

Koxa biləyini Həcər xanımın əlindən güclə qoparıb, iti xəncərini Həcərə tuşladı:

-Rədd ol mənim kəndimdən! Mən sənə Cavad xan deyiləm! Əlimdən xəta çıxmamış rədd ol get! O, Həcər xanımın üstünə cumdu. Həcər xanım xəncərini çəkib qorunmağa başladı. O, koxanın xəncərini vurub yerə saldı. Sonra Həcər xanım koxanın əlini biləkdən vurub arxa saldı. Koxa nöqərlərinin qolları arasında bağırırdı.

Şahhüseyn tez bərəni bağladı: - Bu itin qanı bağa axsa ağaclar quruyar. Qoy öz qanı ilə öz bağını suvarsın.

Həcər xanımın dəstəsi neçə ay idi ki, at belindən düşmürdü. Onlar gah Bəzz qalasında, gah Eynalı dağında, gah da Xurrəmyurd yaylağında gözə dəyirdi. Qışın bu vaxtında dağlarda gecələmək Təbriz qazamatından da dəhşətli idi. Həcər xanım Əhməd xandan uzaq olan bu sırsıra dağlarda puskuda dayanıb Araza gələn yolları kəsmişdi. Qaçaqqlar bir axşam Təbriz qazamatını dağıtmaq istəmişlər. Səhərə qədər

atışma getsə də cəhdləri boşa çıxmışdı. Əhməd xan bir necə dəfə Həcər xanımın izinə düşsədə bələdçilər qəsdən xanı azdırmışdılar.

Müstəntiq kefi istəyəndən-istəyənə qazamata gəlib Qaçaq Nəbini sorğusuala tuturdu. Belə sorğu-suallar Q.Nəbini təngə gətirmişdir. Son vaxtlar o, müstəntiqi eşitmək belə istəmirdi. – Mən Şah dustağıyam, danışsam şaha danışacağam, siz kimsiniz. 10 il zindanda qalsam da sizə cavab vermərəm.

ZƏMİ BİCİNİNDƏ

Yazı düzündə, qızılsaç zəmilərə çin çəkiləcəkdə.

Hərə təzə dişədiyi çinini götürüb ala-qaranlıqdan düzə çıxmışdı. Günəş beşiyində gülümsəyəndə “Allah Məhəmməd ya Əli” deyib zəmi biçininə başladılar. Bir azdan günəş yazını təndirə döndərdi. Elə bil aləm bir alışqana bənd idi. Kölgələr qovulur. Cırcıramaların səsi beyinlərə düşürdü. Bərgüşad və Həkəri tərəfdən meh əsəndə biçinçilər sevinirdi.

Dağların sərin havasına öyrəşmiş erməni biçinçiləri aranın bürküsündə boğulurdular, lakin heç birinin əli işdən soyumurdu.

Kərbəlayı Cəfər dostu koxa Ala Mahmud bəylə oğlu Əbil bəylə süb tezdən zəmiləri gəzmişdilər. Erməni və müsəlman biçinçilərini zəmiyə salandan sonra üçüdə saqqız ağacının altında uzanıb dincəlirdi. Nəbi mənim torpağımın bir hissəsini atası Aloya verib. İndi Alo həmin sahədə zəmi biçir. Neynək, qoy biçsin, mən hazır dərzi atlara, qatırlara yükləyib daşıtdıracam öz xırmanına. Koxa Ala Mahmud bəy dostunun bütün tədbirlərini bəyənirdi. – sənə başına dönüm, Kərbəlayı bu lütlərə nə qədər zülm eləsən, yeri var. O it südü əmmiş Qaçaq Nəbi indi açıqlıqda olsaydı, biz yazıda belə rahat oturub taxıl biçdirə bilməzdik.

Kərbəlayı Cəfər nökrinə: - Ə de görüm o quldurun atası Alonu zəmidən döyüb çıxartdınmı?

-Ağa, neyləyim öldürməyəcəm ki, Alo deyir bu zəmi İsmayılın külfəti Zəhranıdır. Zəhrada ağır xəstədir, evdə bir girvənkəndə olsun unu yoxdur. Yazıq acından ölür.

-Görürəm, it itin ayağını basdamır. Bir azdan mən özüm gedib o lüt Alo ilə haqq-hesabı kəsərəm.

Gözəl xala xörək hazırlayır balaca Arazda onun yanında babası ona tutduğu dovşanla oynayırdı. Alo naharaqayıtdı. Gözəl cürdəyin suyunu ərinin boynuna axıtdı. – ox... ay Gözəl, başına dönüm, tök, hamısını tök. Gör boyun-boğazımda qılçıq qalıbsa təmizlə. Gözəl – a kişi, səhər-səhər o əzrayılın nökrü sənə nə deyirdi. Alo ətəyi ilə üz-gözünü silə-silə dedi: -Nökər dedi ki, ağam deyir ki, o zəmi mənimdir, biçməyin, biçsənizdə dərzi mən öz xırmanıma daşıdacam. Yeri neçə dəfə bölərlər? O vaxt Vasili bu yeri İsmayla verib. Arazın başı dovşana qarışmışdı. Bala dovşan ora-bura hoppanır, Araz tutur.

-Alo ay Gözəl, ora bax bunu bizə verən Allaha qurban olum. Uşaqların iyini ondan alıram. Araz olmasaydı çoxdan ölmüşdüm. Gör böyüyəndə necə igid olacaq. Kərbəlayı cəfər onu görəndə az qalır partlaya. Alo çörəyini yeyib qurtarandan sonra eşşəyini minib bəndəm biçməyə getdi.

Alo gedəndən sonra Kərbəlayı Cəfər Gözələ yaxınlaşdı. – Ağız, o lüt ərin hardadı?

-Gedib bəndəm biçməyə. – bəndəmi neyniyirsiniz?

-Dərz bağlayacağıq. – Məkar sizin burda zəminiz var? – Bəs bu zəmi kimindir?

-Zəmi mənimdir, biçsənizdə mən aparacam. O Gözəli şallaqlamağa başladı, balaca Araz ağlayıb nənəsinə tərəf gedəndə onu da döyüb Gözələ qatdı. Gözəl Kərbəlayının üzünə tüpürdü:

-Alçaq!!! Körpə ilə nə işin var. O samavarı qaynar-qaynar Gözəlin belinə şəlləşmək istədi. Biçinçilər onun üstünə atıldı. Xanəli Araz ayaq altından götürdü. Samavar aşıb Gözəlində, Kərbə Cəfərində yandırdı.

HƏCƏR XANIM SƏLİM BƏYİ ALDATDI

Qaradağdakı qaçaqların başçısı Mehdi idi, Diridağdakı qaçaqların başçısı isə Həcər. Şeyxdə on beş atlı ilə Həcərin köməyinə gəlmişdi. Qaçaq dəstəsi xeyli güclənmişdi. İndi böyük bir qoşunun qabağına çıxıb bilərdilər. Həcər xanım bir anda olsun gözlərini yollardan çəkmirdi.

-Ey azad quşlar, uçub mənim Nəbimə xəbər verin ki, mən neçə aydır onun yolunu gözləyirəm. Onun gözü yollarda idi. O Xudafərin körpüsündən keçən bir atlıni müşahidə edirdi. Atlı onların bərabərinə çatanda Həcər xanım əmr etdi ki, atlıni tutub onun yanına gətirsinlər.

Tünc Vəli ilə Telli Qara yola enib naməlum adamı tərək-silah edib düşərgəyə gətirdilər. Naməlum adam Həcər xanımı görəndə özünü yığışdırdı: “Bu xallı mələyi mən yaxşı tanıyıram. Əri Nəbidəndə qoçaqdır”. Sorğu-sual başlandı.

-Sən nəçisən hara gedirsən?

-Tacirəm, mal dalınca Şuşaya gedirəm. Həcər xanımın bir işarəsi ilə İsmayıl onun belini qanaranda aman istədi. Canının qorxusundan hər şeyi boynuna aldı. Demə o, Əhməd xanın adamıdır, Səlim bəyə xəbər aparır. Qaçaq Nəbini gətirirlər. Səlim bəy öz dəstəsi ilə Alıbəyli kəndində cəsusun son məlumatını gözləyir. Qaçaq tez o taya adam göndərüb əhvalatı Mehdiyə çatdırdılar. Özləri isə xəlvətə çəkilib məsləhətləşdilər. Necə edək ki, Nəbini xilas edək? Səlim bəyi aldatmaq lazımdır. Şeyx belə məsləhət etdi ki, Səlim bəyin yanına öz adamlarını göndərsinlər.

-Şahhüseyn, bu işi sənə tapşırıram!

-Baş üstə Həcər xanım!

Şahhüseyn belə bir mühüm əməliyyatın ona etibar edilməsinə sevinirdi. Tərg-silah etdikləri qasidin paltarını Şahhüseynə geyindirib onu əsl İranlı qiyafəsinə saldı. Şahhüseynin əyin-başını isə İranlıya verdilər.

Bildiyimiz kimi zəmi bicinində Kərbəlayı Cəfərin bədənini qaynar samavarın suyu yandırmışdı. Üz-gözünü isə biçinçilər pis günə qoymuşdular. Koxa Ala Məmməd bəy Səlim bəyə: - Naçalnik canına sağlıq Kərbəlayı Cəfərin vəziyyəti yaxşı deyil. Qaynar samavar bütün bədənini pörşələyib. Onu güclə aparıb Salvartı yaylağına çıxartmışam. Səlim bəyin kürən sifəti közərdi. Kərbəlayı varlı kişidir,

nə yolla olur-olsun onu sağaltmalıyıq. Səlim bəy durbinlə yola baxırdı. O, araz tərəfdən gələn atlını gördü.

-Yəqin Əhməd xan göndərüb.

-Qoy gəlsin görək təzə nə xəbər var.

Çapar bəylərin dincəldiyi çardağın altında atdan düşüb bəylərə salam verdi.

-Bağışlayın Səlim bəy hansınızsınız?

-Səlim bəy mənəm.

-Ağayı səlim bəy mən Əhməd xanın qəsidiyəm. Xan dedi ki, o quldur Nəbini üzümüə gələn səhər Alibəyli kəndinin yanındakı ulumdan addadıb sizə təhvil verəcək. Siz öz adamlarınızla təyin olunan vaxtda orda olmalısınız.

-Səlim bəy: - Cənab axı mən dünən Əhməd xandan məktub almışam ki, o qulduru səhərə yaxın Xudafərin körpüsündə bizə təhvil verəcək.

Şahhüseyn inandırıcı bir səslə cavab verdi:

-Ağayı Səlim bəy Xan o fikirini bu gün dəyişdi. Xana xəbər veriblər ki, Şeyx böyük bir dəstə ilə qaçaqlara köməyə gəlib. Xan istəmirki onlarla üz-üzə gələsən. Şahhüseyn bu sözləri elə inamla dedi ki, daha Səlim bəydə şübhə yeri qalmadı.

-Əhməd xana deyin ki, arxayın olsun dediyi yerdə onu gözləyəcəyik. Şahhüseyn ədəblə baş endirdi.

-Bəçəşm, ağayı Səlim bəy icazənizlə gedə-bilərəmmi?

-Buyurun. Atın ayaqları altından toz qopdu. Şahhüseyn diri dağa çatanda gün batırdı. Qaçaqqlar Şahhüseynin gəldiyini görəndə sevindilər. Səlim bəyi azdırdığına görə Həcər xanım çox sevindi.

GÖZLƏNİLMƏZ ZƏRBƏ

Qaranlıq niyə düşür? Hamı gecəni gözləyirdi. Qaçaqqlara elə gəlirdi ki, günəş də bu vuruşu görmək, bu vuruşa tamaşa etmək üçün bir yerdə dayanıb. Nəhayət qaranlıq düşdü, sonra ay göründü, ulduzlar işıladı. Araz çayı dağların arası ilə axırdı. Qızıl Arazın qızıl kəməri sayılan Xudafərin körpüsünün hər iki başında yenə iki bayraq dalğalanırdı. Birinin üstündə qəzəbli şir, o birinin üstündə isə ikibaşlı qartal. Dişlərinə qədər silahlanmış şah və car əsgərləri yenə bu bayraqların keşiyini çəkirdilər.

Zıncırov səsi! Yuxulu dağlar səksənir. Qaçaqqlar dərhal səngərə yatdılar. Neçə lülə yol tərəfə tuşlandı. Həcər xanım bu qədər səbri haradan almışdı? O, özünü çox təmkinli aparırdı. Sanki bu ağır, təhlükəli döyüş onu gözləmirdi. Həcər xanım: - “odur mənim tərəlanımı gətirirlər!!!” Hazırlaşın!

-Qoy Əhməd xan bir gözümə dəysin!...

-Deyəsən oğlu kimi onunda Əcəli çatıb!

Həcərin gözləri Nəbini tez seçdi. Qandallarını cingildədə-cingildədə atların dəvələrin arası ilə addımlayırdı. Həbsxana həyatı onu çox sıxmışdı, lakin o başını dik tutub atların, dəvələrin arası ilə məğrur-məğrur addımlayırdı. Əhməd xan Əlində tapanca körpünün üstündə dəli-dəli gəzirdi, hərdən qoltuq cibindən qızıl zəncirli saatını çıxarıb baxırdı. – İkiyə az qalıb bəs bu Səlim bəy hanı? Onlar xeyli

gözlədilər Səlim bəy gəlib çıxmadı. Əhməd xan hövsələdən çıxdı, qaytarın bu qulduru Qaradağda onu özüm güllələyəcəm. Şah bunun üstündə mənim Xanlıq rütbəmi əlimdən alsa da, onu güllələyəcəm. Əhməd xan sərbazlara əmr etdi ki, Qaçaq Nəbini geri qaytarsınlar. Elə bu vaxt qaçaqlar onları atəşə tutdular. Güllələr sərbazların başına hər tərəfdən ələndi.

Sərhəddə çaxnaşma düşdü. Atını minən körpüyə çapırdı. Nə Əhməd xanın sərbazları, nə də sərhəd keşikçiləri qaçaqlardan bu cür qəfil zərbə gözləmirdi. Xanın sərbazları keşikçilərlə birləşib qaçaqları körpüyə buraxmırdılar. Hətəmin bacısı oğlu xanın adamlarını arxadan atəşə tutmuşdu.

Qaçaq xanı, sərbazlar isə Nəbini nişan almağa cəsarət etmirdilər. Əhməd xan Nəbini körpünün məhəccərinə tərəf dartırdı. Nəbi az qaldı körpüdən yığılsın. Onun qaşının üstündəki çapıq şimşək təki çaxdı. “Məni körpüdən salmaq istəyirsən!!”

Qaçaq Nəbi gücünü toplayıb Əhməd xana bir döş vurdu. Xan körpünün məhəccərindən aşıb çaya düşdü. Nəbi özünü qamışlığa atdı.

Keşikçilər hər iki səhildən qamışlığı gülləyə tutdular. Sonra onlar qamışlığa od vurdular. Nə fayda! Dostları Nəbini aradan çıxartmışdılar. Sərhədçilər xeyli axtarışdan sonra qamışlıqda atın yəhərinə sarınmış, buğlar, qaşları, kirpikləri ütölmüş cəsusdan başqa heç kəsi tapa bilmədilər.

Bu hadisədən sonra el-obada Qaçaq Nəbinin, Həcər xanımın qoçaqlığına neçə-neçə mahnılar qoşuldu. Bu mahnılar sərhəd bilmədi. Naxçıvanda, Ərzurumda oxundu. Təbrizdə də Gəncədə də dillərə düşdü. İrəvanda qanadlanıb Həştərxana uçdu gecə-gündüz aşıqların simli sazında, mügənnilərin zəngüləsində, qaraçıların qavalında səsləndi. Qaçaq Nəbi Həcər xanımla fürsət tapan kimi çəmənyurd yaylağına gedib oğlu ilə, ata-anası ilə, el-obası ilə görüşdü. Araz böyüyüb şirinləşmişdi. Atasını Bozata, Qəmər daya mindirib gəzdirirdi. Körpə yetərə sarmaşır düşmək bilmirdi. Həcərin Qəmər dayıda Bozatdan geri qalmırdı. Araz sifətcədə, xasiyyətcədə atasının uşaqlığına oxşayırdı – dəcəl, çevik, həssas!

Naxçıvanın, Zəngəzurun, Qarabağın bir çox nahiyyələrində hərc-mərclik başlanmışdı. Qaçaq Nəbiyə arxalanan yoxsullar hökuməti tanımaq istəmirdilər. Zor göstərən onların üzünə qayıdırdılar.

-Gedərəm Ərzə qalaya ha! Indidə Qaçaq Nəbi Təbriz qazamatında deyil ki, bizi döyəsiniz! Dərini Qaçaq nəbiyə soyduraram!

HƏCƏR XANIMIN YARALANMASI

Sübh qönçə təki hiss olunmadan açılır. Günəş qaranlığı qovur, ətraf aydınlaşır. Ərzə qaya hələ bu qədər adam görməyib. Dağ və aran obalarından bura çoxlu şikayətçi gəlib. Hərənin bir dərdi var. Otlaq üstə bəylərlə, xanlarla, dağbəyləri ilə davası düşmüş tərəkəmə atlıları da Qaçaq Nəbiyə pənah gətirib. Dağ yallarında, dağ cığırlarında, dağ keçidlərində şikayətçi əlindən tərpənmək olmur.

Qaçaq xanı iri bir daşın üstünə xalça sərmışdilər. Həcər xanım əlində qələmkəğız xalçanın üstündə əyləşmişdi, Qaçaq Nəbi isə əlinədə möhürlü şallaq onun yanında dayanmışdı. Ərzə qayanın dörd böyrü əli ərizəli şikayətçi ilə dolmuşdu.

Mehdi bu işi öz öhdəsinə götürmüşdü. Şikayətçiləri qardaşının yanına beş-beş buraxırdı.

Əldən düşmüş arıq bir qoca əsasına dirənə-dirənə Qaçaq Nəbiyə yaxınlaşdı. Əlindəki kağızı bilmədi Həcərə versin, yoxsa Nəbiyə, Qaçaq Nəbi kağızı qocanın titrək əlindən özü aldı:

-Əmican, dərdin nədir?

Qoca udqunub utana-utana sızıldadı:

-Oğul, başına dönüm, molla Əhməd hamısını ora yazıb. Bizim o keçəl koxanı, yəqin, tanıyırsan. Ala Mahmud bəyi deyirəm e... Mən özüm Xocikdənəm. Keçən şənbə günü mal nobatına gedəndə Ala Mahmud bəy gəlib Pəriçinqilində mənim alaçığımı ələk-vələk eləyib. Yaxşı ki, aparmağa gözədəyən şey dəymiyib... Axırda bir gəvəninim vardı, aparıb Gorusda təzəcə zoddatmışdım, onu götürüb gedib. Heyf ondan, lap qılinc kimi gəvənin idi.

Qaçaq Nəbi gülümsəyib mehribanlıqla xəbər aldı:

-Əmican, koxaya neyləmişən ki?

-Ay oğul, elə onu de də!... Vallah, biədəb eşşəyə gücü çatmır çıxmasa da... palanı toqqaşdayır, sizə gücü çatmır, acığını bizdən alır. Deyir ki, qaçaqlar Pəriçinqilində olanda mən onları görmüşəm...

Qaçaq Nəbi məktubu oxuyandan sonar Həcər xanıma dedi:

-Keçəl koxaya bir kağız yaz. Yaz ki, bu kişini incitmə. Əgər incitsən, sən də ev-eşiyini dostun Kərbəlayı Cəfərin ev-eşiyi kimi yandıracağam. Yaz ki, kişinin gəvəninini gətir ver özünə...

Həcər xanım kağızı qocaya verdi:

-Əmican, əgər işdi koxa gəvəninini verməsə, bizə xəbər göndər. Qoca kişisən, özün zəhmət çəkib bir də Ərzə qayaya gəlmə. Biz özümüz əncam çəkərik.

Qoca dilində dua camaatın arasından yoxa çıxdı.

Şalvarının dizləri süzülmüş, ayaqyalın, ovurdları batıq, saqqallı bir kişi irəli yeridi. Onun açıq, çal sinəsi həyəcədən qabarırdı. Kişi tükü tökülmüş buxara papağını qoltuğuna vurub, qaçaqların qabağında diz çökmək istədi. Qaçaq Nəbi onun qolundan yapışıb qaldırdı:

-Əmican, mənim belə şeydən xoşum gəlmir. Şikayətin kimdəndir?

Qocanın qurumuş dodaqları büzüldü. Qırıq basmış balaca, bulanıq gözlərindən iki gilə yaş qopub Qaçaq Nəbinin əlini isitdi. Qoca uçuntulu barmaqları ilə tərlə papağının içindən bir kağız çıxartdı:

-Qadan canıma, Nəbi, al oxu.

Kağız tərdən isləndiyindən xətlər bir-birinə qarışmışdı. Qaçaq Nəbi nə qədər çalışdısa da ərizəni oxuya bilmədi.

-Əmican, dilcavabı de görüm.

-Sənə canım qurban, Nəbi... Yəqin, iranlı Canavar papaq Qara Nəbinin adını eşitmiş olarsan. O quldurun əlindən bilmirik hara qaçaq. Gözümüzün ağı-qarası bir öküzmüz vardı. O günü sizin adınızla gəlib öküzmü ağulda gönnəyib. – Kişini qəhər boğdu, sözünü tamamlaya bilmədi. Xəcalətdən qabarlı əlinin dalı ilə üz-gözünü qapadı: Hə, oğul, o kafir oğlu heyvanı erməni qibləsinə kəsmişdi, heç əti də vecə gəlmədi... Həmin gecə bizim qonşunun da iki atını apardı. O quldurbaşı köpəkoğlu kəndimizə yaman vaynövsvə salıb...

Qaçaq Nəbi əlini qocanın çiyinə qoyub onu silkələdi:

-Fikir eləmə, ay əmi, hər şey düzəldər. – Sonra o, əlini cibinə salıb beş onluq qızıl çıxartdı: - Al bu onluqları, get özünə öküz al. Qaldı o Canavarpapaqla biz özümüz hesablaşırıq. O əclaf bizim qaçaqların adı ilə çox işlər görür.

Kişi qızılı alıb ovcunda sıxdı. O, elə bil yuxu görürdü. Xəyalında birdən-birə şirin arzular cücərdi, ovcundakı qızılla gah torpaq, gah öküz, gah da at almağa başladı... Qızını da köçürürdü...

Qaçaqlardan bir neçəsi alaçıqların qabağında şikayətə gələnlərlə söhbət edirdi. Karapet nə isə əlini ölçə-ölçə danışır, arabir Topalın adını çəkirdi:

-Nəbi kirvə and içib, lap Kərbəlayı Capar qubernatorun ağzına girsə də onu dişlərinin arasından çıxardacaq! O, haranın tulasıdır Gözəl xalanın kürəyinə qaynar samovar şəlləyə?!

Qaçaq Nəbi Karapeti çağırırdı:

-Ey, dostum, o quldur Qara Nəbi bu kişinin öküzünü gönnəyib; ona karlı bir yük atı bağışlayın, qoyun aparıb qaçaqların sağlığına işlətsin.

-Baş usta, Nəbi! Kərbəlayı Cəfərin yük atlarından birini verərəm aparar.Gəl əmi, gəl bura, gedək ata bax, gör bəyənirsənmi?

Yastısifət, kürən bir kişi ağ dəsmallı başını Qaçaq Nəbinin qarşısında əydi:

-Nəbi qardaş, mən Başkənddən gəlmişəm.

-Hə, bizim Şahhüseynin kəndindən?

-Bəli.

Qaçaq Nəbi ətrafa boyandı. Mehdi qardaşının baxışlarından onu çağırdığını duydu:

-Məni istəyirsən?

-Yox, Şahhüseyn hardadır?

-Keşikdə dayanıb, lazımsa çağırım.

-Elə isə qoy dayansın. Deyirdim ki, öz kəndlisinin şikayətinə özü baxsın.–

Qaçaq Nəbi böyründə ərizələri oxuyan xanımına göz qoydu.“Sənin adamların gəlib” demək istədi, ancaq onu işdən ayırmağa dili gəlmədi. – Əmican, de görüm nə olub?.. Kərbəlayı Heydər əlini tapdı, ya ox?!

Həcər xanım koxanın adını eşitcək başını astaca qaldırdı. Sifəti elə qızardı ki, az qala yanağındakı xal yanacaqdı.

Qoca dedi ki, gərək onun da ev-eşiyini Kərbəlayı Cəfərinki kimi oddayaydınız, düşəydi çöllərə. Çolaq köpəkoğlu bizə yenə göz verib, işıq vermir, özü də deyir hara şikayətə gedirsiniz gedin, heç kimdən qorxmuram.Kürəyini də söykəyib Naxçıvandakı o böyük urus naçənniyi Slavçinskiyə.Arxa köpək qurd basar. Başkəddə yenə hər gün su davasıdır. Elin bağ-bağatı əldən gedir, ağaclar quruyur. Həcər bacı gərək onun biləyini yox, başını vuraydı.Onda bizim canımız o əzazil koxanın əlindən birdəfəlik qurtarardı.

Qaçaq Nəbi duran yerdə Həcər xanım heç vaxt söhbətə müdaxilə etməzdi.Ər-arvad arasında pərdə var idi.Həcər xanım bu pərdəni həmişə saxlardı.

-Əmican, bu dəfə koxa Kərbəlayı Heydərlə Nəbi özü danışar. Şikayətnaməni ver ona...

Qaçaq Nəbi Slavçinskiyə və Başkəndin koxası Kərbəlayı Heydəyə məktub yazdı. Məktub hədə ilə dolu idi. Qaçaq nəbi şallağının sapındakı möhürü vurub qocaya verdi:

Əmi, bunu çatdırarsan naçalnikə. Əgər naçalniki tapmasan, verərsən koxaya, sonrasılı ilə sənəin işin olmasın.

Yay günəşi Ərzə qayanın düz kəlləsində idi. Ancaq istilik hiss olunmurdu; dərələrin boğazında işıldayan xarlanmış qar tarları ətrafa sərinlik yayırdı. Daşlardan sızan minbir avazlı buz bulaqlar yenə könülaçan nəğmələr oxuyurdu. Ərzə qayanın çiçəkli sinəsində ağılı-bozlu qoyun-quzu sürüləri mələşirdi. Bir az aşağılarda qızmış buğalar boynuzlarını yarpaqlara dirəyib torpağı başına sovurur, gücləri gəldikcə böyürdü. Günəşə doğru millənən sütün-sütün qırmızımtıl qayalar bu səsləri sinəsinə çəkib daha da gücləndirir, uzaqlara, lap uzaqlara yayırdı.

Cavan bir çoban ətəyinə yığıdığı narın duzu ovuc layır, yalamaqdan ortası çökələn duzlaq daşlarının üstünə səpirdi. Qoyun-quzular bir-birini burunluya-burunluya daşların başına yığışdı, atlar quyuqlarını çalırdı. Mıxa bağlanmış uzunqulaqların belinə çoxlu qarğa qonmuşdu. Ot biçməkdən gələn çiyini kərəntili kəndlilər daş atıb qarğaları qovurdular.

-A kişi!... Qanadı sınımışlar heyvanın ətinə necə didir?!

-Heç qorxuları-zadı yoxdur, lap sırtıq koxalara dönüblər.

Saf və sərin dağ mehi tər çiçəklərin, yaşıl otların saçlarına incə-incə daraq çəkirdi. Bənövşənin, kəklikotunun, qantəpərin, dağ nanəsinin ətri duyulurdu. Lalələr ağzını qızıl piyalələr təki açmışdı. Arılar lalələrin qara tacında zümzümə edirdi. Ağ və qızıl güllərin kəpənək qanadından seçilməyən zərif telləri mehdən titrəyirdi.

Göz dincəldən bu qəşəng mənzərədən Qaçaq Nəbi xəbərsiz idi. "Gör nə qədər şikayətə gələn var. Gərək bunların hamısına əncam çəkəm". Qaçaq Nəbinin əlacı olsaydı, min yerə bölünər, hər bir ərizənin ardınca özü gedərdi.

-Ax... tacir köpəkoğlu!...

-Hə, qadan canıma, mənim şikayətim o tacirdəndir.

-Tacir sənə neyləyib, əmi?

-Ay oğul, demə mən onu tanımamışam, hiyləgərin biri imiş. Sən Təbriz qazmatında olanda gəlmişdi Xocahan bazarına, mən də xalça satırdım. Məndən beş əntiqə Xanlıq xalçası aldı. Məni tutdu şirin dilə, dedi ki, bu xalçalarını bir neçə aylığa ver mənə, çeşnisini götürdüb sonar qaytarım. Mən boynusınmışda allandım. İndi nə pulunu verir, nə də xalçalarımı. Dərdimi kimə deyirəm-baxan yoxdur. Getdim naçalnik Səlim bəyin yanına. Tacir Hacı Fərəcoğlunun adını çəkən kimi məni yasavullara o ki var döydürdü...

-Əmican, mən İranda o tacirin başına oyun açmışam. Mayasıda əlindən çıxıb. Yenə də ona öftə olmur. Tacir tayfası belədir: müştərilərini altadtmasa-ölər, al bu kağızı ver ona, əgər xalçalarının haqqını beşqat artıq qaytarmasa, mənə xəbər göndərərsən.

Kişi razılıq edə-edə kağızı papağının içinə qoyub atlandı.

Sinəsi açıq, boğazının damarları çıxmış, seyrəksaqqal, çəlimsiz bir qoca Həcərə yaxınlaşdı:

-Qızım, mən sənəin atan Kərbəlayı Xanəli ilə yaylaq qonşusu olmuşam. Atan mənim xətrimi o iki qardaşın qədər istəyir... Mən dərdimi ona danışdım.

Atan mənə dedi ki, Həcər xanımgil Ərzə qayada olacaqlar. Get şikayətini onlara elə... Qızım, qoca kişiyləm, mənə bağışla, uzunçuluq eləyib başını ağrıdıram, sən çovuş Kərbəlayı Pirverdinə tanıyırsan?

-Tanıyıram.

-Qızım, allah onun bəlasını versin. Görüm getdiyi Kərbəla ona qənim olsun. Keçən qış məndən üç manat qızıl pula alıb ki, rəhmətlik atam Cümşüdün əmanətini aparsın Kərbəlaya. Sonar zəvvarlardan eşitdim ki, səhrayı-birabanın birində çovuşun atı yorulub, mənim atamın əmanətini atıb yolun ortasına. Qızım, bəs belə də müsəlmançılıq olar?! Kimə dərdimi deyirəm, ağzımdan vurur. Lap Tiflisə Şeyxul-İslamın yanına getmişəm. Şeyx mənə göndərib Zəngəzur qazısının yanına. Getmişəm qazının yanına, o da dedi ki, get dərdini Molla Əhmədə de, Molla da mənim ağzımı boza Verdi. Dedi ki, a kişi sən dünya görmüş adamsan, mən çovuşa bir söz deyə bilmərəm; şahidin, sübutun yoxdur, bəlkə çovuş. Kərbəlayı Pirverdiyə şər atırsan. İşi divana salsan, səni basarlar qoduqluğa. Get fə-farağat otur yerində, çovuşu dilə-dişə salma...

-Əmican, indi çovuş hardadır?

-Nə bilim, ay qızım, heç bir yerdə dayanır ki!...Gecə-gündüz kaftar kos təki qəbir eşir. Deyirlər ki, bu yaxınlarda gələcək Sisyan mahalına.

-Əmican, sən arxayın get evinə, biz o çovuşu tapıb dərslərini birdə verərik...

-Allah sənin qardaşlarını saxlasın. Allah səni atana çox görməsin.

Ucaboy, saçları tamam ağarmış, dikburun, sifəti misə çalan bir oğlan dərdini Qaçaq Nəbiyə odlı-odlu danışdı:

-Hə, qardaş, mənim bəxtim-taleyim belədir... Soflu Əsəd yüzbaşı mənim başıma belə iş gətirib. Axırda kəbinli arvadımı əlimdən aldı. Daha mən nə üzlə kəndə dönə bilərəm?! Arazı olsan, elə bu gündən qoşularam sizə, gedib Əsəd yüzbaşından intiqam alaram.

Qaçaq Nəbi sofulu Balakişinin adını çoxdan eşitmişdi. Eşitmişdi ki, igid oğlandır. Neçə dəfə Əsəd yüzbaşı ilə otlaq üstə, torpaq üstə, su üstə davaları olub. Bir-iki dəfə də düşüblər divanxanaya. Əsəd yüzbaşı rüşvət verib, Səlim bəyin əli ilə Balakişini bir ay basdırıb Gorus həbsxanasına. Balakişi qazamatdan çıxandan sonar da Əsəd yüzbaşı onunla yola getmir. Axırda da kişini el içində bihörmət eləmək üçün onun namusuna sataşib.

Nəbi son əmrini Verdi:

-Get Mehdidən silah al!

Üst-başı yamaqlı, üzgün, yekəpapaq bir erməni Qaçaq Nəbiyə yaxınlaşıb gözünün gorasını sıxdı:

-Başına pırlanıb, ay kibrə qarababalı hampa Sərkis gecə-gündüz bizi aparıb biyarda eşşək kimi işlədir. Biz də axı adamıq. Nəbi kibrə, sən oğlunun canı, ona bir qulaq burması ver, bundan sonra pağır-puğaraya bulaşmasın... Bizim qonşu Arakel və hampa Sərkisdən şikayətə gələcəkdi. Yazıq xəstələndi deyə gələ bilmədi. Dedi ki, məndən Nəbi kibrəyə salam de. Harda olsa, gəlib onu tapacağam. Dərdim böyükdür...

Qaçaq Nəbi qoçanın ərz-halına diqqətlə qulaq asandan sonra onunla erməni dilində danışmağa başladı. O, ermənicə elə təmiz danışdı ki, qoca məəttəl

qalmışdı. Nəbi kürd, fars və türk dillərini də gözəl bilirdi. O, hər şikayətçini öz ana dilində dindirməyi, öz ana dilində dinləməyi xoşlayırdı.

Təəssüf ki, erməni ilə Nəbinin söhbəti yarımçıq qaldı. Ərzə qayanın başından atılan güllələr qaçaqları silaha sarılmağa məcbur elədi. Səlim bəyin, Ala Mahmud bəyin, Məmməd bəyin yırtıcı dəstələri birləşib Ərzə qayaya qəflətən hücum keçmişdilər.

Şikayətə gələn camaat pərən-pərən oldu. Qaçaqlar bir anda atlanıb Ərzə qayaya gələn cığırları, keçidləri, yolları kəsdi. Şiddətli bir döyüş başladı. Güllələrin səsi qayaları titrədirdi.

Birdən Şahhüseynin bağırtısı eşidildi:

-Nəbi, özünü tez yetir, Həcər xanımı vurdular!

Qaçaq Nəbi Laçın tək səslənən tərəfə şığıdı. Həcər xanım sinəsindən yaralanmışdı. Nəbi Həcərin yarasını sarıyandan sonra istədi onu döyüş meydanından çıxarsın, lakin Həcər razı olmadı:

-Yox, Nəbi, düşmənin qabağından qaçmayacağam!

Sanki qayanı boyayan qızıl qan Həcərin deyildi. O, sol əlinin baş barmağını yarasına sıxıb, iri bir qayaya söykənmişdi. Sağ əlində möhkəm tutduğu tapancasından dalbadal güllələr atırdı...

Səlim bəy Həcər xanımın yaralanmasından xəbər tutduğu üçün azğınlaşmışdı. Gülləni üstünə yağdırırdı. Qaçaq Nəbi Həcər xanımın yarasını yaylığı ilə nə qədər möhkəm sarıyırdısa da, qan kəsilmirdi.

Qaçaqalar dəlicəsinə hücum keçmişdilər. Səlim bəy bağıraraq geri qaçan bəyləri, kazakları, yasavulları təzədən döyüşə qaytarırdı. Onlar ürəklənib irəli cumuxurdular. Səlim bəy lovğa-lovğa qaçaqları hədələyirdi:

-Təslim olun!.. Təslim olun!.. Qaçmağa yeriniz yoxdur! Bu davada iki general-qubernatorun silahlı atlıları döyüşsə də qaçaqları nə düşmənlərin sayı qorxudurdu, nə də onların azğınlığı. Qaçaq Nəbi Həcər xanımın yaralanması idi. Onu təcili aradan çıxarmaq lazımdı. Lakin Ərzə qayadan çıxan bütün yollar, rizlər kəsilmişdi. Bircə çarə qalmışdı: ölümdən qorxmamaq!

Həcər xanım çox qan itirdiyindən artıq özündə deyildi. Nəbinin qolları arasında sayıqlayırdı: "Qoymayın gəlsinlər! Vurun onları! Hara soxulursunuz?!"

Qaçaq Nəbi Bozatın belinə qalxıb yaralı şahinini köksünə sıxdı:

-İgidlər, düşmən üstünə!..

Qaçaq Nəbinin nə'rəsi Ərzə qalanı silkələdi. Bu əzəmətli səslər qaçaqlara yüz min qəhrəmanın qüvvəsini verdi. Onlar qoşunun üstünə qığılcım tək səpələndilər. Aynalı susmaq bilmirdi. Nəbi atışa-atışa dostlarına yol açdı. Güllələrdən od almaq olardı. Qaçaq Nəbi mühasirəni çox çətinliklə yarıb Ərzə qayadan uzaqlaşdı. Lakin düşmən qaçaqlarla yenə üz-üzə gəldi:

-Nəbi, yolumuzu kəsiblər!

-Onda körpüdən addayaq!

Bələdçilik edən Mehdi atının başını çaya tərəf döndərdi. Bədbəxtliyə bir bax ki, dağ çayının üstündəki yeganə daş körpünü düşmən partlatmışdı. O taya başqa yerdən addamaq mümkün deyildi. Hər tərəf sıldırım qayalarla əhatə olunmuşdu. Qaçaq Nəbinin başqa əlacı yox idi, geri dönə bilməzdi; arxadan böyük qoşun gəlirdi. O, Bozatının cilovunu çəkib müşqurdu. At sanki qanadlandı; uçur

körpünün üstündən atlanıb o taya düşdü. Bu vaxt qarşıdakı qayalıqdan Qaçaq Nəbini yenidən gülləyə tutdular. Daha Həcər xanımı atın üstündə saxlamaq mümkün deyildi, onun vəziyyəti anbaan ağırlaşdı. Qaçaq da çayın o tayında qalmışdı. Səlim bəy öz dəstəsi ilə Mehdigili sıxışdırıb çaya töküdü... Mehdidildə atlarını çaya vurub Qaçaq Nəbinin yanına getdilər.

QARA NƏBİ VƏ ONUN QULDUR DƏSTƏSİ

Təbiətin gözləri didədən düşürdü. Axşamın qara ləçəyi hiss olunmadan açılıb, Kəpəzin yaşıl köbəsi sayılan çunqur meşələrə sərilirdi. Hanı bəs odlu-alovlu günəş? Hanı bəs çalpapaq dağlara qalxan qıvrım yollar? Hanı bəs gündüzün göz oxşayan xoş mənzərələri? Üfüqdəki buludlar Həcər xanımın gündəlik paltarı tək alışıb-yanırdı. Səma yenə okean tək nəhayətsiz, kimsəsiz görünürdü. Nə gecələrin çırağı ay gözə dəyirdi, nə də onun dövrəsində şölələnən şamlar. Qaranlıq tündləşdikcə Kəpəz daha məğrur göründü, fikirli, müdrik şərq ağsaqqallarını xatırladı. Adama elə gəlirdi ki, bu dağ bir vaxt nəhəng bir gəmi imiş, hansı deryada isə fırtınaya düşüb, qərinələrin sərt, sıldırım dağları qayalara dönüb, Kəpəz isə göydən asılı qalıb.

Kəpəzin mavi gözü sayılan Çilli çəmən qaranlıq çoxdan oğurlamışdı. Lakin hərdən çəmənin gözündən alov qalxırdı. Qonur ayı dərəsinin üstündə yarıçılpaq, qulağı qızıl sırğalı bir məxluq uzanmışdı. O, gözlərini qırpmadan qarşısında yanan ocağa baxırdı. Onun əynində bircə şalvar vardı. Bu qabana oxşar adamın tüklü sinəsində xəncər çapığı görünürdü. Çapıq yerinə əl girsəydi gizlənərdi. Sol çiyində isə şahı boyda güllə yeri qalmışdı. Yastı monqol gözlərindən qığılcım yağırı.

-Ocaq da qaralır, bu it uşaqları bəs harda qaldılar?! – O, yerindən qalxmadan ocağa bir yarmaça atdı. Köz dağılanda ətrafa çoxlu qığılcım səpələndi. Qığılcımlardan bir neçəsi quldurbaşının tüklü sinəsinə düşüb cızıldadı. Ocağın dörd böyrü çubuqdan qayırılmış yanıq şişlər, dişə çəkilmiş quru qabırğalar, bomboş qalmış iri qovurma qazanları, bir-birinə qısılmış yağ, pendir, şor motalları ilə dolu idi.

Ocaq dilimləndikcə quldurbaşının açıb böyrünə qoyduğu kəmərdəki sarı güllələr işıldayır, durbininin şüşəsi parıldayır, tüfəngin lüləsi göz qamaşdırırdı. Quldurbaşını bu meşənin içində saxlayan da həmin silahlar idi. O, bu silahların gücü ilə çox baş kəsmiş, bir çox fağırların tikəsini boğazından çıxarmışdı.

Quldurbaşı darıxırdı. O, baxışlarını ocaqdan çəkmədən sallaq bığlarını eşib qulaqlarına sarımaqla vaxtını öldürməyə çalışır, lakin onu bu “əyləncə” də yorurdu. Elə bil qotura tutulmuşdu-hərdən qıllı canını üstündə uzandığı ayı dərəsinin cod tükələrinə sürtür, hərdən də xəncərinin dəstəyi ilə qaşına-qaşına ürəyində Qaçaq Nəbini hədələyirdi: “Qaçaq Nəbi kimdir? Qorxaq tülkünün biri! O gün Ərzə qayada dalımca asıb-kəsirmiş. Buna bax, mən ölüm! O axmaq elə bilir ki, mən də ona Topalam. Mən ona nə Səlim bəyəm, nə də Əhməd xan! Mənə İranlı Canavarpapaq quldur Qara Nəbi deyərlər. Mən qurd ürəyi yemişəm, qurd! Özüm də qurdam. Kimin atını aparıram, kimin öküzünü könnəyirəm... sənə nə?! Kimin vurub dişlərini ovcuna tökürəm... sənə nə?! Naçalniksən?! Axmağa bir bax, Ərzə

qayada oturub ağzını dağdır. Get arvadının dərdini çək. Səlim bəy güllə ilə sinəsini deşdi... Mən ki, indi sənə toxunmuram: İranda Əhməd xan Səlim bəyin tapşırığı ilə tacir Hacı Fərəcoğlundan min onluq qızıl mənə verirdi ki, sənin təpənə bir güllə ilişdirim. Əlimə keçmədin! Keçsəydin, atanı çoxdan yandırmışdım. Yox, aşna, daha səninlə gərək haqq-hesabı çürüdəm. Kərbəlayı Cəfər bir ətək qızıl pulla məni əliyəndim axtarır. Harda olsam, gəlib məni tapacaq. Mən sənin düşmənlərindən qızılları qoparıb günlərin birində kəlləni qatıq kimi dağdacağam!”.

Ocaq çırtacırtla yanırdı. Alovun zərli dilləri palıdın alçaq budaqlarını qızardırdı. Qara Nəbi özünü o ki var öyüb qurtarandan sonra dizləri üstə durdu və iri bir kösövlə ocağın qorunu eşələyib basdırdığı kartofları qabağına çəkdi. Alayanıq kartofları bir-bir iri barmaqları arasında sıxıb duzladı, buğlu-buğlu ağzına təpdi. Dili ilə o yan-bu yana ötürüb soyutmadan gözləri ilə yaşara-yəşərə tələsik udmağa başladı.

“O qaçaq köpəkoğlunun adını tutan kimi qaşınırım. Havalar isinib indi, paltar geyməsəm də olar. Bəs qış düşəndə nə edəcəyəm? Adamda çılpaq gəzə bilər?! Çöl donuzuna dönmüşəm. Yox, o Qaçaq Nəbini öldürüb üzə çıxmasam, bu meşələrdə mənə dinclik olmayacaq...”

Qara Nəbi öz-özünə deyindi və birdən qızmış dəvə təki nərildəyə-nərildəyə cod tükli ayı dərisinin üstünə sərilib ağnadı: “Ox, canım dincəldi!”

Ocağın işığında palıdın koğuşu aydın görünürdü. Qurdlar koğuşun bir tərəfini deşik-deşik eləmişdi. Alovdan qorxan barmaq boyda ağ qurdlar ağacın çürük koğuşundan çıxıb maral buynuzuna oxşar budaqlarında kütləşirdi. Qurdlardan bir neçəsi quldurbaşının böyrünə düşdü.

-Xoş gördük, igidlər!

Quldurbaşı elə bil palıdın içini yeyib, onu qurudan bu eybəcər qurdlara qibtə edirdi.

“Mən ki, bunlardan böyüyəm. Bəs onda niyə Qaçaq Nəbinin başını yeyə bilmirəm?! Niyə o, Ərzə qayada oturub məni hədələsin?! Niyə, niyə? Ona gücüm çatmaz?! Yox, mən o ağalardan qızılları hökmən alaçağam! Dedim ki, alacağam! Onlara kişi kimi söz vermişəm. Qaçaq Nəbini cəhənnəmə göndərəndən sonra Arazın bütün yolları mənim üzümə açıq olacaq. İstədiyim kimi qaçaq malı gətirib satacağam. Eh, elə bilirlər ki, mən kefindən quldur olmuşam. Daha demirlər ki, bu zamanədə baş dolandırmaq çətindir. Mərdi qova-qova namərd edirlər. Qaçaq Nəbi tacirlərə qənim kəsilib. O, İranda tacir Hacı Fərəcoğlunun başına nə oyun açdı?! Bir vaxt o məni də onun gününə sala bilərdi. Ona görə də tacirliyi buraxıb, qurşandım quldurluğa. – Balaca bir köz ocaqdan sıçrayıb quldurbaşının tükli sifətinə yapışdı. Eh, bu zəhrimar məndən nə istəyir?! Quldubaşı közü cəld götürüb ocağa atdı və üzünü ovxaladı.

Ocağın yaxınlığında iki at otlayırdı. Atlar hardansa səs eşidib qulaqlarını şəkələdi, finxırıb hörüyü dartdı. “Birdən Qaçaq Nəbi üstümü alar ha! – Atlar sakitləşəndə o, yenə özünü öyməyə başladı. – Bunların sahibi Ərzə qayaya yox, a, İran şahının yanına getsədə faydası yoxdur. Mən aldığım şeyi heç vaxt geri qaytarmaram”.

Atlar yeyib doyndan sonra bir-birinə yaxınlaşıb iyləşməyə başladı. Biri ağzını yerə uzatdı, yeri imsilədi, sonra başını göyə qaldırdı. Ağ iri dişlərinin hamısı ocağın işığında görünürdü.

Qara Nəbi qımıldandı. Nəşəli monqol gözünü atlara zillədi:

-Hə, qalx görək!..

Maydan kişnədi, “əliuzunluq” edən yabanın sinəsinə bir “sillə” ilişdirdi. Quldurbaşı pərt oldu. Hirsli-hirsli ayağa qalxıb canavar dərisindən tikdirdiyi zəhmli papağını başına keçirtti, sonra isə bütün yarağını çılpaq bədənindən asdı. “Hava, deyəsən, işıqlanır. Gedim görüm uşaqlar necə oldu. Bu xaraba Kəpəzin yolunu elə bil kimsə bağlayıb, dünəndən bəri nə bir gələn var, nə bir gedən. – Quldurbaşı atlara yaxınlaşanda hənirti eşitdi. – Yəqin, Kərbəlayı Cəfərdir, mənə axtarır”.

-Kimsən?

-Mənəm, atların səsinə eşidib gəldim. Dedim birdən Qaçaq Nəbigil gəlib atları apararlar.

Quldurbaşı yoldaşını səsindən tanıdı:

-Ay küçük, gələndə bir işarə eləməzlər?! Kərbəlayı Cəfər gəlin çıxmayıb ki?!

-Yox hələ gəlməyib...

Onlar birlikdə yola sarı endilər. Quldurbaşı hirsələnmişdi:

Hansı cəhənnəmdə itib-batmısınız? Mən sizə at güdənəm?! Bilmirsiniz acam?! İki kartof yemişəm, onun üstündəyəm. De görüm tora bir şey sala bilmisiniz, ya yox?

-Hələlik bir şey yoxdur.

-Nə olub bu yola belə bağlanıb?

-Eşidiblər ki, biz Kəpəz meşəsindəyik, daha heç kəs Şirnux tərəfdən gəlib getmir. Bircə hərif caynağımıza keçmişdi, onu da lüt, anadangəlmə soyundurduq, lap ciblərinin astarlarına da baxdıq, tənəkiyi verirdi.

-Yəni o köpəkoğlunun heç dişə dəyər bir şeyi yox idi?

-Olsaydı nə vardı ki... Papağının içindən bircə qulaq kağız çıxdı.

-Nə kağız idi? Olmaya o da Qaçaq Nəbiyə məndən şikayət yazıb?

-Hə, elədir. Kağızı Qaçaq Nəbi möhürləmişdi... Başkəndin koxası ilə Naxçıvan naçalnikini yaman hədələyib.

-Hə... o çolaq koxa Kərbəlayı Heydəri yaxşı tanıyıram. Polkovnik Slavçinskinin ən yaxın dostudur. Koxa keçən il Payan gədəyinə gəlib mənə tapmışdı. Həcər xanımın əlindən zəncir çeynəyirdi. Deyirdi ki, su davasında mənim qolumu şikəst eləyib.

-Hə... hə... həmənin koxanın özüdür ki var. Həcər xanım ona yaman hədəli məktub yazıb. Yazıb ki, gəlib o biri qolunu da kəsərəm; camaatı az incit.

Cavan quldur danışığından əzəzil adama oxşamırdı. Görünür hansı səbəbdənsə Qara Nəbinin çənginə keçmişdi. Quldurbaşı yol boyu onu məzəmmət edirdi:

-Bilmirəm sizi nə vaxtaca başa sala bilməyəcəm. O ərizəbazı naxaq buraxmışınız. Görək onu gətirəydiniz yanıma, kartof kimi bişirəydin.

-Yazığımı gəldi, ağlayıb gözünün qorasını axıtdı. Buraxdıq getdi.

-Bir də belə iş eləməyin!.. Yaxşı, o ərizəbazdan bir şey öyrənə bilmədinizmi? Həcər xanımı kim vurub! Ərzə qayada qaçaqlarla dava necə qurtarıb?

-Öyrəndik. O kişi çox şey danışdı. Dedi ki, Səlim bəyin dəstəsi az qalıbmış qaçaqların hamısını qıra. Qaçaq Nəbi yaralı Həcəri güclə götürüb aradan çıxıb. Dava zamanı üç qaçaq ölüb, yeddisi də ağır yaralanıb. Ölən kimdi, yaralanankimdi, düzünü hələ bilən yoxdur. Ancaq o kişi dedi ki, naçalnikin dəstəsindən ölən, yaralanan daha çoxdur. Dedi ki, sofulu Əsəd yüzbaşının, xocahanlı Nəftalı bəylə oğlu Məcid bəyin meyitlərini gözümün qabağında apardılar. Ərzə qayada qan dize çıxıbmiş.

Cavan quldur Ərzə qayadan gələn kişidən nə eşitmişdi, hamısını Qara Nəbiyə danışdı. Quldurbaşı özünü o erə qoymasa da daxili bir sarsıntı onu narahat edirdi:

-Demək, o yenə yaxasını ələ verməyib. Eyb etməz, əlbət bir dəfə üz-üzə gələcəyik!...

Qara Nəbi əllərini irəliyə uzadıb yolunu kəsən budaqları aralaya-aralaya donquldanırdı. Cavan quldur isə daha danışmırdı. Hələ el yoluna çox qalmışdı. Quldurlar yumşaq ayıdöşəyini yara-yara gedir, hərdən budrəyib yıxılır, qalxıb daşı, ağacı söyür, yenidən yollarına davam edirdilər. Qara Nəbini qərarlı fikirlər götürmüşdü. Eşitdiyi təzə xəbərlər onun ürəyindən deyildi. İş belə getsəydi, quldurbaşını dinc günlər gözləməirdi...

-Deyirlər ki, Qaçaq Nəbi dəstəsi ilə Gəncə qubernatorunun evinə hücum edib. Deyib ki, qubernator Topal Kərbəlayı Cəfəri də, onun oğlu Əbil bəy də harda gizlədib versin, yoxsa ailəsini qıraram! Qubernatorun keşikçiləri qaçaqları şəhərdən çox çətinliklə çıxara biliblər. Topal Kərbəlayı Cəfər oğlu Əbil bəylə qaçıb qubernatorun çarpayısının altında gizlənib. Həcərin yaralanması Qaçaq Nəbini yaman amansız eləyib. O, and içirmiş ki, düşmənlərimin hamısından gərək intiqam alam!

-Demək, o qaçaq məni də hədələyirmiş?

-Elədir.

Səhər kirpiklərini incə-incə çalır. Günəş üfüqdə görünəndə meşənin çətri qızarır. Ətrafin gözü get-gedə açılır. Şehli yamaclarda quşlar oxuyur. Ağacdələnlər naşı nağaraçılar təki qurumuş qabıqları hey taqqıldadırdı. Ulas, palıd, şam ağaclarının hündür budaqlarında alabaxtalar quruldaşır. Qara Nəbinin əlacı olsaydı, səs salan quşları dimdiyindən qara çəkər, günəşin qabağına pərdə tutardı.

Hava axını sıx dumanı döşləyib dağın başından meşənin üstünə yayırdı. Qara Nəbi el yolunda gəzişirdi, böyründə də beş quldur. Quldurbaşı hərdən dayanıb çənli yollara baxır, səs-səmir eşitmədiyi üçün hövsələdən çıxırdı:

-Görəsən, hansı mərdüməzar oğlu qabağımıza çıxıb?

Quldurların heç biri cavab vermədi. Arabir qaş-gözlə danışib bir-birinə Qara Nəbidən narazı olduqlarını bildirirdilər.

Bu vaxt Şirnuxu tərəfdən səs eşidildi. Quldurbaşı dinşədi: Kim isə bayatı deyirdi:

Şirnuxunun dağı var.
Çıxma yola yağı var.
Dindirmə qan ağılaram,
Məndə qardaş dağı var.

Qara Nəbinin gözləri ət qaçırmış pişik gözləri təki parıldadı.

-Ov gəlir, ov! Keçin kolların dalına!

Quldurlar özlərini kolluğa atdılar. Beş lülə birdən yola tuşlandı. Qara Nəbi yolun içində vurnuxur, bal yemiş adamlar təki qalın dodaqlarını dili ilə yalayır. “Qoy gəlsin görək o kimdir. Atamın goru haqqı, onun açığına dilənçi də qabağıma çıxsın, soyacağam! O kimdir ki, məni hədələyir?! Filankəsin şalvarını çıxarmışam sənə nə?! Filankəsin vurub dişini tökmüşəm sənə nə?! Bu dünyanın ağasısan?! Axmağın başından yekə qələt eləməsinə bir bax! Mən onu iki yerə şaqqalayaram!”

Gələn üst-başı cındır, çəlimsiz bir qoca idi. Şalvarının dizləri, pencəyinin dirsəkləri süzülmüşdü. O, çal bir qatırın belinə minib dörd gözlə həndəvərə baxırdı: “Deyirlər Canavar papaq bu meşədedir. Birdən məni soyar ha! Allah eləməsin, o quldur qabağıma çıxsın. İndi qəbri qazıb qurtarmış olarlar. Camaat məni gözləyir... Meyiti kəfənsiz basdırmaq olar?!”

Qara Nəbi canavar papağını tufəngin lüləsinə keçirib qatırı ürkütdü. Qatır az qaldı sahibini yixsın... “Ya rəbbim, mənə kömək ol!”

Yolun ortasında çılp, qıllı bədəni çalı-çarpaz qatarlı, qulaqları sırğalı, yastıgöz, eybəcər bir canlı dayanmışdı. O, çirtiq çala-çala qatırçının qabağında oynayırdı:

-Axtardığım yar idi, yetirdi pərvərdigar... Əşi, gəl çıx də! Bayaqdan yolunu gözləyirdik. Xurcundakı nədir?

Yolçu qatırı saxladı. Quldurbaşı qatırın noxtasından yapışib xurcunu əlləşdirməyə başladı:

-Deyəsən, aşna, yaxşı bazarlıq eləmişən ha!..

Qatırçı kəkələdi, istədi dərini danışsın, bacarmadı. Qara Nəbinin vahiməsi onu basmışdı. Quldurlar da kolluqdan çıxıb qatırçını dövrəyə almışdılar.

Qara Nəbi xurcunu qocanın tərəkindən aldı:

-Boy.... a kişi, bu nədir? Bu ağı neynirsən? – O, xurcundan hirsə çıxartdığı bir qucaq ağı quldurların üstünə atdı. – Alın bu ağı gizlədin. Bəlkə lazım oldu. Qaçaq Nəbiyə kəfən eləyərək. Onsuz da onun ölümü yaxınlaşıb.

Quldurlardan biri ağı aldı xeybesinə basdı. Qatırçı yavaş-yavaş özünə gəldi. Yatağından güclə qalxan xəstə təki zarıdı:

-Başına dönüm, kəfəni qardaşımdan ötrü almışam... Şamsız kəndində bütün camaat indi məni gözləyir.

Quldurbaşı kinli-kinli qocanı süzdü:

-A kişi, bəs sən niyə ölməmişən, damazlıqsan yoxsa?

-Mən... mən... mən...

-Hə, sənə deyirəm! Bəlkə adın allahın dəfətrindən düşüb?

Qatırçı elə bil Alonun baltasını sındıran qarağac düyününə düşmüşdü. O, bu yarıçılp, sırğalı, yastıgöz quldurbaşıya baxmağa belə cürət etmirdi. “Boynum

sınsın, günah özündə oldu, axı niyə mən bu yolla gəldim? Neynim, bu yol kəsədi, cənazəni götürərlər, çatmaram”.

-Başına dönüm, bircə dübürm vardı, apardım bazarda satdım, pulunu verdim kəfənə. Ölüni kəfənsiz necə dəfn etmək olar?! Siz də müsəlmansınız. Qolsuz Əbülfəzil Abbas haqqı, indi camaat yasda məni gözləyir.

Qara Nəbi barmağını qatırçıya silkələdi:

-Ey, Qoca, çərənləmə, rədd ol get!

Yolçu qatırını məhmizlədi. Qatır gödək quyuğunu çala-çala uzaqlaşdı. Qatırçı gözlərini inanmırdı: “Aman allah, mən bu quldurdan çox şey eşitmişdim, amma ölü kəfəni soyduqlarını eşitməmişdim, onu da gördüm”.

Quldurlar ac-susuz yalquzaqlar təki yolun ortasında vurnuxurdular. Yenə səs gəldi. Yenə quldurlar şəkləndi. Yenə lülələr kolların arasından yola tuşlandı. Yenə bədheybət bir heyvan əlində tufəng yolu kəsdi:

-Tez gəl görək, səhər-səhər qatırçıdan bir şey çıxmadı – ölü kəfəni. Ha... ha... ha... Mən and içmişəm: lap dilənçidə gəlsə, onun acığına buraxan deyiləm.

Kürən atın qulaqları göründü. Cavan bir oğlan bəy balası kimi yəhərdə oturmuşdu. Buxara papağını peyserinə endirib bu kimsəsiz meşədə bala-bala deyirdi:

Bəylər, xanlar deyir: - Allah, amandı,
Qaçaq Nəbi Koroğludan yamandı.
Gəlin bir görüşək axır zamandı.
Qoy sənə desinlər ay Qaçaq Nəbi,
Divanı dalınca oynadan Nəbi.

Quldurbaşı atının qabağına şeytan təki atıla-atıla yüyürdü.

-Bu axmaq mənim düşmənim tərifləyir?! Gəl görüm, sənin atanı dalına şəlliyəcəyəm!

Atlı quldurbaşını görcək mahnısını kəsdi. “Aman allah, bu Canavarpapaq harda bu meşəyə düşüb?!”. Cavan oğlan cəld atının başını geri döndərüb qaçmaq istədi, lakin quldurlar onu tutdular.

Atın tərəkində iri bir xurcun vardı. Quldurbaşı oğlanın yaxasından yapışıb tufəngin qundağı ilə onun ağız-burnunu qızartdı. Oğlan yəhərdən yerə diyirləndi. Kürən at kişnəyib yolun ortasına sərilmiş sahibini imsiləyirdi. Quldurlar isə oğlanın xurcununu qarət edirdilər:

-Bax, bu kəllə qəndə varam!

-Qoz, fındıq, alma, armud...

-Ay can, xurcunun dibində kişmiş də var!

Qara Nəbi kişmişdən acgözlüklə ovuclayıb ağzına təpirti:

-Allah müsəlmana versin! Köpəkoğlu erməninin hansının xurcununu açırsan, ya kartof ya da at kəlləsi boyda turp. Budu ha, müsəlmanın kişmişdi, qozdu, fındıqdı...

Oğlan elə bil qarışıq yuxu görürdü. Ona elə gəlirdi ki, Kəpəz meşəsindəki bütün cinlər, şeytanlar üstünə tökülüşüb, onu boğur. Tər üz-gözüünün qanına qarışmışdı. Oğlan güclə qalxıb atının yalından yapışdı.

Quldurbaşı ovurduna doldurduğu kişmiş çeynəyə-çeynəyə soruşdu:

Ə, qoduq, hardan gəlirsən?

-Bazardan.

-Hım... hansı bazardan?

-Gorusdan.

-Bunları almaqda olmaya xeyir işin var, hə?

-Elədir.

Quldurbaşı qəhqəhə çəkdi:

-Ha... ha... ha... Allah mübarək eləsin! Demək, yediyimiz toy şirnisidir, hə?

Nişanlı oğlan başını sinəsinə endirdi. Quldurlar kənarda dayanmışdılar. Qara Nəbinin belə hərəkətləri onların heç birinin xoşuna gəlmirdi. O, bunu hiss etmişdi:

-Cavan oğlan, toy üstəsən, çıx get!

Oğlan payını almışdı. O, yerindən tərpənməyə belə qorxurdu: “Birdən arxamca güllə atıb məni vururlar! Bu qara əzrayıla e'tibar yoxdur. Bu şümür hardan gəlib qabağıma çıxdı? Bəs deyirdilər bu quldur Qaçaq Nəbinin qorxusundan addayıb o taya? Bu heç qorxan məxluğa oxşamır. Elə bil çöl donuzudur. Əyninə paltar da geymir. Gör kişmiş necə üyüdür ey, elə bil min ilin acıdır”.

Oğlan istədi yəhərə qalxsın, Nəbinin ağına nə gəldisə atın cilovundan yapışdı:

-Ə, qoduq, indi yadıma düşdü: Qaçaq Nəbidən oxuyan sən idin? And olsun atamın qəbrinə, boynunu şəmbələ kimi eşərəm!

Oğlanın qorxudan ağzı açıla qalmışdı. Qızıl dişləri görünürdü. Quldurbaşı yoldaşlarını çağırırdı:

-Ay uşaqlar, bura gəlin, qızıl xəzinəsi tapmışam!

Qara Nəbi əl atıb oğlanın qızıl dişlərini çıxarmaq istədi, lakin möhkəm olduğundan qopara bilmədi. Qara Nəbi qundaqla vurub oğlanın qızıl dişlərini ovcuna saldı. “Çoxdandır bu sarıya həsrət idim. Qənimətdir, dama-dama göl olar”. Quldurbaşı oğlanın qızıl dişlərini sevinə-sevinə cibində gizlətdi.

Quldurlar pərt olmuşdular, lakin qorxudan dinmirdilər.

Nişanlı oğlanın ağız-burnu, pal-paltarı, yəhəri qan içində idi. O, quldurbaşına qəzəblə baxırdı:

-Məni niyə bu günə qoydun?

-Sənə hələ bu da azdır! Sən də mənə qaraçı Lotu Kərim deyilsən! Bir də ondan oxusan, səni bundan da pis günə salacağam! Di rədd ol gözümün qabağından!

Atlı bir anda meşədə yoxa çıxdı. Elə bil dəyirmanın boğazından darı getdi.

Qab-qacaq səsi gəldi. Qoca bir qalayçı ağır yüklü bir atın quyuğundan yapışıb yorğun ayaqlarını güclə sürüyürdü. Quldurlar onu da saxladılar. Qalayçı heç keyfini də pozmadı. “Belə yerdə zarafata salıb aradan çıxmaq məsləhətdir. Quldurlarla höcətləşsəm, işimi korlaya bilərəm: Əlbət bir dəfə Qaçaq Nəbi rastıma çıxacaq! Ona hamısını danışaram. Deyərəm ki, sənin adını məcməiyə mən yazmışam. İstədim o vaxt adını Hacımurad qoyam, anan razı olmadı... Sən, doğrudan da, mən deyən kimi igid oldun. Deyərəm ki, bu quldur Qara Nəbinin başını batır getsin, camaat sənə dua elər...”

Qalayçı Qaçaq Nəbini yadına salıb xeyli ürəkləndi və ləzgilərə məxsus bir tərzdə sözlərini boğazında qaynada-qaynada soruşdu:

-Paxır qazanınız, sınıq-salxaq qabınız varsa, qalaylaya bilərəm. Sünnət də eləməyi bacarıram.

Hamı güldü. Ləzgi Osmanın şirin ləhcəsi, belə ürəkli-ürəkli zarafat eləməsi quldurbaşının xoşuna gəlmişdi, ondan iki qalayı mis qazan alıb buraxdılar.

“Yenə, deyəsən, gələn var! deyirlər dolu dənizə yağar. Qalayçı Osmanın ayağı yüngül imiş. Görək bu gələndə nə olacaq?” Qara Nəbi çırtıq vura-vura yenə yolun ortasına yeridi.

Qoca bir qarı gəlirdi. Belində ağır dağarcıq vardı. Əlindəki əsanın köməyi ilə özündən böyük yük götürən qarışqalar tək dirənə-dirənə addımlayırdı. Quldurbaşını yenə gülmək tutdu:

-Pəh-pəh! Axtradıgım yar idi, yetirdi pərvərdigar. Bu kaftar hardan gəlib çıxdı?! Lap əcinnəyə oxşayır. Gecə yuxuma girsə, qorxaram.

Qarı heç bir şey eşitmirdi. Çıllıq qılçalarını ata-ata sürünürdü. Ağ saçları süzülmüş cunadan pırtlaşıb çıxmışdı. Yeridikcə yamaqlı tumanı qılçalarına dolaşırdı. Qabarlı yalın ayaqlarını çox ehtiyatla atırdı. Tale onun səksən il bundan əvvəlki çiylək yanaqlarını soldurmuş, totuq sifətini qırıqdırmış, nurlu gözlərinin işığını almış, qulaqlarını batırmışdı. Qarı bu yollara bələd olduğundan əsasını taqqıldada-taqqıldada, fəhmlə irəliləyirdi: “Gürcülüyə hələ çox qalır. Şirnixunu keçəcəyəm, sonra Məzrədir, ordan da enəcəyəm Novluya. Novluya ki endim, elə bil evimizdəyəm. Bircə o kasıb komama çatsaydım, sümüyüm dincələrdi. Neçə gündür obalardayam. Sağ olsun yenə Tərəkəmə camaatı, yaman əliaçıq adamları var. O xoşdil gəlinin allah balasını saxlasın. Mənə dedi: “Dua elə Həcər xanım tez sağalsın, sənə hacımənəbax parçasından on taxta bir dizlik də bağışlayacağam. Bu güllü yaylığı sənə muştuluq verirəm. Ayağın yaman yüngül imiş. Deyirlər Həcər xanım daha üzü bəridir”. Allah Həcər xanımda saxlasın, Qaçaq Nəbini də, onların sayəsində bizə də paydan-zaddan versinlər, dolanaq. O tərəkəmə xanımı dedi ki, el arana enəndə bir də gələrsən, sənə bir şor motalı verəcəyəm. Allah onlara verdikcə versin, iki-üç həftənin azuqəsini yığmışam”.

Qarı birdən yolun ortasında qaban kimi qıllı bir şeyə toxundu, tez özünü yığışdırıb əlindəki əsa ilə yan-yörəsini qorudu.

-Ey, kimsən? Çıx, yoxsa səni öldürərəm! Quldursan? Məni soymaq istiyirsən? Heç bir şeyim yoxdur, çıx yoldan sənə deyirəm!

Quldurbaşı əl çalıb oynamağa başladı:

-Kimi qorxudursan, ay şahzadə xanım, məni? – O, barmaqlarının dördünü ağzına saldı və əyilib qarının düz qulağına fit verdi. Qorxudan zəhri yarılan qarı yola sərildi, quldurbaşı gülə-gülə ağır ayağını qarının quruyub büzüşmüş armud saplağına oxşar boğazına qoydu. Yazıq ağzını zılq tək bircə dəfə açıb-yumdu...

Qəzil çatı kimi ağzı bağlı dolu dağarcıq yolun altına diyirləndi. Qara Nəbi əyilib ölmüş dilənçinin qoyun-qoltuğunu axtardı.

-Deyirlər Zəngəzurun dilənçilərində olan pul heç ingilis padşahında da yoxdur. Görək bu beyman ölmüşün nəyi var.

Kisədən beş-on qara pul çıxdı, bir də üçkünc, üstünün tükləri getmiş məxmər örtüklü bir dua, yanında da gözmuncuğu. Quldurbaşı pulları götürdü, dua ilə gözmuncuğunu isə qarının pırtlaşıq saçlı başına tulladı.

-Al, gorbagor olmuş, canını dünyanın bu zülmündən yaxşı qurtardım. Bu dua səni bəlkə cənnətə apardı, bizim onsuzda hər iki dünyada yerimiz cəhənnəmdir.

Qara Nəbi dilənçinin dağarcığından tapdığı güllü yaylığı sevincək halda fir bağlamış boynuna sarıdı:

-Axtardığımı yar idi, yetirdi pərvərdigar! Bu gorbagor olmuş dilənçi nə bilirdi ki, mənə belə bir yaylıq lazım olmuş...Qaçaq Nəbini tutanda bağlayacağam başına.

Kəpəz tərəfdən at kişnərtisi eşidildi. Quldurlar suallı nəzərlərlə bir-birinin üzünə baxdılar. Qara Nəbinin yastı gözləri böyüyüb yuvasından çıxdı:

-Bozatsdı! Yəqin, Qaçaq Nəbi bizi axtarır. Gedək, ya allah onlara verər, ya bizə!

Qarışqalar və quşlar yola tökülüşdülər. İti caynaqlar, qara dimdiklər işə düşdü. Ölmüş dilənçinin azuqəsi talan edilirdi. İki koryapalaq uçub gəldi, qarının pırtlaşıq ağ saçlı başına qondu...

-Baxın, görün atlar buranı necə otlayıb?

-Demək, həriflər bu günlərdə burda olublar!

-Elədir ki var. Hələ ocaqlarının odu da sönməyib. Gör nə qədər sür-sümükləri qalıb?! Boş qovurma qazanlarında aparmayıblar.

“Topal Kərbəlayı Cəfər Gəncədə duruş gətirə bilməyib. O, oğlu Əbil bəyi də götürüb Qara Nəbinin quldur dəstəsinə qoşulub”. Bu xəbəri eşidən Qaçaq Nəbi atlıları ilə neçə gün idi Kəpəz meşələrini dolaşır, düşmənlərini axtarırdı.

Qaçaq Nəbinin dəstəsi quldurların ləpirini gətirib Çilliçəməne çıxarmışdı. İzlər meşənin dərinliyinə getdikcə qarışırdı. Quldurlar, deyəsən, Kəpəz dağına sarı qalxmışdılar.

Qaçaq Nəbinin dəstəsi xeyli seyrəlmişdi. Ərzə qayadakı döyüşdən sonra nə Tunc Vəli, nə Gəncəli İsmayıl, nə də Telli Qara gözə dəyirdi. Həcər xanımın qardaşları da dəstədə yox idi. Səlim bəy onları həbs edib Sibirə göndərmişdi. Lakin Qaçaq Nəbi bu kiçik dəstəsi ilə yenə böyük bir qoşuna cavab verməyə hazır idi. Qaçaq Kəpəzin ətrafını xeyli axtardılar. Quldurların izindən baş açmaq çətin idi. Onlar bir neçə yerdə izi qəsdən qarışdırmışdılar.

Günortaya yaxın qaçaqlar izi gətirib Kəpəz dağındakı iri ayı mağarasına çıxartdılar. Mağaranın dörd böyrü pöhrəlik idi. Qaçaq Nəbi sıçrayıb atdan düşdü və pöhrələri yara-yara mağaraya girdi. “Onun izidir!” Qara Nəbinin uşaq qəbrinə bənzər iri ləpiri mağaranın ağzındakı yumşaq torpağı çalalamışdı. Quldurlar arxalarınca iri palıd sürümüşdülərsə də, bu, onların izlərini poza bilməmişdi.

Qaçaq Nəbi Canavarpapağı diri tutmaq istəyirdi. Mağarada çoxlu təbii lağım olduğundan bunu etmək o qədər də asan deyildi. Bu işdə Qaçaq Nəbi dostlarını ağına ehtiyac duydu...

-İgidlər, Canavarpapağı ələ salamat keçirməliyik, fikriniz nədir?

-Qardaşım, ondan asan nə var. Mağaranın ağzında yaş odundan ocaq qalayaq. Tüstü mağaraya dolan kimi o quldurlar porsuq tək boğulacaqlar.

-Yox, Mehdi, bu mağaraya mən yaxşı bələdəm. Onun dibi çox dərinidir. Tüstü heç bir günədə buranı doldura bilməz. Vaxt itirmək lazım deyil.

Karapet qalın qaşlarını dartdı:

-Nəbican, bəs necə edax? Bəlkə mağaranın ağzını daşla hörək?!

-Yox, Karapet, bu, kişilikdən olmaz!

Ölçüb-biçəndən sonra Qaçaq Nəbi dostları ilə belə qərara gəldi ki, məş'əl yandırıb mağaraya girsinlər.

Qaçaq Nəbinin əmri ilə adama on lopa hazırladılar. Qaçaq Nəbi lopanı yandırıb dostları ilə mağaraya girdi:

-Kim quldurları tez tapsa, mənə xəbərini çatdırsın!

Mağara getdikcə qaralır və sərinləşirdi. İçəridən çürümüş ot iyi, gün görməyən nəmli qayalardan bataqlıq qoxusu gəlirdi. Qabarıq daşların döşündə muncuq-muncuq su işıldayırdı. Qaçaq Nəbi bir əlində məş'əl, bir əlində xəncəl dörd böyrünə baxa-baxa cəsarətlə addımlayırdı: "O quldurbaşını necə olursa-olsun tutub haqq-hesab çəkəcəyəm! Bu meşədə nə iş tutublar – hamısından xəbərimiz var. Ölü kəfəni soyan, dilənçi qarət edən, ağızdan qızıl diş çıxaran vicdansızlar! Sizin qanınız halaldır!".

Qaçaq nəbi mağaranın düz ortasınacan getdi. Burda da quldurların izləri apaydın görünürdü. Məş'əl qayanın üzünü yalayıb orda-burda gözə dəyən kərtənkələləri qorxuya salırdı.

Mağaranın nə ucu görünürdü, nə bucağı. Lopalar azalırdı. Quldurlar isə hələ də gözə dəymirdilər. Qaçaq Nəbi nə qədər səssiz və ehtiyatla yerisələr də, mağaranın kar qulağı tez-tez cingildəyirdi. Qaçaq Nəbi lağımlara dolmuşdular. Hərəkətin səsi bir yandan gəlirdi. Onlar bir-birini itirmişdi, özləri də bilmirdi hara gedirdi. Sağa, sola, aşağı, yuxarı o qədər lağım açılırdı ki...

Qaçaq Nəbi birdən hənirti duydu. O özünü yığışdırıb kürəyini qayaya söykədi. Bu vaxt onun gözü qabağında yeddi xəcnər parıldadı:

Topal Kərbəlayı Cəfər dərhal qabağa atıldı.

-Tərpənsən, özünü ölmüş bil!

Qara Nəbi hiyləgərcəsinə gülümsədi:

-Kərbəlayı, bu hərif yaxşı yerdə əlimizə düşüb! Onun kəfəni hazırlanır!

Topal var gücü ilə bağırdı:

-Yox, onu diri tutun onunla işim var!

Quldurlar Qaçaq Nəbini çox pis yerdə yaxalamışdılar. Ancaq geri dönmək kişilikdən deyildi; o, məş'əli başı üzərinə qaldırıb xəncərini Topalın xəncərinin ağzına verdi.

Cingilti!...

Bağırtı!..

Hədə!..

Xəncərlərin ağzından od tökülürdü.

Mağarada ağlasığmaz bir xəncər davası başlamışdı. Qaçaq Nəbi yeddi quldurla tək başına vuruşurdu.

-Silahları yerə tökün!

Qaçaq Nəbi qüvvətli zərbə ilə quldurların xəncərini bir-bir vurub yerə salırdı. Qara Nəbi ilk həmlədə xəcnərini itirsədə onu tez tapıb yenidən Qaçaq Nəbinin üstünə atıldı:

-Mən səni peyləyəcəyəm! Yaxşı yerdə əlimə keçmişən!

-Dəvəni zıncırovla qorxutma! Hara soxulursan, al gəldi!

-Dedim ki, sən mənim əlimdən salamat qurtara bilməyəcəksən! Xəncəri at yerə!

Canavarpapaq dəstəyi sınımış xəncərini düşməninin sinəsinə sancmaq istədi. Qaçaq Nəbi onun xəncərini vurub yerə saldı və əlindəki məşəli quldurbaşının tüklü sifətinə basdı. Canavarpapaq alışdı. Yanğın yağlı bədəne keçdi. Elə bu vaxt qaçaqlar özlərini yetirdilər.

Quldurlar əlləşir, lakin qıllı bədəni saqqız kösəbinə dönmüş Canavarpapağı söndürə bilmirdilər.

Üst-başlarından qan sızan əsir alınmış yaralı quldurların gözləri qəzəblə parıldayırdı. Quldurbaşı isə əvvəlki şəklini tamamilə itirmişdi; onun ütölmüş canavar papağını, yanıq-yanıq olmuş sir-sifətini, bədheybət vücudunu görən olsaydı, ürəyi gedərdi. Qızıl həlqəli sırğası quru kəlləsinə, suluq almış qara sifətinə yaraşıqdan çox gülüş gətirirdi. İki Nəbi mağarada üz-üzə dayanmışdı. Qaçaq Nəbinin qaşındakı çapıq ildırım tək çaxırdı:

-De görüm bu yoxsullara nə vermişən ala bilmirsən?

-Sən nə vaxtdan onların pulsuz vəkili olmusan?

-Mən yoxsulların müdafiəçisiyəm!

-Yox, sən böyük soyğunçusan!

-Mən sənənin başını...

-Az məni hədələ!

-Deyirlər kəfənimə də alıb hazırlamısan, ehsan qazanlarımı da.

-Elədir!

-Baxarıq!

Qaçaq Nəbi Kərbə Cəfərlə oğlu Əbil bəyə müraciətlə:

-Hə, necədir? Qanlı düzdə mənim anamın kürəyinə qaynar samavarı siz şəlləmişiz?! İkinizi də diri-diri torpağa basdıracağam!

-Gedək, ağalar, özünüz öz qəbrinizi qazın!

Topal da, oğlu da mummyalanmış meyitə oxşayırdı. Hər ikisi sarısını udmuşdu. Qorxularından dilləri belə söz tutmurdu.

Qaçaqqlar atlanıb quldurları qabalarına qatdılar. Ata-bala Bozatın böyrüncə yürüyürdü. Birdən Qara Nəbinin ayağını at basdı. O, qudurmuş canavar tək geri çevrilib mırıldandı və xəncərini Bozatın belində oturmış Qaçaq Nəbinin köksünə tərəf millədi. Qaçaq Nəbi cəld yəhərə sindi. Xəncər onun başı üzərindən keçib torpağa sancıldı.

Qaçaqqlar quldurbaşının qollarını bağlamaq istədilər, lakin Nəbi qoymadı:

-İşiniz olmasın! Xəncərini yenə özünə qaytarın!

Günün qızmar vaxtı idi. Bərgüşad tərəfdən isti meh əsirdi, lakin Kəpəz meşəsi öz sərinliyini hələ də saxlayırdı. Qaçaqqlar quldurları meşənin içi ilə aparıb el yoluna endirdilər. Qaçaq Nəbi onların cəzasını burda verəcəkdi. Yolun sağ tərəfində qarının üstü təzəcə torpaqlanmış məzarı qaralırdı.

Topalın, oğlunun və ütölmüş çöl donuzuna oxşayan Canavarpapağın gözləri Qaçaq Nəbidən qopmurdu. Bu baxışlarda mərhəmət diləməkdən çox, intiqam sezilirdi. Qaçaq Nəbi əmr etdi ki, onlar qarının məzarı yanında öz xəncərləri ilə özlərinə qəbir qazsınlar. Qalan quldurları isə elə oradaca bağışladı.

Xəncər yumşaq torpağa sancıldı...

Hiyləgər Topal qəsdən cəld tərpənir, düşmən qabağında sınmaq istəmirdi: “Dayısının qisasını alır. Mənimkilər də qırılmayıblar, dünyadan vaxtsız köçsəm də Qaçaq Nəbi mənim torpağıma yiyə dura bilməyəcək!”.

Əbil bəy başını qaldırmadan özünə ölüm yuvası hazırlayırdı. Qara Nəbi tez-tez xəncərini yerin bağına sancır, torpağı porsuq kimi çaynaqlayıb atırdı.

Külək qarının boş dağarcığını həmərsin koluna sarıyırdı. Quldurbaşı hərdən qəddini düzəldir, dağarcıq gözüne sataşanda sarsılırdı sanki onu qan tuturdu...

Qaçaqqlar günahı bağışlanmış quldurlarla yolun kənarında dayanmışdılar. Qaçaq Nəbi əlində Aynalısi özünə qəbir qazanların böyründə gəzişirdi. Gözü düşmənlərində idi. Qara Nəbi qurşağa qədər torpağa girmişdi. Torpağı dırnaqları ilə qırağa sovururdu.

Mehdi Topala yaxınlaşıb tufəngin qundağı ilə onu tərpətdi:

-Əşi, niyə tələsirsən?! Ha... ha... Bəxtindən dostun Molla Əhməd də burda yoxdur ki, üstündə quran oxuya.

Qara Nəbi dikəlib dəstəyi sınmış xəncərini Mehdiyə silkələdi:

-Soxaram ciyərinə! Qocaya sataşma!

Qaçaq Nəbinin zəhmindən heç kəs cıncırını çıxarmadı. Mehdi pərt olmuşdu. Canavarpapaq öz qəbrini hikkə ilə qazırdı.

Qaçaq Nəbi hiddətlənmişdi: “Deyəsən, bunlar məndən aman istəməyəcəklər!... Ancaq bilmirlər ki, biz zülmün qaçağıyıq, qatil deyilik!”

Nəbi bir anda Bozatın belinə qondu:

-Getdik!...

Özlərinə qəbir qazan canilərin heç biri gözlərinə inanmırdı. Onlar sanki həm acı, həm şirin bir yuxu görürdülər. Intiqamlı gözlər heyrətdən bərələ qalmışdı.

-Yoxsa Qaçaq Nəbi bizi aldadır?!

-Aldadır?! Axı, səs eşidilmir!

-Bu, ola bilməz!

-Getdilər.

-Qaçaq Nəbi bizi ikinci dəfə öldürdü!

ARANDA SAKİTLİKDİR

Mollu camaatı neçə həftə idi ki, Çəmənyurd yaylağına köçmüşdü. Kənddə səssizlikdən qulaq tutulurdu. Həyət-bacalara gedən yolları-rizləri sarı tikan, qiyax və bat-bat basmışdı. Çəpərlərə, çardaqlara, evlərin damına qol-qanad atan boranı tağları istidən büzüşmüşdü. Orda-burda yola tullanmış qovun qabıqları gözə dəyirdi. Aranda qalmış ac pişiklər səhərdən-axşamacan civarların yanında miyoldaşırdı. Qaratikan çəpərinin üstündən Alonun həyətinə kölgə salan cavan iydə ağacının yaşıl budaqları görünürdü. Vəldən düzəldilmiş axurlar boş qalmışdı.

Yolağanın ağzındakı eybəcər qarağac kötüyü hələ də yerində idi. Günəş onu bir neçə yerdən çatlatmışdı. Çatlarında balta, dəhrə, düsər qəlpələri işıldayırdı.

Yayın qızmar istisi elə bil bütün dünyanın cırcıramalarını qovub bulağın yanındakı qoşa söyüdə doldurmuşdu. Onlar şivən qoparmışdı.

Kərbəlayı Cəfərin ikimərtəbəli evi, geniş malikanəsi, güllü-çiçəkli həyət-bacası xarabazara döndərilmişdi. Nəhəng kösöv tək qaralan daş sütunlar şahidlik edirdi ki, burada insan yaşayıbmış. Aləmi fil tək xortumuna çəkən enli darvazadan iki bayquş müvəqqəsi asılmışdı. Həyətdəki üçgözlü, yanlarını yaşıl budaqlar pərdələmiş çardaqdan da əsərəlamət yox idi. Xırmanların yanında sıra ilə düzülmüş qoyun-quzu yataqlarının, mal tövlələrinin, hinlərin üstünə sanki top gülləsi ələnmişdi. Burada dərin kahalar qaralırdı. Boş taxıl quyuları çıxarılmış nəhəng gözlərinə oxşayırdı. Topalın bağ-bostanlarını da, zəmi yerlərini də, çəltik sahələrini də Qaçaq Nəbi şahmat taxtası tək xanələrə bölmüşdü. Hər “xanənin” başında süpürgə bağlanmış hündür payalar gözə çarpırdı.

Mollu çöllərində, Mollu kəndində adamın gözüne görünən nə vardısı lal idi, hamısı fikirli idi, hamısı düşüncəli idi. Çovuş Kərbəlayı Pirverdinin qərar, etdiyi, həmişə sükut içində boğulan “ölülər şəhəri” indi daha dəhşətli görünürdü. Yetim İsmayılın qəbri döşənmiş qaratikan kolları artıq çürümüşdü. Mərhumun başdaşı sanki Yazıdakı torpaq davasını gəlib-gedənlərə xatırlatmaq üçün özünü daha hündürə qaldırmışdı. Əgər o, sağ olsaydı, görərdi ki, Qanlı düzdəki torpaqları dostu Qaçaq Nəbi necə bölüb, onun Zəhrasına nə qədər yer verib. Görərdi ki, Qaçaq Nəbi anasının kürəyinə qaynar samovar şəlləyən əzəzil Kərbəlayı Cəfəri kənddən necə itirib. Görərdi ki, dostları Topalın xanımının necə dağıdıb, onun saya gəlməyən qoyun-quzu sürülərini, at ilxılarını, naxırlarını necə talan ediblər.

Mollu kəndində baş vermiş bu hadisələri eşidən, bilən sevinirdi. Hətta bir az bundan əvvəl cuvar Kərim bu xəbəri öz kirvəsi Arakelə iftixarla danışmışdı.

Arakel bulağın yanındakı qoşa söyüdə kölgəsində oturub Qaçaq Nəbinin yolunu gözləyirdi. Kərim kirvəsi Arakelə demişdi ki, Qaçaq Nəbi harda olsa bu gün-sabah Molluya gələcək.

Çopur Məmməd bəylə koxa Ala Mahmud bəy son vaxtlar yaman iştah açmışdı. Torpaq iştahı, var-dövlət iştahı...

Onlar gizli yollarla, gizli hiylələrlə “dostları” Kərbəlayı Cəfərin camaata paylanmış var-dövlətinə sahib olmaq istəyirdilər. Lakin bunu açıq-aşkar hiss etdirmir, özlərini xalqın içində elə göstərirdilər ki, guya onlar Kərbəlayı Cəfərin yolunda ölümə hazırdılar. Hətta onlar camaat şübhələnməsin deyər yayın cırhacırında bir neçə dəfə öz silahlı atlıları ilə Molluya gəlib kəşfiyyat aparmış, su bəhanəsi ilə cuvarları o ki var, döymüşdülər.

-Heç kəsin ixtiyarı yoxdur Kərbəlayı Cəfərin mülkünə-malına sahib ola!

-Onların yiyəsi hələ ölməyib! Bu gün-sabah, harda olsalar, gəlib çıxacaqlar! Qaçaq Nəbi kimdir ki, ağanın topağını bölsün?!

Cuvarlar da Qaçaq Nəbiyə xəbər göndərmişdilər ki, bəylər bizi şil-küt elədi. Odur ki, Qaçaq Nəbi öz dəstəsi ilə atlanıb Həkəri və Bərgüşad ellərində Məmməd bəylə koxa Ala Mahmud bəyi axtarırdı.

Arakel xəstə adamlar tək başına ağ dəsmal bağlamışdı. Sir-sifətindən yorğunluq yağırdı. Çallaşmış lopa bıqları saqqalına qarışmışdı. Öz-özünə

danişirdi: - Allah görüm Hampa Sərkisin evi yıxılsın! İlin-günün bu vaxtı adam yola çıxar?! Az qala Yazıda gün vurub məni öldürmüşdü. Beynim hələ də qaynayır.

Arakel, Qarababa kəndinin hampası Sərkisdən Ərzə qayaya şikayətə getmişdi. Şikayətçi çox olduğu üçün macal tapıb Qaçaq Nəbini görə bilməmişdi. İndi soraqlaşsa-soraqlaşsa gəlib Molluya çıxmışdı.

Günəş əyildikcə kölgələr hiss olunmadan boy atırdı. Lakin yollar yenə insansız idi. Arakel bərk darıxırdı, həm də acmışdı. O, yaxındakı bostana tərəf baxıb gileyləndi: “Bu Kərim kibrə harda qaldı? Gəlsəydi... Acından başımda ağrıyır. Görünür, yenə arx uçub. Yoxsa Kərim kibrə belə səbrin sahibi deyil. Demişdi ki, gələrəm, bir yerdə nahar eləyərək.” İsti, aclıq yorğunluq Arakeli təbdən çıxarmışdı. O, boz heybəsini açıb oradan qamqalağa dönmüş əl boyda lavaş qırıqlarını çıxartdı. Bulağın böyründən bir az da acıqıcı yığıdı. Yemək istədi amma, tikəsi boğazında qaldı: “Allah kəssik dişsiz ağzı, heç kəsəri olmur. Heyif deyil cavanlıq! Qozu əngimə salıb sındırırdım... Cavanlıqda adam çox şeyin qədrini bilmir... Eh... bir də ki, bizim heç fərli cavanlığımızda olmayıb. Axşam-səhər toyuq kimi hampa Sərkisin ev-eşiyində eşələnmişik. Əlbət o Qaçaq Nəbini görəcəyəm. Deyirlər yaxşı adamdı. Harda fağır-fuğara var, erməni, müsəlman demir, alır qanadının altına. Bunun üstündə Şeyx İslam onu kafir adlandırıb. Amma Qaçaq Nəbi yenə də ermənilərlə dostluq edir.”

Arakel çörəyi yeyib heybənin ağzını büzdü. İstədi qalxıb girsin bostana, lakin fikrindən döndü: Cuvar görər, ayıbdı. Kərim kibrə gəlsəydi, ondan bir-iki qovun-qarpız alardım.

Birdən nal cingiltisi eşitdi. Kirpikləri tökülmüş şəfəqsiz gözlərini geniş açıb dizləri üstə qalxdı. “Qara Nəbi olar ha!!.. Qoy olsun, gorum var ki, kəfənim də ola... niyə qorxuram, bir büküm lavaşım vardı, onu da yemişəm”.

Arakel xaç çəkəndə qaçaqlar böyürdən çıxdılar.

-Allah saxlasın, ay kirvə.

-Allah saxlasın.

Arakel qalxıb boş xurcunu çiyninə atdı. Təəccübdən böyüyən gözlərini qaçaqlardan çəkə bilmirdi: “Görəsən bu Qaçaq Nəbinin dəstəsidir? Kaş onunku ola”. Arakelin gözü qaçaqların arasında Nəbini axtarırdı. Tərli atlar ağızlarını bulağın sərin suyuna soxmuşdular. Qaçaq Nəbinin özü də, Bozatı da elə bil bulağın ayna suyunda yuyunurdu. Onun dalğın baxışları uzaqda dolanır, yaxında gəzirdi: “Axır ki yenə kəndimizi gördüm... Bu da çinar... Bu da bulaq... Bu da qoşa söyüd... Hələ adlarımız çinarın gövdəsindən pozulmayıb. Bu çinarın kölgəsində o qədər oturub Həcərlə evcik-evcik oynayırdım ki... Qarpız qabığından vəl düzəldib heşan salardıq. Qurbağaları vələ qoşardıq. Palçıqdan keçə düzəldərdik. Bir dəfə palçıq sıyıq olduğundan keçinin buynuzu sındı... Qarğalara sapand atardıq. Bir gecə Topalın bostanını elə yonduq ki... Hamısı yadımdadır, hamısı... Bu da çinar... bu da qoşa söyüd... Bu da bulaq... Bu da dəyirman...” Qaçaq Nəbi ətrafa elə diqqətlə, elə həvəslə baxırdı ki, elə bil mənzərə rəssamı idi. Bu əziz, doğma, isti, aran elləri ona uşaqlıq və gənclik illərini qaytarmışdı: “Odur, Qaroun dərəsində Qartal yuvası göründü. Bir vaxt orada ilanlarla vuruşurduq... Xınalı qaya heç qocalmayıb. Lap əvvəlki kimi qalıb. Bir dəfə Həcərin üzünə xına sürtdüm.

Ağlayıb qaçdı anasına şikayətə... Gecələr “qaçaq-qaçaq” oynayanda suyu sovulmuş köhnə dəyirman bizim görüş yerimiz olmuşdu...” Hər şey, hər şey bir dəqiqəliyə gəlib Qaçaq Nəbinin gözünün qabağında dayanmışdı. O, uzaq ellərdə olanda da, qarlı dağları dolaşanda da, qaranlıq zindana düşəndə də qanad açdığı bu isti diyarını həmişə yadına salırdı: “Görəsən, bir də o yerləri görəcəyəmmi?! Görəsən, bir də Həkarinin sərin suyunda çiməcəyəmmi?!” Qaçaq Nəbi öz sevincini gizlədə bilmirdi.

Qoca Arakel səs-sorağı hər yana yayılmış Qaçaq Nəbiyə baxırdı: “Gözləri elə bil qartal gözüdür. Bıqlarına bax, xəncər kimi itiləyib. Qaşının üstündəki çapıq nə yaman dərinidir?! Bu niyə papağını çıxarmır? Bu istidə çuxa da geyib...”

Atlar bulağın “güzgüsünü” sındırdı. Qaçaq Nəbinin gümüşü yalmanlı Bozatı bu güzgülə durulub yenidən üzə çıxdı.

Qaçaqqlar istiyə tab gətirə bilmirdilər: həmdə neçə gün idi aranın bürküsü, ağcaqanadı, milçəyi onların yuxusuna haram qatmışdı. Çimib sərinlənmək, dincəlmək lazım idi. Hamıdan əvvəl Qaçaq Nəbi soyunub özünü Həkarıyə atdı:

-Ox, suyunu qurban kəsim!..

Qaçaqqlar atlarının yəhər-yüyənini aldılar. Özləri də çimdilər, atları da. Onlar uşaq kimi suda oynayırdılar.

-Ə, ayağımın altında balıq qalıb!

-Bərk tut görək.

-Pa atonnan, qaçdı, qəzmin idi.

Qaçaqqlar bu taydan o taya üzürdülər. Hərdən Mehdi, Karapet, Balakişi, Şahhüseyn zarafatla bir-birinin üzünə su çiləyirdi. Nəbi isti qumun üstə uzanıb onlara baxırdı...

Bir azdan hamı yenə qoşa söyüdü kölgəsinə toplaşdı. Arakel hələ də burada idi. Qaçaq Nəbi əlini qocanın çiyninə qoyub gülümsəyə-gülümsəyə soruşdu:

-A kirvə, de görüm hardan gəlib hara gedirsən? Yayın bu cırhacırında biz bəyləri axtarıyıq, bəs sən kimi?

Arakel sevincək dilləndi:

-Başına pırlanım, Nəbi kibrə, mən də səni axtarıram.

-Xeyir ola?

-Dərdim böyükdür...

Qaçaq Nəbi ilə Arakel arasında səmimi bir söhbət başlandı. Qoca bütün dərddini açıb danışdı. Mə'lum oldu ki, onun cavan bir oğlu var, qonşuları hampa Sərkisin qızı ilə ailə qurmaq istəyir, lakin o, Arakelin elçilərini qapıdan geri qaytarır. “Arakel hansı dərənin tulasıdır ki, onun oğlu mənim qızımın adını çəkir?” Qız oğlanı istədiyindən Arakel də tərsliyə başlayıb. Hər yerdə deyib ki, ölsəm də gərək o qızı oğluma alam. O, hətta Bakıya gedib bir müddət neft mədənlərində işləyib, pul qazanmaq fikrinə düşüb: “Əlimə bir az maya salıb Darababaya qayıdaram, ondan sonra hampa Sərkisin ağzı nədi qızı mənim oğluma verməyə”, - deyə inad edib.

Qaçaq Nəbinin fikrinin üstündə möhkəm duran bir sözlü adamlardan xoşu gəlirdi. O, bu xasiyyəti qoca Arakeldə də gördüyündən onu naümid yola sala bilərdimi?!

-A kirvə, Bakıya getmək lazım deyil. Qoca kişisən, elə bilirsən fəhləliklə pul çıxarmaq asandı? Burdan birbaşa qayıt evinə. Hampa Sərkisə deynən ki, toy tədarükü görsün. Sənin oğlunun toyunda şəxsən özüm iştirak edəcəyəm...

Arakel sevindiyyindən ağladı. Bilmədi Qaçaq Nəbiyə necə razılıq eləsin.

-Başına pırlanım, qoysan, əlindən öpərəm!

-Yox, a kirvə, lazım deyil! Dedim ki, get, toy tədarükü gör. Göyçəli Aşıq Ələsgəri də, qalalı xanəndə Hacı Hüsünüdə götürüb toya gələcəyik.

-Allah Həcər xanıma şəfa versin. Allah oğlunu saxlasın.

...Arakel Kərimin verdiyi qovunları heybəsinə salıb ayağa qalxdı. O, heysiz qollarına, taqətsiz qılçalarına sanki tərlən qanadı bağladı. Topdaş yoxuşunu quş təki çıxırdı.

Gün batanda cuvarlarda qoşa söyüdün altına gəldilər. Qaçaqqlar da burada idi. Söhbət Ərzə qayadakı davadan başlayıb, Kəpəz meşəsində qaçaqların Canavarpapaq Qara Nəbi ilə Kərbəlayı Cəfərin başına gətirdikləri əhvalatda dayandı, sonra Həcər xanımın vəziyyəti ilə çözlənib Bərgüşad və Həkəri ellərində bəhanə ilə su davası eləyən Məmməd bəylə Ala Mahmud bəyin üstündə düyünləndi. Qaçaq Nəbi cuvarlara dönə-dönə tapşırdı ki, bəyləri bir də Mollu kəndinə buraxmayın; əgər cızıqlarından bir də çıxsalar, bizə xəbər göndərin.

Cuvar Kərim qaçaqlara şahidi olduğu qərribə bir əhvalat danışdı. Dedi ki, dünən axşamüstü Kərbəlayı Xanalının bağını sulayıb kəndə gəlirdim. Gördüm ki, Kərbəlayı Cəfərin xarabasında iki atlı var. Tanıdım. Biri Kərbəlayı Cəfərin özü idi, biri də oğlu Əbil bəy. Sindim çəpərin dibinə. Onlar mənə görmürdülər. Bir vaxt mənim başıma bir quzunun üstündə müsibət açan ağanı elə bil qoz qabığına salmışdılar. Yanıb külə dönmüş həyətlərində səssiz-səmirsiz, xeyli gəzindilər. Topal Kərbəkayı Cəfər o tərəf bu tərəfə baxıb yerə əyildi. Bağçalarından bir torba torpaq götürüb saldı atının tərkindəki heybəyə. Qaranlıq düşəndə hər ikis atlandı. Kərbəlayı Cəfər kəndin ayağında belə bir bayatı çəkdi.

Əziziyəm bu dağ ilə,
El gedir bu dağ ilə.
Qəbirə necə qoyarlar,
Mən ölsəm bu dağ ilə.

Kərim susdu. Aralığa ağır bir sükut çöktü. Nəhayət bu sükutu Qaçaq Nəbi pozdu:

-Görünür, onlar çər Əhməd xana pənah aparıblar.

Kərim çiyinlərini atdı:

-Bilmək olmaz, bəlkə oradan Türkiyəyə addadılar. Bəlkə də baş götürüb Rusiyətə getdilər.

-Ailəsini görən harda qoyub?

-Deyirlər özləri ilə aparıblar.

Səmanı ulduzlar bəzəyəndə qaçaqlar atlandılar. Nəbi Bozatını yenə qabağa saldı.

-Dostlar, Həcər xanımdan bərk nigaranam. Neçə gündür ondan xəbərim yoxdur. Gərək sabah Çəmənıyurdda olaq.

Kərim yaxındakı bostandan iki qovun, iki qarpız dərdi. Onları çoban dostu Qaçaq Nəbinin heybəsinə qoyub ağzını bağladı:

-Həcər bacı üçün nübar apar. Öz atasının bostanındandır. Vallah, imkanım olsaydı sizlə gedərdim. Qaçaq Nəbi dostuna təşəkkür etdi. Bozatin cilovunu dağlara tərəf buraxdı.

KƏBLƏ CƏFƏRİN ALOYA MƏSLƏHƏTİ

Hörmətli oxucum zülüm ərsə dirənmişdi. Alonun oğlu Qaçaq Nəbi Kəblə Cəfəri hədələyir onun evini yandıracağı, bütün ailə üzvlərini qıracağı, var-yoxunu talan edib kasıblara paylayacağı ilə qorxudurdu. İş o yerə çatmışdır ki, Alo kişi Kəblə Cəfərlə görüşüb vəziyyəti ona çatdırmış və ehtiyatlı olmasını xahiş etmişdi.

Kəblə Cəfər gözüaçıq, ayıq uzaqgörən kişi idi. O, Alonun ailəsinə elədiyi pisləklərdən peşman olmuşdur. Artıq pisləkdən əl çəkib arada sülh yaratmaq istəyirdi. Onunda dörd nəfər dəliqanlı oğlanları var idi. Kəblə Cəfər oğlanlarına sakit davranmağı Alo kişinin ailəsinə toxunmamağı tapşırırmışdı. Allahı arada görüb düzün desək Alo kişini axırıncı dəfə Kərbəlayının oğlanları döyərək Kəblə Cəfər evdə olmamışdı, o işə göstərişdə verməmişdi. O, səfərdən qayıdıb hadisəni eşidəndə oğlanlarına danışmış, onları danlamış və səhv etdiklərini demişdir. İndi isə o Alo kişi ilə məsləhətləşib bir çarə axtarırdı ki, bu düşmənçiliyi aradan götürsün. Kərbəlayı deyirdi: - Ay Alo səndə məndə ölüb gedəcəyik, ancaq bu düşmənçilik əsrlər boyu davam edəcəkdir.

Alo kişidə cavabında: - Kərbəlayı özün yaxşı bilirsən ki, mən də düşmənçiliyin əleyhinəyəm, istəyirəm barışıq olsun. Nəbi sənəin nökrin olub bilirsən ki, o tərsin biridir, mənim sözümə qulaq asmır, məsləhətimi eşitmir. Sən dünyagörmüş savadlı adamsan yenə sən fikirləş yenə bir yol tap. Sən nə məsləhət eləsən mən ona razıyam, təki bu düşmənçiliyi aradan qaldıraq, sülh yaradaq, barışıq olsun. Kəblə Cəfərin oğlanlarının Qaçaq Nəbiyə gücləri çatmasa da onun ata-anasını, bacı-qardaşını öldürməklə hədələyirdilər.

Bütün bunlara son qoymaq üçün Kərbəlayı çıxış yolu axtarırdı, ancaq çıxış yolu tapılmırdı ki, tapılmırdı.

Nəhayət Kəblə Cəfər çıxış yolunu öz qızını Qaçaq Nəbinin qardaşı Məhərrəmə ərə verməkdə gördü. O özü Alo kişi kilə gəldi fikirini ona söylədi. Dedi: - Hər ikimiz ağsaqqalıq gəl bu düşmənçiliyi aradan götürək, bu umu-küsüşə son qoyaq. Demirəm mənim səhvim olmayıb, mənimdə səhvim olub. Mən dövlətin tapşırığını yerinə yetirmək üçün xalqı incitmişəm. Məni yuxarıdan məcbur edirdilər ki, töycü yığ, xalqı biyara göndər məndə məcbur olub hər vasitəyə əl atırdım. Özümdə öz əməlimdən peşman olmuşam olan olu, keçən keçib. Atalar deyir tökülən dolmaz.

Alo kişi dedi: - Kərbəlayı məndə istəyirəm düşmənçiliyi aradan götürək bu dedi-qoduya son qoyaq. Ancaq sən özün Nəbiyə bələdsən bilirsən ki, o dəlinin biridir, dediyindən dönmür. Yenə sən yaxşısan savadlı dünya görmüş adamsan, müqəddəs Kərbala ziyarətinə getmisən, Allah evini ziyarət etmisən, bir şey fikirləş, bir çıxış yolu tap, sən nə desən mən ona razı.

Kəblə Cəfər qəlyanına bir qullab vurub aramla sözə başladı. Dedi: - Ay Alo mən bu işin çıxış yolunu öz qızımı, ciyər paramı sənin oğlun Məhərrəmə ərə vermək də görürəm. Nəbi görsə ki, mənim qızım sizin evdə gəlindi bi işə son qoyar, düşmənçilikdən əl çəkər. Gəl sən razı ol oğlun Məhərrəmidə yola gətir, tezliklə bu toyu edək, qohum olaq onunlada hər şey qutarsın.

Düzü Alo kişi Kəblə Cəfərdən bu sözü gözləmirdi. O inanmırdı ki, Kərbəlayı onun oğluna qız verər. Odur ki, dedi: - Kərbəlayı mən kasıb adamam mənən sən qohumluğun baş tutmaz. Sən heç mənim oğluma qızda vermərsən. əgər versəndə özün bilirsən ki, o toyun xeyli xərci var. Başlıq verilməlidir, toy xərci ödnilməlidir və sairə xərclər. Yox qardaş bu iş baş tutan iş deyil, xahiş edirəm məni ələ salma. Kəblə Cəfər dedi: - Yox Alo Allah eləməsin mən səni ələ salam, mənim fikrim qətidir, sən özün razı ol, oğlun Məhərrəmidə razı sal qalan işlər mənim boynuma, toyun bütün xərclərini mən çəkəcəm. Düzü Alo bu işə mətəl qalmışdı, bilmirdi inansın ya inanmasın. O, Kəblə Cəfərr kimi varlı adlısanlı adamla qohum olmağı özünə şərəf bilirdiş odur ki, dedi: - Kərbəlayı mən razı oğlum Məhərrəmdə mənim sözümdən çıxmaz sən necə deyirsən ələ də edək.

Kəblə Cəfər dedi: - Əgər oğlun Məhərrəmi razı sala bilsən sabah axşam bir neçə ağsaqqalla bizə elçiliyə gəl bu işi tezləşdirmək lazımdır. Kərbəlayı Alogildə bir stəkan çay içib evinə getdi. O gedəndən sonra Alo kişi ailəsilə məsləhət elədi, hamı bu işə çox şad oldu. Məhərrəmdə tez yola gəldi. Səhərişi gün Alo qardaşları Şıxo və Qoro ilə məsləhətləşdi onlarda bu işə çox sevindilər. Həmin günün axşamı Alo kişi bir neçə ağsaqqalla Kəblə Cəfərgilə elçiliyə getdilər. Elçilər yüksək səviyyədə qarşılandı, ortalığa çirin çay gətirdilər. Beləliklə qızın həyi alındı. Toyu ələ bu günlərdə eləmək məsləhət göründü. Kərbəlayı alodan heç bir başlıq filan istəmədən toyun bütün xərclərini öz üzərinə götürdü. Üç günün içərisində toy oldu. Kərbəlayının qızı Alonun evinə gəlin köçdü. Ancaq Nəbinin bütün bu işlərdən xəbəri yox idi. Söz yox ki, o bu işə heç vaxt razı olmazdı. Qaçaq Nəbi dəstəsi ilə kəndə gəlib Kəblə Cəfərin ailəsini qırıb var-yoxunun və evinin qalan hissəsində talan etmək istəyirdi. O dəstəsini kəndin kənarında qoyub ata-anasını görməyə gəldi. Körüsdən sonra evə hücum etmək planlaşdırılmışdır. Qaçaq Nəbi atını tövləyə çəkib, evə gəldi, ata-anası, bacı-qardaşı ilə görüşdü, oturub çay içəndə gördüki Kəblə Cəfərin qızı ona çay gətirdi. O anasından soruşdu ki, bu burda nə edir? Anası dedi oğul o, bizim gəlinimizdi, qardaşın Məhərrəmin arvadıdır. Nəbi dedi: - Niyə belə etmisiz? Axı mənim fikrim başqa idi. Hörmətli oxucum müdrük ağsaqqalların səyi nəticəsində bir düşmənçiliyə son qoyuldu. Sonradan bu qohumluq davam etdi. Məhərrəmin nəvəsi Mehti Kəblə Cəfərin nəvəsi Asyanı aldı. Hal-hazırda qohumluq davam edir. Hər iki tayfa bir-birindən qız alıb qız verirlər. Düşmənçilik yox olub gedib.

HƏCƏR XANIMI SƏLİM BƏY HƏBS ETDİ

Əvvəllər Həcər xanımın sağalmasına ümid az idi. Çoxları əlini ondan üzmüşdü. Gilə arvadın dava-dərmanı olmasaydı, bəlkə də Həcər xanım bir daha Çəmənyurdun ətirli havası ilə nəfəs ala bilməzdi. Hamı deyirdi ki, qəzyanlı çoban Ələkbərin arvadı Gilə Bəhlul danəndədən də çox bilir, o istəsə, daşa da məlhəm

qoyub nəfəs verər. Allahdan aşağı Həcər xanımı da Gözəl xalanı da ot kökü, kül-çiçək çövhəri ilə Gilə arvad sağaltdı.

Həcər xanım son günlər üzü bəri idi. Lakin qardaşlarının Ərzə qaya davasında tutulub Sibirə göndərilməsi xəbəri onu yatağından qalxmağa qoymurdu. O, şaxtaya düşmüş dağ bənövşəsi tək büzüşmüşdü. İnsan necə də solarmış, necə dəyişilərmiş... Onda dəyişməyən bir şey vardısı o da yalnız yanağındakı qara xalı idi. Çəkdiyi izzətlərin acılığı solmuş sifətində bir qorxu, bir səksəkə, bir intizar gizlətməmişdi. Yaxşı ki, Çəmənşad yaylağındakı el-oba Həcər xanımı darıxmağa qoymurdu. Gözəl arvad da, qızı Səkinə də, Alo kişi də axşam səhər Həcər xanımın başı üzərində şam tək əriyirdi. Neçə dəfə Kərbəlayı Xanəli də gəlib qızına baş çəkmişdi. Lətiflə Məmmədin Sibirə göndərilməsi kişinin belini sındırmışdı. Onun indi gözünün bir dikəcəyi vardısı, o da Həcər xanım idi.

Səlim bəy alova dönüb Qaçaq Nəbinin qohum-əqrabasını, dost-tanışını yandırmağa çalışırdı. O, Mollu obasında hər alaçıqın ağzında bir “zəncirli köpək” bağlamışdı. Yasavul Tuğayla Vəli əllərində tapanca başlarını soxmamış yer qoymamışdılar. Camaat: “O qatılı tapıb bizə verməsəniz, hamınızı qıracağıq!” – deyirdilər. Yasavulların əlinə fürsət düşmüşdü. Onlar bir yandan general Həsən ağaya, bir yandan da Səlim bəyə arxalanıb vaxtılıq İsmayıl gildə Qaçaq Nəbinin onlara tutduğu divanın heyifini camaatdan alırdılar.

Bütün el-oba bu əzəzil, qarınqulu yasavullara nifrət edirdi.

-Ay aman, deyəsən getdilər Qəzryan obasına!

-Qaçın, çoban Ələkbərə xəbər verin! Həcər xanımı axtarırlar... Dava-dərmanın da gizlətsinlər.

-Arfeniki də başqa obaya aparın! Yasavulların həmlələri həmişə boş çıxırdı. Hətta bir dəfə çoban Ələkbər çomağını götürüb onların üstünə düşmüşdü:

-Rədd olun mənim alacağım! Davanız varsa, gedin Qaçaq Nəbi ilə edin.

Səlim bəy belə xoşagəlməz xəbəri eşidən kimi özündən çıxar, atlıları ilə Mollu və Qəzryan obalarına hücum çəkərdi. Həsən ağanın adamlarına əl qaldıranları üçün o ki var, kötləklərdi. Lakin bu işgəncələr, bu ağır cəzalar daha cana doymuş yoxsul kəndliləri qorxuda bilmir, əksinə, daha da hiddətləndirirdi. Qol-qanadı seyrəlmiş Səlim bə az qalırdı ki, dəli ola. Öz-özünü məzəmmət edib deyirdi: “Bu camaat bilmirəm bu qaçaqlara niyə belə kömək edir. Axı, onlar kimdirlər! Görünür, günah bizdədir. Gəncə qubernatorunun üzünə baxa bilmirəm. O hiyləgər Qara Nəbidə qızılarımızı alıb qaçdı İrana. İndi də yaralı bir qaçaq arvadının əlində qalmış qəsir. Yox, necə olursa-olsun onu tapıb qardaşları tək Sibirə göndərəcəyəm. Yuxarılar gözləyirlər ki, Həcər xanımı həbs edib dindirmək üçün verim onların sərəncamına”.

Səlim bəy Həcər xanımın adını dilinə gətirəndə özü də bilmədən barmaqları ilə cibini yoxlayırdı. Həcərin kələğayısı hələ də onun cibində idi: “Arvadının ləçəyini başında saxlaya bilməyən bir kişiye nə demək olar? Binamus!..”

Səlim bəyin son vaxtlar qaşqabağı açılmırdı. Sanki Qaçaq Nəbi onun da Müğədəm düzündəki torpaqlarını alıb Topalın torpaqları kimi camaata paylamışdı. Kəpəzdəki əhvalatdan sonra Qara Nəbinin üzə çıxıb tacir sifəti ilə İrana addaması, Kərbəlayı Cəfərlə oğlu Əbil bəyin məğlubiyyəti Səlim bəyin yuxusunu tamam azdırmışdı. Mal-dövlət, torpaq, su iştahını düşən Məmməd bəy də, Ala Mahmud

bəy də, koxa Kərbəlayı Heydər də yasa batmışdı. Bir sözlə, Qaçaq Nəbinin dostları sevinir, düşmənləri qan ağlayırdı.

Son hadisələr Qaçaq Nəbinin düşmənlərini xeyli quduzlaşdırmışdı. Səlim bəy bütün qüvvələri birləşdirib, güclü kazak dəstələri ilə dağları dolaşır, qaçaqları birdəfəlik məhv etmək istəyirdi. Qaçaq Nəbi bundan xəbər tutmuşdu. Onu uzaq səfərlərdən qoyan Həcər xanım idi. Yoxsa kim bilir Qaçaq Nəbi öz dostları ilə indi harda idi, hara çəkilmişdi.

Qaçaq Nəbi Həcər xanıma neçə dəfə baş çəkməyə gəlmişdi. Elə ki, ailə üzvləri alaçıqda xəstənin başına topalaşardı, Həcər xanımın vəziyyəti yaxşılaşardı. Gözəl gəlininin saçını sıgallaya-sıgallaya deyərdi:

-Başına dönüm, Həcər, bir yerin içində otur görüm... Bax belə, allaha şükür, yaxşısan.

Həcər xanım gülümsəyib, yastığına dirsəkləndi.

-Bax, Gözəl xala, gördünmü?

Hamı sevinərdi. Həcər xanımın qucağına sığınan Araz da şən-şən gülümsünərdi, körpənin əsl bayramı olardı – babalar burda, nənə burda, ata-ana burda...

Gözəlin imkanı olsaydı, gündə on dəfə gəlinin başına dolanardı. Lakin o oturduğu yerdən qalxa bilmirdi. Samovar əhvalatından sonra belə əyri qalmışdı. Ana istəmirdi ki, oğlu bunu hiss etsin: "Onun dərdi özünə bəsd!" Gözəl hərdən sevinc qarışıq bir kədərlə ah çəkir, yaralı gəlini ilə üzbəüz oturmuş igid oğluna baxırdı. Bu vaxt ananın qəmi, qüssəsi bir anda xəyal tək hara isə çəkilib gedirdi. Anaya elə gəlirdi ki, onun oğlu Qaçaq Nəbi dünyada təkdir. Nəbi bu anda ananın baxışlarında hər şey, hər şey idi... Nəbi ananın dodağında sərin bir bulaq suyu idi. Nəbi ananın nəzərində yalçın qayalarda yuva salan qartal idi. Nəbi ananın gözündə basılmaz bir qoşun idi. O, bu igid Nəbisinin boy-buxununa hələ doyunca baxmamışdı.

Söhbət şaxələndi. Gözəl Kərbəlayı Cəfərin adını eşidəndə hirslənib söhbətə qoşuldu:

-Nəbi, o əzrayılı nahaq öldürməmişən! Görüm onun yəhəri taxçada qalsın!

-Ana...

-Oğul, bəs dayımın...

Söhbətin tündləşməsini istəməyən Həcər xanım aralığa səs saldı:

Nəbi, sən allah, mənə bir qurtum su, ürəyim yanır.

-Su nədi, gör arandan sənə nə gətirmişəm?! – Qaçaq Nəbi heybəni açıb ordan ala bir qarpız çıxartdı. – Cuvar Kərim sənə göndərib. Nübardır...

Həcərin gözləri gülüsləndi. Qaçaq Nəbi xəncərlə qarpızı yenidən dilimləyirdi ki, bu zaman alaçıqın qabağına bir atlı düşdü, Ələkbər idi...

-Nəbi, arandan gələn var. Səndən sonra bəylər cuvarları tutublar. Deyirlər ki, sabah onları Gorus qazamatına göndərəcəklər. Camaatın bağ-bağatı susuzluqdan yanacaq.

Qaçaq Nəbi odla su arasında qalmışdı... Üzünü Həcərinə tutdu:

-Mən səni yaralı-yaralı burda tək qoyub arana necə gedə bilərəm?!

Həcər xanım namusa boğuldu:

-Nəbi, indi yaxşıyam, mənim yerimi burda allahdan başqa heç kəs bilmir. Camaata çörək lazımdır, bağ-bağatı yandırmaq olmaz. Sən yolundan qalma.

Qaçaqqlar atlandılar. Həcər xanım yastığa dirsəkləndi. İgid ərinin arxasınca həsrətlə baxdı, dalınca su atdı... Qaçaq Nəbi öz dəstəsi ilə dağ cığırında gözdən itəndə kövrəldi: "Nəfəsim tənqiyr. Mən niyə sıxılıram?" Böyründə mürğüləyən Arazına sığındı. Uşaqdan ətir qoxusu gəlirdi.

Neçə gün idi Nəbigildən xəbər yox idi. Çəmənşad dumanlı bir səhərlə açılırdı. Çoban itləri obaya soxulan yad adamları yəhərdən salırdı. Alaçıqlara elə bil vəhşi heyvan sürüsü soxulmuşdu: silahlı kazaklar, yasavullar qarşılarına çıxan adamları ata ayaqladırdılar. Bütün bu işgəncələr Həcər xanıma görə idi. Lakin heç kəs onu ələ vermirdi.

-Əy, tez olun Ələkbərə xəbər verin, bəylər onların alaçığına sarı gedirlər.

-Qoy getsinlər, Ələkbər Həcər xanımı çoxdan aradan çıxarıb.

Günəşin son saraltısı qalana qədər Mollu obası acıqdan, qəhərdən, namərd sitəmindən alovlanırdı. Səlim bəyin zəncirli köpəkləri onun-bunun üstünə cumurdu. Lakin dostlar əzaba dözü, Həcərin yerini demirdilər.

Yumşaq dumana bürünmüş fikirli dağlar gecə yarı birdən səksəndi: ayıq çoban itləri hənirti duyub Qızıl qayaya tərəf cumurdu. Təşvişə düşmüş yuxulu çobanlar dalbadal güllə atırdılar:

-Ayə hey!... Ayə hey!... Qoymayın, sürüyə qurd təpilib!..

-Ay alabaş, tut!.. A kafir, nə qayırsan?!

-Ayə, qəzəyanlı çoban Ələkbər hardadır? O yazığın sürüsünü canavar apardı!

-Deyəsən, yatıb ey... yatıb!..

-Ayə, o yatan adam deyil, yəqin, kişinin başında bir qəza var, bir qəza var!..

Səlim bəy Xudafərin körpüsündəki uğursuz səfərdən sonra xanım ilə əməlli-başlı hesablaşmaq istəyir. Dostları xəcalətindən qubernatorun gözüne görünə bilmirdi. Həcərdən Məmməd bəylə Ala Mahmud bəy də onun kimi qəzəbli idi. Bəylər aranda cuvarları qəsdən həbs edib Qaçaq Nəbini Həcər xanımın yanından uzaqlaşdırmışdılar.

Çoban Ələkbər bu azgın bəylərin ağır işgəncələrinə axşamdan bəri dözürdü. Səlim bəy Qaçaq Nəbinin acığına onun dilini ağzından çıxartdırıb on qat kırıqla çənəsinə sarıtmışdı. Məmməd bəy çobanın bir qolundan, Ala Mahmud bəy isə o biri qolundan sallamışdı. Yasavul Tuğayla Vəli tufəngin sümbəsi ilə Ələkbəri döyür, onun qulağının altındakı şişi deşirdilər.

-A kişi, at yamanı çıxarmısan nədi? Belə də iri şiş olar?!

-Bu şiş qulağının dibində çoxdan var?

-Bəs deyirlər sən o qarın loğmandı. Niyə bu şişi indiyəcən sağaltmayıb?!

Dəlləkliyinizi elə qaçaqların başında eləyirsiniz?!

-Tez ol, Həcər xanımın yerini de, yoxsa sümbə ilə gözünü çıxararıq!

Çoban Ələkbər dost yolunda bu ağır təhqirə, bu ağır işgəncəyə əsl kişi kimi tablaşırdı. Qızıl qayadan səs çıxırdı, ondan yox: "Mən o Tərlan balasını, hələ bələkdə olanda, azgın Həkərinin caynağından qoparmışam... Onun yaralı şahinini

də mərdliklə qorumalıyam! Məni öldürsələr də, Həcər xanımın yerini deməyəcəyəm!..”

Yasavullar Ələkbərin qollarını qandallayıb qabaqlarına qatdılar. Onu sümbə ilə döydülər.

-Yeri, köpəkoğlu, Həcər xanıma hansı cəhənnəmdə gizlətmisən, yeri o cəngini bizə göstər, yoxsa səni Qızıl qayadan atarıq!

Səlim bəy qoşunla Qızıl qayaya tərəf dırmaşırdı...

Çoban Ələkbərin ümidi azalmışdı: “Hardasan, ay Qaçaq Nəbi, gəl bizi bu qatillərin əlindən qutar!”

Bu vaxt Kərbəlayı Xanəli nəvəsi Araz kürəyində qızı Həcərin qolundan tutub onları çox çətinliklə Qızıl qayaya gedən kəmərdən keçirirdi. Gündüzlər dağ keçilərinin atlanmağa cəsarət edə bilmədiyi bu sıldırım kəmərdən salamat yaxa qurtarmaq heç də asan deyildi. Sanki ata, bala, nəvə göyün yeddinci qatına qalxırdı. Duman layları pərdə kimi bir-birinin üstünə çinnənirdi. Həcər xanım çox üzgün idi. Yaraları onu bərk incidirdi. Lakin ufuldayıb atasını kövrəltmirdi. Belinə iki dolu kəmər bağlamışdı. Tüfənginin qayığını çiyinə keçirmişdi. Əgər ayağı qayadan üzülseydi, sağ tikəsi belə tapılmazdı...

Ələkbərin çıxartısını eşitdikcə ayaq saxlayırdılar:

-Ata, kişini öldürürlər! Gülləməz çoxdur, daha hara gedirik, onsuzda dünyaya bir dəfə gəlmişik.

Xanəli qızının qolundan mehribanlıqda tutub onu insan nəfəsindən uzaq dağ cəbhələrinə çəkirdi:

-Qızım, düşmən güclüdür, başa düşürsənmi nə deyirəm?

Çox güclüdür! Səlim bəy dörd yüz kazakla Qızıl qayanı dövrələyib. Əclaflar çoban Ələkbəri öldürməsələr yaxşıdır.

Həcər xanım əlini qayaya söykəyib dayandı:

-Yox ata, daha heç hara getməyəm! Qoy gəlsinlər! Burax qolumu Ələkbəri tək qoymaq olmaz!...

Kərbəlayı Xanəli yaralı qızının əsir alınmasından qorxurdu. Əgər hökmü çatsaydı, neçə il əvvəl elçiliyə gələndə öz “nəzakətli danışıqları ilə” onu ovsunlayan hiyləgər Səlim bəyin ürəyini indi çıxarıb qızının gözü qabağında şişə taxardı. Bəy, Həcər xanımını acığına kişinin bir cüt qoşa tərənini qandallayıb Sibirə göndərmişdi, indi isə qızının izinə düşmüşdü.

Çobanların səs-küyü hələ də eşidilməkdə idi. İtlər yenə Qızıl qayaya hücum çəkmişdi.

Bəylər yaxınlaşan kimi Həcər səngərə yatdı:

-Qoy gəlsinlər görək ata!

-Qızım, sənə dava eləmək olmaz! Qorxuram yarandan qan açıla!

-Yox, ata, dedim ki, insan dünyaya bir dəfə gəlir!..

Həcərin ayaqlarının altından qopan daşların səsinə Ələkbərdə eşitdi. Sanki bütün dağ onun kürəyinə aşırırdılar. “Hər şey bitdi!.. hər şey bitdi!..”

Səlim bəy ovçu tək marığa yatmışdı. Hərdən irəli sürünür, hərdən dayanıb daş uçan tərəfə qulaq verirdi. Dostları onun arxasınca Qızıl qayaya dırmanırdılar. Yasavul Tuğay çoban Ələkbəri itələyib yıxmışdı:

-Köpək oğlu köpək, it kimi gəbər! Daha sənə ehtiyacımız yoxdur. Həcər xanımgilin ayağının altından qopan daşlar hər şeyi bizə bildirdi. Əgər onların yerini desəydin, heç səni bu günə salmazdıq.

Çoban Ələkbər öz canının yox, dostlarının hayına qalmışdı. Dili çənəsinə bağlandığından danışa bilmirdi. Can verən adamlar təki xırıldayırdı. Öz-özünü danlayırdı: "Heybədən məlhəm tapmasaydılar, məndən şübhələnməzdilər; bu yazıqları da ata-bala qovub Qızıl qayaya çıxarmazdılar. Mən indi onlara necə kömək edə bilərəm?!"

Ələkbər birdən böyründə quyuğunu bulayan itinin hənirtisini duydu. Mehriban iti onun üz-gözünü imsiləyirdi. It sanki dil açmaq istəyirdi, ancaq qərribə mırıltıdan başqa heç bir şey anlada bilmirdi. It sahibini imsiləyərkən iti dişləri girişə ilişdi. Dartınanda giriş qırıldı. Ələkbərin dili şişmişdi, ağzında güclə hərlənirdi. O, ayağa qalxıb haray salmaq üçün obaya tərəf üz qoydu. It onun qabağına düşüb hürə-hürə alaçıqlara sarı qaçırdı.

Səlim bəyin adamları Həcər xanımın yolunu kəsmişdilər. Lakin duman olduğundan atəş açmağın əhəmiyyəti yox idi. Səlim bəy Həcər xanımı diri tutmaq fikrində idi. Elə ki, səhərə yaxın duman seyrəldi, Qızıl qaya atəş səmindən dik atıldı...

Həcər xanım yaralı olsa da daş səngərə yatıb atası ilə birlikdə düşməni geri oturdurdu. Çoxlu adam yaralanmışdı, ölənlər də vardı. Lakin Həcər xanım təslim olmurdu. Səlim bəy Həcərin səngərinin üstündəki qayaya dırmanmışdı. Onun üstünə atılmağa fürsət gözləyirdi. Bəylər, kazaklar, yasavullar güllələri Həcərin başının üstündən atırdılar. Həcər xanım tapancasındakı son gülləsini öz yaralı köksünə sıxmaq istərkən birdən Səlim bəy qayanın üstündən onun böyrünə hoppandı və fəvqəladə bir cəldliklə biləyindən yapışdı:

-Dayanın, dustaqsınız!..

Körpəni bərk-bərk köksünə sıxmış Kərbəlayı Xanəli Səlim bəyin azğın hərəkətinə dözə bilmədi; Arazı daşın taxcasına qoyub düşməni ilə əlbəyaxa oldu. Bəylər bu qorxulu dava-dalaşı yatırmaq istəyirdilərsə də, bacarmırdılar. Araz ağlayıb anasının qılçalarından yapışmışdı...Səlim bəy uşağı kənara itələyib Həcər xanımın qoluna qandal vurdu. O, Həcər xanımı əsir almağına çox sevinirdi. İstədiyinə nail olmuşdu.

HƏCƏR XANIMIN TÜRMEYƏN BURAXILMASI

Səlim bəyin kabinetini qazamatla üzbəüz idi. Pəncərələri Həcər xanımın yatdığı biradamlıq dar, qaranlıq, rütubətli zirzəmiyə açılırdı. Əgər onun əlacı olsaydı, daha doğrusu, böyüklərin məzəmmətindən və çinindən qorxmasaydı, neçə il vurnuxduğu bu geniş pəncərəli, ayı dərisi döşənmiş, zəhimli kabinetini Həcər xanıma bağışlardı. O, son günlər lap kəməhvəsələ olmuşdu; gecələr çox narahat yatır, bəzən yuxuda sayıqlayırdı, hətta qışqırırdı da. Qatı düşməni Qaçaq Nəbidən hər an zərbə gözləyirdi.

Səlim bəy kreslodan fikrili halda qalxıb pəncərənin qalın, yaşıl pərdələrini əsəbi halda yana çəkdi. Otağa gur işıq doldu. Həsərət qarışıq bir düşüncə içərisində qazamata baxdı. Dəmir qapının ağzında bir neçə silahlı keşikçi dayanmışdı,

tərpənmirdilər, sanki daşa dönmüşdülər. Həcər xanım bilək boyda barmaqlıqdan yapışıb Gorusun şiş dağlarının döşü ilə ağaran yollara baxır, ürəkdən gələn bir səslə yana-yana oxuyurdu.

Həcərin səsi qazamatı doldurmuşdu. Dustaqlar dəmir barmaqlıqlardan yapışıb gücləri çatdıqca silkələyir və hiddətlə qışqırırdılar:

-Oxu, bacı, oxu! Qoy Səlim bəy partlasın!

-Oxu, Həcər xanım, bəlkə Qaçaq Nəbi səsinə eşidib bizim də imdadımıza çatdı!

Silahlı keşikçilərində ürəyi yumşalmışdı. Ancaq onların əlində əlac yox idi. Həcər xanım bütün nifrətini oxuduğu nəğmələrə qatmışdı.

Qazamat istidir yata bilmirəm,
Ayaqda qandalaq qaça bilmirəm,
Qapısı bağlıdır aç bilmirəm.
Qazamat dalını dələsən, Nəbi
Mənim bu günümdə gələsən Nəbi!

Yenə qazamatdan qəzəbli nidalar ucaldı:

-Ar olsun Səlim bəyə! O yaralı xanıma niyə dustaqxanaya salıb?

-Bu Səlim bəyə baha oturacaq, Qaçaq Nəbi hələ ölməyib, əlbət gəlib çıxacaq!

Səlim bəy pərdəni, çəkdi qulaqlarını tutdu, özünü kresloya çırpıb əlindəki lələk-qələmi hirsələ mürekkəb qabına sancdı: “Mən belə inad qadın görməmişəm! Gecə-gündüz oxuyur. Ancaq mən danışdıranda bir kəlmə də kəsmir. Daşdan səs çıxır ondan yox. Soruşuram Məmməd bəyi sən vurmusan? Dinmir. Soruşuram Ala Mahmud bəyi sən vurmusan? Yenə dinmir. Hələ ərköynlük eləyir. Nəbisi ilə bizi qorxudur. Qoy bir az qazamatda yatsın, onda ağı başına gələr. – Lələk-qələmi əlinə alıb qarşısındakı yazılı kağıza şimşəkvari bir imza atdı, acı-acı gülümsündü: - O özünə nahaq əzab verir. Daha xallı göyərçin mənim əlimdən heç hara uça bilməyəcək”. Səlim bəy bu sözləri ürəyində desə də, keşikçilərin eşidəcəyindən ehtiyat edirmiş kimi, oturduğu yerdə əvvəlcə pəncərədən qazamata sarı boylandı, sönra dönüb tərs-tərs kabinetin küncündəki kağızların arasında eşələnən qamışboy, gözlərinin altı torbalanmış, topasaqqal, çeşməyini yekə donqar burnunun üstündə güclə saxlamış arıq müstəntiqi qaraladı: “Cəhənnəmə!.. Qoy nə qədər dəlil-sübut toplayır toplansın. Xəfiyyə generalı Skalondan yaman qorxur. Dünən general ona teleqram göndərərək ki, Qaçaq Nəbinin cinayət işinə aid olan bütün sənədləri sahmana salıb, təcili Tiflisə göndərsin. Ona kömək etməsəm, kor pişik kimi bir ay da burda miyoldayacaq. Qoy işini tez qutarıb redd olsun. Mən o inadkar, ərköyün xanımla görək dil tapa biləcəyəmmi?” Özü də bilmədən cibinə tərəf meyllənən əilini tez çəkdi, ehtirasdan bəbəkləri oynadı. “Arvadının ləçəyini saxlaya bilməyən bir kişiyyə nə demək olar? Binamus!” Səlim bəy müsəlman şərqində çox pis səslənən bu nalayiq sözləri ürəyində təkrarlayıb hirsini xeyli söndürdü. “Buda Xüdəfərin körpüsündə məni aldatdığı deyil... Necə olursa-olsun onunla ağıllı-başlı danışmalıyam. Özü də Cavad xan kimi hərəkət etmək yaramaz. Mən

Qarabağın nəcabətli nəslindənəm, nəslimizə layiq hərəkət etməliyəm. Bəlkə o xallı göyərçin elə bilir ki, Ərzə qayada ona mənim gülləm dəyib. Onu allahdan başqa heç kəs bilə bilməz. Beş yüz adam atəş açdı, mən də biri. Mən ona qiymaram. O mən deyənə qulaq assa, onun qardaşlarını günü sabah Sibirdən qaytartdıraram”. O, yumşaq kreslodan ağır-ağır qalxıb lələk-qələmini qulağının üstünə keçirtdi. Gözucu kağız-kuğuzların, qovluqların arasında itib-batan çeşməkli müstəntiqə baxdı. Müstəntiq eynəyin qabarıq şüşəsində vızıldayan milçəyi qovmağı belə unutmuşdu: “Bu zehrimara qalmış qəbzləri, sənədləri, aktları işə tikməklə qurtaran deyil. Dünən axşamdan yuxusuzam. Qorxuram generalın əmrini vaxtında yerinə yetirə bilməyəm. General Skalon mənim barəmdə yaman insafsızlıq edir. Neçə ildir bu boyda ağır cinayət işini yırıb üstümə. Mənə köməkçi də vermir, tez qurtaram. Təkbaşına düz beş yüz adam dindirmişəm. Hələ general deyir ki, dəlil-sübutun azdır, gərək indi Kərbəlayı Xanəliyə də təqsirnamə yazam, cuvar Kərimə də. Gündə neçə adama təqsirnamə yazarlar?! Hələ qarababaya gedib hampa Sərkisi də dindirməliyəm. Yazığın qızını Qaçaq Nəbi zorla alıb verib yetim Arakelin oğluna. Böyük toy vurdurub. Toyun xərci isə tacir Hacı Fərəcoğlunun kürəyindən çıxıb.” Qaçaq Karapetin anası Arfeniki də tutmalıyam. Eh, bir aləm işimiz var, yaxşı eləyib çoban Ələkbəri buraxdım, gərək ona da təzədən bir iş açaydım. Onsuz da naçalnik Səlim bəy Ələkbərin cəzasını yerində verib. Dili indi də söz tutmur. Yazıq canım, hələ general Skalon mənə deyir ki, tezliklə İrana addayıb Canavarpapaq Qara Nəbini də, Kərbəlayı Cəfəri də, Əbil bəyi də tapmalısan. Onları təzədən əməlli-başlı dindirmək lazımdır... O zalım balaları bizim işimizi yaman korladı. Kim bilir indi hansı cəhənnəmə dürtülüblər. Mən bədbəxt oğlu gərək Tiflisdən qayıdan kimi o taya addayam. Cavad xanın vurulması məsələsini yerində öyrənməliyəm. Hacı Fərəcoğlunun karvansaradakı qəraətini ətraflı tədqiq etməliyəm. Eh, bu müstəntiqlik lap zülm işdir. Əgər qaçaqlar Xudafərin körpüsündə İran müstəntiqini apardığı işi ələ keçirməsəydilər, mənim o tayda nə ölümüm vardı! Nə bilim, Qaçaq Nəbi o ili kimə nə qədər parça verib?! Bu tacir Hacı Fərəcoğlu da işi lap tündləşdirir. Gərək yoxsul Hətəmin ölümü barədə də adam dindirəm. Bizim general Skalonun da elə bil heç dünyadan xəbəri yoxdur. Əlində zərrəbin hər şeyə hüquq nöqteyi-nəzərindən baxır. Day demir ki, ali hüquq məktəbində oxuduğumuz başqa şeydir, həyatda gördüyümüz başqa şeydir. Külli aləm görür ki, Qaçaq Nəbi ilə Həcər xanım min cür cinayət törədiblər. Zalım balası da elə hey tələb edir ki, şahid dindir, sübut tap, əşyayi-dəlil topla... Nə qədər əşyayi-dəlil toplamaq olar?! Nə qədər sübut yığmaq olar?! Qaçaq Nəbi neçə yüz kəndi tamamilə qızıl pul vergisindən azad edib. Tüfəng gücünə neçə mülkədarın, neçə bəyin, neçə xanın torpağını yoxsullara paylayıb! Dövlətə neçə yüz manat ziyan vurub! Heç haqq-hesabını bilən var ki!.. Kərbəlayı Cəfərin torpağını qurban tikəsi təki bölüşdürüb Mollu camaatına.

Şeyxul-İslam qəzetlərdə yaxın Şərqi bütün müsəlmanlarına müraciət edib ki, Qaçaq Nəbi kafirdir. O da Babək təki islam dininin qatı düşmənidir. Kim onu tutsa, hökumətdən böyük cin alacaq. Daha bundan tutarlı ittihamnamə?! Qafqaz canısını da dəfələrlə Qaçaq Nəbinin azgınlığı barədə padşaha raport yazıb. Türkiyə sultanı da ondan şikayət eləyir. İran şahı da Qaçaq Nəbinin əlindən zinhara

gəlib. Daha bunlardan artıq dəlil, sübut olar?! O quldur Ərzəqaya davasında neçə-neçə bəy öldürüb.

“Тифлисский листок”da Şeyxul-İslamın müraciəti dərc olunmuşdu. Şeyxul-İslam Qaçaq Nəbini kafır, dinsiz adlandırır və onun tezliklə tutulub asılmasını tələb edirdi.

Daha nə qədər dəlil-sübut olar?! Bəylərə, koxalara, pristava göndərdiyi hədə-qorxu mətublarının isə sayını bilən yoxdur. Məmməd bəylə Ala Mahmud bəy indi Gorus xəstəxanasında can verir. Pristav Əliyevin ölümü padşaha da bəllidir. Bəs bunlar dəlil-sübut deyil?! Sübut!.. Sübut!.. General Skalon gah Peterburqda, gah Tiflisdə oturub elə hey Sübut axtarır. Bu on səkkiz qovluq möhürlü kağızların hamısı dəlil-sübutdur!” müstəntiq Beçerovun sallaq dodaqları pıçıldadıqca çənəsindəki yumruq boyda saqqalı tərpənirdi. “Bu gözümə düşən nədi?” O, barmağını eynəyinə yaxınlaşdırıb qabarıq şüşənin üstündə vızıldayan milçəyi qovur, yenidən sənədləri dörd gözlə eşələyir, oradan cürbəcür rənglə, cürbəcür xətlə yazılmış möhürlü ölüm aktlarını tapıb səliqə ilə qovluğa tikirdi: “Axşama az qalır, bu zəhrimar heç qurtaran deyil. Həcərin dindirilməsi də yarımçıq qaldı. Gərək necə olur-olsun Məmməd bəylə Ala Mahmud bəyin ağır yaralanmasını onun boynuna qoyam. Qardaşları Məmmədlə Lətifin cinayət işlərini də onun cinayət işi ilə əlaqələndirəm. Yoxsa Səlim bəy bir xoş təbəssümə o it küçüklərini Sibirdən qaytara bilər. Eh... mən də özümə peşə tapmışam. Hərə öz kefindədir, mən bədbəxt də burda kargüzarlıq edirəm. Hələ araşdırılmalı yeddi qovluq sənədim qalır...”

Səlim bəy bir yerdə qərar tuta bilmirdi. Həcər xanımın səsi Səlim bəyin beyninə düşmüşdü:

Qazamat istidir ağrıyır başım,
Axır gecə-gündüz qanlı göz yaşım.
Yanımda tapılmır qohum-qardaşım,
Mənim bu günümdə gələsən, Nəbi!
Qazamat dalını dələsən, Nəbi!

Səlim bəy qızıl müştüyünə bir papirəs taxtı, alışırdı. Tüstü tavandan asılmış otuzluq lampanı bürüdü: “Oxu, oxu... qoy bu erməni dığası rədd olub getsin! Səninlə mən tezliklə danışacağam...” O, əllərini arxasında çataqlayıb ayı dərisi döşənmiş geniş kabinetində dinməzcə var-gəl etdi: “Bilmirəm bu müstəntiq niyə adamları mənim kabinetimdə dindirir? Dəli şeytan deyir... Yox, qovsam, gedib ağzını Tiflisdə dağıdacaq...”

Müstəntiq, Səlim bəyin dolmuş halda gəzişməsindən narahat olmuşdu. Sənədləri tələm-tələsik qovluğa tikirdi. Birdən barmağına iynə batdı: “Zəhrimara qalasan!”. Ufuldayıb iynəni kağızların üstünə tulladı və barmağını dişləri arasında sıxıb, gözlərini eynəyin altından Səlim bəyə zillədi:

-Naçalnik, xahiş edirəm Həcər xanıma yenə çağırtdırın, onu bir də dindirək, mən tələsirəm.

Səlim bəy qonur gözünü qıyıb müştüyünü saymazyana tüstülətdi:

-Cənab müstəntiq, onu mən özüm də dindirə bilərəm. Həcər xanım barədə narahat olmağa dəyməz.

Müstəntiq pərt halda qanamış barmağını havada yellədi və sonra çeşməyinin üstünə axan yumşaq qara saçlarını komalayıb balaca günlüklü furajkasının altına yıxdı. Milçək müstəntiqin çeşməyinin qabağında yenə vızıldayırdı. O, iynəsini götürüb başını aşağı saldı: “Hə deyirəm, Həcər xanımı sən dindir... Ancaq, dostum, ayıq ol! Səni heç də ürəyindən keçirdiyinə xoş günlər gözləmir”.

Müstəntiq Beçarov sənədləri sahmana salandan sonra həbs etdiyi cinayətkarlara təqsirnamələr yazdı. O, əjdaha başlı qələmini tez-tez qatı mürəkkəbə sancıb qarmaqarışq imza atılmış möhürlü sənədlərin altına bu sözləri əlavə etdi: “Məşhur kəndli üsyanının başçısı Qaçaq Nəbinin və Qaçaq Həcərin quldur dəstəsinə kömək etdiyi üçün ən ağır cəzaya layıqdır!” Sonra da gözlərini çeşməyinin altından Səlim bəyə parıltadı:

-Naçalnik, mənəcə, quldurlara qoşulmuş axmaqlara bundan əskik cəza vermək olmaz.

Səlim bəy donuxmuş halda müstəntiqin yazdığı “... ən ağır cəzaya layıqdır!” cümləsini ürəyində təkrarladı, eyhamla gülümsədi:

-Cənab müstəntiq, indi həyatda hər şey mürəkkəbdir! Bir damla mürəkkəblə həm baş kəsmək olar, həm nikah...

Müstəntiq Beçarov Səlim bəyə baxıb öskürdü və başını yelləyə-yelləyə cibindən dəsmalını çıxartdı:

-Bu zəhrimar kağız-kuğuzun tozu məni lap öldürdü. Oho... oho... Yaxşı, naçalnik, zəhmət olmasa, Həcərlə atasının aktını imzalamısan, ver tikim işə.

Səlim bəy qızıl müştüyünü ağzının bir küncünə verib stolun siyirtməsindən əbəyi qarışıq imzalarla zəncirlənmiş qoşa möhürlü iki akt çıxartdı.

-Al, cənab müstəntiq. İkisini də imzalamışam. Hara istəyirsən tik... Kərbəlayı Xanalının da cinayəti böyükdür. Qızı ilə Çəmənşad davasında on beş kazak yaralayıb, dörd bəy öldürüb. Məmməd bəylə Ala Mahmud bəyin sağ qalmalarına da ümid azdır.

Beçarov aktı alıb gözünün qabağında yellədi, çeşməyə qonmuş milçək vızıltı ilə havaya qalxdı.

-Əlbəttə, Qaçaq Nəbinin qohum-əqrabaları çox böyük cinayət törədiblər. Onları nəsillicə gərək Sibirə göndərək. Hələ Peterburqa yazıb Vasilini də həbs etdirəcəyəm...

Səlim bəyin dodağında istehzal bir təbəssüm oynadı. Onun mənası müstəntiqə çatmamış pozuldu... Müştüyünü damağından alıb pəncərədən küçəyə baxdı, sonra pəncərəni tələsik açdı. Mehdi köhlənini düz onun kabinetinə tərəf çapırdı.

O, tövşüyən tərli atını pəncərənin altında saxlayıb sərt və məğrur bir nəzərlə Səlim bəyə baxdı, əlindəki zərfi ona uzatdı:

-Al, cənab naçalnik, bu məktub sənə çatacaq! Qaçaq Nəbi göndərib!

Səlim bəy bu anda özünü qəfəsi dağıdıb çıxmış yaralı pələgin pəncəsində hiss etdi. Lakin dəmir barmaqlıqlar arasından zillənən bir cüt alovlu göz onu toxtatdı. Bəy barmağını tətikdə saxlayan Mehdi gözləri ilə qanlı-qanlı hədələdi və heç təhlükə gözlənmirmiş kimi laqeyidliklə zərfi açdı:

“Çatacaq əfətli Səlimə!”

Hirs Səlim bəyin başına vurdu. Hərflər gözlərinə böcəklər kimi görünürdü... Beçarov isə özünü tox tutmaq istəyirdi, lakin bacarmadı. Qorxudan gözləri çanağından çıxmışdı. Çəsməyin altında gah Səlim bəyin donuq sifətinə, gah da atın üstündə tapanacasını onlara tuşlayıb durmuş qaçağa baxırdı.

-Naçalnik, Qaçaq Nəbi nə yazıb!

Səlim bəy hirsli-hirsli cavab verdi.

-Cənab müstəntiq, deyəsən, o quldurun ölümü yaxınlaşıb! Keçinin buynuzu gecişəndə çobanın çomağına sürtdü! – Səlim bəy dilini hirsdən partlamış dodaqlarına çəkib məktubu oxumağa başladı:

“Əfətli Səlim, sən də özünü Qarabağda kişi sayırsan. Əslində baxanda, səndə kişilikdən bir nişanə belə yoxdur. Heyif başındakı o papağa! Sən gərək arvad ləçəyi bağlayasan. Qardaşınla adama bir yabı minib düşmüşən qoşunun qabağına; bu dağ mənim, o dağ sən... məni axtarırsınız. Kişi də zənənə əl qaldırmı? Hərgah qaçaq mənəmsə, gəl burda – Üçtəpənin düzündə qabaq-qarşı vuruşaq, görək kişi kimdir. Yaralı zənəni Qızıl qayada beş yüz quldurla əsir etməyi kişilik saymıram. Qisası, bu kağız sənə çatan kimi mənim şahinim Həcər xanımı, qayınatam Kərbəlayı Xanəlini, dostlarımdan cuvar Kərimi qazamatdan buraxmasan, özünü ölmüş bil. Əvvəlcə qazamatı dağıdıb bütün dustaqları azad edəcəyəm, sonra da düz Qarabağa gedəcəyəm. Əfətlidəki malikanəni Kərbəlayı Cəfərin malikanəsi kimi, yandırıb külünü göyə sovuracağam, bütün nəsil-nəcəbətini də qılıncdan keçirəcəyəm! Özünü isə tutub, boğazına qurğuşun əridib tökəcəyəm! İndi özün bil, məndən xəbərdarlıq etməkdir.

*Qaçaq
Nəbi”.*

Səlim bəy məktubu oxuyub qurtarandan sonra onu ovcunda sıxcaladı. Qalayçı Osman sanki Səlim bəyi kürədən yenicə çıxarmışdı.

-Demək, belə... quldurun cəsarətinə bax!.. – Səlim bəy cəld əlini tapancasına atdı, lakin Mehdiini görə bilmədi. – O, necə oldu?!

Naçalnik məktubu oxuyunca Mehdi köhləninə dəyib aradan çıxmışdı.

-Kəsin onun səsini!

Keşikçilər tüfənglərin qundağı ilə dəmir qapını döyüb, Həcərin mahnısını qarışdırdılar. Səlim bəy məktubu cırıq-cırıq elədi və Beçarovun başına sovurdu.

-Maymaq, bəs niyə o qulduru vurmadın?! Al, bunları da maddəyə, sübuta sal!

-Naçalnik, mənim günahım nədir?

-Günahın, günahın... kağız-kuğuzun içində eşələnmək! O boyda İravan quberniyasının baş müstəntiqisən. Mən məktubu oxuyunca qulduru qaçırdın!

Beçarov arıq çiyinlərini qısdı-Səlim bəyin hədələri xoşuna gəlməmişdi. Onun kabinetindən tez çıxıb getmək istəyirdi. Odur ki, Qaçaq Nəbi barəsində xəbərlər, məqalələr dərc olunmuş, Rusiyada çıxan «Новое время», «Петербургские ведомости», «Нижнегородский листок» sair qəzet-jurnalları bir qovluq, Tiflisdə nəşr olunan “Mşaq”, “Kavkaz” və “Tiflisiskiy listok” qəzet-

jurnallarını isə başqa qovluğa doldururdu. Qovluqları möhkəm bağlayıb qapının ağzına yığdı.

Səlim bəy qızıl müştüyünü tüstülədə-tüstülədə ayı dərisi döşənmiş kabinetində yenə var-gəl edirdi. “Axmaq quldurun cəsaretinə bir bax! Günün günorta çağı mənə ultimatum göndərir. Mən onun arvadını... Yox, fikirləşib ağıllı hökm çıxarmalıyam. Atam həmişə deyir ki, ağıllı padşahlar hirslənəndə heç vaxt ferman vermirlər”.

Beçarov qovluqları həyətdə dayanmış faytona daşıyırdı. Səlim bəy isə çay gətirtdirib hirsini bir balaca soyutmuşdu. Artıq o, “fərman verməyə” tələsmirdi. Stolun üstündəki balaca zəngi yavaşca cingildədi gözətçini çağırırdı. Qapı açılanda sarıbiğ, yekəpər, zəhmli bir kazakın başı içəri soxuldu.

-Əmrinizə hazıram, cənab naçalnik!

-Baş qazamat keşikçisini yanıma çağır!

-Bu saat, cənab naçalnik!

Elə bu vaxt hay-küy eşidildi; Qaçaq Nəbinin dəstəsi coşğun dağ selinə dönüb Gorusun küçələrinə axmışdı. Bozatin belinə sanki dağ qartalı qonmuşdu. At irəli şığıdıqca Qaçaq Nəbinin qara yapıncısının ətəkləri qartal qanadları tək açılırdı. Aynalı açılırdı. Aynalı yenə onun əlində guruldayırdı.

-İgidlər, dağıdın qazamatı! Gərək zindanda bir nəfər də dustaq qalmasın!

Şəhərə çaxnaşma düşdü. Keşikçilər qorxularından qaçıb qazamatın tinlərində səngərə yatmışdılar. Ayağı yer tutan qaçırdı. Hara qaçırdı, kimdən qaçırdı-özləri də bilmirdilər.

Qaçaqqlar keşikçiləri qovub qazamatı dövrələdilər. Həyət-bacalarda seyrək güllə səsləri eşidilirdi. Qaçaq Nəbini tanıyan adamlar sevinirdilər:

-Ara, ora bax, o bıqlı kişi Qaçaq Nəbidi. Gör Bozatin belində necə oturub!.. Elə bil qızılquşdur.

-Onun başına pırlanım, gör keşikçilərin biri gözə dəyir?

-Ara, o Qaçaq Nəbinin yanındakı kimdir?

-Qardaşı Mehdidir də. O da qardaşı kimi qoçaq oğlandır.

-A başına pırlanım, o burnu yekə kişi qaçaq erməniyə oxşayır.

-Ara, ermənidir də. Adı da Karapetdir. Nəbinin deyirlər sağ əlidir. Tacir Hacı Fərəcoğlu deyir ki, mənim evimi Nəbi yox, Karapet yıxıb.

Qaçaq Nəbi Səlim bəyi çox pis vaxtda yaxalamışdı. Bəy mühafizədəki olub-qalan doxsan silahlı keşikçisi ilə Qaçaq Nəbinin qabağına çıxsaydı, ağılsızlıq etmiş olardı. O, qaçaqların gücünə yaxşı bələd idi. Həmişə azı beş yüz silahlı kazakla vuruşmağa adət etmişdi. Bəs indi hanı o qüvvə? “Onsuz da Qaçaq Nəbinin ömrünə az qalıb. Rus, İran və Türkiyə hökumətinin əli ilə ona cənubda, Türkiyənin Larnı kəndində elə bir tor qurmuşuq ki, ağılım çətin kəsir bu dəfə o, tordan salamat qurtara bilsin. Qan tökməyin nə mənası! Tacir Hacı Fərəcoğlu bütün olub-qalan var-dövlətini Qaçaq Nəbinin ölümü yolunda qoyub. Demək, o quldurbaşının qəbri qazılıb. Daha mənə nə olub ki, günün günorta çağı səksən-doxsan keşikçi ilə Gorusun küçələrində Qaçaq Nəbinin quldurları ilə atışam. Məğlub olsam, gərək ya özümü güllə ilə vuram, ya da Kərbəlayı Cəfər tək Zəngəzurdan baş alıb gedəm. Gələcək çətin mübarizə üçün mən özümü qorumalıyam. Qaraquş sümüyü ölçüb sonra udar”.

Qapı açılarkən Səlim bəy fikirlərindən ayrıldı. Qazamın baş keşikçisi Səlim bəyin hüsurunda titrəyirdi.

-Gəliblər, naçalnik!..

Səlim bəy əlindəki tapancasını soyuqqanlıqla stolun üstünə atdı. O özünü elə aparır ki, guya heç bir ölüm təhlükəsi gözləmirdi. Bəy qızıl müştüyündəki papirosunu tüstülədə-tüstülədə qorxuya düşmüş baş keşikçini süzdü:

-Kar deyiləm, “cənab”. Get bu saat qazamatın qapısını aç. Qoyma o quldurlar qapını sındırsınlar. Həcər xanımı da, atası Kərbəlayı Xanəlini də burax. Mən bir də o azğınlarla üz-üzə gəlmək istəmirəm.

Baş qazamat kişikçisi Səlim bəydən belə cavab gözləmirdi. Elə bil titrətmə xəstəliyinə tutulmuşdu. Dişi-dişini sındırırdı. Zəhimli çil sifəti daha eybəcər şəkllə düşmüşdü. Qorxurdu. “Bəlkə naçalnik məni sınayır? Bir dəfə ona yalan satmışam deyə daha mənə inanmır. Naçalnik məni hədələyib dedi ki, əgər bundan sonra bir də məni aldatsan, gözlərini çıxarıb atacağam!”

Səlim bəy dediyi sözləri təkrar edəndə baş qazamat keşikçisi geri çevrildi: “Qulaqlarım nələr eşidir! Bizim bu naçalnik dəli olub nədi?! Görəsən o, düz deyir, yoxsa məni sınayır?!”

O qanrılıb açıq qapıya baxdı. “Birdən məni vurur ha!” Kabinetdə vızıldayan güllələr tavandan asılmış otuzluq lampanın şüşəsini çiləklədi. Şüşənin qırıqları bəyin başına səpələndi. Lakin bəy yenə də özünü sərbəst aparırdı: “Bu, o quldurbaşına baha oturacaq! Qoy rədd olub getsinlər, sonra özüm bilirəm nə edəcəyəm”.

...Günəş Yeddibulağa tərəf əyləndə şəhərdə hamı Qaçaq Nəbidən danışdı.

-Qaçaq Nəbi qurd ürəyi yeyib!..

-Lap dördböyrək oğlan imiş!..

-Belə igid qaçaq dünyaya gəlməyib...

-Əlbəttə! Günün günorta çağı qazamtı yarıb Həcər xanımı apardı...

Şəhərin üstündən barıt qorxusu çəkildə Səlim bəylə Beçarov qazamatın qabağında dayanan dördətli faytona əyləşirdi. Hər ikisinin ürəyində dəli bir ağrı baş qaldırmışdı.

-General Skalona nə cavab verəcəyik?

-Allah bilir.

-Bir də axı, ikimiz od olsaq da nə edə bilərik? Bütün el-oba Qaçaq Nəbinin tərəfini saxlayır.

-Düz deyirsən. Şeyxul-İslam kimi böyük nüfuslu bir din xadimini də Zəngəzura çağırırdıq. O da qəzetlərdə çıxış elədi. Axır da belə oldu. Ermənilər o kafiri müdafiə elədilər.

-General Skalon bizi danlasa, cavab vermək lazımdır ki, Qaçaq Nəbi ilə heç o böyüklükdə padşahın özü bacarmır, biz nə edək?! Biz də bacardığımızı edirik.

Dombagöz qoca faytonçu heç bir söz eşitmirmiş kimi atları qamçıladi: “Mən bu dərdləşən ağaların birini yaxşı tanıyıram. Vaxtı ilə onu dostları ilə Gəncədən Şuşaya gətirmişəm... Yol boyu hey Qaçaq Nəbini asıb-kəsirdilər. Şuşaya çatarmaz qabağımıza dovşan çıxdı... Qorxmasaydım, Səlim bəyi bu dəfə Tiflisə apararkən o yollarda uçurub öldürərdim. Ərzəqaya davasında o mənim qohumum

gəncəli İsmayılın başına müsibət açıb. Özü tək əzəzil, nainsaf adam yoxdur. O zaman kirə pulumu da vermədilər. Ah, qurban olum Qaçaq Nəbiyə! Bir az bundan əvvəl onun başına elə bir oyun açdı ki, anasının toyu yadına düşdü. Adamın atasını belə yandırarlar! Qaçaq Nəbi Gorus qazamatının qapısını da çıxarıb apardı. Səlim bəy gərək bundan sonra başına arvad ləçəyi bağlaya. Bir vaxt ikicanlı qadını qovurdu. İndi yumurta yükü aparır”.

Fayton daş döşənmiş ensiz yollarla çalxalana-çalxalana irəliləyirdi. Mırıqdiş qayalar arxada qalmışdı. Min simli saçaq-saçaq şəlalələr axşamın səssizliyində daha aydın çağlayırdı. Səma tala-tala çiçək açmışdı; ulduzlar göylərin ala-tala buludları arasından göz-göz işıldayırdı. Bərgüşad və Həkəri obalarından əsən isti aran mehi yollara barıt qoxusu yayırdı. Aşağıda, lap aşağıda köpüklü dağ çayının hər iki sahilinə sığınmış Gorus şəhərinin işıqları qorxa-qorxa göz qırpırdı. Qazamat qaranlıqlar içərisində itib-batmışdı. Fayton artıq köhnə Gorusun qaşından çoxdan aşmışdı. Lakin faytondakıların danışmağa həvəsi yox idi. Yalnız dombagöz qoca faytonçu qamçısını şən-şən başı üzərinə fırladırdı. O, sanki canlı adam yox, çovuş Kərbəlayı Pirverdi tək “əmanət” aparırdı.

-Dəhə!.. Dəhə!..

...Atların qulağı Tiflisin girəcəyində görünəndə balaca uşaqlar əllərində “Kavkaz” qəzeti qışqırışa-qışqırışa ağaların qabağına yüyürdülər. Uşaqların bir arıq, uzununu atılıb faytona mindi:

-Əmican, qəzet alın, qəzet alın!.. Təzə xəbər, naçalnik Səlim bəy Qaçaq Nəbinin qorxusundan Həcər xanımı Gorus qazamatından buraxmışdır!

-Necə?!

-Vallah, düz deyirəm. Alın oxuyun, maraqlı şeydi. Qaçaq Nəbi Səlim bəyə ultumatı göndərib.

Uşaqların haray-həşiri axşamdan bəri faytonda Qaçaq Nəbinin yuxusunu görənlər diksindirdi. Müstəntiq Beçarov cəld çeşməyini çıxartdı, qızarmış bulanıq gözlərini ovuşdurub yuxusunu qovdu və heyrətlə böyründə qalaqladığı qovluqlara baxdı. “Şükür, burdadır!” Müstəntiq bir balaca sakitləşdi. Faytonçu cilovu yığarkən müstəntiqin qoluna toxundu və onun çeşməyini saldı. Çeşmək təkərin altına düşüb çilikləndi. Aldığı qəzetləri diqqətlə oxuyun, sarışın sifəti payız çöllərinə dönmüş, yaraşığı çənəsi, əyri burnu, qızılı bıqları üzünün bir yanına meyllənmiş müstəntiq Səlim bəyin qəzəbindən qorxduğu üçün cıncırını belə çıxarmadı.

-Naçalnik, müxbirlər yenə nə yazıblar?

Səlim bəy qəzeti burmaladı:

-Nə yazacaqlar, əclaflar böhtandan başqa heç şey bilmirlər!

Qoca faytonçu uşaqlara qaş-göz atıb, qamçısını havada oynatdı:

-Hə, başınıza dönüm, tərpinin görə, Tiflisə də çatdıq. Arpanın vaxtı keçsə, damaq olarsınız. İşim çoxdur; tezdən gedib Şeytanbazarda gərək müştəri axtaram.

Səlim bəy qəzəblənmişdi: kafkazin bu yalançı müxbirlərinə bir bax! Gör məni qəzetdə necə biabır ediblər?! Bundan sonra mən general Skalonu necə inandıracağam ki, hadisə heç də müxbirlərin təsvir etdiyi kimi olmayıb?! Mən

siaysət naminə qaçaqlara yersiz müqavimət göstərməyin əleyhinə olmuşam. Əgər biz qaçaqlarla qarşılaşsaydıq, çox güman ki, planımız pozulardı...”

...Ağır kilsə zənglərinin sədası cah-cəlallı Tiflis şəhərini yuxudan qaldırırdı. Stansiyadan uzaq yoldan gəlmiş yorğun faytonçu atları təki tövşüyən köhnə parovozların qırıq-qırıq fiti eşidilirdi...

BİRDƏ GERİYƏ NƏZƏR SALAQ

NƏBİNİN ANADAN OLMASI

Zəngəzur mahalında rəncbər Alonu tanımayan yox idi. Elə ki yaz gəldi, rəncbər Alo mehrini salardı çöllərə. Bəylər, hampalar, qazlar dayanardı qapısında növbəyə. Hamı istərdi ki, torpağa toxumu rəncbər Alo səpsin. Deyirdilər əli bərəkətlidi, torpağa atdığı bir dən bir çuval olur. Odur ki, Zəngəzurda varlı-karlı kim vardı, hamı taxılın Aloya səpdirirdi. Alo da taleyindən naşükür deyildi. Qazlar, hampalar azdan-az, çoxdan-çox Alonun yolunu görərdilər. Alo dinib-danışmazdı. Hər kəs nə verdi ona da qane olardı. Bir kəsdən mizd istəməzdi. Kəç-külfət bir qarnı ac, bir qarnı tox qışı yaz, yazı payız edərdilər.

Alonun külfəti də böyükdü, üç oğlu, ybir qızı vardı. Günlərin bir günündə axşamüstü Gözəl keçiləri yemləyib evə gələndə Alonan üz-üzə gəldi. Alo kişi dolu vedrəni onun əlindən aldı. Gözəl istədi Aloya nəsə desin. Amma kişini qanıqara görüb sözünü uddu. Amma Alo da arif adam idi. Deyəsən nəsə duymuşdu. Axşam ocaq qırağında oturanda Gözəlin üzünə mənəli-mənəli baxıb dedi:

-Arvad, sözlü adama oxsayırsan, olma yenə...

-Hə, a kişi, yenə...

– Gözəl başını aşağı dikdi.

Bu söhbətdən xeyli keçdi. Gözəlin bir oğluy oldu. El-camaat Alonun qaranlıq daxmasına yığışdı, körpəyə ad qoydular – Nəbi.

Körpə Nəbi Alonun yoxsul daxmasında böyüdükcə, Alonun da saç-saqqalı ağarır, qəddi yavaş-yavaş əylirdi. Yaman gün Alonu da qocaltdı. Hey çalışdı, işlədi, tər tökdü, amma pis gündən yaxa qurtara bilmədi. Axırda fikirləşdi ki, bütün Zəngəzur camaatı qara gündə yaşayır. Olacağa çarə yoxdur.

Nəbi boylu-buxunlu, şəstəli-qamətli bir cavan kimi böyüyürdü. Adam onun camalına baxdıqca baxmaq istəyirdi. Heç elə bil insan deyildi, haqdan yaranmışdı, gözəllikdə Yusif ona tay ola bilməzdi.

Nəbi böyüdükcə hər şeylə maraqlanar, uzun-uzadı gecələrdə bəzən hey düşünür, ailələrinin kasıb, ac-yalavac yaşaması onu yandırır-yaxırdı. Anası Gözələ deyirdi ki, qoy böyüyüm, sənə o qədər allı-güllü donlar alacam, Aloya da elə gözəl çuxalar tikəcəyəm ki...

On iki yaşa qədəm qoyanda Nəbi daha evdə artıq yük olmaq istəmədi, həmişə atasını hörmətlə əkinə, səpinə çağıran Kərbəlayi Məhəmmədin yanına getdi. Salam-kalamdan sonra utana-utana dedi:

-Kərbəlayi əmi, atam həmişə sənə xeyirxahlığından danışır, deyir bizim uşaqların boynunda Kərbəlayi əminin böyük minnəti var. İndi bizim də əlimiz çörəyə çatır, qabağınızda xəcil olmaırıq. Ancaq Kərbəlayi əmi, bu qış güzəranımız lap ağır keçib, indi unnuğumuzda bir ovuc unumuz qalıb, bu zalım hampalar da atama çatması haqqı vermirlər ki, barı yaza çıxsa bilək.

Nəbinin gözləri doldu, sözünü axıra çatdırma bilmədi. Ürəyi yumşaq bir adam olan Kərbəlayi uşağın başını sıgalladı, sonra üzünü nökrə Kürd Əliyə tutub dedi:

-Əli, get bu uşağı əməlli-başlı yedirt, sonra da qatırı unla yüklə, qapıda hazır olsun.

Kürd Əli Kərbəlayı Məhəmmədin dediyinə əməl etdi. Nəbini əməlli-başlı yedirdi, sonra da qatıra iki kisə un yükləlib qapıda saxladı.

Kərbəlayı Məhəmmədin Nəbidən yamanca xoşu gəlmişdi. Fikri də başqa idi.

Kərbəlayının gözünün ağı-qarası bircə qızı vardı. Öz-özünə fikir eləmişdi ki, Alo razı olsa Nəbini qapıya götürər, sonra bəlkə uşaqların ulduzları barışdı. Qoy el məni qınasın, bu Nəbiyə qız verən heç vaxt peşman olmaz. Amma Kərbəlayı Məhəmməd ürəyindən keçənləri bir kəsə söyləmədi. Nəbiyə bir az da xərclik verib dedi:

-Atana de, Kərbəlayı əminin quzusu başsızdı. Rüsxət versin gəl quzuları otar, görək axırı nə olar...

Nəbi Kərbəlayı Məhəmmədə necə dil-ağız edəcəyini bilmədi.

-Çox sağ ol, Kərbəlayı əmi – deyib böyüklərə məxsus ədəblə əlini sıxdı. Kürd Əli onu qaldırıb qoydu qatırın belinə.

Nəbi kefi kök, damağı çağ evə qayıtdı. Uşağı qatırın belində görəndə Gözəlin gözü yaşardı, Nəbinin yamaqlı şalvarından görünən əzilmiş dizləri ananın ürəyinin başını göynətdi.

Alo Kərbəlayı Məhəmmədin təklifini eşidəndə xeyli fikrə getdi, Gözəl gözünün yaşını axıtdı. “Ac qulağım dinc qulağım”, istəmirəm Nəbinin quzuçuluqdan yediyi çörəyi, qoy elə qapımda qalıb gözümün qabağında olsun” – deyərək xeyli deyindi.

Alo da işə könül vermək istəmirdi. Ancaq ailənin vəziyyətini düşünəndə gördü ki, belə olsa, uşaqlar acından gözünün qabağında qırılacaq. Odur ki, Nəbinin nökrəçiliyə getməsinə elə ikibaşlı cavab verdi:

-Nəbi indi uşaq deyil ki, güzaranıma görə. Özü bilsin istəyir getməsin, kim onu evdən qovur ki... – deyərək Gözələ təskinlik vermək istədi.

Uşaq maddım-maddım atasının üzünə baxırdı. Nəbi istəyirdi bilsin ki, o getsə Alo da Gözəl kimi ürəyini sıxacaqmı... İndi atasının cavabı ürəyindən oldu. Axı evdə vəziyyət pis idi, heç olmazsa gedib işləyib evə undan, arpadan, darıdan gətirmək lazım idi. Odur ki, Nəbi anasına təskinlik verdi:

-Ay ana, Kərbəlayı əmi pis kişiylə oxşamır. Bir də pis olub mənə neylər, neyləsə özünə eyləyəcək, daha uşaq döyüləm ki... Gördüm məni dolandırmır, çıxıb başqasına nökrə duraram...

-Eh ay oğul, Kərbəlayı pis olmağına pis adam deyil, səni yola da verər, çətin günümüzdə bizə də əl tutar, ancaq gərək sözünün qabağına söz deməyəsən, sən də axı qabağından yeməyənsən – deyərək ata da nigaran-nigaran dilləndi.

Gözəl cırıq çutkusunun ucu ilə gözünün yaşını silib Aloya baxdı.

Nəbi pərt olmuşdu. Alo gözünün ucuyla Gözələ baxır, fikirli-fikirli qəlyanını tüstülədir və ahəstə-ahəstə deyirdi:

-Ay Gözəl, sözgəlişi deyirəm də... bilirsən, bu Nəbini iki gözümdən çox istəyirəm.

Deməyim odu ki, bu kərbəlayıların, hampaların, dağaların etibarına vəfa yoxdur.

Onların cilovunda ömür sürmək olmaz. Nəbi söz götürməyən uşaqdır. Kərbəlayının üzünə ağ olar. Ara yerdə xətir-hörmətimiz itib-gedər.

Nəbi daha dözə bilmədi.

-Yox ata narahat olma. Kərbəlayının xətrinə dəyməzəm. Sübh tezdən kişinin quzusunu örüşə çıxartmalıyam. Allah kərimdi, gedirəm, görək nə olar.

... Səhər tezdən Gözəl Nəbi üçün yır-yığış elədi. Boxçanı gətirib qatırın yəhərinin qaşına bağladı. Özünü saxlaya bilmədi, kövrəldi, göz yaşını onu boğdu, qoca tutun

gövdəsinə söykəndi. Nəbi həyət-bacaya göz gəzdirdi, Alo ilə halal-hümmət elədi, bacılarını öpüb, anasının qabağında dayandı. Bu vaxt hiss elədi ki, dizləri titrədi, şalvarın sökülmiş yamaqlarından canına bir üşütmə keçdi.

Nəbi anasına sığındı, ona pıçıltı ilə nə dedisə Gözəl yaxşı eşidə bilmədi. Bir də onu gördü ki, Nəbi qatırın tərəkində darvazadan xeyli uzaqlaşmış

Nəbi qanrılıb arxaya anasının hələ də söykəndiyi yerdən tərpənmədiyini, gördü, körpə qəlbinə nəşə doldu. Nəbinin hönkürtüsü Həkərinin qıjıltısına qarışdı.

... Kərbəlayı Məhəmməd Nəbinin gəlişinə çox şad oldu. Doğrusu Kərbəlayı onun gələcəyinə, Gözəlin uşağı buraxacağına heç inanmırdı. Nəbini həyət qapısında görəndə Kürd Əlini səslədi. Kürd Əli Nəbini qarşıladı, qatırın yüyənini tutub, uşağı ehmalca yerə endirdi. Nəbi mərifətli uşaq idi. Qatırdan düşüb düz Kərbəlayının qarşısına gəldi, ədəblə onunla görüşdü. Kərbəlayı iki gün Nəbiyə dinclik verdi onu həyət-bacası ilə tanış elədi. Arvadı Hükərin xanım da Nəbiyə mehribanlıq göstərdi.

Nəbi elə bil bu evin nökrəri yox, yaxın bir adamı idi. Ev sahibləri də onu beləcə qəbul etmiş, Nəbini sıxılmağa qoymurdular. Kərbəlayı Nəbini yuxarı otaqlarda yatmağa dəvət edəndə Nəbi utandı. “Yox Kərbəlayı əmi, mən Kürd Əlinin otağında qalaram, ora rahatdır, bir də ki Kürd Əli yatacağı rahatlayıb. İzin versən elə onunla qalaram”, deyəndə Kərbəlayı etiraz eləmədi:

-Yaxşı, könlün necə istəyir, qoy elə də olsun – deyə gülümsədi.

Ertəsi gün Kərbəlayı Kürd Əlini yanına çağıraraq Nəbi üçün bir dəst qalın paltar, çarıq, yapıncı sufariş elədi. İki gündən sonra Nəbi yarlı-yaraşıqlı bir pəhləvan kimi quzuları örüşə apardı.

Kürd Əli quzuya gedən uşağın arxasınca baxıb hər gün “Allah səni yaman gözdən saxlasın” deyə yola salar, axşam da gülərlə qarşılayıb quzuları rahatlardı. Kürd Əli Nəbini çox əzizlərdi. Axşamlar Nəbiyə eşidib-bildiyi nağıldan, hekayətdən danışardı. Qaçaqların igidlikləri barədə Kürd Əlinin söhbətləri Nəbinin lap xoşuna gələrdi. Bəzən o bir əhvalatı ona bir neçə dəfə söylədərdi. Darğa və pristavların qaçaqlardan qorxması Nəbiyə ləzzət eləyərdi.

Bir gün Novruz bayramı axşamı Kərbəlayı Məhəmmədin qapısını Mahmud hampa döydü. Kərbəlayının evdə olub-olmamağını soruşmadan nökrəri səslədi. Qapıya Nəbi çıxdı:

-Nökrər mənəm, nə buyuracaqsınız – deyə hampaya baxdı.

-Küçük oğlu, nə gözünü bərəldirsən, çağırını bərkit düş qabağıma, məscid üçün ellik düzəltmişik, təzə binəyə daş tökməliyik – dedi.

Nəbinin söyüşdən heç xoşu gəlməzdi. İndi hampanın onu söyməsi lap şəstinə toxundu. Cəftədən tutub “küçük dədə-babandır, get özün tök” deyə qapını hampanın başına elə çırpdı ki, hampa qorxudan iki addım dala sıçradı.

Pristav yanında böyük hörməti olan Kərbəlayı hampanın hərəkətini biləndə cin atına mindi. Kürd Əlini göndərərək hampanı çağırırdı, Nəbinin yanında onu o ki var danladı. O gündən hampa Nəbi ilə düşmən oldu.

Aylar keçdi, Nəbi boya-başa yetdi, bıqıburma bir cavan oldu. Kərbəlayının gözünün ağı-qarası Gülsabah da böyüyüb ərəgən yaşına yetirdi. Kərbəlayı deyirdi ki, qıza ki papaq vurdun, yıxılmadı demək ərə vermək olar. Ancaq nədənsə yaman ehtiyatlı tərpənir, hələ mətləbini nə Nəbiyə, nə də tez-tez onu yoluxmağa gələn Aloya açırdı. Nəbiyə Gülsabah da deyə-gülə bir həyətdə dolanırdılar.

Kərbəlayı onlara baxdıqca həmişə sevinir, Nəbinin boy-buxunu, hazırcavablığı, mərdliyi, əyilməzliyi onun xoşuna gəlirdi. Lakin öz-özünə hərdən də deyərdi ki, yox, zamanə adamı deyil, belə adamın günü-rüzgarı pis keçəcək, bəylər, hampalar qudurğan, Nəbi də söz götürməyən...

GÜLSABAHIN ÖLDÜRÜLMƏSİ

... Bir gün Nəbi sürünü həyətə gətirəndə gördü ki, Kərbəlayının evindən bir şivən qalxıb ki, gəl görəsən. Sürünü başsız buraxıb tez evə yüyürdü. Gördü Kərbəlayı başına-gözünə döyməkdən özünü haldan salıb. Nəbini görəndə uşaq kimi ağlamağa başladı, özünü Nəbinin qolları üstünə atıb huşunu itirdi. Nəbi məsələdən hali oldu. Bildi ki, elatla ziyarətgaha gedənlər Gülsabahı da özləri ilə aparıblar. Ziyarətgaha atla gələn Mahmud hampa atın cilovunu bir budağa bənd eləyib, necə olubsa hürkən at, Gülsabahı ayağı altına alıb öldürüb. Bunu biləndə Nəbi də uşaq kimi hönkürməyə başladı. Handan-hana özünə gələn Kərbəlayı “Bu qanlı yerdə qoymaram, Mahmud hampa bəyəm uşaqdı, bilmirdi ki, hürkək atı budağa bağlamazlar” deyə ağlayıb göz yaşı tökürdü.

Bir də eşitdilər ki, həyətdə hay düşüb. Nəbi Mahmud hampanı hardansa tapıb həyətə salıb. Əlindən qırmançını alıb, özünü də çəkib salıb, atdan yerə. Hampanın başı-gözü al-qan içində idi.

Nəbi onu huşunu itirincə döydü. Kərbəlayı Məhəmməd gəlib onun cəmdəyinə möhkəmcə bir təpik çəkəndən sonar dedi:

-Ah oğlum, indi bir az ürəyim soyudu. Bu it oğlu iti atın darvazadan bayıra...

Nəbi hampanın nə vaxt özünə gəldiyini bilmədi, üç gecə Kərbəlayının yanında oturdu. Deyirlər torpağın üzü soyuqdu. Elə ki Gülsabahı torpağa tapşırdılar, Kərbəlayı azca toxtadı. Amma bu tərəfdən də Kürd Əli başıalovlu gəldi ki, divan adamları Nəbinin əl-qolunu bağlayıb apardılar. Kərbəlayı elə yerindən tərpənmək istəyirdi ki, dedilər Divanbəyi hüzurə gəlib!

İnsafən Divanbəyi Kərbəlayının xətrini çox istəyirdi. İndi onun dərdinə şərik oldu, xeyli təskinlik verdi. Ayağa qalxanda Divanbəyi ona bir qulluğu, sözü olub-olmadığını soruşanda Kərbəlayı Məhəmməd dedi:

-Dərdin alım, bu işi başıma Mahmud hampa gətirib. Uşaq da bir az qalmaqal salıb. Tutub əl-qolunu bağlayıb divana apardılar. Minnətim odur ki, elə Nəbini buraxasan.

-Kərbəlayı, Nəbi sənəin nökerindimi? – deyə təəccüblə soruşdu.

Kərbəlayı dedi:

-Nöker yox, elə bizim evin uşağıdı, bu da mənə təzə bir dərd olar.

Divanbəyi nə fikirləşdisə, “baş üst, indi gedib, günahından keçərəm” deyə əlini gözünün üstündə apardı.

O gündən Nəbi Kərbəlayı Məhəmmədə birə-min hörmət elədi. Bir gün Nəbi dedi:

-Kərbəlayı əmi, bu dünyada heç nəyin fikrini eləmə, nə qədər mən sağam, daim qulluğunda varam.

Kərbəlayı da Nəbinin xətrini çox istəyirdi, onun bu sözündən çox xoşhal oldu, axşam namazından sonar Nəbini şama çağırıdı, ordan-burdan söhbət saldı, süfrə yığışandan sonar dedi:

-Ay oğul, mənim fikrim tamam başqaydı. Mən istəyirdim ki, elə səni övladlığa götürüm, var-yoxumu verim sənə. amma allah rüsxət vermədi. Belə məsləhət imiş. Ay Nəbi, day sən uşaq deyilsən, altı-yeddi ildir süfrəmdə çörək yeyirsən, maşallah cavan oğlan olmusan. Biz ağa-nökər yox, elə ata-bala olmuşuq. Gülsabahdan sonar day bilirəm ki, mənimkinə də çox qalmayıb. Öləndə məni öz çiyində apar, qoyma “gözünə torpaq tökəni yoxdur, sonsuzdur” desinlər. Əyil gözümə bir ovuc torpaq at. Bir də oğul, yaman pis zamandır, özündən muğayat ol, bəyə, hampaya bənd olma. Səni qapımda nökrə adıyla saxlamaq mənə ar gəlir! Qayıt Molluya sənə bir cüt kəl-araba verirəm, sürünü də hayla həyətinə. Onları özün bəsləmişən, sənə çatmalıdır. Həyətdəki mal-qaranın öhdəsindən Kürd Əli ancaq gələr.

Nəbi doluxsundu:

-Yox elə işmi olar? Molluya heç bir quzu da aparmaram. Sən mənə atalıq eləmişən – dedi. – Kəl arabasını deyirsən, elə o bəs eləyər, başlaram çütcülüyə. Binədarlıq edərim, hər şey düzələr. bir də ki, həftənin bu başı da, o başı da qulluğundayam.

Bəli, Nəbi arada Molluya qayıdanda bəylərin dişi bağırsağını kəsdi. Amma heç kim Nəbiyə bir söz deyə bilmədi. Nəbi çütünü qoşub, əkin-biçinə əl qoymalı oldu. Gözəlin, Alonun ürəyi dağa döndü. Bəli, Nəbi bir gün öküzləri sulamağa gedəndə gördü, budu, bir qız qabağında da bir sürü endi arxa. Qız uzaqdan qışqırdı:

-Ey, su kiçiyindir, qoy quzuları suluyum, sonra öküzləri arxa as.

-Gözüm üsrtə, gözəl qız!

-Ey, gözəl nənəndir!

-Mənim nənəm doğurdanda Gözəldir, bəs sənın adın nədir?

-Ey, keçəl deyilsən ki... Öz adını deməmiş, mənim adım öyrənmək istəyirsən.

-Yox, keçəl niyə oluram, - Nəbi qara motal papağını başından çıxardı. Qıvrım saçlarını qız elə ürəklə süzdü ki, gəl görəsən. Qızı da görəndə az qaldı Nəbinin ürəyi keçə... Ancaq birtəhər özünü toplayıb cavab verdi:

-Mənim adım Nəbidir.

Qız Nəbini bir də süzüb dedi:

-Mənim adım da Həcərdir! Elata car çəkmə ey!..

-Sən Xanoğlanın tərifi Həcərisən?

Qız dasöz altında qalmadı:

-Sən də Gözəlin göyçək Nəbisisən?

O gündən öküzlərlə quzuların sulanan vaxtı bir oldu. Bu minvalla qış oldu. Bir gün Nəbi dedi:

-Day dözə bilmirəm, ay Həcər, sənə bir söz demək istəyirəm. İzn ver...

-Sözünü de görək, izn sonra verərik.

-Səni istəyirəm.

Həcər gül kimi qızardı. Nəbiyə cavab verə bilmədi. Quzuları hayladı, tələm-tələsik Nəbidən uzaqlaşdı. Nəbi həcərin allı-güllü donuna, ay tək şəfəq saçan üzünə doyunca baxa bilmədi. Bir də onu gördü ki, lap uzaqlarda görünən Həcərin yüyürməkdən gərdəninə tökülən saçları axşamın toranında bərq vurur. Külək güllü donun ətəyini yırgalayır. Həcər gülümsəyərək ucadan nəsə deyir, təkrar edir, ləçəyini ara vermədən yellədirdi. Nəbi yerində dayana bilmədi. Həkəri boyu üzəaşağı yüyürdü. Ancaq heç nə

eşidə bilmədi. Peşmançılıqla öküzlərə tərəf addımladı. Öz-özünə dedi: Eh bu Həkərinin qığıltısına bax, Həcərin səsinə batırdı, bilmədim nə deyirdi.

Nəbi istədi arxasınca yüyürsün, ancaq artıq Həcər görünməz olmuşdu. Həcərin şümşad boyu, sədəf dişləri, coğun Həkəri tək oynaq gözlərinin əksi isə Nəbinin gözlərinin qabağından getmirdi.

Nəbi o gecəni səhərə qədər yata bilmədi. Dan yeri söküləndə yerindən qalxdı. Öküz-arabanı qoşub, boyunduruğa atıldı. Həkərinin sahili ilə başı yuxarı sürdü. Nəbi bilirdi Həcər quzuları çölə yaymamış, suya gətirəcək. Odur ki, öküzləri örüşə buraxdı. Arabanın başını yerə qoydu. Çıxıb içərisində uzandı.

Günəş üfüqdən boylananda Həcər uzun hörüyünün birini arxasında, birini sinəsinin üstündə ataraq quzunu Həkəri çayına endirdi. Gecəni yuxusuz qalan Nəbi təzəcə çimir eləmişdi. Həcər gördü ki, Nəbi xor-xor yatır. Gülməyi tutdu. Arabaya yaxınlaşıb çomaqla qozları tiqqılatdı. Sonra da ucadan ahənglə oxudu:

Gün çıxıbdır günortanın yerinə
Tənbəl minib şirin yuxu belinə...

Həcərin səsinə Nəbi yerindən dik qalxdı. Elə sevindi ki, elə bil dünyaları ona verdilər. Həcər zarafatından əl çəkmirdi:

-Öküzlərini sürüb qaytardım Molluya. Gedərsən həm dincini alarsan, həm də öküzləri nalladarsan. Ala öküzün nalı sökülüb, heyvan yaman axsayırdı.

-Ay rəhmətliyin nəvəsi, məndə dincəlməyə, öküz-arabaya baxmaqda hal qoyubsan ki... Yuxumu elə ərşə çəkmişən ki...

-Yaman da... yuxusu ərşə çəkilmiş sənə kimi olaydı... Elə arabada yatırsan ki...

Nəbi bildi ki, Həcər də gecəni yatmayıb. Odur ki, yaxşı məqam idi. Məsələni həll etmək gerek idi. Belə fürsəti əldən vermək istəmirdi.

-Ay Həcər, şərti şumda kəsmək istəyirəm ki, xırmanda yabalaşmayaq.

-Nə yaman qəliz danışırısan! Kim sənə ixtiyar verib ki, mənimlə şərt kəsəsən? Adam dilində danışsan olmaz, mus-mus eliyincə birdəfəlik Mustafa de!.. Mətləbini elə de ki, başa düşək də...

-Düz deyirsən, ay Həcər! Ancaq demək istədiyim budu ki sənə istiyirəm. Mənə gələrsən, ya yox?

Həcər aydın cavab verdi:

-Gəlməyinə gələrəm. Ancaq gerek atamı razı salasan...

-Əşi, o mənim gözüm üstə, - deyə Nəbi öküzlərin dalınca yüyürdü. Həcər bir dəfə gördü ki, Nəbi arabanı öküzlərə qoşdu, bir göz qırpımında boyunduruğa atıldı, arabanın ağzını Molluya döndərdi.

Axşam Həcər anasının əl-ayaq etməsindən məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşdü. Amma anasına nə bir söz deyə bildi, nə də xəbər aldı.

Nəbinin atası Alo kişi bir neçə ağsaqqalla gəlmişdi. O, xanəliyə nə qədər minnət etdi, ancaq Xanəli daşı ətəyindən tökmədi ki, tökmədi.

Dedi:

-Ay Alo, özün pis adam deyilsən. Amma oğlun bəy-hampa içərisində üz qoymayıb. Bəylərin onu görməyə gözü yoxdu. Qızı verdim ona, nə gün görəcək?..

İkinci dəfə də Xanalı elçiləri əliboş qaytardı. Nəbi Alonu Kərbəlayı Məhəmmədin yanına göndərdi. Kərbəlayı Alonu mehribanlıqla qarşıladı. Məsələni eşidəndə sevindi:

-Elçi də gedərəm, qızı da alaram. Həcər elə nəbiyə layıq gözüldür – dedi.

Xanalı Kərbəlayı Məhəmmədə “yox” deyə bilmədi. Ancaq daşı da ətəyindən tökmək istəmirdi. Kərbəlayı söhbəti açanda Xanalı yanıqlı-yanıqlı sözə başladı:

-Ay Alo, nə üçün mənə el-camaat arasında öz-gözdən salırsan. Sənə sözümlü demişəm, çıxıb getmişdin. İndi bu dağ boyda kişiye zəhmət vermək nəyə lazım idi?! İndi ki bu kişi gəlib qızı aparıb, torpağa basdıraram, amma onun sözündən keçmərəm. Apar, qurban olsun Həcər Kərbəlayı Məhəmmədə...

Xanalının təvər-toxmaqlı danışmağı Kərbəlayını pərt elədi. Odur ki dedi:

-Ay Xanalı, bir səbrini bas, acıqlı danışma, xeyir işi xoş söhbətlə başa vururlar. Təvər-toxmaq nəyə lazım? Bilirsən ki, Nəbi elə mənim də oğlumdu. Uman yerdən küsərlər, mənim də sənə ərkim çatdığına görə qapına gəldim. Bir də ki, vallah Nəbi mənim qapımda düz yeddi il çörək yeyib, ondan bir zərrə inciməmişəm, Nəbiyə sataşmasan, o bir kəsin toyuğuna daş atan deyil. Sən də hər söz-söhbətə inanma! Nəbi qeyrətli baladı.

Amma Xanalı yenə giley-güzarından əl çəkmədi.

Dedi:

-Alo kişi, qızı verirəm, ancaq onun özü ağırlıqda xərcini də gərək verəsən. Bax, 5 qoyun, iki kisə un, iki batman qənd, süd haqqı, nə bilim, kəməri, başlığı daki, öz qaydasında. Varındı, sabah gətir, elə sabah da qızı apar. Yoxundu, bir də mənə camaat içərisində xəcil eləmə!

Kərbəlayı Məhəmməd Xanalının daşı hara atıldığını başa düşdü. Aloya ağzını açmağa macal vermədi. Təsbehini çevirib dedi:

-Xanalı, Nəbinin toyunu mən eliyəcəm. Nə gərəkdi, hamısı sabah qapıdan hazır. Nəmə, başlıq fikri eləmə, Kərbəlayı Məhəmməd ölməyib ki, Nəbi toy xərci dərdi çəksin. Dediklərinin hamısına razıyıq.

Alo kişi dözmədi:

-Yox, ay Kərbəlayı, sənə Nəbinin boynunda minnətin onsuz da böyükdü. Daha rəva bilmərəm ki, bu işin də altına girəsən. Xanalı bilir ki, biz lütük. Özü məsələni belə qoyur ki, deyək bu bizim girdiyimiz kol deyil! Kişi, qızı vermək istəmirsən, neçin bizim ağımızı dağa-daşa salırsan?...

-Dayan görək, ay Alo, Xanalının zorla dilə gətirmişik, bir səbrini bas görək! - deyərək Kərbəlayı üzünü Xanalıya tutub sözünün dalısını dedi: - hə, qızın şirin çayını bizə verirsən, ya yox?

Xanalı əlacsız qaldı, daha özünü o yerə qoymayıb məclisə şirin çay gətirdi. Birinci də çayı özü içdi, dedi:

-Allah mübarək eləsin, ay Kərbəlayı, biz nəkarıyık ki, sizin qabağınızda söz deyək... Söz elə səninkidir.

Alo evə kefi kök qayıtdı. Kərbəlayı daha Molluda qalmadı, qazalağı düz evinə sürdü. Gedəndə özü də Aloya möhkəmcə tapşırırdı:

-Mən iki-üç günə toy tədarükünü görəcəyəm. Kürd Əli hər şeyi sahmana salar. Gələn çərşənbə Nəbi mənə dəyər, özünü sıxma. Əhd eləmişdim ki, Nəbinin toyunu özüm eliyim... neynək, qoy belə olsun.

Nəbinin sevinci yerə-göyə sığmadı. Hamıdan çox Gözəl sevinirdi, amma...

Səhər tezdən alo həyət qapısının bərk-bərk döyüldüyünü eşitdi. Qapıya çıxanda gördü ki, Xanalının böyük oğlu İbadulladır. Kişinin ürəyi düşdü... “Allah xeyir eləsin” deyib irəli keçdi, İbadullanı içəri dəvət elədi. Uşaq içəri girmədi, elə qapıda dayanıb dedi:

-Alo əmi, atam dedi axşamkı söhbət baş tutmadı, şirin çay içmişik, içməmiş olaq. Bir də Həcər adını çəkməsinlər. Bu məsələ bir daş altda, bir daş üstdə qalsın.

Uşaq sözünü deyib getdi. Alonun geri qayıtmağa təqəti olmadı. Elə doqqazın altındakı kötüyün üstündəcə çöməldi.

Sən demə Nəbi İbadullanın bütün dediklərini eşitmişdi. Atasının halının xarab olması Nəbiyə pis təsir elədi. Odur ki, qaçaraq gəlib atasının qoluna girdi.

Nəbi Alonu həyətə gətirdi, dedi:

-Eybi yox, ata, kefini pozma! Özü də arabanı qoşub həmişəki kimi işə getdi.

Nəbiyə güllə vursaydın qanı çıxmazdı. Düz bir baş Həcərin yanına gəldi. Həcər gördü ki, Nəbinin halı üstündə deyil! Odur ki, istədi söhbəti zarafatla başlasın, amma Nəbinin zarafata da təqəti yox idi. İş belə görən Həcər bir söz demədən gəlib Nəbinin yanında dayandı. Hannan-hana dedi:

-Demədimmi ki, atamı razı salmaq olmayacaq?

-Razı olmur cəhənnəmə olsun, mən onu bir kişi adam bilirdim. Söz verib sözünün üstündə durmayana kişilik haramdır.

-Ey, Nəbi, həddini aşma! Atamda günah yoxdur!... – deyə Həcər doluxsundu.

-Yoxsa Xanalının fikrini dəyişməsinə sən səbəb olmusan? – deyə nəbi səksəndi.

-Yox Nəbi, sən nə danışırısan? Gecədən xeyli keçmiş Mahmud hampa bizə gəlmişdi. Anam deyir, atam səhərə qədər yatmayıb... Mahmud hampa mənə qardaşına almaq istəyir, amma allah vurub onu!

Nəbi hirsindən az qala partlayırdı. Birdən dik yerindən qalxıb Həcəərə tərəf gəldi, sınaıçı nəzərlərlə onu süzüb dedi:

-Həcər mənə istəyirsən?

Utandığından pul kimi qızaran Həcər özünü itirdi. Ancaq Nəbinin sözünü də cavabsız qoymadı.

-Hə, Nəbi, çox istiyirəm, lap çox!..

-Onda gəl qoşulub qaçaq, qoy pislilik pis adamlara qalsın!

Həcər heçnə demədi. Elə bil dünya başına fırlandı. Başını Nəbinin çiyninə qoyub için-için ağladı.

Axşam Xanalının evində bir nigarançılıq vardı. Gecə yarıdan keçsə də Xanalı hələ də doqqaz da oturub Həcərin yolunu gözləyirdi. Anası isə hey göz yaşı axıdırdı. Əvvəlcə elə bilirdilər ki, Mahmud hampa qıza qəsd eləyib. Həcəri ya qayadan itələyiblər, ya da Həkəriyə atıblar. Kərbəlayının adamı gələndən sonra Xanalı bir az toxtaqlıq tapdı. Ana da sakitləşdi.

Molludan üç-dörd kənd aşağı Baş Cəfəridə Kərbəlayı Məhəmmədin evində isə zurna-balaban səsi eşidilirdi. Gülsabahnın vəfatından sonra birinci dəfə idi Kərbəlayı Məhəmməd toyda oynayırdı, özü də Nəbinin atası Alo kişi ilə.

Kərbəlayı deyirdi ki, əhd eləmişdim axırıncı dəfə qızımın toyunda oynayım. Qismət olmadı, Gülsabah əhdimi ürəyimdə qoydu. Amma təfəvütü nədi, demişdim oynayacağam, oynayıram. Elə Həcər də mənim qızımdı, ulduzları barışsın, qoşa qarısınlar.

Hörmətli oxucum bildiyiniz kimi Xanalı kişi Həcəri Səlim bəyə vermişdi. Toy günü Nəbi Həcəri Səlim bəydən alıb Kərbəlayıgilə aparır, Kərbəlayı Məhəmməd də onların toyunu edir.

NƏBİNİN QAÇAQ DÜŞMƏSİ

Nəbiynən Həcərin ulduzu göydə barışdı. Kərbəlayı Məhəmməd onları qırx gün evində saxladı, qırx birinci gün Aloya, Xanalıya xəbər göndərdi ki, məclis düzəltmişəm, oğul-uşaqda barışığa gəlsinlər.

Xanalının oğlanları Həcərin xətrini çox istəyirdilər. Xanalı bir az nəm-nüm eləsə də uşaqlar yerbəyerdən danladılar ki, ay ata, vallah Nəbi də canlara dəyən igiddir. İşdir, olub-keçib, bir də ki, Kərbəlayı Məhəmmədin sözünü bir dəfə yerə salmasın, ikinci dəfə sözün sındırmaq ayıb olar. Onda gərək day camaat içərisinə çıxmayaq.

Bəli, Xanalı da gördü ki, tərsliyin faydası yoxdur. Oğlanları da Nəbinin tərəfindədi. Yığışıb Kərbəlayı Məhəmmədgilə gəldilər. Kərbəlayı yaxşı məclis düzəltmişdi, yedilər, içdilər, küsülülər barışdı, Həcərnən Nəbi üzə çıxdı.

Sabahı gün Alo, Xanalı, Nəbi, Həcər Molluya qayıtdı. O gündən Nəbi başını aşağı salıb düz beş il rəncbərlik elədi, əkində, biçində ad çıxardı. Camaat Nəbiynən oturdu, durdu, hamı gördü ki, yox, deyilənlər yalan imiş, Nəbiyə can dəyən can eşidir. Nəbi hamiya qahmar çıxır, əlindən gələn yaxşılığı dostundan, yoldaşından əsirgəmir.

Xanalı da olub-keçəni unutmuşdu. Nəbini oğlanlarından ayırmırdı. Nəbi ilə əl-ələ verəndən uşaqlar da elə bil eldə sözü ötən olmuşdular. Evin də bərəkəti artmışdı. Xanalı deyərki ki, Nəbi ayağı bərəkətli igiddir.

Bəylər, hampalar da Nəbidən çəkinirdi. Sözünün üstünə bir söz demirdilər. Cavan olmasına bamxayaraq onu əkinçilər, biçinçilər özlərinə başçı seçmişdilər. Kimin nə dərdi vardı, birinci Nəbiyə deyirdi. Nəbi hamiya yol göstərir, işə əncam çəkirdi.

Zəngəzurda yayın oğlan çağıydı. Əkinin, biçinin qızmar vədəsi gəlib çatmışdı. Qoca Alo artıq düşmüşdü, əkinə, biçinə çıxan halı, taqəti qalmamışdı. Neçə gündü ki, əhvalı lap xarab idi. Nəbi onun yerinə də işləyir, ailəni neynim çəkməyə qoymurdu. Xanalı da düşmüşdü. O da elə gününü Alonun yastığı yanında keçirirdi. Bir gün yenə həmişəki kimi Xanalı iri tut ağacının kölgəsində oturub Aloya təskinlik verir, olub-keçəndən danışib başını qatırdı. Bir də gördülər ki, Mahmud hampa bir strajniklə əlində qırmanc girdi həyəətə. Nə yemisen turşulu, düşdü xəstə Alonun üstünə!

-Köpək uşağı, bu vaxt da adam yataq da yatar! Taxıl qalıb, çöldə, özünü tülkülüyə qoyub girmisən yatağa? – deyə Aloya bir divan tutdu ki, gəl görəsən. Yazıq kişi nə qədər yalvardı, yaxardı ki, a kişi od tutub yanıram, babat olum, lap bircə üç işlərəm, bəyəm mən qoyarammı ki, elin çörəyi yerdə qalsın...

Kimə deyirsən, Mahmud hampa huşunu itirincə Alodan əl çəkmədi. Bir də qanrılıb geri baxanda Xanalını gördü. Gözü qızmış Mahmud hampanın köhnə dərdi yadına düşdü, bir göz qırpımında Xanalını da al qana qərqləyib, uzatdı Alonun böyrünə. Həyəətə hay-haray qopdu, qoca, cavan gördü ki, binəvələr əldən gedir, nə qədər çalışmışdılar ki, hampanı dartıb həyətdən bayıra atsınlar, amma çifayda, mümkün olmadı. Nəbiyə xəbər göndərdilər ki, nə durmusan, tez özünü evə yetir, qocalar əldən getdi. Mahmud hampa Xanalının da huşunu itirib yerə yıxıldığını görəndə cumdu Gözəlin üstünə. Bunu görən Həcər daha tab gətirmədi, evə girib qapının arxasından kilidi götürdü. Çıxdı çölə, bir-iki, Mahmud hampanın belinə necə çırpdısa, ta bayaq da

hampa uzandı yerə. Sorna Həcər qapıb əlindən qırmancını aldı. Başladı qırmancı çırpmağa Mahmud hampanın kəlləsinə. Strajnik gördü hampa əldən getdi, irəli yeridi ki, Həcəri vursun, Nəbi özünü yetirdi, bir-iki, strajniki də uzatdı Mahmud hampanın yanına. Camaat birtəhər Nəbini sakitləşdirdi. Strajniklə hampa da girəvə tapıb özlərini saldılar çölə, aradan çıxdılar.

Bu iş üstündə Nəbini çox incitdilər. Gah Nəbini, gah Həcəri tutumaq istədilər. Ancaq Kərbəlayı Məhəmməd pristavın yanına gedib nə dedi, nə demədi Mahmud hampanı çağırıb o ki var danladılar, daha Nəbiyədə toxunan olmadı.

Əkin yığışdı. Mahmud hampa düşmənçiliyini yerə qoymaq istəmirdi. Necə olur-olsun Nəbidən qisas almağa fürsət axtarırdı. Bir gün Nəbi gördü ki, hampalar beş-on kəndlini xırmanda döyür. İrəli çıxdı ki, məsələni ayırd eləsin. Mahmud hampa bunu görən kimi özündən çıxdı. Dedi kəndlilərin dilinin altına dil qoyan Nəbidir. Nə qədər ki, Nəbi sürgün olmayıb, kəndlilərlə bacarmaq olmayacaq. Hampalar da elə buna bənd imişlər. Çəkib qamçılarını düşdülər Nəbinin üstünə. Nəbi gördü yox, hampalar onu öldürəcəklər, tez birini çəkib atdan saldı yerə. Qırmancını da əlindən alıb, düşdü hampaların üstünə. O ki var çəkdi onlara; bir də gördü ki, Mahmud hampa aradan çıxmaq istəyir, aman vermədi, kəsdi başının üstünü, onu da bəsdi, deyincə əzişdirdi. Sonra da özünü verdi evə. Hamıyla hala-hümmət eləyib Həcəri də aldı tərkinə. Dedi:

-Day Molluda yaşamaq mənə qismət olmadı. Baş götürüb gedirəm bu vilayətdən. Xanalı, uşaqlar da Sizə muğayat olsunlar. Ara sakitləşəndə özüm gəlib sizə baş çəkəcəm.

Gözəl gözüünün yaşını axıtdı. Dedi:

-Ay oğul, heç olmazsa Həcəri aparma!

-Yox, ay ana, qismətimiz belə imiş, bu gündən mən harda, Həcər də orda. Zəngəzur dağları məskənimiz, göy uzun yorğanımız, torpaq döşəyimizdir. And içirəm, sənə südüne ki, nə qədər sağam, nə qədər nəfəsim var, bu bəyləri, mülkədarları, hampaları diz çökdürəcəyəm. Varam onlara!

Nəbi ordan birbaş Həkəriyə. Kərbəlayı Məhəmmədin yanına gəldi. Xoş beşdən sonra Nəbi məsələni Kərbəlayı Məhəmmədə açdı:

-Day Molluda yaşamaq mənə qismət deyilmiş. Çəkilirəm bu dağlara, nə qədər ömrüm var bu haramzadalarla vuruşacağam.

Kərbəlayı Məhəmməd dünya görmüş bir adam idi. O, qəlyanını odlayıb xeyli fikrə getdi, təsbehini çevirdi. Sonra üzünü Nəbiyə tutub dedi:

-Ay oğul, sənə bir hekayət danışım. Ancaq nə kədərlən, nə də mənə heyifsilən...

.... Mən dünyaya gələndə atamın üzünü görməmişdim. Onu bəylər, hampalar töyçü üstündə döyüb öldürmüşdülər. İki yaşında olanda anam vərəmələyib dünyadan köçmüşdü. Səkkiz yaşına qədər bibimin yanında yaşamışam. Sonra bibim mənə qonşuluqdakı bir tufəngçiyə nökrə verdi. Doğrusu, mən bu sadə və qayğıkeş Aynalı kişidən əsl atalıq gördüm. Bir kəsi olmayan Aynalı kişi mənə övlad kimi saxladı. Onun balaca çapxanası vardı, ata-baba sənəti tufəng düzəltmək idi. Bəylər, Xanlar, pristavlar qapısında saya dayanırdı. Ayda bir-iki tufəng ancaq düzəldə bilirdi. Sənətini mənə tamam-kamal öyrətdi. Ona hər işdə kömək edir, əl tuturdum. Bir dəfə bax, bu sağ əlimin üç barmağını çapxana bıçağı üzüb yerə atdı. Aynalı kişi başına o qədər döydü ki... Dava-dərman, loğman, qanı kəsdilər, üç aya əlim güclə sağaldı. Ancaq əlim, bax gördüyün kimi şikəst qaldı. Ağam çox vəfalı adam idi. Məni yanından qovmadı,

övladlığa götürdü. Mollaxanada oxutdu, sonra da Kərbəla ziyarətinə göndərüb mənə kərbəlayı elədi. İndi də onun çörəyini yeyirəm. Onu oğul kimi dəfn elədim. Öləndə mənə bir tufəng vəsiyyəti elədi. Dedi ki, kimə versən, igidə ver. Bu elə bir tufəngdi ki, düşməni özünə çəkir, bundan açılan güllə hələ hədəfdən yan keçməyib. Bir halda ki, Zəngəzur dağlarına çəkilirsən, bu Aynalı tufəngini də sənə verirəm. Bir də ay oğul, tövlədə bir boz dayça var, hələ yüyənə düşməyib. Onu yüyənlə, min tərkinə. Unutma ki, bu adi dayça deyil, Bozqır at nəslindəndir, elə adını da Bozat qoy... Boz at səni heç vaxt darda qoymaz. O ki qaldı Həcərə, nə qədər sağam, Həcər üçün mənim evim ən yaxşı sığınacaqdır, heç kim ona dəyər bilməz. Məndən sonra isə özün harda, Həcər də orda. Onu tək qoyma! Bundan sonra adını də Nəbi yox, Qaçaq Nəbi qoydum. Zülm əlindən qaçaq Nəbi! Bir də oğul, az-çox süfrəmdə çörək yemisən, sənə vəsiyyətim budur ki, heç vədə nahaq qan tökmə! Yoxsula, kasıba, əlsizə müdam dayaq ol! Bir də Ala dağda da olsan, eşitsən ki, ölmüşəm mənə gəl dəfn elə, heç kəs buna görə sənə dəyib-toxunmaz!

Nəbi Kərbəlayı Məhəmmədin əlini öpdü, ona məhəbbəti bir idi, oldu min.

Nəbi “Aynalı”nı yoxladı, patrondaşını belinə bağladı. Bozatı yüyənlədi, bir Həcərə baxdı, bir də Kərbəlayı Məhəmmədə, gözləri doldu.

-Get yerini, yurdunu rahatla, Həcərdən nigaran qalma! Harda olsan, allah köməyin olsun!

Dan yeri söküləndə Zəngəzur dağlarında bir kişnərti əks-səda verdi, bir güllə səsi eşidildi. Bu əks-sədanı hampalar, bəylər yaxşı eşitdi, bununla Nəbi elə bil ömrünün yeni bir gününə, vuruşlu, döyüşlü, çovğunlu-boranlı, şərəfli bir gününə qədəm qoyurdu..

Nəbi üç gündən sonar qayıtdı. Həcərə bir dəst qaçaq paltarları gətirmişdi. Nəbi Kərbəlayıya dil-ağız elədi. Dedi ki, dağlarda yerimi rahatlayım, Həcər yol-irizi tanısın, gətirib gecə qoyacam sənənin yanına. Kərbəlayı da razılıq verdi. Elə o gecə Nəbi Kərbəlayı Məhəmmədlə halal-hümmət eləyib Zəngəzur dağlarına çəkildi. Qaçaq Nəbi dağlara çəkiləni bir dəqiqə də boş dayanmamışdı. Salvartının ən uca zirvəsində quşqonmaz qayalıqlar arasındakı bir mağarada özünə sığınacaq düzəltmişdi. Bura yüzdən çox adamın yerləşə biləcəyi gizli yeraltı yolu olan böyük bir mağara idi. Deyirlər, ötən əsrlərdə də burada qəhrəmanlar yaşamış, bu sıldırım qayalar çox igidləri qoynuna alıb qorumuşdu, nə qar, nə çovğun mağarada yaşayanlara xəbərsiz yetirə bilməmişdi. Bir qoşun gəlsə idi də bura çıxıb bilməzdi. Qaçaq Nəbi yeraltı yolla gəlib mağaraya çıxdı. Həcər mağarada yırıqış elədi... Bəli, mağara lap bərli-bəzakli bir məbədə oxşadı. Bura Həcərin çox xoşuna gəlmişdi.

Bir müddət Qaçaq Nəbi Həcərlə burada yaşadı. Bir gecə Həcərin yadına evləri düşdü. Nəbi də ev-eşikdən yaman nigaran idi. Atlara minib yola düşdülər. Gecədən xeyli keçmiş Nəbi Molluya çatdı. Kəndin kənarındakı əkinçilərlə görüşdü. Hamı Nəbiylə əl tutdu. Qoça Arşak ağladı. Nəbi dərini soruşdu. Əkinçilər başlarını aşağı dikdilər, kimsə dedi.

-Dərdin alım, ay Nəbi, evə baş çək! Mahmud hampa ilə Əli bəy Alo kişini meydanı ağaca bağlayıb döyüb öldürdülər. Dünən torpağa tapşırıdılar...

Qan Nəbinin beyninə vurdu, daha dözə bilmədi. Düz evə gəldi. Gözəlin doqqazda oturub ağı dediyini eşidəndə Nəbinin qəlbi lap qubarlandı:

Dağlar marala qaldı,
Otu sarala qaldı.
Oğul yolun gözlədim,
Gözüm qaralı qaldı...

Ulu dağlar,
Çevrəsi sulu dağlar,
Yad əldə qəbrə getdin
Göy kişnər, bulud ağlar...

Bu dərdi yazan gəlsin,
Qəbrimi qazan gəlsin,
A Gözəl, Alo təkdi
Allahdan cəzan gəlsin.

Nəbi Gözəlin ayaqlarına sarmaşib hönkürdü. Bir xeyli ona qoşulub ağladı. Handan-hana özünə gəldi. Gözəl Alonun başına gətirilən müsibəti başdan-ayağa Nəbiyə danışdı. Nəbi duruş gətirmədi. Gözəli aparıb Xanalı kişinin evinə qoydu, onlarla da görüşüb atını məhmizlədi. Düz gəldi, Əli bəyin darvazasına, ehmalca qapını tıqqılatdı. Hay verəndən Əli bəyi soruşdu. Dedi pristav onu gözləyir, tez geyinib düşsün aşağıya. Əli bəy ta bayaq yaraqlı-yaraqlı, atın belində çıxdı qapıya. Nəbi atının başını buraxıb “Gedək” deyə səsləndi. Bir az getmişdilər Nəbi atının başını döndərüb “Aynalı”nı tuşladı Əli bəyin alnına!

-Əllər yuxarı!

Əli bəyin tufəngi yerə düşdü. Nəbi onu tərki silah elədi, sonra da dedi ki, indi gedək Mahmud hampagilə, onunla işim var.

Əli bəy bu vaxt Nəbini tanıdı, dil çıxarıb yalvarmağa başladı ki, amanın bir günüdür, mənim günahım yoxdu, Alonu hampa öldürdü, mən günahsızam.

Nəbi dedi:

-Yaxşı, baxarıq, indi Mahmud hampanı çağır.

Əli bəy Mahmud hampanı çağırırdı.

Nəbi onu da tərki silah elədi. Hər ikisini qabağına qatıb düz Alo kişini öldürdükləri meydana gətirdi. Üzünü Mahmud hampaya tutub dedi:

-Alo kişini hansı ağaca sarımışdız?

Mahmud hampa yıxıldı Nəbinin ayağına ki, amanın bir günüdür, günahımdan keç...

Əlqərəz, Mahmud hampa ağacı göstərdi və dedi ki, Alo kişinin Əli bəyə taxıl borcu vardı, ona görə də onu öldürüblər.

Nəbi:

-Eybi yox, borclu borclunun sağlığını istər – deyib onları ağaca sarıdı. O ki var döydü. Sonra da hərəsinin alnına bir güllə sıxdı.

Ordan düz Əli bəyin həyətinə gəldi. Arvad-uşağa toxunmadı, hamını evə göndərdi, Əli bəyin anbarındakı taxıldan dörd kisəyə əl dəymədi. Qalan yüz kisəni payladı kəndlilərə. Gecə vaxtı kəndlilər taxılı bir göz qırpımında apardılar. Hamı Nəbiyə alqış elədi.

Nəbi ordan da Salvartıya yola düşdü. Kəndlilərin gətirdiyi yavanlıqdan bir az götürdü, düşdü yola. Kürd Əli ondan əl çəkmədi. Dedi yerini bilməsəm, geri qayıtmaram, camaat deyir qabaqdan qış gəlir, biz gərək Nəbinin yerini bilək, çörəkdən, yavanlıqdan, isti-soyuqdan korluq çəkməyə qoymayaq.

Nəbi daha söz deyə bilmədi, Kürd Əliyə Salvartı mağarasının yolunu göstərdi. Dedi ki, hər cümə bax bu gədiklərdə gəzirəm, axtarsanız mənə elə bu kəndlərdə taparsınız. Bir də yerimi çuğul bilməsin, bu qışı hələ Salvartıda keçirmək istəyirəm.

Sabahısı bütün koxa, hampa, bəy və mülkədarlar, hətta pristav özü Molluya gəldi. Əli bəylə Mahmud hampanın Qaçaq Nəbi tərəfindən öldürülməsi xəbəri aləmə yayılmışdı.

Hamı Qaçaq Nəbidən danışmağa başladı. Baş verən qətləri, qarətləri Nəbinin ayağına yazdılar. Pristav qoburnata namə yazdı ki, Zəngəzur dağlarında Nəbi adlı qoçaq Zəngəzuru dağıdıb-talayıb. Tez kömək göndərməsən sonra öhdəsindən gəlmək olmayacaq. Dəstəsi də gündən-günə böyüyür, quldur-qaçaq başına yığılır. Sonra da pristav bəyləri, mülkədarları, koxaları, strajnikləri başına yığıb dedi:

-Bu Nəbi başımıza bir əngəl oldu. Onu çoxdan gərək aradan götürəydik. İndi də gec deyil. Çuğul salın, yerini-yurdunu öyrənin. Kim Nəbinin başını batırsa ürəyi istəyəni ona verəcəyəm.

Bəylər, hampalar, koxalar pristavın başından deyə-gülə dağıldılar. Hamısı da düşünürdü ki, Nəbinin qanlı başını gətirib koxalıq ələ keçirmək məqamıdır.

HƏCƏR XANIMIN TUTULMASI

Nökər-naib dağlara düşüb o təpə sənin, bu dərə mənəm Nəbinin arxasınca gəzib dolandığca Nəbi də gecə-gündüz dağı-daşı gəzir, kəndlərə çıxır, baylərə, hampalara divan tutur, onların taxılını, otunu alıb kəndlilərə paylayırdı. Bəylər Nəbinin qorxusundan kəndlilərə dəyib-toxuna bilmirdi. Bəylərlə toqquşan, çəpləşən cavanlar da yavaş-yavaş dağlara çəkilir, gəlib Nəbinin dəstəsinə qoşulurdular. Ayırı-ayrı qaçaq dəstələri də Nəbinin başına toplaşmışdı. Nəbinin sorağı yaxın, uzaq mahalları dolaşırdı.

Nəbi qaçaq düşəni Alonun ölümündən sonra bığ yeri yenidən tərləmiş balaca Mehdi də izləməyə başladılar. Bir gün Mehdi də naçalnik Cəfərqulu bəylə sözləşdi. İş toxma-dəyənəyə çıxanda Mehdi əl atdı naçalnikin tapancasına. Qoburu ilə qırıb qoydu cibinə. Dedi indi igidsənsə yaxın gəl, beynini göyə sovurum. Cəfərqulu bəy də Nəbinin qorxusundan Mehdiyə söz deyə bilmədi. Mahala hay düşdü ki, Mehdi nəçərniki tərksilah edib. O gündən Mehdi üçün dərədə, çəpərdə, xəndəkdə pusqu qurdular. Mehdi gördü ki, belə getsə, bəylər onu aradan götürəcəklər. Bir gün Nəbinin yanına gəlib dedi:

-Qardaş, daha mən də sənsiz Molluda qala bilmirəm. Gəlim bir-birimizə həyan olaq. Bu bəylər qanımıza elə susayıblar ki, belə getsə mənə aradan götürəcəklər.

Bəli, belə-belə Nəbinin dəstəsi böyüyüb 30-40 nəfər oldu. Onların içərisində Telli Qara, Tunc Vəli, Şəmməd Həsən, Lələ Gavur, Basar İgid, Qanlı Qoca el içərisində ad çıxarmış qaçaqlardan idi. İndi onların Nəbinin başına toplaşması da bəylərə bir dərd olmuşdu.

Qoburnat Qaçaq Nəbinin dəstəsini qırmaq üçün Zəngəzura 200 atlı göndərmişdi. Naçalnik Cəfərqulu bəy başda olmaqla qoburnat özü bu dəstənin üç aya qədər ləğv

olunmasını, Qaçaq Nəbinin tutulub hökumətə təhvil verilməsini tələb etmişdi. Atlılar Gorus naçalnikinin sərəncamında dağı, daşı ələk-vələk edir, ancaq bir kəs Nəbini gördüm demirdi.

Bir gün Qaçaq Nəbi yenə kəndlərə çıxmışdı. Camaatla görüşür, onların vəziyyətindən hali olurdu. Naxçıvan, Cəbrayıl, Gorus naçalnikləri də özlərinin yüz seçmə atlısı ilə Nəbini tutmaq üçün Şotlanlı oylağında pusquda durmuşdu. Nəbi gəzə-gəzə gəlib Şotlanlıya çıxdı. Amma onu camaat arasına çıxmağa qoymadılar. Düşmən atlılarının kənddə olduğunu bilən Nəbi uşaqları evlərdə yerləşdirdi. Özü isə Qanlı Qoca ilə Həkəriyə yola düşdü. Çünki üç gündü, Həcəri Molluya yola salmışdı, bir xəbər-ətər yox idi.

Həcər ikicanlı olduğundan yaman ağrı çəkirdi, odur ki, Mehdi Həcəri Gözəlin yanında qoyub, qayıtmalı idi. Vədə tamam olmuşdu, amma nə Həcərdən, nə də Mehdidən xəbər vardı.

Nəbi Şotlanlıdan yenidən çıxmışdı ki, bir əkinçiyə rast gəldi. Uzaqdan fikir verdilər, gördülər Gorus yolunun üstündə oturan əkinçi nəsə oxuyur. Sonra qulaq verib gördülər yox, əkinçi ağlayır, özü də hərdən nəsə zümzümə edir. Qanlı Qoca bir az irəli yeriyib qulaq verdi. Gördü əkinçi oxuyur:

Qanlı Qoca bir göz qırpımında əkinçinin başının üstünü alıb soruşdu ki, ay kişi, nə olub belə yanıqlı-yanıqlı oxuyub ağlayırsan. Qoca dedi:

-Heç nə. Qərib oğlum yadıma düşüb, mən də ağlayıb ürəyimi boşaldıram.

Qanlı Qoca gördü əkinçi qorxur, odur ki, özünü nişan verdi:

-Qorxma, biz bəy-nəçəlnik-zad deyilik, Nəbinin adamlarındanıq. Bu sözdən kişi ürəkləndi. Əlini yerə dirək verib dik qalxdı, zənlə Qanlı Qocaya baxdı. Elə ki arxayın oldu bunlar doğrudan da naçalnikin adamlarından deyil dedi:

-Başınıza dönüm, İsmayıl bəy otuz atlı ilə Nəbi ilə Həcəri tutub gorusa apardı. Yazıq həcər bir ağlayırdı ki... Strajniklər bir-birinə pıçıldaırdılar ki, Həcər ağrı çəkir. Heç Gorusa özünü yetirməz, yolda yükünü yerə qoyar. Zalım İsmayıl bəy ara-sıra hey qırmancı Həcərin kürəyinə ilişdirirdi. Belə nakişilik heç yerə-göyə sığar, belə zülm yerdə qalar?

Nəbi daha dözə bilmədi. Geri qayıtmaq olmazdı. Düşmən atlıları kəndləri üzük qaşı dövrəyə almışdılar. Nəbi Boz atı məhmizlədi, üzünü Qanlı Qocaya tutub dedi:

-Mən getdim Həcərin arxasınca, sən də dəliləri sağ-salamat bu kəndlərdən çıxar, sübhçağı Gorusda görüşək!

Bəli, Qanlı Qoca dəliləri axtarmaqda, Qaçaq Nəbi Gorusa getməkdə olsun, görək Həcər necə oldu. Əkinçi Mehdi ilə Nəbini dəyişik salmışdı. O, elə bilmişdi ki, tutulan Nəbi ilə Həcərdi.

Kəndə gələn gündən Həcərin halı xarablaşmışdı. Kəndlər də Nəbini axtaran it-qurdla dolu olduğundan Mehdi Həcəri bir yana çıxara bilməmişdi. Gözəlin evini gündə üç-dörd dəfə axtarır, yazıq arvada min bir zülm edirdilər. Odur ki, Həcər iki gün Xanəlinin evində qalandan sonra Kərbəlayı Məhəmmədgilə getməyi qərara alır. Mehdi də gecə fürsət ikən Həcəri Kərbəlayının evinə çatdırmaq istərkən nyolda İsmayıl bəyin dəstəsi ilə rastlaşır. "Aynalı"nı çəkir ki, düşmənin halayın dağıtsın, Həcər deyir, sən allah, güllə atma, halım pisdi, alçaqlıq eləyib bizi tutsalar qoy tutsunlar.

Mehdi atdan düşüb İsmayıl bəyin qarşısına gəlib deyir ki, nəçəlnik, Həcər ikicanlıdı, ağrı çəkir, aparıram yaxın kəndlərin birinə ki, yükünü yerə qoysun.

Bunu eşidən kimi, İsmayıl bəy əmr edir:

-Hər ikisinin əl-qolunu bağlayın.

Deyirlər İsmayıl bəyin dəstəsində bir urus nəçənniki varmış, adına da Qrivanovski deyərmişlər. Bir xeyli gedəndən sonra yolda o deyir ki, bu heç kişilik deyil, gəl Həcəri buraxaq, başqa vaxt tutarıq.

İsmayıl bəy alayı vaxt Qrivanovskinin bir sözünü iki eləməzdi. İndi özündən çıxır ki, sən nə danışırısan, qoburnat eşidib bizə nə deyər.

Urus naçalniki isə Həcərin əl-qolunu açdırır yolda İsmayıl bəylə sözü çəp gəlir, onun üzünə tüpürüb geri qaydır.

Gorus qazamatının qapısı ağzında Həcər day dözə bilmir, yerə yığılır, bir azdan çağa səsi eşidilir. Həcərin bir oğlu olur. Qazamatda işləyən xadimələr tez uşağın göbəyini kəsib cır-cındıra bükürlər. İsmayıl bəy türmə nəçənnikinin otağından çıxıb uşağı istəyir. Şaşkasını çəkib körpəni şaşkanın başına keçirir. Uşağın çığırtısı İsmayıl bəyin şaqqanağına qarışır. Bəy qeyzlə deyir:

-Bax, bunu qoburnata göndərəcəyəm. Bu uşaq kimi Nəbinin başını da vaxt gələr şaşqaya keçirib Urusyətə göndərərəm.

Hamı İsmayıl bəyə nifrət etdi. Bəy körpənin cənazəsini kənara atıb evinə getdi. Lovğa-lovğa dedi:

-Eybi yox, indi Nəbi harda olsa Həcərin dalınca gələcək. Deyərsiz min canı da olsa əlimdən qurtarmayacaq.

Qazamat işçiləri qorxudan cıqırını çıxarmadı. Gecə düşdü, evinə gedən evinə, işinə gedən işinə yola düşdü. Qazamat naçalniki Ter Qriqoryan da qalmışdı ki, başına nə çarə qılsın... İndi Nəbi gəlməkdə olsun, görək Həcər zindanda neenədi. Elə ki Həcəri zindana saldılar, saçını yoldu, üz-gözünü cırıb zulum-zulum ağladı, İsmayıl bəyə bir qarğış tökdü ki, səsinə bütün dustaqlar qoşulub ağladılar.

İsmayıl bəy Həcərə göz dağı çəkmişdi. Həcər “Nəbi, Nəbi” deyib fəryad edir, sakitləşmək bilmirdi. Naləsi qazamatı başına götürmüşdü. Həcər Nəbini haraylamaqda olsun, görək Nəbi necə oldu. Bəli, Nəbi elə qazamatın həndəvərinə gəlib atı yedəyinə almışdı ki, ayağına nəsə ilişdi, əyilib baxdı, gördü körpə oğlan uşağıdı, şaşkaya keçiriblər. Uşağı götürüb bağrına basdı. Elə bil uşaq ona dil açıb “məni al qucağına” dedi. Nəbinin ürəyinə damdı ki, bu Həcərin uşağıdı. Deyirlər Nəbini heç kəs ağlayan görməmişdi. Aylı gecəydi. Nəbi Boz atın başını buraxıb yerə oturdu, uşağa baxıb bir ağlamaq ağladı ki, dağlar, daşlar titrdi. Həndəvərdə dolaşan bir qoca qarı, Nəbini tanıyıb, uşağı ondan aldı, bütün hadisəni Nəbiyə danışdı:

-Ay oğul, olan-olub, keçən keçib, günahdı, uşağın ruhun incitmə, qoy aparıb yuyub, qundaqlayım.

Nəbi bir söz deyə bilmədi. Handan-hana özünə gəlib dedi:

-Nənə, bir qundaqla, baxım görüm, balama qundaq yaraşırımı?

Qarı qazamat işçisiydi. Nəbini başa saldı ki, ay oğul burda çox görünmək olmaz. Dur özün də həyəətə keçək gecə keçsin, sonra mən səni ötürərəm, dalısını özün bilərsən.

Nəbi qarıya söz deməyib içəri keçdi. Qarı uşağı yudu, kəfənlədi, qundaqlayıb qoydu. Nəbi o ki var ağladı. Bir də qulaq verib gördü ki, uzaqdan bir fəryad səsi gəlir. Qarı irəli gəlib pəncərəni açdı. “Həcərdir, ay Nəbi” – deyə Nəbini səslədi:

Nəbi daha dözə bilmədi. Qariya dedi: - Qarı nənə, körpəni dalıma sarı, yolu mənə göstər. İndi mən bu köpək uşaqlarına bir toy tutum, nənələrinin adı yadından çıxsın.

Bəli, Nəbi elə eşiyə çıxmışdı ki, gördü Qanlı Qoca qazamatın qapısında var-gəl edir. Nəbini görən kimi yüyürdü qabağına ki Həcərdən xəbərin varmı?

-Var, ay Qanlı Qoca, var. İndi bu qazamatın daşının üstə daş qoyan köpək uşağıdır. Dəlilər gəlibmi?

-Gəliblər, Nəbi! Divan atlıları ilə möhkəm atışmamız oldu. Yeddi-səkkiz hampa, strajnik o dünyaya vasil oldu. Uşaqların hamısını sağ-salamat Gorusa gətirmişəm. Bax, dayanıblar əmrə müntəzir.

Nəbi dedi:

-Telli Qara ilə Tunc Vəli dəstələriylə keşik çəksinlər, qalanlar arxamca.

Nəbi qazamatın qapısını döydü, handan-hana gözətçinin yoğun səsi eşidildi:

-Kimdir, bu gecə vaxtı?

-İsmayıl bəydir, açın!

-Nəçənnik, sən o dədənin gору bax yazıq indicə sakit olub, ona yaman zülm elədin, işin yoxdu, get yat, sabah gələrsən!

-Ə, köpək uşağı, aç deyirəm sənə qapını!

-Vallah, İsmayıl bəy, ağ elədin! Gərək uşağı şaşqaya keçirməyəydin, dustaqlar üsyan eliyiblər. Həcərin də yaxın düşülsə halı yoxdu...

-Aç deyirəm sənə...

Qapıçı çarəsiz qalıb qapını açdı, qarşısında Nəbini görəndə özünü itirdi:

-Amandı, mənə öldürmə, Həcərə hamıdan çox mən ağlamışam, çay vermişəm, lap indi arvadım xəmir xörək gətirmişdi, onu da aparıb vermişəm, amma yeməyib...

Nəbi söz demədi, gözətçi tez bir ip gətirdi ki bununla əl-ayağını bağla.

Bəli, gözətçilər açarları Nəbiyə könüllü verdilər, hamısının əl-qolunu bağlayıb düzdülər yan-yana, insafən, heç biri səs-küy salmadı.

Nəbi Həcəri görəndə özünü saxlaya bilmədi. İkisi də o ki var ağladılar. Həcər körpənin qundağını Nəbinin dalında açıb qucağına aldı.

Nəbi Mehdini də azad elədi. Həcər üzünü Nəbiyə tutub dedi:

-Nəbi, İsmayıl bəy mənə çarpaz dağ çəkib. Ancaq birdən tələsib əhdimi ürəyimdə qoyarsan. Onunla özüm danışacağam. İndi sən bütün dustaqları burax, qazamatı dağıt, od vur bura!

Nəbi bütün dustaqları azad elədi, özü də hamıya dedi ki, içəridəki taxta-tuxtaya od vursunlar.

Nəbiylə danışan gözətçi ağzını birtəhər açıb dedi:

-Aşağıda anbarda nöyüt var.

Dustaqlar o saat nöyütü çıxarıb tökdülər qapıbacaya, gözətçilərin də əl-ayağını açıb buraxdılar. Dustaqların bir çoxu Nəbinin dəstəsinə qoşuldu.

Dan yeri söküləndə qazamat naçalniki pəncərədən baxıb gördü ki, aləmi işıq бүрүyüb. Külafirəngidən baxanda qazamatın yandığını başa düşdü. Deyirlər heç vaxt daşın, torpağın belə yandığını görən olmamışdı. Deyilənə görə türməni yandıran həməm od günahsız körpənin, Həcərin ahı imiş!

PALANTÖKƏN VURUŞU

Nəbinin şöhrəti Zəngəzurdan, Naxçıvandan, İrəvandan başlayıb Təbrizə, Gorusa, Rəştə, Ərdəbilə qədər gedib çıxmışdı. Hər yerdə özünə çox tərəfdar toplayan Qaçaq Nəbi xalqın pənahı idi. Kəndlini hampalar döyəndə əgər desəydi ki, eybi yox, bu zülmü Nəbiyə yetirərəm, bu dərdə bir əncam çəkər, o dəqiqə onu buraxardılar. Nəbi naçalniklərə, pristavlara, koxalara, bəylərə bir divan tuturdu ki, gəl görəsən.

Deyirlər bir dəfə İsmayıl bəy bütün hampaları divana yığıb vergi verməyən kəndliləri atın quyruğuna bağlamağı əmr edib. Özü də deyib ki, hansı hampa atın quyruğundakı kəndlini yaxşı sürüsə ona bəxşiş verəcəyəm. Pristav Qaşo bəyi də tamaşaya çağırıb. Bəli, məclisin şirin yerində bir atlı girib ortalığa ki əllər yuxarı! İsmayıl bəy, Qaşo pristav da əllərini qaldırıblar yuxarı. Onları tərksilah edəndən sonra üzünü hampalara tutub deyib:

- İndi, düşün atdan. Siz isə kəndlilər, minin atlara! Sonra atlı ağaları məcbur elədi ki, kəndlilərə vergilərin verilməsi barədə qəbzlər yazsınlar!

Elə ki hampalar vergi qəbzlərini kəndlilərə verdilər əli silahlı qaçaq dedi ki, bağlayın hampaları atın quyruğuna. Pristav Qaşo bəyi də bir ağaca sarıdı. Sonra da ona dedi:

- Qaşo bəy, sən də dayan burada tamaşa elə!

Həcər xanım İsmayıl bəyi öz əli ilə atın quyruğuna bağladı. Üzünü bütün kəndlilərə tutub dedi:

- Bilin və agah olun ki, mən Həcərəm. Bu İsmayıl bəy, mənim bağrıma çalın-çarpaz dağ çəkib. Bətnimdən yerə qoyduğum körpəmi şaşqanın ucuna keçirib, əzabla öldürüb. İndi mən onu Qəmər dayım quyruğunda bütün Salvartının, Zəngəzurun şiş qayalıqlarını gəzdirəcəyəm. Məni qınamayın, bəlkə bununla ana qəlbimin közü qaysaqlana! Siz isə özünüz bilin, hampalar nə qədər istəsəniz o qədər sürüyün. Amma, hərə pristava bir qamçı çəkməyi unutmasın.

Deyirlər o gün nə pristavdan, nə də hampalardan salamat qalanı olmadı. Coşmuş kəndlilər bütün divan idarəsini dağıtdı, atları da aşırıb erməni kəndlərində satıb evlərinə dağılıbmışdılar.

Nəbinin qorxusundan pristavlar bu işin üstünü vurmadılar. Kəndlilərə də gözün üstə qaşın var deyən olmadı. Hamı İsmayıl bəyi qınadı. Dedilər, Nəbi qanı qanla yuyub. Daha kimi tutub dama qoya bilərik. Ancaq Nəbinin əlindən çara şikayət etməyi də unutmadılar.

İllər keçdikcə Nəbinin dəstəsi böyüdü, davası da daha zəhmli oldu. Nəbinin dəliləri pristavlara, naçalniklərə çox divan tutdu. Günahsız döyülən torpağı əlindən alınan, muzdu verilməyən çox kəndlinin haqqını alıb özünə qaytardılar.

Deyirlər bir gün Qaçaq Nəbi, Həcər, başının dəliləri ilə yenə kəndləri gəzirmişlər. Bir də görürlər ki, qoburnatın qazalağı gözətçi dəstəsi ilə gəlir. Ta bayaq ha, dəlilər 777 aynalıni tuşlayırlar qazalağa! Görünür, içəridəki ağıllı adam idi. Strajniklərə deyir ki, güllə atmayın, əllərinizi qaldırıb təslim olun. Strajniklər də bir söz deməyib silahı tökürlər yerə. Həcər özünü qabağa verib Nəbiyə deyir:

- Qoburnatı özüm qarşılayacağam.

Qaçaqqlar əldə silah Həcəri dövrəyə alırlar. Bir də görürlər ki, qazalaqdan bir urus xanımı, bir də yaraşıqlı saçlı olan bir məmur düşdü. Həcər məmuru o dəqiqə tanıdı. İsmayıl bəy onu dustaq edəndə qollarının zəncirini açdıran məmur idi. Bir az

sinniləşmişdi. Deyəsən çini də böyümüşdü. Ancaq necə vardı, eləcə də qalmışdı, deyəsən o da Həcəri tanımışdı. Odur ki, şirin azərbaycan ləhcəsində dedi:

- Həcər xanım, mənə tanımadınmı? On il qabaq həbs olunanda görmüşdüm...
- Siz kapitan Qrivanovskisinizmi?
- Bəli, bəli, xanım, görürsünüzmü, mən indi generalam. Bu xanım da mənim arvadımdır.

- Çox yaxşı, cənab general.

Generalın arvadı soruşdu:

- Siz belə gözəl qadın, nə üçün evdə oturub uşaqlarınıza mürəbbilik etmirsiz? Quldurluq qadına yaraşarmı?

General bunları Həcərə tərcümə etdi. Həcər dedi:

- Xanım! Oğlum bətnimdən düşən kimi, nəçənnik şaşqaya keçirib öldürdü! Məni zindana, soyuq qarsa saldı, dizə qədər soyuq suda saxladı, ondan sonra uşağım olmadı. Sizin bu general əriniz həmin vəhşiliyi yaxşı xatırlamalıdır.

General pərt oldu. Həcərin dediklərini xanımına tərcümə elədi. Urus xanımı Həcərin faciəsini eşidəndə əlləri ilə üzünü tutdu, göz yaşları onu boğdu, qazalağa qayıdıb boğuş səslə ərinə dedi:

- Əlbəttə, onlar indi bizi öldürməlidirlər. General başını aşağı salıb xanımının sözlərini yenə azərbaycancaya çevirdi. Sonra da məyusluqla dedi:

-Həcər xanım, rıcam budur ki, izn verin, xanıma getsin, bizim üç qızımız var, hər ikimiz öldürülsək onlar başsız qalar. Mənə nə divan istəsəniz tutarsınız.

Həcər Nəbiyə, qaçaqlara baxdı. Nəbi tufəngi qaldırdı. Həcər dedi:

- Əl saxla, Nəbi! Bunlar hər şeyi öz arşınları ilə ölçürlər. – Sonra üzünü generala tutub sözünə davam etdi:

- General, - deyə Həcər əsəbləşdi. Onun səsinə bütün qaçaqlar səngərdən çıxdı, Nəbi “Aynalı” nı dikəltdi, Həcər sözünə davam elədi:

- General, mən yaxşı bilirəm ki, siz padşahın əmrilə bizi qırmaq üçün böyük qoşunla bura gəlmisiniz. Biz vuruşarıq, kim kimi döyüşdə məğlub eləsə o da məğlub olar. Ancaq siz xanımınıza deyiniz ki, biz quldur deyilik. Biz zülm əlindən komamızdan qaçanlarıq. O ki, qaldı sizə, azadsınız. Siz mənim qollarımın zəncirini on il bundan qabaq İsmayıl bəyə açdırdınız. Məni buraxmaq istədiniz. İsmayıl bəy qoymadı, onun üzünə tüpürüb getdiniz. İndi mən də sizi azad edirəm. O vaxt məni buraxmağa sizin səlahiyyətiniz çatmadı. Bu gün isə sizi buraxmağa mənim səlahiyyətim çatır.

Həcər çevrilib Nəbiyə baxdı. Gördü Nəbi gülümsəyir, demək hər şey qaydasındadır. Həcər yoldan çəkildi. “Aynalı” lar görünməz oldu. General ağır addımlarla qazalağa qayıdıb tərpənmək əmri verdi. General xanımına nə isə deyir, o da uzaqlaşır getdikcə Həcərə hey əl eləyirdi.

Deyilənə görə ki, doğurdan da general Qrivanovski xüsusi göstərişlə Zəngəzura gəlmiş. Həcərin igidliyindən sonra fikrini dəyişib. Nəbinin üstünə göndərilən min atlını da özüylə götürüb geri qayıtmışdı.

Bundan sonra Nəbini aradan götürmək üçün pristavlar bir yerə yığılıb tədbir tökdülər. Üç min atlı hazırlandı ki, necə olursa-olsun Nəbinin ya ölüsünü, ya dirisini divana təhvil versinlər.

Bir dəfə Hayıqla Tunc Vəli möhkəm xəstələndiyindən Nəbi onları İrəvanda Ayrapet kişinin evində qoymuşdu. Dəlilər bir xeyli burada qalıb yaxşılaşdıqdan sonra yenidən

dəstəyə qayıtdılar. Hamısının sağ-salamat yerində görən Nəbi Turşsuda kef məclisi düzəltdi. Yedilər, içdilər tacirlərdən aldıkları qəflə-qatırı, ipəyi, parçanı, bəzi camaata paylayıb kəndləri, obaları dolaşdılar. Axşamı yenidən Kirs dağına qalxdılar ki, burada gecələsinlər. Sən demə çuğul ölmüyübmüş. Elə o gün xəbər aparırlar ki, Nəbi xəzinəni yarıb, bütün var-dövləti camaata paylaya-paylaya gəzir, bəs bu gün də qəflə-qatırı mal-qaranı kəndlilərə paylayıb? Palantökənə qalxıb.

Bəli, üç min atlı üzük qaşı kimi Kirs dağını dövrəyə aldı.

Nəbinin adamları möhkəm yorulduğunun hərə bir tərəfdə uzanıb dincini alırdı. Nəbi də başını Həcərin dizi üstə qoyub fikri İrani-Turanı gəzib dolaşmaqda idi. Elə beləcə də çimir etdi. Bir az keçmişdi ki, Həcər gördü Nəbi heç özündə deyil. Yuxuda dil-dodağını gəmirir. Sonra da başladı öz-özüylə danışmağa, nə'rə çəkməyə. Həcər nə qədər silkələdi, Nəbi oyanmadı. İstədi yerindən qalxa, bir də onda gördü ki, Boz at gəlib dayanıb Nəbinin başı üstündə. Ayağı ilə yeri eşir, gözündən yaş axırdı. Həcəri lap vahimə basdı. Tez qalxıb Mehdiyə səslədi. Mehdi, Məhərrəm, Batman, Əli, Kürd Musa, Tunc Vəli tökülüşüb gəldilər. Nə qədər əlləşdilər Nəbi oyanmadı ki, oyanmadı. Onda gördülər ki, Boz at Nəbiyə fərəhlə baxır. Birdən Boz at başladı kişnəməyə. Yazıq heyvan bir kişnəmə kişnədi, dağlar daşlar lərzəyə gəldi.

Elə yerindən qalxıb üzünü dəlillərə tutub dedi:

- Kirs düşmən dövrəyə alıb, hamı səngərə. Yaman yerdə axşamlamışıq. Güllə qurtarana qədər vuruşacağıq. Elə ki, gördüyünüz hərənin beş gülləsi qalıb onda daha əl saxlayın. Mən enib girəcəyəm dağın başındakı qalaya. Siz də gördünüz ki, düşmən qalaçaya hücum edir, adama Qalaçaya bir-iki güllə atıb düşməni şaşırın. Həcəri də götürüb aradan çıxın. Onu aparıb Kərbəlayı Məhəmmədin evində qoyduqdan sonra dağlara əkilib işinizdə olun. Salvartı mağarasına toplaşın, heç min il də bir kəs orada sizin burnunuzu qanada bilməz. Sağ qalsam, məni gözləyirsiniz, ölsəm, Molluda atamın qəbri yanında dəfn edərsiz.

Dəlilər yaman pərt oldu, Həcər başladı yalvarmağa, amma Nəbi çoxdan uzaqlaşmışdı. Birdən atışma səsi gəldi. Nəbi döyüşə girmişdi. Bəli, düşməni dənim-dənim dinləyirdi. Bunu görən Həcər və dəlilər də özlərini vurdular qoşuni-ləşgərə. Nəbinin bir gülləsi hədəfdən yayınmırdı. Bu minvalla qaş qaralana qədər Nəbinin dəstəsi pristavların qoşununu pərən-pərən elədi. Qırılan qırıldı, qırılmayan da qaçıb dağıldı.

Palantökən də elə bir gədik idi ki, bura çıxmaq hər oğlun işi deyildi. Çoxlu hampa, strajnik, koxa, darğa qırılmışdı. Kirsin başından baxanda düşmən leşləri aydın görünürdü. Nəbinin kefi duruldu. Odur ki, aşığı çağırdı, dedi, usta, bir hava çal şadlanaq. Usta "Cəngi" çaldı. Sonra Nəbinin birdən-birə halı dəyişdi. Dedi, Mehdi bura çağırın. Mehdi gələndə Nəbi dedi:

- Ay qardaş, bu lənətə gəlmişlər, bizi dağa-daşa saldılar. Mənim sinəmə övlad dağı çəkdilər, mənimki day qaldı qurdla qiyamətə. Barı sən çıx get bu ölkədən. Səni Qarsa Ərdəbilə ötürüm. Get özünə ev qur, ailə qur, övladın olsun. Heç olmazsa, mən bu dünyadan ürəyi nisgilli getməyim.

- Yox, ay qardaş, mən səndən necə ayrılıam, el-camaat bizə nə deyər! Bir də ki elə Qars da, Ərdəbil də bu kökdədir. Yazıq kəndlinin güzəri harda yaxşıdırki... Hər yerdə kəndistan elə boyunduruqdadır ki, boyunduruqda...

Nəbi qəmgin oldu. Aşığa dedi “Kərəmi” çal. Aşıq bir “Kərəmi” çaldı, bir “Kərəmi” çaldı gəl görəsən. Deyirlər o “Kərəmi” dən Kirsin qurumuş bulaqları yenidən göz yaşı axıtmağa başladı. Nəbi başını təzədən Həcərin dizi üstə qoyub yuxuya getdi.

Bəli, aşıq çalıb-çağırdı, dəlilər, üç-gün, üç gecə kef çəkib dincəldilər. El axışıb Nəbinin görüşünə gəldi.

Dördüncü gün atlandılar ki, getsinlər, Nəbi dedi, mən bir daha o mundarların leşini görmək istəmirəm. Gəlin elə Kirsə aşıb Qafan tərəfə gedək. Oradan da Təbrizə, Ərdəbilə gedərik. Bir müddət bu yerlərdən yayınaq, bəlkə dərdimizi dağıla.

Bəli, Nəbigil Qafan yoluna təzəcə çıxmışdılar ki, birdə gördülər, yaxından hıçqırıq gəlir. Həcər dedi, qadın səsi, kiminsə başını kəsirlər. Nəbi, Tunc Vəli, Həcər səs gələn tərəfə yüyüpdülər. Bəli, gəlib gördülər doğrudan da bir nəfər cavan bir gəlinin əl-qolunu bağlayıb başını kəsmək istəyir.

Nəbi kişinin üstünə qışqırdı:

- Əyə, bəri keç görək kimsən?

- Kişi başladı yalvarmağa ki? Nəbi bəy, bir qələtdi eləmişəm, keç günahımdan. Nəbi baxıb gördü ki, bu tacir Cəfərquludur.

Gəlinin əlini-qolunu açdılar. Həcər soruşdu ki, bacı bu nə işdi sənə başına gətirirlər? Gəlin ağlaya-ağlaya dedi:

- Mən Cəfərqulunun əmisi uşağının övrətiyəm. Ərim iki həftədi ki, Tuğa əkinə gedib. Bu zalım da mənə aldadıb ki, bəs ərin Tuğda öldürülüb. Mən də o yanlara gedirəm, gedək meyidini gətirək. Mən də inanıb onun qəflə-qatırına qoşulub gəlmişəm. İndi gecənin bu vaxtı mənə yanaşdı ki, ərin ölüb-eləməyib, özü də səni İsfahana aparıram, orada evim var, qalıb mənə arvad olarsan. Deyirəm, ay zalım, belə iş olmaz, evdə 3 aylıq körpəmi qoymuşam, deyir yox, onda başını kəsməliyəm.

Həcər soruşdu:

- Bəs qəflə-qatır hardadı?

Gəlin dedi:

- Budu ha, iki addımlıqda, buradakı Hopu dərəsində!

Nəbi Tunc Vəlini Məhərrəmlə karvanın arxasınca göndərdi. Sonra belindən qılıncını çıxarıb gəlinə uzatdı:

- Bacı, indi al, onun başını özün kəs.

Cəfərqulu bəy nə qədər yalvardı, yaxardı Nəbi dedi, yox sən biqeyrətsən. Biqeyrətlərdə gərək dünyada yaşamasın.

Gəlin də ağladı ki, can nəbi, mən onun başını necə kəsə bilərəm? Bir də bu lənətə gəlmiş mənə el içində rüsvay elədi, eşidən də deyəcək?

Nəbi dedi:

- Yaxşı, bir halda ki, o qadının başını kəsmək istəyirdi, gərək onu qadın da öldürə. Onda Həcər özü bilər.

Həcər də elə bil bu sözə bənd idi, tuşladı “Aynalını” Cəfərqulu bəyin təpəsinə. Karvanı açıb gördülər, hamısı pal-paltarıdı. Nəbi dəlilərin əynini başdan-ayağa təzələdi. Gəlinə də çoxlu pal-paltar verdi, qalanını da Telli Qara götürüb getdi ki, kəndlilərə paylasın.

Gəlini tək buraxmadılar. Həcər, Mehdi, Məhərrəm onu aparıb evinə qoydu. Nəbi də Arazı addayıb getdi o taya!

O qış Nəbini Zəngəzurda, Salvartıda görən olmadı. Telli Qara Salvartı mağarasında düz bir il Nəbini gözlədi. Hərdən Kürd Əli onlara qatırla yemək-icmək gətirir, kim yolunu azıbsa, kim kəndliləri incidirsə, Telli Qaraya deyir o da dəlillərlə kəndlərə doluşur, bəyləri, hampaların, pristavların divanını verib geri qayıdırdılar.

Hər dəfə bəylər şaiyə yayanda ki Nəbi gəldürülüb Telli Qara bir divanxanaya soxulur, naçalnikdən, pristavdan birini boğazlayır, dustaqları buraxır, vergi kağızlarını kəndlilərə paylayıb çıxıb gedirdi. Padşaha da bəylərdən namə üstündən namə gedirdi ki, Nəbi bizi qırdı. Kəndlilər dönüb quldur-qaçaq olub, burada yaşamaq mümkün olası iş deyil. Naçalniklər, pristavlar muma dönmüşdülər. Kəndlilərlə danışanda ehtiyat edirdilər. Bəylər, hampalar da əvvəlki kimi meydan oxuya bilmirdi.

Bir gün Zəngəzura hay düşdü ki, bəs padşah Nəbinin başına qiymət qoyub. Doğrudanda bir həftə sonra qoburnatın məktubu naçalniklərə, pristavlara gəlib çıxdı. Yazırdılar ki, hər kəs Nəbinin başını batırsa ona xəzinətdən yüz qızıl, yaxşı da bir qulluq veriləcək, lap elə naçalniklik.

Bunu eşidən bəylər, hampalar bir-birinə dəydi. Yığılıb tədbir tökdülər, nə qədər baş sındırdılarsa bir mətləb hasil olmadı. Namərdlər Nəbini öldürmək üçün başladılar girəvə gözləməyə. İndi bunlar burada qalsın, görək Nəbi neynədi.

ŞAHHÜSEYNİN NƏBİNİ ÖLDÜRMƏSİ

Böyük adamlar çox zaman avara, səfeh, lazımsız adamların əlilə ölüb, öldürürlər. Şekspir.

Bəli, Nəbi Arazın o tayında bir ilə yaxın qaldı. Burada Nəbi dəmirçi Ayrapetin evinə düşmüşdü. Ayrapet qohum-tanışa demişdi ki, bəs qonağım nalbənddir. El-camaatdan da kimin atı nallanmalı idisə sürürdü Ayrapetin qapısına.

Bir gün Nəbi kefsizləmişdi. Yadına Həcər, anası, qaçaq yoldaşları düşmüşdü. Qürbətdə Nəbinin kefi həmişə aşağı olardı. İndi də uzun müddətli ayrılıq onu lap kövrəltmişdi. Elə bu vaxt Ayrapet gəldi ki, həmədənli Azay qırx atlısı ilə qapını kəsib. Deyir atlarımızın nalı tökülüb, qonağına de, bizi yola salsın. Nəbu Ayrapetə dedi:

-Get de sabah nal kəsməlidir, bəyə layiq nal yoxdur.

Bir az keçmiş Nəbi gördü həyətdə qalmaqal var. Dışarı çıxıb baxdı ki, bəyin atlıları düşüblər yazıq Ayrapetin üstünə. Qatıblar kişini şallağın qabağına. Qan vurdu Nəbinin beyninə, yaraq-yasağını götürüb verdi özünü töyləyə. Boz atın tərginə qalxıb çıxdı düşmənin qabağına.

Azay bəy belə baxanda gördü, Nəbi Boz atın belində özünü irəli verib atlılardan birini, ikisini o dünyaya vasil elədi. Azay bəy özünü itirdi, istədi aradan çıxsın. Eşitmişdi ki, Nəbi arxadan güllə atmır, amma Nəbi kəsdi onun başının üstünü.

-Nəbi bəy, uşaqlar bir qələtdir eləyiblər, keçin günahımdan, - deyə Azay bəy başladı yalvarmağa.

Bəyin adamları Nəbi adını eşitcək ta bayaq aradan çıxdılar. Azay bəy sağa baxdı, sola baxdı gördü ətrafda heç kəs yoxdur. Hamı dağılışıb qaçıb, bir az da vəhmələndi. Nəbi “Aynalı” ni çiyinə keçirib yapışdı Azay bəyin xirtdəyindən. Bunu görən Ayrapet də irəli gəlib dedi:

-Can Nəbi, bu iş ki faş oldu, bu qurumsağı öldürməmiş buralardan getmə. Bu bəy bizlərə qənim olub. Bir kəsə göz aşmağa macal vermir. Camaat acından qırılır, iki qata da olsa borca arpadan, buğdadan vermir. Gözləyir ki, qapısına sürünə-sürünə gedək, üç qat borca razı olaq.

Nəbiyə də elə bu lazım idi. Üzünü Ayrapetə tutub dedi:

-Xəbər elə camaata, bu dəqiqə onun taxılını bütün aclara dağıdacağam.

Sonra da Nəbi arxada, Azay bəy qabaqda düz gəldilər bəyin buğda quyularına. Deyilənə görə o gün Nəbi düz qırx quyu taxılı kasıb-kusuba payladı. İki quyunu da bəyə saxladı. Ayrılkən Nəbi dedi:

-Bəy, səni öldürəcəkdim, amma eyvandakı əyalın-uşağın gözü qabağında səni çəkib atdan yerə salmağı kişiliyimə sığışdırmadım. Ayrapetə gözün üstündə qaşın var desən, özün bil.

Nəbi Boz atın yüyəyini buraxdı. Bir az getmişdi ki, qulağının dibindən bir güllə vıyıldayıb keçdi. Geriyə dönüb “Aynalı” nı çiyindənən aşırı, bəyi səslədi:

-Azay bəy, mən bəylərin qeyrətinə bələdəm, amma mənim sözüm sözdü. Arvad-uşaq yanında səni xəcil eləmək istəmirəm. Eyvana bax gör, qızın ağlayır, amma papağından muğayat ol!

Azay bəy əyilib eyvana boylananda bir də onu gördü ki, bir güllə vıyıltı ilə papağını vurub saldı yerə. Qorxusundan başladı tir-tir əsməyə, Nəbi şaqqanaq çəkib güldü:

-Qalx arvadının ləçəyini al, bağla başına! Xudahafiz, Azay bəy, amma arxamca bir güllə atsan əcəlini yetmiş bil.

Nəbi Boz atının yüyəyini boşaltdı. Azay bəydə taqət hardaydı ki, bir də əlinə tufəng alaydı. bəyin arvadı vay-şivən qopartmışdı ki, ay kişi o nə iş idi tutdun. Taxılı payladı çıxıb getdi, başqa qaçaqlar kimi arvad-uşağına toxunmadı, ev-eşiyini odlamadı, güllə nədi atdın arxasınca. Anasının südü ona halal olsun ki, səni bizə bağışladı. Mal yeməzin malını belə yeyerələr. Bəy, neçə vədədir, qapının dabanından çıxardırlar ki, taxıl ver, birə üç almaq istəyinin malı birə heç gedər...

Bəli, Nəbi oradan atını birbaşa sürdü Araz qırağına. Gethaget gəlib çay kənarı kəndlərdən birinə çatdı. Həm at əldən düşmüşdü, həm də özü bərk yorulmuşdu. Gördü, yolun kənarındakı evlərdən birinin çırağı hələ sönməyib. Ehmalca qapını taqqıldatdı. Qapıya qoca bir kişi çıxdı. Nəbi qocayla salam-kalamdan sonra:

-Ay əmi, qəribəm, bir gecəlik qonaq saxlarsanmı?

Qoca dedi:

-Biy, başına dönüm, qonaq allah qonağıdır, niyə saxlamıram. Elə evdə qonaqlarım da var, buyur içəri. Amma bu yaraq-yasağından yasavula oxşayırsan, gəl elə bunları da qoy töyləyə gedək əvvəl atını rahatlayaq.

Nəbi istədi geri qayıtsın, amma qocanın mehribanlığını görüb içəri keçdi. Atı tövləyə salanda burada da iki at gördü. Qoca bu atların da qonaqların olduğunu söylədi. Nəbi istədi yenə geri qayıtsın. Amma bunu özünə sığışdırmadı, qoca bütün yaraq-yasağı samanlıqda gizlətdi. Üzünü qonağına tutub dedi:

-Bu qonaqlar da yaraq-yasaqlı adamlardı. Qoy səninkiləri gizlədək, silahın olduğunu heç bilməsinlər.

Nəbi soruşdu:

-Ay əmi, qonaqların birdən şərə-şur adam olar ha!

Qoca:

-Yox ay oğul, qaçaq mal dalınca gələnlerdi: adama iki dılğır tütəngləri, bir də şaşkadı, maşkadı nədir, ondan varlarıdı, onları da söykədilər qapının arxasına.

Şaşka deyəndə Nəbi dayandı, axı şaşka hara, qaçaq hara, şaşkanı pristavlar taxır, birdən...

Nəbi yenə istədi geri qayıtsın, amma qoltuğundakı nağanı yoxluyub “qoy hər kəs olur olsun” deyə düşdü qocanın qabağına. Qoca da elə hey təzə qonağının bazburuduna baxa-baxa qalmışdı. Nəbi qocaya dedi:

-Ay əmi, bu xurcunu da al, içərisində bir soyutma quzu, bir də elə ayın-oyun olmalıdır. Onları da ver süfrəyə, aclıq mənə lap kar eləyib.

Qoca dinmədən xurcunu almaq istədi, amma xurcundan yapışması ilə yerə çökməsi bir oldu:

- Ay oğul nə yaman ağırdı. Qoy uşaqlardan çağırım əl versinlər, yoxsa belim qırılar.

Nəbi “lazım deyil, ay əmi” deyib xurcuna əl atdı, qoca qabaqda, Nəbi arxada evə gəldilər. Qapıda qoca Nəbiyə dedi ki, qonaqlara deyəcəyəm bu kişi də mənim qonağımdır, qonşu kənddəndir, cuvardır, gecəyə düşüb, ismin nədir?

-Kərəmdir, əmican, Kərəm.

Bəli, qoca Kərəmi qonaqlarla tanış elədi. Ortaya süfrə salındı, süfrəniz həmişə açıq olsun, qoca xurcunu çəkib gətirdi, başladı boşaltmağa. Nəbi baxıb gördü, Ayrapet xurcuna donuz ətindən tutmuş, toyuq-cücəyə, lavaşa qədər hər şey qoyub. Öz-özünə kədərləndi. Ayrapetin atalıq qayğısı onu lap köyrəltdi. Qonaqlar da döyüklüb qalmışdılar, cuvar hara, bütöv quzunun soyutması hara. Nəbi qonaqları yaxşı tanımışdı, biri Zəngəzur pristavı idi, bir də Naxçıvan naçalniki. Libaslarını dəyişmişdilər. Xoşbəxtlikdən heç biri Nəbini üzdən tanımırdı, odur ki, Nəbi keçdi erməni ləhcəsinə:

-qonaq qonağı gətirər, elə tarixdən erməni ilə musurmanın süfrəsi bir olub, qardaşlar, çörək kəsin...

Qonaqlar baxıb gördülər ki, təzə qonaq ermənidi, kefləri duruldu. Nəbi əvvəlcə donuz piyini yeyəndə qonaqların qalan-qalmaz şübhələri də dağıdı. Nəbi başladı ki, bəs bu Araz boyu kəndlərin camaatına qurban olum, bir arx su versən adama min cürə xəcalət verirlər, düz üç gündür, onların taxılını suvarıram. Xurcunuma o qədər yükləyiblər ki, darta bilmirdim. İndi siz mənə fikir verməyin mən üç günlük yeməyimi yeyəcəyəm.

Bəylər əvvəlcə özlərini o yerə qoymadılar, elə bir-iki yeyib gözlədilər ki, erməni yeyib qurtarsın, sonra onlar özləri əməlli şam eləsinlər. Gördülər yox, cuvar piyin dalınca toyuqları, toyuqların dalınca quzu soyutmasını aşırır, süfrədə bir şey qalmır. Zəngəzur pristavı davam gətirə bilmədi:

-Nə heyvərə yeyişin var, ə, ismin nədir?

-İsmim Kərəmdir, dərdin alım.

-Ermənidəndə Kərəm olar?

-Olur, olur dərdin alım, bu musurman kəndlərində erməni oldu, musurman oldu, Kərəm olur...

Bəylər gördülər Kərəm heç ağzını boş qoymur, danışanda da yeyir. Belə getsə süfrədə bir şey qalmayacaq. Bəylərdən biri qocanı çağırır dedi:

-Ay qoca, meydən-məzədən bir şeyin olmaz verək bu erməni cuvarına bir az oxusun?

Qoca dedi:

-Niyə olmur, yaxşı tut arağım var, meyliniz çəksə, bu saat!

Qoca tut arağını ortaya qoyub, özü də süfrəyə yaxın oturdu.

Qonaqlar yedilər, içdilər, cuvara da bir satıl arağ verdilər. Özləri yarım satıl içə bilmədilər, cuvara lap mat qaldılar. Bir satıl cecə “suyu” cuvarın heç halını da pozmadı. Qonaqlar yapışdılar cuvardan ki, gerek oxuyasan. Cuvar da dedi, oxumağına oxuyacam, amma siz o taydan gəlersiz, bir danışın görək qardaşlarımız necə dolanırlar, arşın malı enib, yoxsa qalxıb, bazar necədir?

Cuvarın sözü qonaqları açdı. Başladılar dağdan-dərədən danışmağa. Sonra da cuvar soruşur ki, bəs nə axtarırsız, ipək gərəyinizdisə bir karvan ipək verim sizə aparın o tayda xırıl eləyin. Bunu eşidəndə Zəngəzur pristavı dedi:

-Ə ipək nədi, şal nədi. Sən cuvar adamsan, bəlkə bizə köməyin dəydi, biz başqa şey üçün gəlmişik. Hərəmizində üç yüz atlısı var. Nəbini axtarıyıq. Bütün Zəngəzur dağlarında nə qədər qaçaq-maçaq var hamısını yığbı doldurmuşuq Gorus qazamatına. Belə Bıqlını da, Nəbinin qardaşlarını da, əlqərəz bütün dəstə-tufağı da tutmuşuq, Gorusdadı. Bir özü yoxdu, bir də Həcər. Bu gün eşitmişik Həcər Kərbəlayı qurumsağın evindədir. İndi bu gün-sabah burdan Nəbini ki tutduq sonra gör onlara nə məclis qurulacaq. – İçkinin təsirindən haldan çıxmış pristav cibindən bir kağız çıxarıb əlində yellədi:

-Bax Nikolayın möhürlü kağızıdır. Yazır ki, bu yaza qədər Nəbinin dəstəsi məhv edilməlidir. Özü də onu tutan – bilirsən nə qazanacaq, qubernatordan-zaddan bizim kimi dil bilən olsa, lap bütöv erməni, gürcü, mürsurmana başçı olacaq. Deyirlər Nəbi burada bir erməninin evində qalıb at nallayır.

Nəbi başladı ürəyin yeməyə. Fikirləşdi, deyəsən uşaqlardan kimisə ələ keçiriblər, yoxsa belə arxayın danışmazlar, özü də çuğulları möhkəmdir. Odur ki, dedi indi görün sizin başınıza nə oyun açaram. Erməni ləhcəsində sözünə davam etdi:

-Hə, deyəsən bunu məndə eşitmişəm, özü də o nalbəndə lap atımı nallatmışam. Amma Nəbi olduğunu bilməmişəm, bilsəydim, bazburuduna bir baxıb görərdim nə töhür insandı, o.

Bəylər dedilər

-Gedərik, tazadan baxarsan!

Nəbi dedi:

-Yox, indi tezdi. Ancaq siz arxayın olun, bu gecə mən Nəbini sizə təhvil verəcəm. Özü də əl-qolu bağlı. Nə qoşun lazımdır, nə də bir atlı. Qoy gecədən keçsin, Arşak kişi mənim bir sözümü iki eləməz... Mən bu gecə Nəbini qolu bağlı sizə versəm, bəs siz mənə nə verərsiz?

Bəylər hərəsi bir torba göstərdilər, dedilər bu gecə Nəbini bizə versən iki torba qızılın ikisi də sənin. Bəli, belə də şərtləşdilər. Pristav dedi, istəyirsən Təbriz valisinə deyim Nəbini özü tutdursun. Nəbi dedi, yox onda sizə bir şey verməzlər. Gedək mən özüm tutub onu sizə verim. Bəli, məclis təzədən qızıışdı. Nəbi bəyləri yenidən içirib kefləndirdi... elə ki gördü, gecədən xeyli keçib, vaxtdı, durub ola düşdülər. Nəbi sərxoş bəylərin silahı, gülləsi, patronu, nağanı, nəyi vardı, hamısını götürdü, özlərinə də möhkəm tapşırdı ki, dalımca çapın. Bəli, naçalniklər də çapa-çapa Arazı keçib Gorusa üz qoydular. Bir ara pristav soruşdu ki, ay cuvar, yol nə uzun oldu? Buralar lap bizim trəflərə oxşayır, nə vaxt bəs çatacağıq? Nəbi dedi:

-Darıxmayın, az qalmışdır.

Bəli, səhərə yavuşq yolçular atlarının yüylənlərini çəkdilər. Nəbi onları atdan düşürüb dedi:

-Möhtərəm pristav və naçalnik, əllərinizi yuxarı qaldırın, bilin və agah olun ki, tutmaq istədiyiniz Qaçaq Nəbi mənəm. Əgər dediklərimə əməl etməsəniz, o dəqiqə beyninizi göyə sovuracam.

Bunu eşidəndə pristavla naçalnik bir-birinə dəydi, istədilər əllərini yuxarı qaldırsınlar. Hirs-hikkədən ürəkləri keçdi, sərildilər yerə. Nəbi onları silləliyə özlərinə gətirdi. Pristavla naçalnik başladı yalvarmağa ki, bir qələtdi eləmişik, günahımızdan keç, nə deyirsən gözümüz üstə.

Nəbi dedi:

-Bax, bura Gorus qazamatıdır. İndi giririk içəri, bütün dustaqları azad edirik.

Pristavla naçalnik birağızdan “baş üstə” dedilər. Bəli, Nəbi girdi qazamata, açarı alıb başladı qapıları açmağa. Əvvəlcə dustaqlar elə bildilər ki, onları öldürməyə aparırlar. Nəbi Qanlı Qocanın bu sözünü eşitdi ki, Mehdi, biz bayıra çıxan kimi aradan çıx. Deyəsən bizi öldürməyə aparırlar, Nəbini tapıb başımıza gələnləri ona danış, de ki, qanımızı yerdə qoymasın, çuğulların başını öz əlilə kəssin.

Bunu eşidən Nəbi dözə bilmədi, - Səsinə qurban Qanlı Qoca, gələn elə Nəbidi, çuğulum başını özün kəsərsən.

Qazamata bir hay düşdü ki, gəl görəsən. “Nəbi”, “Can Nəbi”, “Nəbi” sözləri aləmi bürüdü. Mehdi Nəbinin boynuna sarılıb uşaq kimi ağladı. Belə dönəndə naçalnik gördü, özünü saxlaya bilmədi, “Ay qoca kafir, nə tir-tir əsirsən” deyə qanlı-qanlı naçalnik süzdü, sonra Qanlı Qocanı səslədi:

-Ay Qanlı Qoca, başına dönüm, bəri gəl, hər şeyi Nəbiyə özün söylə, gəl bu məlunu cəhənnəmə vasil elə.

Mehdi, bütün başlarına gələni Nəbiyə danışdı. Sən demə onları tutuan naçalniklə pristav qoburnata vəd ediblər ki, Nəbini dəstəsi ilə birgə asacağıq. Naçalnik də düz qırx gün onları fallaqqaya saldırıb döydürürmüş ki, Nəbinin yerini nişan verin.

Bir gün də uşaqlara qan uddurduğunu görən Mehdi deyir:

-Ay naçalnik, Qaçaq Nəbi Arazı addayıb o taya nə haqq-hesabın varsa get onunla çək, day bizə hər gün qan qusdurduğun bəddi, işimizi ver divana. Divan nə cəza versə qəbulumuzdu.

Bəli, Nəbi bütün bunları eşidəndən sonra Qanlı Qocaya üzünü tutub dedi:

-Gorus qazamatın iki dəfə xaraba qoyduq. Üçüncüdən allax saxlasın. İndi ki sizə belə qan uddurublar, naçalniklə pristavı gətirmişəm hüsurunuza. Nə cəzanız varsa, verin, daha özünüz bilin...

Mehdi ilə Qanlı Qoca elə bil bu sözə bənd idilər. Uşaqlara göz elədilər. pristavla naçalniki bir göz qırpımında didim-didim didilər.

Nəbi uşaqları da götürüb yenidən dağlara çəkildi. Yolda Kərbəlayının evinə baş çəkdi, Həcərdən ötrü burnunun ucu göynəyirdi.

Həcəri görüb nə qədər sevindisə Kərbəlayının ölüm yatağına düşməsi onu o qədər mə'yus elədi. Nəbi doğrudanda Kərbəlayını atası qədər sevirdi.

Nəbinin hənirini duyan Həcər özünü eyvandan Nəbinin üstünə atdı. Xoş-beşdən sonra Həcər dedi:

-Can Nəbi, Kərbəlayı iki gündü canbəsər olub. Elə hey soruşur ki, Nəbi gəlmədi, deyirəm yox. deyir ki, indi gələcək, gələn tək mənə xəbər elə.

Doğrudan da Kərbəlayı Nəbini ayaq səslərindən tanıdı, dik qalxıb yerində oturdu. Nəbini görəndə ağladı. Nəbi ilə Kərbəlayı uzun illərin həsrətliləri kimi qucaqlaşdılar. Kərbəlayı handan-hana toxdadı, zorla gücünü toplayıb dedi:

-Nəbi, oğul, yadımdamı demişdim, harda olsan gəlib gözümə bir ovuc torpaq atarsan, məni əlinlə qəbirdə rahatlayıb gedərsən... Neçə vaxtdı, yolunu gözləyirdim. Məni öz çiyində götür, qoyma it-qurd ruhumu hörmətsiz eləsin.

Kərbəlayı bunu deyib, Nəbini doyunca süzdü və gözlərini həmişəlik yumdu.

Nəbi gecəni Kərbəlayının evində qaldı. Yoldaşları məsələni bilib Baş Həkəriyə doluşdular. Səhər açılanda iynə atsaydın yerə düşməzdin.

Divan atlıları Həkəri kəndlərini gözə-gözə gəlib Baş Həkəriyə çıxdılar. Strajniklərin kəndə girdiyini eşidən Nəbi əmr elədi ki, hamını tərksilah edib hüzuruna gətirsinlər.

Elə ki hamısı Nəbinin qarşısında dayandı. Nəbi üzünü strajnik başıya tutub dedi:

-Bax, sizin heç birinizlə işim yoxdu. Bu gün atamı dəfn etməyincə kənddən çıxdı yoxdu. Gözləyirsiniz, kişini dəfn edirik, sonra çıxırıq kənddən, silahlarınızı da qaytarıb verirəm özünü. Meyliniz çəkər igid kimi vuruşarıq, çəkməz siz öz yolumuza gedərsiz, biz də öz yolumuzla. Strajnikbaşının sevindiyindən dili dolaşırdı:

-Can Nəbi, baş üstə, biz belə gündə heç sənə güllə ataraqmı?! Allah bu pristavla nəçənnikin evini yıxsın, bizim sənə ilə nə işimiz var, məgər bilmirik sən necə igid adamsan?! Ağa deyir sür dərəyə biz də sürürük, bizim də çörəyimiz buradan çıxır, yoxsa sənə bir güllə atan nakişidir. Yadımdamı, can Nəbi, elə Düldüləsdə səni biz özümüzaradan çıxardıq, güdaza vermədik. Heç nəçənnik indi də bilmədi ki, hardan keçib dağı aşdın.

Nəbi strajnikbaşı Stratsovu indi tanıdı. Doğrudan da Düldüləsdə Stratsov strajnikləri Nəbiyə güllə atmağa qoymamışdı. Papağı ilə yolu göstərib, çıxıb yoldan kənarda dayanmışdı. Əlqərəz, Stratsov sözünün üstündə dayandı. Kərbəlayını böyük təntənə ilə dəfn etdilər. Axşamçağı qəbir üstündən qayıdarkən Stratsov Nəbiyə xəbər göndərdi ki, naçalniklə pristavın öldürülməsini, Gorus qazamatının dağılmasını padşaha xəbər veriblər. Qoburnat özü də böyük dəstə ilə Gorusa yola düşüb. Buralarda çox ləngimə, tez aradan çıx.

Söz Nəbinin ağlına batdı. Stratsov silahları da götürmədi. Dedi:

-Silahları götürsək bizə inanmazlar, hamımızı Sibirə sürərlər. Yaxşısı budur deyərik ki, Nəbi bizi tərksilah elədi, nə qədər patronumuz da var, alın ancaq atanda ağzını bizə tərəf tutmayın ha!..

Nəbi güldə, əlini strajnikbaşının çiyninə vurub atlılarına əmr verdi. Onlara dağlara yetişəndə ürəkləri tab gətirmədi, hamı birağızdan oxumağa başladı.

-Qoburnat, bütün pristavları yığıb məşvərət elədi. Gördü ki, yox heç kəs day Nəbiyə baş qoşmaq istəmir, kimə deyir sən get pristav ol, nəçənnik ol, əl tutub aman edir ki, mənə balalarının başına çevir, istəmirəm. Bir dəfə yenə qoburnat bütün başbilənləri yığdı, yenə tədbir tökdü ki, bu Nəbini aradan götürək? Onda Kosa bəy adlı bir namərd özünü irəli verib dedi:

-Qoburnat sağ olsun, istəyirsən ki, biz bəylərə, hampalara rahatlıq olsun, gərək Nəbini aradan götürəsiz. Onu aradan götürmək də qoşun-qəflə işi deyil. Bunun bir yolu var. O da Paşa bəyin əlindədi. Bilirsiniz də Paşa bəyin arvadının bir bacısı Nəbinin dəstəsindəki Şahhüseynin arvadıdır. Burada arvad fə'li lazımdır. Bununda ustası Paşa bəydir. Paşa bəy o qədər bəylərin xanımınını viran qoyub ki... Bu onun əlində su içmək kimi bir işdi.

Söz qoburnatın ağına batdı. Bütün adamları dağıtdı, Kosa bəyə də əmr elədi ki, bir həftənin tamamında Paşa bəylə onun hüzurunda olsun.

Bəli, vədə vaxtı Kosa bəylə Paşa bəy özlərini yetirdilər qoburnatın hüzuruna. Çox götür-qoydan sonra qərara gəldilər ki, Şahhüseyni arvadı vasitəsilə ələ keçirib Nəbini öldürsünlər. Qoburnat Paşa bəyə kəndlər də vəd elədi, pristavlıq da. Kosa bəyin də könlünü qırmadı, onu da Nikolayın ordenini alacağına xatircəm elədi.

Bəli, Paşa bəy oradan gəldi evinə, arvadına o ki, var dil tökdü. Handan-hana məsələni açdı ki, gərək bacını dilə tutub Şahhüseyni ələ keçirəsən. Sonra da qoburnatın verdiyi sandıqçadan on dənə qızıl onluq çıxarıb qoydu arvadının qabağına:

-Bunları aparıb verərsən bacına. Deyərsən, dünyada nə lazımdı bizə, Şahhüseyn bundan sonra xan olacaq, kəndi, obası olacaq, özü də padşah onu qızıla tutacaq. Bu qızlları da padşah özü gödərib.

Bəli çox çək-çevirdən sonra Paşa bəy arvadını bacısıgilə yola saldı. Bacı da bacıynan dil tapdı. O gündən arvad başladı Şahhüseynin beynini yeməyə ki bəsdir qaçaq oldun. Ev-eşikdən uzaq düşdüyn yetər, yığış gəl evə, oğul-uşaq doyunca bir üzünü görsün. Şahhüseynin də əli tufəngdən soyudu. Arvad gördü kişinin zəif damarını tutub. Odur ki, yavaş-yavaş məsələni də ona açmağa başladı. Dedi:

-İstəyirsən kasıblığın daşını atasan, bəy-xan yanında hörmətin olsun, onda Nəbini öldür, üzə çıx. Gör Nikolay padşah, səni qızıla tutur, tutmur, səni pristav qoyur, qoymur.

Şahhüseynin dinmədiyini görəndə arvad bir az da qızışdı:

-Bədi, bir bacımla düşmən oldum, sən Nəbi kimilərə yox, Paşa bəyə qısılsaydın indi bəy idin. Gəl tök bu daşı ətəyindən.

Şahhüseynin səbri tükəndi.

-Kəs səsini ləçər, deyirsən namərdlik eliyim!

ŞAHHÜSEYNİ ARVAD YOLDAN ÇIXARDI

O gündən arvadla Şahhüseyn arasında belə söhbətlər tez-tez olurdu. Arvad yavaş-yavaş ərinin saqqızını oğurlayırdı. Bir dəfə Nəbi Arazın o tayında idi, qaçaqların da çoxusunu tutub salmışdılar Gorus qazamatına. Şahhüseyn də evə xəlvəti gəlib-gedir, günlərlə evdə gizlənib camaat arasına çıxmırdı. Oğul-uşaq yeməkdən qıtlıq çəkirdi. Arvad da ovunu ovlamaq üçün məqam gözləyirdi. İndi məqam da yaxşı düşmüşdü. Evdə bir urvalıq da un yox idi. Şahhüseyn ərki çatan bir-iki yerə sifariş göndərdi, amma bir şey çıxmadı. Daha gecəni dözməyib, özü evən çıxdı, xeyli sonra iki pud arpa unu ilə gəldi, dedi, Həcər hardansa tapıb, deyib bir-iki gün dolanın, Nəbi bu günlərdə gəlib çıxmalıdı.

Arpa ununu görən arvad başladı Nəbini, Həcəri qarğımağa. Sonra da bir ovuc qızıl çıxarıb tökdü Şahhüseynin qabağına.

-Allah dadına çatmış Paşa bəy göndərib, yenə adamın özününkü. Deyir, Şahhüseyn uşaqları acından qırmasın. Al get bazarlıq elə, qırma bizi acından. İndi görürsənmi, hansı yol bizim evimizə işıq salar, bərəkət gətirər?

Şahhüseyn bir söz demədən xeyli götür-qoy elədi. Arvadın tənəsi onu lap bezdirdi. Day dözə bilmədi, qızıl onluqlardan bir neçəsini götürüb gecəynən özünü verdi erməni bazarına.

Səhəri evə bir aylıq bazarlıq qoyub dağlara çəkildi. Bəli, o gündən Şahhüseynə yoldaşları bir soyuqluq gördülər. Doğrudan da Həcərin havadan dediyi söz də düz oldu. Nəbi gəlib çıxdı. Özü də Gorus qazamatını ikinci dəfə dağıdıb igidlərini qanadına alıb dağlara çəkildi.

Kərbəlayının ölümü Nəbiyə yaman yer eləmişdi. Elə hey Həcərə deyirdi ki, elə bilirəm bir yanımda yoxdu. Kərbəlayı gərək belə tez bizə vəfasızlıq eləməyəydi, canı suluydu. Deyilənə görə Kərbəlayı vəfat edəndə düz qırx gün Nəbi bir güllə atmadı... Hər cümə axşamı yeddi yoldaşı ilə Kərbəlayının qəbrini ziyarət edər, evinə baş çəkib cümə axşamısını verər, yenidən məskəninə qayıdardı. Bir dəfə yas yerindən qayıdarkən yolda pristav Cəfərqulu bəylə qarşılaşır. Bu həmin Cəfərqulu bəy idi ki, Nəbinin başına qiymət qoymuşdu. Car çəkmişdi ki, hər kəs Nəbinin başını gətirsə ona 200 qızıl peşkəş verəcək.

İndi o, birdən Nəbi ilə qarşılaşanda, özünü itirdi, günün günorta çağı pristavın ağlına hardan gələydi ki, Nəbiylə qarşılaşacaq. Pristav əllərini yuxarı qaldırıb başladı Nəbiyə yalvarmağa.

Nəbi nə bir kəlmə danışdı, nə də dindi, əlini atıb pristavın papağını götürüb Boz atın ayağı altına atdı. Sonra pristavın silahlarını aldı. Kəlmə kəsmədən başının adamlarıyla çıxıb getdi. Bir gün də Nəbi Tacirbaşı Nuxu bəylə rastlaşdı. Tacirbaşı elə bildi Nəbi onu öldürəcək. Odur ki, beş yaşlı balaca qızını qucağına alıb Nəbinin hüsuruna gəldi, yalvarıb-yaxardı:

Nəbi körpəyə xeyli noğul-nabat verdi. Sonra üzünü tacirbaşuya tutub dedi:

-Yaxşı, titrəmə, səni Kərbəlayının ruhuna bağışlayıram, de görək bizə satlıq nəyin var? Papaqdan, yapıncıdan?

Tacirbaşı:

-Can Nəbi, satlıq nədi, bütün karvan sənə qurbandı, yaxşı yapıncım da var, papağım da.

Nəbi Nuxu bəydən özü və yoldaşları üçün papaq, yapıncı aldı, hamısının da pulunu birə-beş verdi, atını sürüb dağlara qalxdı.

Kərbəlayının qırxını verdikdən sonra Nəbi bir neçə gün heç yana çıxmadı. Qoburnatın qoşunu da gəlib Gorusda dayanmışdı. Deyirdilər Nəbini tapmamış bu qoşun-ləşkər daha Zəngəzurdan geri qayıtmayacaq.

Nəbi içəridən şübhələnməyə başlamışdı. Odur ki, həmin gün axşam bütün yoldaşlarını başına yığib dedi ki, deyəsən aramızda naxələflər var. Hər kəs çörəyimizi tapdayırsa qoy tapdasın, kim evinə getmək istəyirsə getsin. Sonra Şahhüseynə üzünü tutub:

-Gözümə son vaxtlar dərdli görünürsən. Bəlkə ev-eşik sarıdan nigaransan, səni buraxıram get, nə qədər istəyirsən evində qal. Günün xoş keçər həmişəlik evində qalarsan! Yox, könlün bizi istər, havaxt gəlsən, komamız elə sənin öz komandır!

-Necə ki Nəbi qardaş, yoxsa mən səni bezdirmişəm?

-Yox, ay Şahhüseyn, sənin gözlərin mənim heç xoşuma gəlmir. Elə bil gözlərini dəyişmişən, Həcər də gecələr rahat yata bilmir. Elə hey yuxudan diksinir ki, qoyma Şahhüseyn məni öldürdü, kəndlilər də elə hey sifariş edirlər ki, Şahhüseynin dərisini boğazından çıxar. Amma səninlə duz-çörək kəsmişik axı... Axır vaxtlar da tez-tez Paşa bəylə görüşürsən, evinə gedib-gəlirsən. Amandı, bircə yoldaşlara xəyanət eləmə, rüsvey olarıq.

Şahhüseyn gördü Nəbi məsələdən əməlli-başlı xəbərdardı. Əl atdı hiyləyə. Gözünün yaşını sel kimi tökdü, dedi allahıma kəm baxaram, sənə yox, Nəbi, düşmən sözüdü, fe'lə uyma, heç yana da gedən deyiləm. Öldürsən elə məni öz əlinlə öldür, amma mənə möhlət ver gör deyilənlər necə böhtandı, hər şeyi bir də yoxla, sonra məsləhət sənindi, istəsən çıxıb gedərəm, bax bu uca qayaların birindən özümü ataram, görərsən ki, Şahhüseyn nə Şahhüseyni.

Nəbi çox dərinə getmədi. Həcər də susurdu, Mehdi də. Hamı dağlara yayıldı. Şahhüseyn də öz komasına getdi. Ancaq ilan vuran yatdı, Şahhüseyn yatmadı. Gecənin bir vaxtında qalxdı ki, day buralarda durmaq mənə yaraşmaz, baş götürüb getmək lazımdı Arazın o tayına. Elə xeyli getmişdi ki, gördü qabaqda qaraltı görünür. Aylı gecə idi. Hər yer süd kimi idi. Baxıb gördü ki, Nəbidir. Boz atın yalını tumarlayır. Elə tufəngi çəkmişdi ki, Boz at bir kişnəmə kişnədi, dağlar, daşlar lərzəyə gəldi, qaçaqlar yerindən dik qalxdılar. Nəbi qanrılıb qabağında tufəngi ona tuşlayan Şahhüseyni gördü, bircə bunu deyə bildi: "Ay namərd". Güllə səsi dağlarda əks-səda verdi. Boz at yerindən dik atılıb Şahhüseynə elə bir qoşa təpik vurdu ki, canı elə oradaca çıxdı. Yazıq heyvan dağları daşları harayladı. Şahhüseyni o qədər tapdadı ki, nalı söküldü. Sonra Nəbinin yanına gəlib insan kimi göz yaş axıtdı. Mehdi Boz atın kişnərtisinə özünü yetirdi. Boz at tir-tir tirtəyir, gözündən qanlı su töküdü. Belə baxanda Nəbini al-qan içərisində gördü. Qaçaqlar axışib gəldi, Həcərə xəbər apardılar ki, Nəbini öldürüblər. Sübh çağı onlar Qara Yurdda Nəbinin canəzəsi üstə bir çivən qopardılar ki, gəl görəsən...

Həcər özünü Nəbinin üstünə atıb huşdan getdi. Boz atın dərddən bağı çatladı. Nəbini ata yurduna gətirdilər. Gözəl arvad saçını yolub Nəbinin üstünə atdı. Ananın fəryadı bütün kəndi başına aldı:

Bu dağlar ulu dağlar,
Çevrəsi sulu dağlar.

Qoynunda igid öldü.
Göy kişnər, bulud ağlar.

Həcər huşa gəlib təzədən özünü Nəbinin üstünə atdı.

Qoburnat qoşunun başçısına xəbər verdilər ki, bəs Nəbinin meyidini Molluya gətirdilər. Məqamdır, meyidi gərək divana aparaq. Paşa bəy də bu tərəfdən özünü yetirdi ki, bəs Nəbini öldürdüm, indi gedək cənazəsini alıb divan qapısında dar ağaçından asaq. Padşaha da məktub yazaq ki, Paşa bəy sənin əmrini yerinə yetirdi. Qoburnat qoşunun başçısı general Zubov Paşa bəyə dedi ki, məktubu qoburnat yazmalıdı, ancaq gəl biz daha Molluya getməyə, ölüb, demək tapşırıq yerinə yetirilib. Qoburnatın tapşırığını gözləyə. Paşa bəy çəmxəm elədi general da qoşununu götürüb gəldi düz Molluya, Gözəlin qapısına. Gördülər ki, burda iynə atsan, yerə düşməz. Paşa bəy özünü verdi irəli.

Həcər yoldaşlara tapşırırdı ki, bir kəsə güllə atmayın. Strajniklərdən gələn olsa məni çağırın. bəli, generalla Paşa bəy həyətə girəndə gördülər evdən bir şivən qalxır adamın tükləri biz-biz olur. Həcər hələ də Nəbinin meyidi üstə oturub saçını yolurdu:

General soruşdu ki, bəs bu oxuyub-ağlayan kimdir. Paşa bəy dedi ki, bu Həcərdir, indi onu da tutub divana aparmaq lazımdı. Paşa bəyin sözü generalı lap əsəbləşdirdi. O, “tufu” deyib dabanı üstə geri döndü. Paşa bəy elə bildi ki, general qoşuna içəri doluşmağa əmr vermək üçün geri döndü. Amma bir də onu gördü ki, general öz qazalağına minib, qoşunu da götürüb çıxıb getdi. Paşa bəy qaçaqların arasında tək qaldı, onu Həcərin huzuruna gətirdilər. Həcər dedi:

-Düşməni igid üstə gətirməyin, Nəbinin yarası qan verər. Onu it damına aparın.

Paşa bəyi it damına gətirdilər. Həcər nağanını çıxarıb “oxxay” deyib onun təpəsinə üç güllə çaxdı. Sonra Nəbinin üstünə qayıtdı.

Nəbinin dəfni böyük el matəminə çevrildi. Qoburnat qorxudan camaata bir söz deyə bilmədi. Bütün Zəngəzur axışdı Molluya gəldi. Nəbini son mənzilə yola saldılar. Həcər Nəbinin məzarı üstə and içdi:

-And içirəm əziz Nəbi, səninlə kəsdiyim duz-çörəyə, nə qədər ki, sağam, sənin düşmənlərinə gözdağı çəkdirəcəyəm.

Yeddi min, yeddi yüz yeddi igid də Həcərin səsinə səs verdi, elə ordan igidlər silaha sarılıb dağlara, dərələrə çəkildilər.

Nəbi öldüsə də igid Həcər onun qanını yerdə qoymadı. Bəylərə, xanlara, zalımlara göz verib, işıq vermədilər. Düşməndən intiqam alındı.

SON SÖZ

Qaçaq Nəbi və Qaçaq Həcər mövzusu mənə çox yaxındır, çünki mən də Qaçaq Nəbinin və Qaçaq Həcərin doğulduğu Aşağı Mollu kəndində anadan olmuşam. Onlar iyirmi ildən artıq bu yerlərdə yaşamış, bu yerlərdə böyümüş, uşaqlıq və gənlik illərini yazı düzündə, Bərgüşad və Həkəri çaylarının sahilində, Kəpəz, Çəmənşad, Salvartı, Sarımsaqlı, Qannıca, Üçtəpə və Pəriçinqılı dağlarında keçirmişlər.

Qaçaq Həcərin qələmə alınan qəhrəmanlığı “aşıqanə” iniltilərdən fərqlənən bir qəhrəmanlıqdır. Bu iki qəhrəmanı birləşdirən “ bir yastığa baş qoymaq” ehtiyacı deyil, məhəbbətdir. Müharibələrdə, qazamatlarda ləkəsiz qalan məhəbbətdir! Çünki onun keşiyində Aynalı dayanıbdır. Burada ərin igidliyi, ömür yoldaşı Həcər xanımın igidliyi, onların sadə eşq-məhəbbətləri kimi mütəqabil igidlikdir. “Aslanın erkəyi-dişisi olmaz” igidliyidir. Həcər xanımın igidliyi Qaçaq Nəbinin papağını ucaldan, onu döyüşlərə ruhlandıran, bəlkə də bəzən döyüş səhnələrində ruhlandıran igidlikdir! Bu eşq-məhəbbətlə dolu olan igidlik ruhu köhnəlməzdir! Bu eşq-məhəbbətlə dolu olan igidlik ruhu bizim indiki gənclərə aşılmalı, onların mənəvi həyatını cəmərdlik, qəhrəmanlıq, namuslu, qeyrətli, sədaqətli olmaq ruhu ilə daha da zənginləşdirməlidir. İgid ruh ölmür, nəsildən-nəsilə aşılana-aşılana gəlir, yaşaya-yasaya da gedir. Bu igid ruh eşq-məhəbbət dastanlarında daim tərənnüm olunur.

Dünyada mənə elə bir qəhrəman göstər ki, at belində yaşa dolub, at belində vuruşsun, at belində həlak olsun.

Belə bir xalq qəhrəmanına və onun özündən qoçaq olan can sirdaşına bəstələnən el nəğmələri bir vaxt ananın laylasına qarışmış, mənə də beşiyimə axmışdır. İndi bu nəğmələri mən öz səsimlə oxumaq istəyirəm, öz dilimdən oxucularıma söyləmək istəyirəm..

O vaxt Kərbəlayı Cəfərlər, Ala Mahmudlar, Çopur Məmmədlər, Səlim bəylər, Kərbəlayı Heydərlər bütün bu baltasındıran kütüklər “Dərə xəlvət, tülkü bəy” - deyər əllərindən gələni edirlər. Onlar özlərindən yuxarıların qarşısında tülkü kimi quyuq bulayırlar, özlərindən aşağıların qarşısında isə yalquzaq dişlərini, didib-dağıtmaq ehtiraslarını isə salırlar. Guya bu ağalar olmasa, gündə çıxmaz, ayda doğmaz, düzlərdə taxılda bitməz, sanki bu başı dəsmallı, əli oraqlı-çinli rəiyyətdə, rəncbərə çörək verən bunlardı.

Kərbəlayı Cəfər Nəbinin ölümçül atasının üstünə atılır, onu şallaqlayır. O, Nəbinin anası Gözəlin yalvarışlarına məhəl qoymur. Zaman qəhrəman oğul istəyir! Elə oğul istəyir ki, Kərbəlayı Cəfərin, Ala Mahmudun, Çopur Məmmədin, Səlim bəyin və bütün divan bəylərinin burnunu ovsun, milyonlarla əli qabarlıları təpik-tapdaq altından xilas etsin, əzilən inləyən xalq kütlələrinə Koroğlu ruha gətirsin, Babək dayanəti, Nəsimi iradəsi aşılansın. Belə igidi zaman doğur! Həyatın zülmələri içərisindən, lap aşağı təbəqədən olan Gözəl xanımın bətnindən, əslində zamanın öz bətnindən Nəbi doğulur. Elə bu zamanda Nəbiyə silahdaş ola biləcək Həcər doğulur.

Qəhrəmanlıq nə Alo oğlu Nəbiyə, nə Xanəli qızı Həcərə göydən gəlməyibdir. Qəhrəmanları zülmün zalımın ayağı altında tapdalanan ana torpaq

doğub. Zamanın sərt qanunu bu qəhrəmanları öz xalqı ilə necə bağlanmağın düzgün yolunu göstərib. Xalq da Qafqaza səs-səda salan, çar kazak ordusunun bağrını yaran, el-obaya fərəh, qurur gətirən bu qəhrəmanlara dayaq durublar. Xalq öz qəhrəmanlarını bacardıqca düşmən əlinə verməyib. Qaçaq Nəbiyə, Qaçaq Həcərə güvənənlər onları düşmənlərdən qoruyublar, onların qəhrəmanlıq nəğmələrini yaradıb oxuyublar. Nəbi dəstəsinin üstünə sətt-sətt qoşun yeridilən zamanlarda, xanların, bəylərin, hampaların, bənd-bərələri kəsdiqləri vaxtda, Xanalı qızı Həcər qıy vurub, Alo oğlu Nəbi Koroğlu nərəsi çəkibdir. Niyə belə olubdur? Niyə belə əfsanəvi qəhrəmanlar yaranıbdır? Çünki Qaçaq Nəbi hərəkəti xalqının, dəsr-dəri ilə, əməlləri arzuları ilə, torpaq mübarizəsi ilə ayrılmaz surətdə bağlanıbdır! Zamanın qovğalı günlərində bu torpaq davası Həkəri, Bərgüşad çayları təki yatağını aşıb, yazını ağzına alıbdır. Bəylər kötəklənirlər!... Bozat kişnəyə-kişnəyə saha qalxır, yenə də düşmənlər Nəbi ilə üz-üzə dayanırlar. İsmayıl Nəbinin qolları arasında can verir.

Dəfn zamanı Həcər dolmuş gözlərini titrəyən barmaqları ilə silir, bir ovuc nəm torpaq götürüb: “İsmayıl əmi bir ovuc torpağın qurbanı oldu!” – deyir, bu torpağı, torpaq üstündə qurban gedən mücahidin qəbrinə səpir. Həcərin gözləri kinlənir, onu daha ardıcıl üsyana, qiyama çağırır.

Qaçaq Nəbi hərəkəti məğlubiyyətə uğrayır, lakin izsiz-tozsuz itib getmir, bu hərəkət tarixdə qəhrəmanlıq səhifələri açır. Nəbi-Həcər hərəkəti kəndçiyə, əməkçiyə öz dostu ilə düşməni tanıdır.

Qaçaq Nəbi hərəkətinin xeyli hissəsi Arazın o tayında cərəyan edir. Bu da təbiidir. Çünki çar rusyası zamanı Qafqazda qaçaqlara amansız divan tutulurdu. Hətta çar tanınmış xəfiyyə generallarından biri olan Skalovu Qaçaq Nəbinin işini aparmaq üçün Peterburqdan tiflisə ezam etmişdir. Ona görə də Qaçaq Nəbi və Həcər xanım tez-tez yerlərini dəyişməli olurdular. El-oba onları gizlədir, hökumət girinə vermirdi. Şeyx adlı bir nəfər dəfələrlə Qaçaq Nəbini və Qaçaq Həcəri səhənşah sərbazlarının və Əhməd xanın qılıncından qorumuşdur.

Bildiyiniz kimi o vaxt Qafqazda qəzet jurnal az nəşr olunurdu. Nəbi hərəkəti aşırıqların, müğənnilərin dilində yayılırdı. Xalq öz qəhrəmanlarını ürəkdən sevir, onlara mahnılar qoşur, hətta onların atlarını da silahlarını da əfsanələşdirirdi:

Hörmətli oxucum Qaçaq Nəbinin ölüm səhnəsini təsvir edə bilmirəm, əllərim əsir, qələm yazmır, göz yaşım vərəqi görməyə imkan vermir. Düşmən nə qədər güclü, nə qədər hiyləgər olsada, Qaçaq Nəbini ələ keçirə bilmir. Bozat Zümürü quşu təki qaranlığı yarıb və öz sahibinin cənazəsini düşmən əlinə vermir.

Ləzgi osman XIX əsrin ortalarında Alo oğlu Nəbinin doğum tarixini mis məcməiyə yazır, əsrin sonunda isə xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbinin ölümünü əfsanəvi bir şəkildə yenə də həmin mis məcməiyə həkk edir.

Şair Əşir Bəşiroğlunun nəşr olunmuş kitablarının siyahısı

S...№	Kitabların adı	Nəşriyyatların adı	Nəşr tarixi	Səhifə	Nüsxə
1.	Xatirəyə dönən günlər	Memar nəşriyyatı	2005	225	300
2.	İşıqlı şəxsiyyətlər unudulmur	Memar nəşriyyatı	2006	300	500
3.	Dağlar ağladı	Min bir mahnı nəşriyyatı	2007	340	300
4.	Mətanət	Hərbi nəşriyyatı	2008	184	250
5.	Mənim ana dilim	Hərbi nəşriyyatı	2008	196	300
6.	Yarımçıq ömür	Hərbi nəşriyyatı	2008	176	400
7.	Nəbi yurdu	Hərbi nəşriyyatı	2009	420	300
8.	Qəm karvanı	Hərbi nəşriyyatı	2011	424	300
9.	Dünya düzəlməz	Təknur nəşriyyatı	2011	304	250
10.	Pələng şir və ayı	Təknur nəşriyyatı	2012	400	300
11.	Həminin sevimlisi	Təknur nəşriyyatı	2012	200	300
12.	Ağır faciə	Təknur nəşriyyatı	2012	304	300
13.	Cəsur qardaşlar	Təknur nəşriyyatı	2013	504	500
14.	Şəhidlər unudulmur	Təknur nəşriyyatı	2013	312	500
15.	Qoşa qartal	Təknur nəşriyyatı	2014		500

İnternet ünvanı: www.anl.az.